

ПІВІЛЕТНИ НАЛЬМАНАХИ

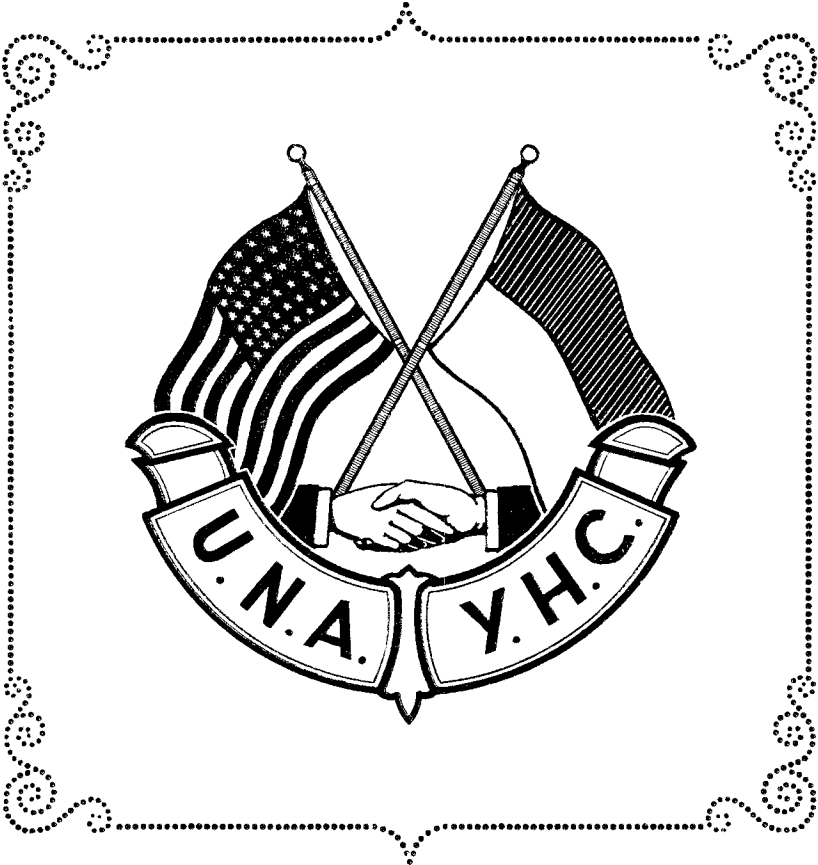
1894 - 1944

виданий з нагоду

п'ятидесятилітнього ювілею
українського
народного
СОЮЗУ

зредактував

Д-р. Лика Мишуга

GOLDEN JUBILEE ALMANAC

OF THE

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION

1894--1944

EDITED BY

DR. LUKE MYSHUHA

PUBLISHED BY
UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
JERSEY CITY, NEW JERSEY
1944

ДВІЛЕТНІ ПАЛЬМАНАХІ

1894 - 1944

виданий з нагоду
п'ятидесятилітнього ювілею
українського
народного
СОЮЗУ

зредакцівав
Д-р. Лука Мишуга

Джерзі Ситі, Нью Джерзі
накладом
Українського Народного Союзу

З М І С Т

	Стор.
Д-Р ЛУКА МИШУГА: ПОНАД ПІВ СТОЛІТТЯ У НОВОМУ СВІТІ	1
Можливо були між першими, але як масова іміграція—останні—Ще що про цікаві українські постатті—Носій української ідеї—сіра маса—Перемінений на американця український імігрант та його діти—Яка наша будуччина?	
МИКОЛА МУРАШКО: БУДУВАЛИ: РОЗУМОМ, СЕРЦЕМ І ДОСВІДОМ	17
ДМИТРО ГАЛИЧИН: П'ЯТЬДЕСЯТЬЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ (1894—1944)	20
КЛАРЕНС А. МАНІНґ: НОВЕ ПІВСТОЛІТТЯ—НОВІ ЗАВДАННЯ	23
В чому значіння таких організацій як У. Н. Союз?—Належить до тих, що поширювали свої завдання.	
ДМИТРО ГАЛИЧИН: ГОЛОВНІ ПЕРІОДИ В РОЗВОЮ У. Н. СОЮЗУ	29
1894—1914 — 1914—1933 — 1933—1944—Організаційні успіхи У. Н. Союзу за останнє десятиліття.	
ВІРШ: ЧОГО?	37
РОМАН СЛОБОДЯН: ЦЕ НЕ МЕРТВІ ЧИСЛА; ЦЕ ЖИВА СИЛА	38
Кілько нас є і де?—Скільки було членів У. Н. Союзу в Злучених Державах і Канаді та в яких місцевостях з кінцем 1943 року?—Яке майно У. Н. Союзу?—Як сповняв У. Н. Союз свої зобов'язання?—Звідки брав У. Н. Союз гроші на свої виплати?	
КОСТЬ КУРИЛЛО: ВІРШ	46
ОМЕЛЯН РЕВЮК: ДУХОВЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ІМІГРАНТА В АМЕРИЦІ	47
Особисте ім'я—Національне ім'я й походження—Житлова культура—Харчова культура—Здоров'я й недуга—Безпеченство життя—Одіння—Добування хліба—Інформації й освіти—Преса—Радіо—Імігрант і література—Вірування й релігія—Справа моралі—Імігрант і американська політика	
О. ІВАХ: ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У КАНАДІ	85
Велика Канада—Серце українського життя в Канаді—Де живуть українці—Різниці між канадійськими українцями і американськими—Великі оселі українських фермерів—Як живеться лісовому українському фермерови?—Життя українського фермера на преріях—Українці займають-ся не тільки фермерством—Два періоди життя українців у Канаді—Початки українських імігрантів—На вищій ступні організації—Переломовий рік 1915-тий—Інститути й Бурси—Українська преса—Українське письменство в Канаді—Українська мова в університеті—Вищі освітні курси—Комітет Українців Канади—Загальні висновки.	

ПРОФ. МИКОЛА ЧУБАТИЙ: САМОСТІЙНА УКРАЇНА ІДЕАЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	97
Український козак-невмірака—Творець першої історичної держави у Східній Європі—Державницькі українські залишки аж до кінця 16-го століття—Волинський автономізм та його занепад—Козацька Держава спадкоємцем старого княжого Києва—Польонофільство та москвофільство в Україні—Перший український самостійник з початком 17-го століття—Біда чайці небозі, що вивела діток своїх при битий дорозі—Чотирислітня боротьба України з Польщею—Боротьба України з Москвою за „бути чи не бути”—Україна одна з найважливіших проблем новочасної Європи.	
СТЕПАН МУСИЙЧУК: ПІОНІРАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ (вірш)	110
Т.: УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКА ПОЛІТИЧНА АКЦІЯ У РОКАХ 1914—1920 (Хроніка)	112
Л. М.: ОБЕДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В АМЕРИЦІ	129
Як і коли зродилась думка про „Обеднання”?—Перший Конгрес „Обеднання”—Агенди постійно зростали.	
ОЛЕКСА БОЙКІВ: ПЕРЕСАДЖЕНА ДЕРЕВИНА (Із сповіди молодого імігранта)	138
Бувайте здорові!—Перші кроки на Вільній Землі—Мрії і Дійсність—Ти дезертир!—Туга—Наші завдання.	
Л. МИШУГА: УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ	147
Вибух війни в Європі й американські українці—Український Конгресовий Комітет—Український Конгрес у Вашингтоні—По Вашингтонським Конгресі—Реорганізація Українського Конгресового Комітету—Український Конгрес у Філядельфії	
О. БОГДАН ОЛЕСЬ: ТУТ ВИРІС—ТАМ БУВ—СЮДИ ВЕРНУВ	161
Хто й як захищав українські почування—З Філядельфії до Станиславова—В Духовнім Семинарі—Рідна земля—святість—По повероті до Америки.	
Л. М.: ЛІГА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ	169
Перший Конгрес Американсько-Української Молоді—Дальші Конгреси Молоді.	
МАТВІЙ КОСТИШИН: НАД РАНКОМ (вірш)	177
ДМИТРО КАПУЛА: ТРИ ДЕЛЕГАЦІЇ ДО ВАШИНГТОНУ	178
В Апостольського Делегата в справі повних прав для єпископа—За наше національне ім'я при переписі населення—В справі „Українського Дня”.	
ДМИТРО ЗАХАРЧУК: НЕ БУДУ (вірш)	182
ПЛАТОН СТАСЮК: ДВАДЦЯТЬ П'ЯТЬ РОКІВ У БИЗНЕСІ	183
Виріс у московській атмосфері—В чужих сторонах—На американській землі—в Нью Йорку—Редакторська порада: вертай до свого фаху!—Між своїми і з своїми—Бизнес у власному заряді—У власному будинку—І за добрі цілі треба постійно пам'ятати—Як я став „мясним баро-	

вом"?—Не торгувати своєю душею задля бізнесу!—Організація Українських Бізнесменів—Наука з 25-літньої практики.

СТЕПАН МАРУСЕВИЧ: МОЛОДЬ І УКРАЇНЬКА МУЗИКА	197
Адв. О. Е. МАЛИЦЬКИЙ: УКРАЇНСЬКІ ПРОФЕСІОНАЛІСТИ	202
Організація Українських Професіоналістів в Америці.	
ОЛЕКСАНДЕР ЛУГОВИЙ: ОБРАЗКИ З ЧАСІВ ДЕПРЕСІЇ	206
Л. М.: УКРАЇНЬКА УЧАСТЬ У ДВОХ СВІТОВИХ ВИСТАВАХ	215
Участь у Виставі Століття Поступу в Шікаго—Участь у виставі „Завтрішній Світ” у Нью Йорку.	
СТЕПАН МУСІЧУК: ЯК БИ НЕ РІДНА ПІСНЯ (вірш)	224
ГРИГОРІЙ ГЕРМАН: МОЛОДЬ І СПОРТ	225
Як творилися перші спортові дружини—Змагатись чесно й по джентельменськи!—Практичні здобутки.	
ЮЛІЯ М. ШУСТАКЕВИЧ: УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР В АМЕРИЦІ	229
Про український театр в старім краю—З Українського Театру до Америки—На американській сцені—Праця на українській ниві—У допомогу театрові і артистам в старім краю—Спроби творення Українського Народного Театру—Труди не пішли намарно.	
О. Е. МАЛИЦЬКИЙ: УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ГОРОД В АМЕРИЦІ	241
Український Культурний Город—З чиеї ініціативи і з чиїх жерів і трудів—Велика наша цінність.	
о. НЕСТОР ДМИТРІВ: З ПОЧАТКІВ НАШОГО ЖИТТЯ В АМЕРИЦІ	246
ПРО ПЕРШИХ ЛЕМКІВ В АМЕРИЦІ (Подав Дамян Мерена)	250
МІТІНГ (Розказав Надвірний)	253
ПО „СІЧОВОМУ” (Оповів о. Й. Чаплинський)	255
Д-Р СЕМЕН ДЕМИДЧУК: UCRAINICA В АМЕРИЦІ	257
Негідна кампанія проти придушеного народу—Імя України в Америці перед затіями царського уряду—„Мазела, Гетьман України” на сцені театру в Бостоні 1811—Вистава „Мазели” в американських цирках 1839—1878—Вилрава Наполеона на Росію й Україна—Інтерес до української літератури в Америці—Праці з ділянки географії та історіографії—Американське пророцтво Незалежної України з р. 1852—Свідоцтва московських затій в Америці—Що кажуть давні мапи про Україну?	
КОСТЬ КУРИЛЛО: РІДНИЙ КРАЙ (вірш)	270
Л. М.: З ПРИЗНАННЯМ УКРАЇНСЬКІЙ ЖІНЦІ	271
З ЛИСТІВ АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ	275
Лист з гарячої Африки—З джунглів на Соломонських Островах—За морем в Англії—Через Атлантик на Середземне море—Гордий з санітсько-медичної служби.	
Д-Р ВАСИЛЬ ГАЛИЧ: ПОЗА МЕЖАМИ НАШОГО ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ	286
Як вибухла революція в Росії, віднайшлись і українці—Вуглекол-багатир—Чим займаються?—Громадські сироти—Скільки є українців-скиталців?	

К.: ТРИ УКРАЇНСЬКІ МІСІЇ У ВАШИНГТОНІ	Стор. 291
ПРИЙМІТЬ І ПОВИТАЙТЕ ЯК СВОЮ. (В пам'ять 50-ліття „Свободи”)	294
50 років на народній службі—„Свобода” й Америка—Навчала нас і організувала—„Свобода” у гадках молодого імігранта—Робітник про Золотий Ювілей „Свободи”—Привіт від українського композитора—Три зустрічі з „Свободою”—Привіт з Канади—З спогаду піонера про „Свободу”—Від найстаршого читача „Свободи”.	
50-ЛІТТЯ У. Н. СОЮЗУ В КАРНЕГІ ГОЛ	305
З промови В. Г. Чемберліна: Боротьба за свободу це тема української історії—Колиб Хмельницький був прожив довше—Шевченко кобзар України—Різниця між Московщиною й Україною—Політичний голод насаджений червоними—Українська ідея це ідея Вільної України. З промови посла А. Глинки: Наш довг супроти України—Українці мають право до свободи—Три пропозиції для забезпечення миру.	
ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ	313
ПОКАЗЧИК ЗМІСТУ	317

CONTENTS

	Page
DR. LUKE MYSHUHA: OVER HALF A CENTURY IN THE NEW WORLD	1
<p style="margin-left: 40px;">Possibly we were among the first; but as a mass immigration, among the last.—Some interesting Ukrainian personalities.—The common people — exponents of Ukrainian ideals. — The Ukrainian immigrant turned into an American.—His children.—What are our prospects?</p>	
NICHOLAS MURASZKO: THEY PUT THEIR HEART, MIND AND EXPERIENCE INTO THE U.N.A.	17
DMYTRO HALYCHYN: THE FIFTIETH ANNIVERSARY OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION—(1894-1944)	20
PROF. CLARENCE A. MANNING: A NEW HALF CENTURY—NEW PROBLEMS	23
<p style="margin-left: 40px;">The value of such fraternal organizations as the U.N.A.—The expansion of its cultural activities.</p>	
DMYTRO HALYCHYN: THE PRINCIPAL PERIODS IN THE DEVELOPMENT OF THE U.N.A.	29
<p style="margin-left: 40px;">1894-1914; 1914-1933; 1933-1944.—U.N.A.'s organizational achievements during the last decade.</p>	
A POEM	37
ROMAN SLOBODIAN: NOT DEAD FIGURES, BUT A LIVING FORCE	38
<p style="margin-left: 40px;">Number of U.N.A. members and their distribution.—Assets of the U.N.A.—True to its obligations.—Sources of its income.</p>	
KOST KYRYLLO: A POEM	46
EMIL REVYUK: AN IMAGE OF THE SPIRITUAL LIFE OF THE UKRAINIAN IMMIGRANT IN AMERICA	47
<p style="margin-left: 40px;">Personal name.—National name and racial descent.—Shelter.—Livelihood.—Information and Education.—Press.—Radio.—The immigrant and literature.—Religion and beliefs.—Morals.—The immigrant and American politics.</p>	
O. EWACH: THE UKRAINIANS IN CANADA	85
<p style="margin-left: 40px;">That great Canada.—The heart of Ukrainian life in Canada.—Distribution of the Ukrainian populace.—Differences between Ukrainian Canadians and Ukrainian Americans.—Principal settlements of Ukrainian farmers.—The Ukrainian forest farmer.—The prairie farmer.—Other occupations.—Two periods of Ukrainian life in Canada.—Ukrainian pioneers.—On to a higher organization level.—1915 a turning point.—Educational institutes and "bursaries."—The</p>	

Ukrainian press.—Ukrainian literature in Canada.—The Ukrainian language and the universities.—“Higher Educational Courses.”—The Ukrainian-Canadian Committee.—General conclusions.	
PROF. NICHOLAS CHUBATY: INDEPENDENT UKRAINE — THE IDEAL OF THE UKRAINIAN PEOPLE	97
The indomitable Ukrainian Kozak.—Founders of the first nation in Eastern Europe.—Vestiges of the Ukrainian state at the end of the sixteenth century.—Volhynian autonomism and its decline.—The ancient Kievan kingdom reincarnated in the Kozak state.—Polonophile and Muscophile tendencies in Ukraine.—A champion of Ukrainian independence at the beginning of the 17th century.—“Woe to the lapwing which raised its fledgelings at a trodden road.”—Four centuries of Ukrainian struggle against Poland.—Ukraine’s fight against Russia for existence.—The Ukrainian problem—one of the most important in Europe.	
STEPHEN MUSIYCHUK: TO THE PIONEERS OF U.N.A. (a poem)	110
“T”. A CHRONICLE OF POLITICAL ACTIVITIES OF UKRAINIAN AMERICANS, 1914-1918	112
L. M.: THE UNITED UKRAINIAN ORGANIZATIONS OF THE UNITED STATES	129
Birth of the idea of uniting organizations.—The first congress.—Growth of activities.	
ALEXANDER BOYKIV: A TRANSPLANTED TREE (Reminiscences of a young immigrant)	138
My farewell.—Taking my first steps in the land of the free.—Dreams and realities.—You’re a deserter!—Nostalgia.—Our task.	
L. MYSHUHA: THE UKRAINIAN CONGRESS COMMITTEE OR AMERICA	147
Effect of outbreak of World War II on Ukrainian Americans.—Establishment of Ukrainian Congress Committee.—The Ukrainian Congress in Washington.—After the Congress.—Reorganization of the Congress Committee.—The Second Congress of Americans of Ukrainian Descent, in Philadelphia.	
REV. BOHDAN OLESH: HERE I GREW UP—TRIP ABROAD—HOMECOMING	161
The awakening of my Ukrainian sentiments.—From Philadelphia to Stanislaviv.—In the Theological Seminary.—The native land a holy land.—My return to America.	
L. M.: THE UKRAINIAN YOUTH’S LEAGUE OF NORTH AMERICA	169
The first Ukrainian American youth congress.—Succeeding congresses.	
MATHEW KOSTYSHIN: BEFORE DAWN (A poem)	177
DMYTRO KAPITULA: THREE DELEGATION TO WASHINGTON	178
Petitioning the Apostolic Delegate for full ecclesiastical rights for the Bishop.—... For the correct name of the Ukrainian ethnic group in the census.—The Ukrainian Tag Day.	

	Page
DMYTRO ZAKHARCHUK: I WILL NO LONGER . . . (A poem)	182
PLATON STASIUK: TWENTY FIVE YEARS IN BUSINESS	185
<p>Grew up in Muscophile atmosphere.—In strange lands.—Arrival in New York.—An editor's advice, "Go back to your own vocation." Among my own countrymen.—My own business at last.—Keep high your ideals.—How I became a "Meat baron."—Don't trade off your conscience for business' sake.—Ukrainian Businessmen's Association.—Lesons of twenty five years' experience.</p>	
STEPHEN MARUSEVICH: YOUTH AND UKRAINIAN MUSIC	197
O. E. MALISKY: UKRAINIAN PROFESSIONALS	202
<p>The Organization of Ukrainian Professionals in the United States.</p>	
ALEXANDER LUHOVY: SOME INCIDENTS OF THE DEPRESSION	206
L. M.: UKRAINIAN PARTICIPATION IN TWO WORLD'S FAIRS	218
<p>"Century of Progress" Fair in Chicago.—"World of Tomorrow" Fair in New York.</p>	
STEPHEN MUSIYCHUK: WERE IT NOT FOR THE NATIVE SONG (A poem)	224
GREGORY HERMAN: YOUTH AND SPORTS	225
<p>How the first sport teams were started.—Their sportsmanship.—Practical achievement.</p>	
JULIA A. SHUSTAKEVICH: UKRAINIAN THEATRICALS IN AMERICA	229
<p>The Ukrainian theatre in the old country.—How I came from the Ukrainian theatre to America.—On the American stage.—Among my own people.—Supporting the theatre and its artists in the old country.—Efforts to organize a Ukrainian folk theatre here.—Efforts not in vain.</p>	
O. E. MALISKY: THE UKRAINIAN CULTURAL GARDEN IN AMERICA	241
<p>Cleveland its site.—How it was established.—Something to be proud of.</p>	
REV. NESTOR DMYTRIY: THE BEGINNINGS OF OUR LIFE IN AMERICA	246
FIRST LEMKO IMMIGRANTS (Related by Damian Merena)	250
A SOCIETY MEETING: (Told by Nadvirny)	253
IN ZAPOROZHIAN STYLE: (Narrated by Rev. J. Czaplinsky)	255
DR. SIMON DEMYDCHUK: UCRAINICA IN AMERICA	257
<p>The world-wide campaign against an enslaved people.—The Ukrainian name in America prior to Czarist intrigues.—"Mazeppa. Hetman of the Ukraine" in Boston Theatre, 1811.—A circus performance of "Mazeppa" presented on the American stage (1839-1878).—Napoleon's Russian campaign and Ukraine.—American interest in Ukrainian literature.—In Ukraine's history and geography.—An American prophecy of 1852 about the independence of Ukraine.—</p>	

	Page
Evidences of Russian intrigues in America.—Old maps' testimony about Ukraine.	
KOST KURYLLO: MY NATIVE COUNTRY (A poem)	270
L. M.: HOMAGE TO THE UKRAINIAN WOMAN	271
EXCERPTS FROM LETTERS OF AMERICAN SOLDIERS OF UKRAINIAN DESCENT	275
From torrid Africa.—From the jungles of the Solomon Islands.—From over there in England.—Over the Atlantic to the Mediterranean.—Proud to serve in the Medical Corps.	
DR. VASILE HALYCH: OUTSIDE OUR COMMUNITY LIFE	286
New "Ukrainians" discovered here after the Russian Revolution.—A rich coal miner.—Their occupations.—"Community orphans."—Number of migratory Ukrainians.	
"K.": THREE UKRAINIAN DIPLOMATIC MISSIONS IN WASHINGTON	291
"WELCOME HER AS YOUR OWN CHILD" (Commemorating the 50th anniversary of "Svoboda")	294
50 years in the people's service.—"Svoboda" and America.—Our teacher and organizer.—"Svoboda" as seen by a young immigrant.—A workingman's view of "Svoboda".—Greetings from Canada.—A pioneer's reminisces about "Svoboda."—A message from the oldest reader.	
THE U.N.A. GOLDEN JUBILEE CELEBRATION AT CARNEGIE HALL	305
Excerpts from the speech by William Henry Chamberlin: "Fight for Freedom—essence of Ukrainian History."—Had Khmelnytsky lived longer.—Shevchenko, the bard of Ukraine.—The difference between Muscovy and Ukraine.—A man-made famine.—Free Ukraine—the Ukrainian ideal.—Excerpts from the speech by Anthony Hlynka, member of Canadian Parliament: "Our Duty Toward Ukraine."—The Ukrainians' just claim to freedom.—Three ways of securing peace.	
THE HYMN OF THE U.N.A.	313
INDEX	317

СВІТЛИНИ

о. Іван Констанкевич, 111	інж. Степан Куропась, 137
Теодосій Талпаш, 111	Павло Дуда, 185
о. Григорій Грушка, 111	Степан Слободян, 185
Іван Глова, 111	Іван Романишин, 185
Григорій Герман, 128	Тарас Шпікула, 185
Марія Малевич, 128	Володимир Дідик, 185
Микола Мурашко, 128	Геновефа Зепко, 185
Дмитро Галичин, 128	Микола Давискиба, 185
Роман Слободян, 128	Евген Ляхович, 185
д-р Володимир Галан, 137	Антін Шумейко, 185
д-р Амврозій Кібзей, 137	Дмитро Шмагала, 185
Дмитро Капітула, 137	Юлія Баволяк, 185
адв. Роман Смук, 137	

Гимн Українського Народного Союзу (на мішаний і однородний хор)
ст. 313 і 316, та 315 і 314.

Мапа України: ст. 309

Відзнака У. Н. Союзу та наголовок—роботи арт. Івана Кучмака.

СПРАВЛЕННЯ ЗАВВАЖЕНИХ ПОМИЛОК

На стороні	рядок згори	подано	має бути
6	41	Чарнецький	Чернецький
13	5	вирізьбелні	вирізьблені
23	6	пзершого	з першого
27	27	Тилман	Тилтмен
32	3	головами	голосами
51	9	стільки зак	стільки за
53	34	чертви	черти
54	20	Сліповані	Сліповаті
57	12	ніжок	книжок
58	9	розбудовув	розбудував
58	10	його	їх
58	11	ро	що
58	36	уолдобанням	уподобанням
63	40	кому	тому
64	10	заятися	занятися
73	4	свої	свою
86	31	винніпегських	винніпегських
90	30	українського	українського
96	6	чверті	четверті
97	14	курецька	турецька
103	40	Віттенберзі	Віттенберзі
109	35	Советської	Советський
116	20	Свобди	Свободи
116	26	Січинського	Січинського
116	32	Союму	Союму
117	11	Свобди	Свободи
118	12	Українського	Українського
120	21	піддержуват	піддержувати
123	28	Свобди	Свободи
124	29	Степан	Роман
139	26	Нанове	Панове
142	24	Грушевськог	Грушевського
148	33	помочі	Помочі
179	30	втавився	вставився
179	39	У. Р. Союзу	Р. Н. Союзу
181	38	Української	Української
183	9	Ооюзу	Союзу
184	7	Український	Українських
186	25	Таке „панування тривало	Таке „панування” тривало
187	40	навіть	навіть
190	5	завжди	завжди
206	3	екномічна	економічна
232	17	відала	відала
234	25	роїздив	розїздив
239	9	мав	мас
240	20	Українського	Українського
242	5	Віргілія	Віргілія
242	41	Отворено	Отворено
247	12	Гринчак	Жинчак
249	41	Бріфозлд	Бріфолд
262	22	Мексиканського	Мексиканського
264	28	корота	коротка
288	36	панатягав	понатягав

А РІЧНИХ НАРАДАХ Головного Уряду Українського Народного Союзу, що відбулись у місяці березні 1943 року, рішено відсвяткувати Золотий Ювілей У. Н. Союзу теж і ювілейними видавництвами в мовах українській і англійській. Отсей Ювілейний Альманах є саме одним з таких видавництв.

Оскільки іде про матеріали, поміщені в Альманаху, а звязані з минулим і сучасним У. Н. Союзу, то цей Альманах є продовженням Пропамятної Книги, виданої в 1936 році, з нагоди сороклітнього ювілею У. Н. Союзу. Та як у Пропамятній Книзі так і в цьому Альманаху є многи інші матеріали, як і статті на різні теми, тісно звязані з життям американських і канадійських українців, а теж з життям та змаганнями українського народу в старім краю.

Альманах видаємо в розгарі другої світової війни, себто в таких обставинах, коли вся наша увага звернена на війну. Тим треба виправдати деякі видавничо-технічні недомагання, яким годі було зарадити. Через воєнні обставини теж годі було призбирати більше такого матеріалу, який заповнив би ще далі існуючі великі прогалини щодо відомостей про українське життя в Америці. Ще зазначимо, що при видавництві ми брали під увагу, що вже лоявились публікації про різні галузі нашого народнього чи церковного життя в Америці, тому ми старались обмежуватись у великій мірі до такого матеріалу, якого нема деінде, та який може стати джерелом для дальших дослідів над життям української іміграції в Америці.

Борітеся трудом: день волі настане
І громом побіди на ворога гряде,
Засяє Україна у ясному цвіті
В старому й новому великому світі.

(За Сильвестром Яричевським:
„Американським Українцям”, 1897)

Д-р. Лука Мишуга.

ПОНАД ПІВ СТОЛІТТЯ У НОВОМУ СВІТІ

Можливо були між першими, але як масова
іміграція — останні.

Е ЖИВУТЬ між нами такі американські українці, що самі були живими свідками і учасниками початків організування українського церковного й народнього життя в Америці, або принаймні наслухались про це від тих, що це життя започаткували.

Вже те одно вказує на це, що українці прибули на американську землю пізно; мабуть такі найпізніше з усіх європейських народів.

Так є, що різні національні групи, що творять американський нарід, стараються при допомозі історичних розшуків, чи просто такі здогадів, доказувати, що їхній побут датується від найдавніших часів; навіть ще сперед часу відкриття Америки Христофом Колюмбом. Ось таким робом намагаються вони задокументувати своє давнє громадянство, себто своє давнє право до американської землі. А крім цього ще й поведичатись, що й їхні предки клали основи під цю тепер таку могутню державу; її розбудовували та вибороли їй свободу і державну незалежність. Ось тому, не зважаючи на те, що відомости про життя українців в Америці навіть сперед 50 років є дуже скупі, є і в нас спроби шукати українських слідів куди давніше.

Бо хоч українців певно не було між тими, що вступали на американську територію разом з Колюмбом, то проте можемо здогадуватись, що й вони могли бути на американському континенті ще скорше, себто разом з тими відважними норманами, що перед Колюмбом допливали до канадійської землі. Цеж відноситься до часів, які славний літописець Київської Держави звязував з ось такими норманами навіть початки української державної організації!

Українців теж певно не було на „Сузан Констант” і тих двох інших кораблях, що то перші приплили з Англії з переселеннями до Чесапикського Заливу в 1607 році; не було їх і на „Мейфлавер”, що приплив з „паломниками” до Кейп Кад в 1620 році.

Але зате українці могли легко бути на тих кораблях, якими кілька літ пізніше перевозив дальших переселенців капітан Джон Смит, основник першої британської колонії в Джеймстаун в Вірджинії. Тим більше, що капітан Смит бував десь біля 1603 року і на українських землях над Дніпром, а навіть і в Коломиї в Галичині.¹⁾ Ті його переселенці, що виробляли смолу і поташ, мали прецінь словянські прізвища. Вірджинія Компані оф Лондон, згадуючи за них в 1619 році, зараховує їх до тих, що „прибули з Польщі”, та в тих часах Польща, як відомо, займала величезні простори українських земель.

Американсько-польський дослідник, М. Гайман, зараховує їх усіх просто до поляків, хоч вони такими не записані. І чому то не моглиб рівнож добре й українці брати за українця, наприклад, д-ра Лаврентія Богуна, що прибув в 1610 році разом з лордом Делаваром, першим губернатором Вірджинії? Капітан Смит називає його одним з найученіших лікарів і хірургів в Голяндії та „достойним і хоробрим джентельменом”, згадуючи про його смерть у морській боротьбі.

Гайман пише про нього таке:

„Прізвище це таке, що звучить так само як герой з повісти Сенкевича та має мало ціх англійщини, а тому і насуває відразу думку, чи часом цей лікар Богун не походить з східних кресів”.²⁾

Усе, що до цього здогаду можнаб додати, то це, що „східні креси” — це українська земля. А далі, що це відноситься до особи, що могла походити з цієї самої славної козацької родини, що видала полковника Івана Богуна. А діється це менш більш у тих самих часах.

Подібними здогадами можнаб теж доказувати українську участь в американській визвольній боротьбі. Вправді ми не маємо змоги виказати українських Ляфаетів, Стайбенів, чи Пуласких з часів Вашингтона, але можна здогадуватись, і то на добрій підставі, що такі учасники цієї революційної боротьби як Немирич, Яків Садовський чи Самійло Грабовський були українцями, хоч їх національність офіційно не зазначена, та хоч дехто пробує їх зараховувати виключно на польське конто. А про такого як Тадей Косцюшко, адютанта Вашингтона, можна ствердити, що був родом з українського Полісся та походив з української родини Костюшків.³⁾

І той, що прибув в 1662 році до Нью Йорку і підписався на американським контракті “Albridt Zaborowski” та став родоначальником ари-

1) а) *Trawels and Works of Captain John Smith, 1580—1631. New Edition, Edinburgh, 1910;* б) Календар У. Р. С., 1935. стаття п. н. „Новий світ і Україна”.

2) *Mieczyslaw Haiman: Z przeszlosci Polskiej a Ameryce, Buffalo, 1927; Polish Past in America (1608—1865) by M. Haiman; Chicago, 1939.*

3) Українська Загальна Енциклопедія, Львів, Т. II. ст. 366.

стократичної американської родини, що прибрала прізвище “Zabriskie”, міг бути цілком добре з українського роду, бож з таким прізвищем був, між іншим, навіть київський митрополит.⁴⁾

Ось такого, чи тому подібного, можнаб випорпати з старих актів багато більше, якщоб хто з американських українців тому посвятився і це розсліджував, як це роблять інші національні групи, зокрема поляки, німці, чехи, французи, шведи і т. д.

Таким розслідам требаб віддати далеко цікавіші справи як шукання за „аристократами”. От росіяни, наприклад, розсліджуючи відкриття і кольонізацію Алевтських Островів і Аляски, звязують це тільки з Росією і росіянами. А хоч воно з історичного боку не є з українськими козаками на Алевтах і Алясці саме так, як це до певної міри сфантазував „з любови до козаків” і України козак-священик Агапій Гончаренко, то проте можна оправдано з самих прізвищ догадуватись, що й вони тамтуди зайшли з Сибіру, куди їх заганяла в поважному числі царська влада зараз по зруйнованню Запорізької Січі і пізніше. Та вже певним треба вважати те, що були українці між тими, що прибули в 1812 році з Аляски в Каліфорнію та заложили там кольонію „Форт Росс”!⁵⁾

Та проте всі ті цікаві речі, що вартують, щоб їх добре розслідити, не змінять тої дійсности, що про українців в Америці можна говорити доперва тоді, коли зачалась в Європі масова еміграція до Америки. В тому часі, коли релігійна нетерпимість, як це було з „Паломниками”, економічна нужда, чи просто погоня за золотом і діамантами (а саме їх пустились шукати “vagabond gentlemen” в Вірджинії!) заставляла людей західньої Європи шукати захисту і щастя в Новому Світі, який вони згодом почали кольонізувати, українські люди втікали з українських осель через неволю та релігійні чи інші переслідування на схід, на вільні землі, на „дикі поля”. Кольонізуючи їх вони так посувалися вздовж Чорного моря аж під Кавказ. А як примусові політичні виселенці на Сибір, кольонізували там Зелений Клин чи інші області.

Ось і тому властива українська іміграція до Америки зачалась пізніше як в інших народів. Та й то головно з таких земель, звідки нікуди було українським людям рушитись, ні на чому жити. Це є іміграція в першу чергу з Лемківщини та з Карпатської України, а далі з решти Галичини і Буковини. Зачалась вона на помітні розміри приблизно тому 70 років. З Великої України прибуло дещо з Волині й Поділля; з Київщини зачали прибувати десь в дев'ядесятих роках минулого століття „штундисти”, що осілись згодом у Норт Дакоті.

Перші українські імігранти були виключно самі селяни, що прибули з нужди з зелених лемківських гір до американських чорних майн.

⁴⁾ Календар У. Р. С., 1937. Стаття: „Вістки про українців в Америці перед го-рожанською війною”.

⁵⁾ Пропамятна Книга У. Н. Союзу, 1936. ст. 28; Календар У. Р. С., 1937, ст. 106—107

З таким елементом започатковане американсько-українське церковне життя а далі й народне. Ось і тому початком організаційно-творчого українського життя в Америці треба вважати спровадження в грудні 1884 року до Шенандоа, в стейті Пенсилвенія, українськими імігрантами цієї громади о. Івана Волянського з Галичини, що то відправив дня 19. грудня цього року перше українське Богослуження на американській землі (вечірню), а в слід за тим отворив 22. грудня першу тимчасову каплицю, а по ній церкву, яку викінчено з кінцем 1885 року.

Започаткування ось цієї першої української парохії було й початком українського організованого життя в Америці, особливо на полі церковнім, хоч о. Волянський, зразковий священик і ревний народний діяч, намагався усіми силами поширити це життя zarazом і на економічно-фінансову сферу, закладаючи кооперативи і каси, а також і просвітну, зачавши видавати для місцевих потреб церковно-народний двотижневий часопис п. н. „Америка”.⁶⁾

Дещо про цікаві українські постатті.

Та коли іде про те, хто був на американському континенті першою особою, що свідомо й виразно назвав себе українцем, а Україну визнав своєю батьківщиною, обороняючи її перед Московщиною, то треба зазначити, що був ним православний священик з Київщини, Агапій Гончаренко (1832—1916),⁷⁾ чернець Печерської Лаври і революціонер, що то ще бачив живим Тараса Шевченка. Він то, втікаючи перед царськими шпигами, та блукаючи по різних краях, опинився вкінці аж в Америці, в 1865 році. Він перший згадав тут англійською мовою у виданій ним газеті Тараса Шевченка як генія і мученика України, а по російськи згадав цього поета коротко ще в лондонським „Колокол”, видаванім славним російським революціонером Олександром Герценом. Особа Гончаренка обвита романтикою, включно з його хутором „Україна” в Каліфорнії та спробою завести там щось у роді „комуністичного хазяйства”, яке так дуже нагадує перших поселенців з Англії, що то пробували в Джеймстаун, в Вірджинії, того самого й з такою самою невдачою... Та з якого боку не підходити до його особи, він був в Америці тим нашим найстаршим імігрантом, що визнав себе українцем і вживав назв „український” і „Україна” в такому часі, коли це вважалось незвичайною появою, бо других таких людей тут не було. Він теж до самої смерти задержав віру, що прийде час, що „в Україні будемо хазяйнувати по свому та й в церкві співатимемо по українськи...”⁸⁾

Можнаб теж піти далі, як це роблять в таких випадках інші національні групи, та шукати за різними слідами, що вказувалиб на те, що й ми, американські українці, мали тут своїх земляків, що проявили тут

6) Пропамятна Книга У. Н. С., 1936. ст. 35—38.

7) Тамже. Ст. 28—30.

8) Календар У. Р. С., 1935, ст. 122.

якусь визначну діяльність. Але воно нас далеко не заведе, як захочемо шукати не так „земляків”, як свідомих українців.

Проте таки годиться одмітити, що от десь у шестидесятих роках минулого століття скомпонував у Нью Йорку свої українські симфонії український композитор, Петро Сокальський, що служачи в російському консульстві набував заразом тут і музичного вишколення. Мабуть і тут компонував він оперу „Осада Дубно” (на тлі повісти М. Гоголя „Тарас Бульба”), що її видано в Петербурзі, 1864 року, з українським і московським текстом.⁹ Пригадка та цікава вже тому, що в тому самому Нью Йорку, десятки літ пізніше, компонували і компонують нові українські композитори нові опери, симфонії, суїти, пісні, що вже були частиною тут виконувани в театрах і концертних естрадах, чи передавані через радіо.

Іншого роду фігурою являється Микола Константинович Судзиловський, революціонер з Києва, що прибув як лікар до Каліфорнії, а потім виїхав на Гаваї. Про нього розповідає один з наших найстарших імігрантів, що сам був на Гавайських Островах, що він „обставав за робітниками”, а хоч „брав добру платню з багатців”, то „бідних лічив даром, купував їм лікарства і доглядав”. На Гаваїях був відомий під прізвищем Россела (N. K. Russel). В 1900 році був він вибраний представником до першого гавайського сенату, де був передсідником палати. Там, за його старанням, ухвалено розparcelювати частину Олайського пралісу на Гаваї під „гомстеди” для галицьких імігрантів. Це дало основу американській учительці написати гарне оповідання про ту оселю та про те, як українські люди перемінляли непроходимий ліс в урожайне поле без ніякого капіталу (крім працюючих рук!) та якими то милими являлися їй українські діти, яким вона пробувала влаштувати в цій гарячій країні — Українське Різдво.¹⁰

Ось таких цікавих українських постатей, як цей революціонер з Києва, можливо можна знайти більше в Америці. Як ті, що є з української крові, є вони матеріалом до пізнання таланів і владі українського народу. Тому булоб, наприклад, теж цікавим прослідити, як це є з братом Маркіяна Шашкевича, про якого, писало свого часу львівське „Діло”, що він був першим українським імігрантом в Америці. Він міг цілком добре бути між тими польськими революціонерами, що то прибули в більшому числі до Америки по невдалім польським повстанню в 1831 році.

Носій української ідеї — сіра маса.

Та скільки ми не найшлиб різних цікавих постатей з українського роду, то це не змінить того факту, що властивих творців і виразників

⁹) Календар У. Р. С., 1937, ст. 110.

¹⁰) The Ukrainian Weekly, 1942, March 23, and August 8. В тім останнім числі є і згадане вище оповідання, що було видруковане в журналі Paradise of Pacific, Honolulu, January 1942.

українського життя в Америці треба шукати в сірій масі, а з нею в тих ідейних одиницях, що віддавали українській ідеї серце й душу і допомагали ту масу організувати на церковному і народньому полі й надали їй виразного українського обличчя.

Маючи ось таке на увазі, приходимо до другого найважливішого моменту в дотеперішній історії американських українців. До такого, що глибоко заважив на цілому нашому народньому життю. Є ним народження — Української Ідеї: Поява в Джерзі Ситі під датою 15. вересня 1893 року першого числа „Свободи” як першого українського народнього часопису в Америці, а 22. лютого 1894 року основання в Шамокін запомогово-братньої організації, що тепер зветься Український Народний Союз.

Заманіфестувала себе отся ідея тому 50 років на святі в пам'ять батька краю — Юрія Вашингтона — пошануванням американського звіздистого прапора і подякою за захист, а разом і відданням пошани батькови українського народу, Тарасови Шевченкови, та жовто-блакитному українському народньому прапорови. Для повної гармонії відспівано ще американський гимн і чи не перший раз на американській землі — „Ще не вмерла Україна”.

Та від народин цієї Ідеї до цього часу — минуло 50 довгих і тяжких років для тих усіх, що бажали ту Ідею, що властиво зродилась в головах і серцях кількох ентузіястів, задержати, поширити і поглибити. Бо вправді була вже на початку газета, що мала ту Ідею проповідувати, але вона була властиво без редакторів і засобів на її видавання, а що найгірше, мало було читачів. Була створена організація, але без людей, що розумілиб, що таку рідну організацію треба всіми силами поперти. Була організація, але, а це найгірше, — без каси, без солідної фінансової опори. Була організація, але без людей, що зналиб діло фахово вести. І тому, як в газеті так і в організації, хто навинувся, а щось трохи розумів, той помагав.

І так ішло довгими роками з цілим нашим тутешнім життям. І ще серед завзятої релігійної й національної боротьби, що зїдала величезну силу енергії тих одиниць, що клали підвалини під організоване українське життя. А коли воно проте розбудовувалось, то треба це завдячувати сотням ось тих „звичайних” людей, що їх прізвища вже тепер мало кому відомі, але з яких трудом і посвятою звязані ось ті всі українські парохії та церкви, як і громади, народні доми, товариства, братства, сестрицтва, клуби, що їх тепер маємо.

Декому з тих людей ми вже навіть спромоглись памятник поставити, іншим тільки „посмертну згадку” помістити, а деяких навіть могила невідома, або цілком забута. Як от хочби могила Сави Чарнецького (на цвинтарі в Люїставн, в Монтані), що то заповняв „Свободу” довгими роками численними віршами та оповіданнями, а з яких віяло щирістю і глибоким бажанням піднести наш нарід на вищий щабель ідейного й культурного життя. Свій власний некрольоґ, написаний ним

самим перед самою смертю, він зачав такими словами „Дня... умер в Гилтедж, Монтана, Сава Чернецький, звісний також під псевдонімом Чалий”. А закінчив його так: „...на невеличкій фермі працював він важко 29 літ на „хліб насущний”; не зважаючи на те писав часто до наших часописів і ніколи не забував за свою дорогу Україну. Вічна Йому Память!”¹¹⁾

Багато, дуже багато подібних некрольогів можнаб написати про тих многих духовних і світських людей, що були „звичайними” народними робітниками і довго, ревно та безкорисно орали і засівали американсько-українську ниву. Многі з них марнувались і не давали цього, що міг був дати їхній талант в інших обставинах, якщоб була в нас можливість жити з інтелектуальної праці. Бо так у нас було (а й є у великій мірі ще й нині!), що був з одного боку великий брак інтелектуальних сил при розбудові нашого життя в Америці, а з другого не було належитого вихіснування і тих невеликих сил, що були.

Але життя таки ступало вперед.

В 1884 р. прибуває до Америки перший український священик, а в 1907 р. є вже тут перший український єпископ. В 1884 р. перша невеличка каплиця і парохія, а в 1913 році вже окрема епархія з повноправним українським єпископом та многими церквами і священиками.

З малого Союзового почину виростає організація з десятками тисяч членів, що стає zarazом піоніркою в інших галузях організованого життя американських українців.

А подібне можна сказати і про „Свободу” та її вплив як першого народнього часопису.

Несміливі виступи з українською назвою і „Україною” сперед 50 років стають згодом природними та перемінюються у величаві кількадесятьтисячні політичні маніфестації з протестами проти гноблення українського народу окупантами України та з домаганнями державної незалежности для неї, а українсьда назва являється в конгресовій резолюції й проклямації президента Вилсона в справі Українського Дня в Злучених Державах Америки.¹²⁾

З малих віч з своїми тільки бесідниками, доходимо до такого політичного виступу, яким був Конгрес Американських Українців у Вашингтоні, в травні 1940 року, де було малошо не тисяч делегатів з усіх сторін Америки, та на якому виступали сенатори і конгресмени, що то як от сенатор Гофі з Пенсилвенії, заявлялись виразно за „незалежну державу українського народу в Європі”, та де конгресмен Боленд, демократичний „бич” в палаті репрезентантів, підкреслив, що як тільки міжнародна ситуація „прочиститься”, то „адміністрація возьме під повну розвагу право українського народу на самовизначення”.¹³⁾ Знов промова сенатора Дейвиса входить до рекорду конгресу З. Д. А.

¹¹⁾ Пропамятна Книга У. Н. С., 1936, ст. 345; Календар У. Р. С., 1936, ст. 112—117.

¹²⁾ Свобода, 34, 1917.

¹³⁾ The Evening Star, Washington, D. C., May 24, 1940.

З малих летючок і брошурок, видаваних для оборони права українського народу на вільне і незалежне життя, доходимо до оборони українського імені поважними видавництвами англійською мовою про історію України чи її культуру.

З дрібних початкових пожертв на народні потреби, що не виносили річно навіть кілька сот доларів, ми почали доходити до річних збірок, що вже тому 25 років доходили до сотисячних, як це було, наприклад, з Позичкою Національної Оборони і Негайної Допомоги. Ми теж зуміли поставити тут своїми жертвами Український Павільон на Світовій Виставі в Шікаго, чи закупити Дім Українських Інвалідів у Львові.

З одної парохіяльної школи розвинулись уже многі українські цілоденні школи, як і повстали такі інституції як Каледж для хлопців в Стемфорді, а для дівчат на Факс Чейз, де вже й учителями є ті, що тут родились і виховались.

Знов з малого концерту в честь Вашингтона і Шевченка, тому 50 років, розвинулись величаві свята-концерти з українськими піснями і українською музикою по найбільших музичних галях найбільших американських міст.

З пошани, відданої прилюдно Юрієви Вашингтонови в 1894 році невеликою українською майнерською громадою, в Шамокін, доходило до цього, що вже в 1932 році, коли цілий край святкував 200-ліття уродин Вашингтона, влаштували ми з цієї нагоди Вашингтонські Фестивали в найбільших містах краю, виступаючи всюди з українською піснею, під диригентурою Олександра Кошиця, та з українськими народніми танками, під проводом Василя Авраменка. На того роду українським святі, влаштованім в столиці краю, були присутніми амбасадори і послі різних держав, як Франції, Англії, Бельгії та інших, а вашингтонська найбільша газета в рецензії про свято-концерт п. н. „Пошана України віддана Вашингтонови”, написала, між іншим, таке:

„Український Хор, під проводом Олександра Кошиця, дав доказ, що є музичним ансамблем великої вокальної краси. Спів Хору, який щодо якості звучав як оркестра, був чаруючим... Тон ансамблю був рідкої милозвучности... А танечні спосібности балету дорівнували чудовим голосам хору”.¹⁴⁾

Знов з нагоди подібного свята в найбільшій концертній салі Нью Йорку написала ньюйорська газета п. н. „Українська пошана 200-ліття Юрія Вашингтона”, між іншим таке:

„Діти України, землі козаків і народу, що ставить свободу вище всього, прийшли виратувати Юрія Вашингтона. Простота, здоровий народній вияв та природній запал, що характеризували їхній вчерашній

¹⁴⁾ Tribute of Ukraine is paid Washington.—“The Ukrainian Chorus under the direction of Alexander Koshetz, proved a musical aggregation of great vocal beauty. The orchestra-like quality of the singing was charming... The assemble tone was of rare loveliness... The terpsichorean abilities of the ballet equaled the wonderful voices of the chorus.”—The Washington Post, May 2, 1932.

виступ в Карнегі Гол, причинились багато до цього, щоб привернути до 200-літніх торжеств ту повагу, яку вони втратили через безвиразні промови та підприємства политишенів та професійних патріотів... В 30 містах українські фестивалі, з піснею і танком, облекшають трійливі наслідки того, що інші роблять в честь Вашингтона".¹⁵⁾

Признання це неабияке. Тим більше, що критик гостро вдарив „старих американців”, за те, що не вміють належито оцінити ось таких культурно-патріотичних зусиль найновіших імігрантів...

Маємо теж людей, що вибились у різnorodних бизнесах, а в деяких стали передовими в їх модернізації. Знов між промисловцями маємо таких, що стали продуцентами на великі розміри, користаючи з власного винаходу. Їх треба завчасу описати, щоб не сталось так, як з д-ром Савином А. Сохоцьким, що знайшов спеціальний спосіб використання раду для промислових цілей, а ми мало про це знаємо, хоч працював довгі роки в Нью Джерзі, і помер недавно, в 1928 році, через експерименти з радом.¹⁶⁾

І так є з іншими ділянками, включно з наукою і мистецтвом. При чому, як зазначено, треба брати під увагу тільки те, що було досягнене таланами, трудом і жертвою тих, що були складовою частиною американсько-української спільноти.

Перемінений на американця український імігрант та його діти.

Тому 50 років ми були тільки імігрантами. І то такими, що тільки весь час мріяли про те, щоб звідси якнайскорше виїхати і вернути до рідного краю. Та нині так є, що вже більшу частину нашого громадянства становлять ті, що старого краю ніколи не бачили, що тут родились і виховались. Для них американська земля є — рідною землею.

Меншу частину нашої спільноти творять батьки і матері ось тих дітей. Вони остають і остануть при дітях, себто тут, де їхні діти. Крім цього вони теж змінились. І вони теж стали американцями, як стали ними і всі інші національні групи, бо всі вони підпали під той самий процес, який називаємо звичайно „американізацією”.

Правда, цей процес це дуже складна проблема: Хочби тому, що вона обіймає не тільки тих, що прибули до Америки з старого краю, але у великій мірі їхніх дітей, а навіть внуків, бож навіть і тих останніх не беруть всюди ще й тепер за „повних американців”. Навіть і їх, як дехто

¹⁵⁾ Ukrainian Tribute to George Washington Bicentennial. —“The children of the Ukraine, land of the Cossack and of people who prize freedom above all else, have come to the rescue of George Washington. In simplicity, in wholesome folk expression and in natural ardency their performances in Carnegie Hall yesterday did much to restore to the bicentennial celebration the dignity which it has lost through the mawkish words and enterprises of politicians and professional patriots... In thirty cities their festivals of song and dance are mitigating the baneful effects of other doings in honor of Washington...”—Henry Becket in New York Evening Post, May 9, 1932.

¹⁶⁾ Календар У. Р. С., 1941, ст. 115—116.

підносить, беруть тільки за „американців-асистентів, що то можуть доносити до стола страву і ложки, але варити повинен американець старого походження”.¹⁷⁾ Себто за таких, що є для служби, що мають достарчати „рук і мускулів”, а не розуму.

Але треба признати, що й в тому напрямі заходять поважні зміни, тепер навіть прискорені військовими обставинами та ліберальним підходом впливових урядових осіб.

Та якби воно не складалось, якщо хочемо це як слід розуміти, то треба брати під увагу, що Америка розвивалась властиво після такої системи, що кожний імігрант зачинав з самого споду. А це означає, що виконував звичайно найтяжчу і найчорнішу роботу, заки зачав серед цієї роботи і постійних невдач вибиватись вгору. Саму Америку навіть оцінюють по тому, що вона дає тому хлопцеві, що чистить чоботи, чи тому, що керує як машиніст собвеєм, чи іншій того роду „звичайній людині”.¹⁸⁾ Всі вони — в одній клясі!

Українці належать до іміграції останньої доби, тому і приходиться їм найдовше виконувати чорну роботу. Але чи вони до такої роботи не звикли були в краю? Чи не за роботою вони прибули до Америки? Правда, для декого Новий Світ виглядав як „золота майна”, для другого як „джунглі” з хижими звірюками, для третього як „великий цирк”, а для українського імігранта це був — варстат праці. Це була — свобода. Інша філософія його не чіпалась. Він шукав праці, ту працю знайшов, і вона його абсорбувала вцілости. Тим він, до певної міри, подобав теж і на тих „типичних американців”, для яких, як пише Герберт Спенсер, „праця є пристрастю”, та яким „через працю волос сивіє десять років скорше ніж в Англії”.¹⁹⁾ Ось так саме працював український імігрант.

Тому 50 років ми були нічим іншим, а тільки українськими селянами, що нанялись в Америці на роботу.

Нині є вже ми американськими робітниками, у великому числі юнійними, фермерами, професіонастами, промисловцями і т. п. А якщо брати за правду те, що американські вчені стверджують, що „типичні американці нинішніх часів, як і минулих, вийшли з простого народу в Європі”, то ми, що майже всі по предківському походженню є селянськими дітьми, повинні теж і під тим оглядом захищувати себе до „типичних американців”.²⁰⁾

Та якими „типичними американцями” ми себе не вважалиб, то самі знаємо добре, що коли мова про наш „американізм” то так є, що часто

17) My America, by Louis Adamic, New York, 1938, p. 226.

18) The American, by James Truslow Adams, pp. 126—127.

19) Там же.

20) The United States and its place in World affairs, Boston, 1943.—“American Way of Life by Prof. Hacker, p. 130; “The typical American in our day as in the past has come from the humble people of Europe.”

„акцент” і „чужинецьке” прізвище заважають не тільки в тих, що родились в старому краю, але навіть в їхніх дітей, що тут родились і виховались. Ось те „заважування” іде нерозумно аж так далеко, що через нього багато з наших дітей вважають себе, як дехто пише, не за „американців”, а за „тіні американців”.²¹⁾ І з цієї причини покидають свої родимі доми, втікають від родичів і міняють свої родинні прізвища, щоб таким робом затерти сліди свого чужинецького національного походження, і стати „правдивим американцем”. Але третя генерація, як кажуть дослідники цієї проблеми, вже її так гостро не відчуває як друга. Та так є, що головною опорою цілого нашого громадського і організаційного життя є тепер ще останки старої іміграції й друга тут роджена генерація. Ось і тому справа другої генерації така важна, якщо хочемо заховати наш доробок і скріпити наші сили.

Старе покоління зачинало з нічого, маючи руки до праці, заняті всеціло працею, а ум журбою про матеріальне забезпечення себе і родини. Воно, як і давні американські покоління в подібних обставинах, не могло розвинути багато ділянок; не могло видати багато вчених, мистців, винахідників, фабрикантів, політиків, як це є з народами, що вже тут довго живуть. Та розвій в українській крові захованих, а досі невикористаних сил, припадає на другу нашу генерацію. І, очевидно, на дальші.

Стара наша генерація виховала нове покоління з величезним вкладом життя і майна. Читаючи спогади старих імігрантів-робітників лячно стає, коли застановитись над тим, як нужденно ті люди жили та яка то маса нашого народу вигинула в отих фабриках, майнах, чи при різних будовах. Бо-ж найменше половина гинула в молодому віці від сухіт чи інших хворіб, що їх набувались наші люди при найтяжчій і найбільш небезпечній та негигієнічній праці, до якої її наймали. Молоду йшла ось так у могилу величезна частина прибуваючих сюди наших людей, промощуючи своїм трудом і життям кращий шлях своїм дітям і всім нам, що вдержувались при життю довше і користали з їх праці й жертв. І то теж і в громадському життю. А коли говорити про вклад цього покоління в розвій і могутність Америки, то про те, що вони дали Америці, читаємо в „Історії вільного народу” таке:

„В першу найважливішу чергу — себе самих; свою силу, свою працю, свою віру. Вони багато завдячують своєму прибраному краєви, але й край завдячує багато й їм... вони пробивали шляхи через прерії, клали шини під трансконтинентальне залізничне получення, добували залізну руду з копалень, вугілля, мідь, вони зрубували дерево в пралісах північного заходу. Їхнім вкладом була не лишень праця невишколеного робітника, бо вони теж надали американському життю багатства і кольориту, а на деяких ділянках додали багацько до культурної спад-

²¹⁾ Louis Adamic: Grandsons.

щини. В музиці й штуці вони доставили велику частину творчого імпульсу...”²²⁾

А про український вклад у ту культурну спадщину пише Алєн Г. Ітон, коли застановляється, чим причинились імігранти до прикраси американського життя, між іншим, ось так:

„В наших розслідах того, що імігранти дали американському життю, часто найінтересніше й найбільш барвисте можна знайти між тими, що прибули до Америки пізно. Для мене одною з найбільш живописних груп, так сказатиб недавньої іміграції, є та, що прибула з України. Їхні забави є повні живої акції і краси, а не менше принадним є і те, що в них бере участь ціла родина, від найменших до дідунів і бабунь. Та хоч як ті сцени нас захоплюють, і якби чоловік не радів думкою, що та сила і краса влеться в нашу культуру, то як це моглоб статись, я зрозумів шойно тому кілька днів; вечером на концерті я побачив дітей і внуків імігрантів, що родились в Америці, які танцювали старо-краєві народні танки...”²³⁾

Ось таке написав американець, приглядаючись українським народнім танкам і слухаючи української народної пісні.

Очевидно, що якби ми так держались „територіяльного принципу”, як це буває з іншими народами, то як ті, що походимо з українських земель ми теж малиб право (придержуватись цієї методи!) захувати поважне число визначних американських мистців, фільмових зірок, промисловців, чи науковців до „українського вкладу”. Себто тих, що родились і виростали в Україні. Таж навіть славний польський музик Гнат Падеревскі родився під українським небом і виріс слухаючи української пісні, бож є родом з Поділля! Знов тих, що фігурують тут як „росіяни”, а родились в Україні, то й не нарахувати! При цьому ще треба одмитити, що окрему рубрику становлять усі ті „малороси”, що сидять по різних научних установах чи університетах і добиваються навіть слави.

²²⁾ “What did the immigrants contribute? Most of all, themselves—their strength, their work, their faith. They owed much to their adopted country, but the country owed much to them...they broke the prairie sod; they laid the tracks of the transcontinentals; they dug the iron ore, coal, copper; they felled the lumber of the Northwest forests. But their contribution was not only of unskilled labor. They gave richness and color to American life and in some fields added greatly to her cultural heritage. In music and arts they supplied a large part of the creative impulse...”—*The Story of a free people*, by Allan Nevins and Henry Steele Commager, Boston, 1942, p. 327.

²³⁾ “In our search for immigrant gifts, sometimes the most interesting and colorful are found among the late arrivals. To me, one of the most picturesque of our rather recent immigrant groups is from Ukraine. Their entertainments are full of vivid action and beauty, and not the least charming thing about them is the way in which all the family take part, from the smallest children to the grandparents. But fascinating as are these scenes and as impressed as one may be with the thought that their power and beauty will ultimately find their way into the stream of our culture, just how it might come about I did not realize until a few days ago. At an evening festival I saw American-born children and grandchildren of immigrants doing the old folk dances...” *Immigrant Gifts to American Life*, by Allen, E. Eaton, New York, 1932, p. 22.

Ось тих усіх не зв'язуємо з українським життям в Америці. А наш вклад в американську землю є той, що виходить від сірої маси і тих одиниць, що вибиваються, але заразом почуваються до зв'язку з українською спільнотою та її ідеями, або принаймні щось українського по собі залишають, як наприклад вирізьбелні Олександром Архипенком постаті Тараса Шевченка, Івана Франка, Володимира Великого.

Той самий критерій відноситься теж і до здобутків другої генерації, що вже входить в це півстоліття, про яке тут мова. Але тут треба бути вже поблажливим. Цеж уже йде про молодь, що тут роджена. Та оскільки дійсно вартує зараховувати до нашого вкладу в американське життя отих різних спортових чемпіонів (навіть і світових між ними!), що є з української крові, чи тих фільмових зір, що вже виринають, то про це ще мабуть завчасно говорити. Зате є легка відповідь на те, хто з другої генерації піддержує українське життя, хто є справжнім членом української збірноти в Америці. Думаємо, що той чи та, що ходять до української церкви; належать до українських товариств, або хоч до українського хору, говорять, читають, або хоч розуміють по українськи; співають українські пісні, танцюють українські народні танки; беруть участь в американсько-українських культурних чи яких інших маніфестаціях; купують українську книжку, хочби тільки видану англійською мовою; чи щось студіюють чи пишуть про український нарід. Щось з того всього мусить бути в тих, що їх хочемо вважати за „своїх”. А як нема нічого з цього, так ліпше замовчати, хочби ми мали до діла з таким, що є ученим, мистцем, чи найкращим кулачним борцем, фільмовою зорею, чемпіоном у пливанню, чи в чім іншим.

Я к а н а ш а б у д у ч ч и н а ?

На півстоліття нашого організованого народного життя в Америці припадає ще така подія, що дає дуже багато до думання, коли хочеться тут вдержати українське життя. Є це обмеження іміграції, а властиво цілковите її здержання, коли йде про українців. Про обмеження читаємо в науковій аналізі цієї проблеми таке: „Ось так, в 1930 році, закінчилась в американській історії епоха. Злучені Держави остали надалі „Melting Pot”, як і остануть ним ще на цілі покоління, але „вже не залишаться Обігуваним Краєм для бідних і переслідуваних усіх країв”.²⁴⁾ Для українського народу з Європи вступ до Злучених Держав уже був майже замкнений від минулої війни. Він майже не користав з іміграційних „квот”, а як по цій війні не матиме своєї самостійної держави, то не матиме змоги висилати не то імігрантів, навіть якби квота дозволяла, але навіть і таких, що приїжджалиб сюди тільки в культурних чи бизнесових цілях. Але, як сказано, не зважаючи на іміграційні обмеження, цілковите злиття навіть того елемента, що вже тут є, триватиме ще дуже довго. Супроти цього й українська національна група може

²⁴⁾ Як під ²⁸⁾ ст. 334.

рахувати ще на довге життя. Тим більше, що американська демократія є за те, щоби були задержані між людьми різниці, а не затирані, як це буває в тоталітарних системах. Ніхто в Америці не вимагає таких неможливих річей, щоби людина позбувалась цього свого минулого, яке зробило людину тою, якою вона є, бо ж ніхто не є витвором виключно сучасності. Ті, що вимагають, щоби ми стали „виключно американцями”, себто, щоби ми перестали покликуватись на етнічні групи, з яких походимо, як пише американець Вилард Джансон, „вимагають чогось неможливого до здійснення”, а теж пропонують щось таке, що позбавилоб американське життя деяких елементів культури, що так збагачують наше життя. Ми не хочемо мати „орхестри з самих саксофонів і бубнів”, але симфонічної орхестри з многих інструментів”. Тому й не хочемо, щоби „130 мільонів людей грали на одному і тому самому інструменті”.²⁵⁾

Та не зважаючи і на таке ліберальне наставлення, американсько-українська спільнота мусить брати під увагу те становище, в якому тепер знаходиться український нарід в Європі. А тим самим не рахувати на ніякий доплив свіжих сил і рахуватись тільки з тим, що має у теперішніх своїх рядах. Себто тільки з тими силами, якими вона тепер розпоряджає. І так братись з отсим інтелектуальним, ідейним, матеріальним і моральним матеріалом до розбудови дальшого нашого життя, бо це життя має в собі такі цінності, що їх вартує заховати і далі передавати. Та як не булоб в другої генерації привязання до своєї церкви і сентименту до української мови, культури та до визвольних змагань українського народу в Європі, то наше українство зниділоб тут уже в третім поколінню. Щоби таке не сталось, нове покоління може цьому зарадити. Воно приходить вже до слова і надає нашому життю свій вигляд там, де про це дбає. Воно може вложити в нові форми теж і старий зміст.

Сказав свого часу президент Рузвелт, коли взявся заводити нові зміни в нашому суспільному життю, що американський нарід має одну надзвичайно замітну прикмету: Є нею його геніяльна спосібність вміти пристосуватись до щораз змінюючихся життєвих обставин. Дай Боже, щоби кінчаючи ось те півстоліття організованого українського народного життя в Америці, американський геній, про якого згадував през. Рузвелт, а якого частина повинна бути у всіх нас, а зокрема в крові нашо-

²⁵⁾ Willard Johnson in New York Times, January 26, 1944:

“It is expecting the impossible to ask people to eliminate from their personalities all of the past which has made them what they are. No person is the result of the present only.

“Anyone who asks that Americans become “Americans only,” without reference to the culture groups from which we come, is, first, asking the impossible, and, second, suggesting a procedure which would strip from the lives of all of us those rich elements of culture which make American life so beautiful and strong. This is one of the glories of democracy, one of its real strenghts—namely, that the welcoming of contributions from all sources makes our common storehouse fuller than those of totalitarianism. Or, to change the figure, we have a symphony orchestra with many sections and many instruments rather than 130,000,000 people all playing the same instrument. Imagine an orchestra with nothing but saxophones or drums!”

го молодого покоління, допоміг нам в нашому тут життю пристосувати до нових форм і змінених обставин теж і ті благородні українські ідеали, якими тепер живемо. А віримо, що це вийде тільки на добро вільної Америки і тої поневоленої України, за яку забути не може нам дозволити вже сама звичайна людяність. Дехто з молоді думає, що старе покоління дечого потрібного не зробило, бо надто „політикувало” і через політику свої сили розбивало, замість думати про такі важні для другого покоління справи, як от добру школу, шкільні підручники, англійсько-український добрий словар, більшу економічно-фінансову кооперацію і т. п. А найгірше, каже молодь, що з тої „політики” мало хісна, бо вся та акція мало допомгла і тій Україні, задля якої „політикувалось”. Значить, що властиво не так лихо в тому, що старе покоління політикувало, але що та політика була не добра... Закид цей має дещо слушности. Справедлива відповідь на це повиннаб одначе нагадати розмову Линколна з тою жінкою, що то прийшла до нього просити помилювання за свого чоловіка, що його военний суд засудив на смерть за зраду. Линколн зачав вичисляти його провини, а жінка в плач.

Линколн змяк і каже, що навіть якби він хотів помилювати, то мусів би знати щось доброго про того чоловіка. Тому запитав: „А який жеж він чоловік? Працьовитий? Дбає, щоб одягти і виховати діти?”

На те жінка: „Ще як дбає, довгими роками не доїдав, не досипляв, а чорно працював і всього собі відмовляв, щоб тільки хату набути, дітей по людськи вбрати та якийсь цент відложити для них на освіту”.

„Так щож є в нім злого?”, питає Линколн, „таж його засудив суд за зраду!”

„Нічого”, відповідає жінка, „він добрий і чесний чоловік, а ніякий зрадник! А свій край так любить, що за нього віддав би душу кожної хвилини, але ціла біда з ним, що має дуже дурну голову до політики, а дуже любить нею займатись”.

„Та як іно тільки з ним лиха”, каже Линколн, „то вже попробуємо йому вратувати життя”.

Та старими вже нема чоґо нам дуже журитись. Зате тепер стоять так справи, що входячи в друге півстоліття, важніше є те, яку „політику” поведе молода генерація, куди спрямує ціле українське життя в Америці, та яких видасть лідерів. Наразі, беручи під увагу, що молоде покоління уже числом переважає, воно видало лідерів розмірно мало. Чому? На те можна знайти частинну відповідь у тому, як поясняє Овен Д. Янг (Owen D. Young) ту обставину, що на 100 американських бізнесменів 99 ніколи не стають провідниками.

Янг каже, що це тому, що вони неохотні заплатити ту ціну, якої вимагає відповідальність. А та ціна це: Важка, вичерплююча людину безнастанна праця... Відвага рішати, не уступати низоті... Чеснота, що себе не дурить, а тільки бичує... Відчуття, що шлях, по якому ступає провідник, тернем стелений... Що тоді, як робітник, що працює від дев'ятої години рано до п'ятої пополудні, іде на відпочинок, ти залиша-

ешся снувати ночью нові пляни і так з трудом поширюєш свої умові границі... Що кожне твоє нове зусилля, як кажуть психологи, витворює один новий рівчик в твоїм мізку, та що рівчики, що видвигають людину до висот не повстають зо зусиль між девятою і пятою годиною; їх випалює лямпа, що ще світить в саму північ.

Такі рівчики витворювались теж у мрійників старої генерації. Не обійдеться без них теж і в лідерів молодой генерації, якщо має вдержатись і розростись та Ідея, що зродилась на цій землі тому яких 50 років, коли то наше громадське життя зачало ступати організовано на вищий, ідейніший та культурніший шлях.

Маємо віру, що ось такі молоді лідери, як їх розуміє Янг, у нас знайдуться. А й чому не малиб знайтися? Прецінь наше молоде покоління це діти сірої української маси. Це ті, що походять з таких батьків, що віками жили на землі й з землі й становили ті селянські низи, з яких виходили найбільші духові сили, яких генієм відроджувався і вгору піднімався український нарід у такому часі, коли здавалось, що вже вибила остання година його національного життя.

І навіть нема в цьому, що так було, ніякого дива, коли брати під увагу те, що пише американський історичний дослідник і великий президент, Вудров Вилсон, для якого таке явище є наскрізь „природнім процесом”.

Коли вчитуюся в історію народів, чи Америки, пише Вилсон, то вичитую з кожної сторінки, що народи відроджуються і відмолоджуються здолу, а не згори. І усе, що знаю, з історії, досвіду і обсервації, пише він далі, тільки потверджує моє переконання, що справжнє знання людського життя це сума досвідів звичайних людей, а нація є такою великою, як великою є її сіра маса.

Україна дала американській землі частину ось такої сірої маси, яка була її найбільшою цінністю. Ось та частина стала тепер теж і цінністю Америки. Теж і з неї виходитимуть що далі, шораз то нові сили, якими буде американська земля відроджуватись і відмолоджуватись, бо й це належить до „природнього процесу”. Та, на нашу думку, і сил буде більше, і будуть вони куди видатніші, як буде захована якнайдовше в крові американців українського роду та туга вдача, що є питома українському народови.

А щоб таке було, треба, щоб українське життя в Америці не за-непадало й не пропадало, а далі жило й розвивалось. Інакше, як нам видається, був би безпотрібно й легковажно розтрачений той великий моральний і духовий капітал, який набули українські сірі маси в Європі шляхом вікової боротьби не тільки за хліб і землю, але й за ідеали свободи. З тим капіталом вони приїхали до Америки. І не розстратили його, а збільшили і як такий передали своїм дітям. Історія другого півстоліття дасть відповідь, що з тим капіталом зробили їхні американські діти.

Микола Мурашко.

БУДУВАЛИ: РОЗУМОМ, СЕРЦЕМ І ДОСВІДОМ

ВІТАЄМО отсе Український Народній Союз, найстаршу і найбільшу українську народню установу в Америці, з його Золотим Ювілеєм. Тішимося, що він за 50 років так гарно розвинувся і зріс у таку поважну силу. Але чи не добре булоб подумати, як це сталось, що основателі й члени У. Н. Союзу, головно селянські сини, що приїхали з старого краю, що не звикли до організаційного життя, ставши в Америці робітниками, взялися за таке чуже їм діло та довели його до так гарного успіху?

Багато можнаб про це писати, що й як впливало в Америці на душу, характер та розум наших людей, та які в них повставали через те зміни. Та тут хочу піднести головно те, що саме заважувало, що ті наші люди, що ніколи в краю в організаціях не були й їх не творили, а тут взялися за це діло.

В першу чергу треба це завдячити американській свободі, себто тому, що люди могли тут братись свobodно за всяку організаційну чи культурну працю, а не так, як в старому краю, де вже сама влада клала цьому колоди. Тут можна було вести свobodно між народом агітацію, закладати різні організації.

А друге те, що перші наші піоніри кріпко вірили в свій нарід. Вірили в його розум і добре серце. Вірили, що його можна переконати належати і до такої запомогової організації, про яку він ніколи в краю і не чув. Вони були певні, що й під тим оглядом „зробимо один дальший крок вперед”, якщо тільки „кинене на народню рілю зерно, не зістане придушене терням незгоди, зависти і байдужности”. Бо цього одного боялись наші піоніри, коли взивали тому 50 років до обєднання поодиноких дрібних братств в одну спільну запомогову організацію! З усім іншим то вже давали собі раду перші головні й відділові урядники У. Н. Союзу, коли накликали наших робітників ставати в ряди рідної організації й таким робом „вчитися, як у світі

жити, як дбати про гідність вільної людини, та як організаційною працею поставити себе в ряди свідомих і культурних людей". А далі, як ставати людьми активними, жертвеними, карними та національно свідомими в такому розумінню, щоб уміти ставити загальне добро вище особистого. Вони добре знали, що тліє в душі нашого чоловіка. І „цю іскру любови до свого рідного і питомого, яка тліє у серцях нашого робучого люду", вони використовували для створення народньої сили, а в першій мірі для створення і закріплення такої організації, що поліпшає їхню власну долю, що ратує їх на випадок нещасливого випадку.

Ось такою організацією був — У. Н. Союз.

Головні й відділові урядники та все свідоме членство У. Н. Союзу скоро усвідомили собі ту правду, що „що придбаємо для У. Н. Союзу, то придбаємо не чужим, але самим собі". Ця правда заставляла їх щораз завзятіше працювати, бож то „своє" і „рідне". Вона заставляла їх ось ту працю щораз сильніше шанувати, щораз більше нею дорожити. І щораз завзятіше її обороняти перед наступами різних ворогів.

І не тільки те. Та сама правда заставляла їх думати, як свою рідну організацію поліпшати, щоби вона була солідно ведена під фінансово-асекраційним оглядом. А тим самим заставляла вчитись і приглядатись таким американським асекраційним установам, що вводили щораз модерніші системи життєвого забезпечення.

Знаємо, що це все не приходило легко, що треба було великої праці головних і відділових урядників та свідомих членів, щоби перевести в У. Н. Союзі ті різні реформи, які наказували переводити практичний розум і чесність організації супроти свого членства. Але скільки то було через це боротьби, скільки незгоди, викликані демагогами і несвідомістю, скільки втрат у членстві, заки розум взяв верх, а досвід доказав, що все те було роблене для — нашого власного добра, для добра членства, а з ним і для У. Н. Союзу.

Зачали ми в організації від „вгадування", а скінчили по довгих роках досвіду і статуткових перемін на наймодернішій асекраційній системі, опертій на науці, на статистичних обрахунках. Багато з тих, що бунтувались проти таких поступових змін і покидали організацію, до неї згодом повернулись. А нині нема й одного, щоби не признав, що У. Н. Союз виконував таким робом велику роботу, промощуючи своїм гірким досвідом шлях до поступу, навчаючи наших людей не слухати тих, що лесливими словами обіцяють грушки на вербі. А як прийшла економічна криза й велике безробіття, тоді всі пізнали, яким добродійством було те, що У. Н. Союз завчасу поробив такі реформи, що рахувались з ось такими кризами, як і з тим, щоб в часі таких криз задержувати членство при організації. Та господарська засада, якої У. Н. Союз придержувався при реформах, була

наша рідна: Добре робить газда, коли старе зерно новим присипує. І та засада вийшла усім нам на добро!

Про розвій У. Н. Союзу не можна сказати, що Союз „літав вільними крилами”. Він зростав завжди серед великих труднощів. Тільки що упродовж півстоліття головні та відділові урядники та активні члени завжди вміли ті великі труднощі поборювати. А вміли їх поборювати тому, що постійно вчилися з минулого досвіду, як треба поступати, щоб їхня організація зростала в членстві та майні. Знов Союз, стаючи щораз могутнішим, вмів і щораз вірніше служити своєму членству і через те щораз більше притягати до себе нових членів, що й є його найбільшим завданням.

Памятаймо, що У. Н. Союз є щойно в зарані свого життя. Його дотеперішні досягнення в порівнянні з майбутніми — незначні. Тому далі працюймо всі ще завятіше, маючи перед очима ось те велике і світле майбутнє У. Н. Союзу.

Що більше, минулих пятьдесять років навчили нас, що ми спосібні перемагати і найбільші труднощі — власними силами і власним розумом.

Усю ту науку, як і наш великий досвід, передаємо отсе в спадку молодому поколінню. І хоч йому прийдеться перемагати ще й інші труднощі як ті, що ми їх мали, то з підготовкою, якої набирає в американських школах і в американському життю, та з додатком досвіду, перебраного від старшого покоління — зможе воно цілком певно підносити У. Н. Союз — і ціле наше життя — все вгору і вгору, якщо тільки матиме ту любов до „свого”, що її мало старе покоління.

Хоч ти багатий і свобідний нині,
За океаном віднайшов свій рай,
Про тих, що ходять у підраній свитині
Не забувай! Не забувай!

Богдан Лепкий.

Дмитро Галичин.

ПЯТЬДЕСЯТЬЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

(1894—1944)

ПЕРЕЖИВАЄМО тяжкі й важливі часи. Нашу країну, а з нею майже цілу земську кулю обняла величезна пожежа світової війни. Ця пожежа поглотила вже життя мільонів людей, знищила безмежні, необчислимі культурні й матеріальні скарби, та жде дальших, ще більших жертв життя, крові й майна. Тому зрозуміле, що вся наша увага, всі наші сили, вся праця і посвята звернені в першу чергу на те, щоби здобути якнайскорше перемогу. Так є з нами всіми. І так є з нашою організацією — з Українським Народним Союзом.

Та навіть і в таких часах бувають такі події в житті народу, організацій, чи одиниць, яких не можна поминути мовчанкою, а про які треба принаймні згадати та їх відповідно оцінити.

Такою лодією в житті американських українців, що заслуговує на ось таку окрему згадку, оцінку й увагу навіть у теперішніх важких воєнних часах, є 50-літнє існування У. Н. Союзу. Бо це є Золотий Ювілей такої організації, що являється піонером зорганізованого життя американських українців. Тому полиньмо бодай на хвилину думками до цього, для американських українців так памятного дня, коли то 22. лютого 1894 року, в невеличкому містечку Шамокін, в стейті Пенсилвенії, зібрались були представники десятиох братств та поклали основи під будову запомогової організації, що носить тепер назву: Український Народний Союз. Оснували вони цей Союз на те, щоби помагати матеріально нашим імігрантам на випадок омерти та різних нещасливих випадків, а також, щоби, як це сказано в конвенційній відозві з 1895 року, „понести світло правди й науки поміж рідних братів, котрих доля розкинула кольоніями по цілій Америці”.

Було це 50 років тому. За час цього півстоліття багато дечого змінилось. Події великого значіння приходили й минались. Америка

перебула дві великі економічні кризи, виграла дві війни, а тепер знаходиться на передодні вигри третьої. І ось серед цих важких і змінюючихся подій, депресій і добробуту, війн і мира, ступав нерівним ходом і наш Український Народний Союз, переходячи також різні кризи, переживаючи сумні й радісні хвилини. Бо чужі й свої ставили йому різні перешкоди. Одні хотіли зробити його організацією з москвофільською душею, другі хотіли відібрати йому народній характер, а треті намагались доносами та наклепами таки зовсім його знищити. Але не зважаючи на ці всі перешкоди, У. Н. Союз, як бачимо, виходив з кожної кризи переможно. І то тому, бо його сила спиралась на високі моральні цінності, на ідеї, що виявлялись у вірній службі своїм членам, своєму громадянству, Америці, та поневоленому українському народови. Зміцнений такими цінностями, він ішов непереможно вперед. З маленьких і скромних починів, які в першому році існування виказували тільки 505 членів і \$220.35 маєтку, У. Н. Союз розрісся у велику й могутню організацію зо сорок і два тисячами членів та з маєтком у сумі сім і пів мільона доларів. За час свого існування виплатив він сотки тисяч доларів на різні народні цілі, а знов на посмертні та інші запомоги коло шість і пів мільона доларів, даючи в такий спосіб поміч та ратунок тисячам членів. Ось тому і назвали члени свою організацію: Батьком-Союзом!

Ось цей Батько дочекався тепер 50-ліття свого існування. Як жеж ми, члени його, чи взагалі весь наш патріотичний українсько-американський загал, повинні віднести до цієї важкої події, якою являється отсей Золотий Ювілей У. Н. Союзу?

Прем'єр Канади МекКензі Кінг з нагоди 50-літнього ювілею українців у Канаді, який обходжено в 1941 році, сказав у своєму привітному листі, між іншим, таке: „Добре робимо, що віддаємо честь українським піонерам, які зайшли до західної Канади, щоб там поселитись на свободі. Згадуємо про їхню самопосвяту при творенні нових осідків для себе в новім краю, а при тих спогадах підносимо їй честь, що її їм віддаємо у памятний день...”

Так і ми добре робимо, як у 50-ліття існування У. Н. Союзу віддаємо нашому Батькови-Піонірови належну честь і пошану, коли віддамо йому честь за те, що він дав почин усьому нашому народньому житті; що помагав в організуванні громад, церков, шкіл; що поміг нам задержати прадідну віру, українську мову, звичаї, обичаї; що перший почав між нами освітню працю, закладаючи шкільний фонд і провітну комісію чи видаючи популярні книжки; що уможливив нам видавання і вдержання часопису „Свободи”, яка помагала виробляти в нас свідомість нашого національного походження, та яка причинилась багато до підховання десятків тисяч свідомих громадян; що уже на перших зборах, на яких творено Союз, розвинув та підняв високо тут на американській землі український жовтоблакитний прапор, доптаний тоді москвофілами та іншими ворогами українського

народу; що він впоїв в нас глибоку любов до цієї славної американської країни, яка стала для нас доброю та щедрою батьківщиною; що своїми щедрими грошовими дарами помагав розбудовувати наше життя тут в Америці, а також і на цих рідних наших землях, звідки ми вийшли; що виплекував у нас вагу й потребу матеріальної й моральної помочі визвольним змаганням поневоленого українського народу; що голосив нам, як писала „Свобода” ще в 1894 році, що „український нарід несе важкий хрест, та падаючи під цим хрестом, крізь сльози говорить: Вірю і жду Воскресення. Вірю, що прийде визволення поневоленого українського народу. Вірю в те — як вірю в Бога”.

Велика честь, глибока пошана, та щира вдяка належаться Союзови за його 50-літню піонерську працю. Та цю честь, пошану й вдяку викажемо найкраще тим, коли в цьому ювілейному році, як і пізніше, приєднуватимемо до Союзу щораз більше нових членів, які продовжувалиб його працю нові десятки, а то й сотки літ. Бо хоч Союз у рік свого Золотого Ювілею може почванитись великим досягненнями та значними матеріальними й моральними здобутками, то проте, як добрий батько, журиться тим, щоб ці його здобутки, цей його дотеперішній матеріальний, моральний і національний капітал, здобутий 50-літньою тяжкою і мозольною працею, не змарнувався. А маючи це на увазі, він звертається у своє 50-ліття до молодого тут родженого покоління, до американсько-українських батьків, з проханням:

Ідїть у громадській праці слідами своїх батьків-піонерів, які відзначились великою витривалістю, дбайливістю та посвятою. Шануйте традицію-минуле, бо з минулого ми набираємо живої творчої сили до нових діл, до нової праці. А саме минула піонерська праця У. Н. Союзу є такою, що може дати молоді цю моральну силу, що може бути для неї цією духовою поживою, якої потрібно для вдержання нашого будучого життя. Тому ставайте в ряди цієї організації й обзнайоміться з ділами своїх батьків-піонерів. А пізнавши їх, допоможете не тільки задержати й утримати дотеперішній Союзовий дорібок, але й розбудуєте його до ще більших вершин. Бо будете горді, що розбудовуючи У. Н. Союз піднімаєте ще вище вгору величавий пам'ятник усім нашим піонерам і багатьом іншим працівникам, що вложили в американсько-українське народне життя свою довгу, мозольну й безкорисну працю.

У 50-ліття існування У. Н. Союзу, хай наша перша думка буде з цими першими піонерами і членами-основоположниками, про яких, з нагоди 20-літнього ювілею нашої організації, було написано:

„Маленьке було число членів в У. Н. Союзі, в перших його початках, але то були члени сильні — сильні своєю безмежною вірою у живічність нашої народньої ідеї, сильні непохитною надією у воскресення нашої занепавшої вітчизни, сильні щирою любов'ю до свого поневоленого та нетямучого брата”.

КЛАРЕНС А. МАНІНГ

Професор Колумбійського Університету в Нью Йорку.

НОВЕ ПІВСТОЛІТТЯ—НОВІ ЗАВДАННЯ

В чому значіння таких організацій
як У. Н. Союз?

ВІД ДОВГИХ ЛІТ приглядаюся життю та діяльності різних словянських груп в Америці, бо й часто маю з ними до діла у Департаменті східно-європейських мов в Колумбійському Університеті. Знання різних словянських мов влегче мені можливість пізнавати життя різних словянських груп в Америці — пзержого джерела. Себто в першу чергу з словянської преси. Але знаю теж різні словянські організації та їхніх провідників з безпосереднього контакту з ними, чи з того, що сліджу за тим, що вони тут осягнули на культурному полі. Українська група в Америці належить до тих, які знаю досить добре, а зокрема я добре ознакомлений з діяльністю Українського Народного Союзу.

Зазначу, що того роду братські та заповомові організації, до яких належить У. Н. Союз, відіграли в Америці в життю поодиноких національних груп велику ролю. Одні з тих організацій скорше повстали, а другі пізніше. Одні з них дуже розвинулись, а другі підупадають. Одні з них мають великі маетки, а другі бідніші. Але у всіх них є одно спільне: Всі вони вийшли тепер далеко поза свою початкову програму і розвинули діяльність у різних напрямках, стаючи таким робом дуже важним чинником в цілому американському культурному життю.

І ще одно, що важне, хочу підкреслити: Були вони важним чинником у минулому і я переконаний, що так буде і в будуччині; ось ті самі організації й надалі стануть центрами культурного життя тих етнічних груп, серед яких вони повстали.

З сказаного вже легко витягнути заключення: Ось так буде і з українською національною групою в Америці; ось так буде і з Українським Народним Союзом.

Хто хоче пізнати справжнє значіння таких організацій як У. Н. Союз, той мусить цофнутись принаймні на 50 років взад. Саме тоді клали американські українці підвалини під У. Н. Союз. А це значить, що треба мати на увазі той людський матеріал, яким тоді орудували того роду братські організації. Їхніми членами були селяни з європейських сіл, що були в подавляючій більшості неграмотні, хоч прибули сюди з певним світоглядом, що його набрали у своєму краю, у своєму селі. Правда, тут і там прибували й інтелігентні люди, що знали англійську мову, або скоро її вивчили. Та тих людей, назагал, скоро пірвав вир американського життя. Вони скоро в тому життю цілком згубились і затратили всякий звязок з своїми національними групами. Зате широкі маси жили своїм життям і почувались тут ніяково, так, якби були відокремлені якимсь муром від справжнього американського життя. З цього зродилось у них бажання збудувати якісь такі інституції, що відповідалиб їхньому духови, їхньому уподобанню.

Ось так зачали ті імігранти будувати спершу свої церкви. Це була та їхня перша установа на американській землі, яка влегчувала звязок одних з одними, при помочі якої вони взаїмно собі помагали.

Зараз потім зродилось бажання мати свою газету, на своїй рідній мові, щоб можна було лекше довідатись, що діється в старому краю і тут в Америці.

А ще далі, як завважено, що американське законодавство дає можливість побудувати такі братсько-запомогові організації, при помочі яких можна збудувати велику фінансову організацію, а теж і обєднувати людей тої самої групи по цілій Америці в одну цілість, то це було якраз те, за чим різні етнічні групи шукали.

До першої світової війни ось такі організації мали більш льокальний і гуртковий характер. Тільки десь-не-десь якась з тих організацій додумалась уже до цього, що треба збудувати або підпомагати якусь культурну чи виховну устанovu, якої обовязком булоб дбати про науку мови цеї групи, чи плекання культурної традиції того народу, з якого дана група походить. І так старі імігранти, що не мали змоги ходити в старім краю до шкіл, а як ходили, то їх там не вчили рідною мовою, ні історії й культури їхнього народу, хотіли тепер довести до цього, щоб того всього могли вчитись в Америці принаймні їхні діти.

Та треба сказати, що які не булиб ідеальні мотиви, вислід тих бажань був дуже слабкий, а майже в кожному випадку невдоволяючий. Часто наука була дуже бідна, коли рівнати її з американським стандардом. А як піднесено виховний і научний уровень, то часто наслідок цього був такий, що така виховна інституція зачинала тоді щораз далі віддалюватись від цього, в чому була заінтересована та етнічна група, яка її покликала до життя. Це означає, що вона перемінялась в меншій чи більшій мірі в типічну американську устанovu.

Та як вибухла перша світова війна, то можна було відразу завважити, що в діяльності різних етнічних груп заходять зміни. Їхні запомогові організації почали відчувати в собі якесь післанництво, що вони є речниками того народу, з якого вийшли. Це їхнє становище набирало більшої ваги ще й тому, що подекуди їхні земляки в старім краю давали їм окремі уповноваження бути ось такими речниками перед американським народом і урядом. У деяких випадках так було, що етнічні групи в Америці були властиво самотні справжніми речниками того народу, з якого вони вийшли, бо сам нарід не мав змоги висказувати свобідно свої бажання. А як прийшов 1918 рік з мировою конференцією в Версаю, то тоді вже многі з запомогових організацій були свідомі того, яке то відповідальне тяжить на них завдання. І то не тільки щодо теперішности, але й в будучности.

По першій війні зачали заходити в життя тих організацій теж й інші зміни. Зачали приходити до слова на більші розміри тут роджені діти, що були виховані в школах в англійській мові, яка стала їхньою мовою. Ось так зродилась нова проблема, якої ще й досі вповні не розв'язано. Але хіба кожний розуміє, що чим далі, то англійська мова буде заважувати щораз більше, та що організації різних етнічних груп будуть мусіти до цього пристосовуватись. Буде отже появлятись тепер щораз більше видань англійською мовою, а теж буде вона на мітінгах та в протоколах. Знов молодь буде набирати такого вигляду, який переважає у великій масі американських людей. На чоло будуть вибиватись люди, що покінчили американські каледжі та університети та заслужились в американському життю. Та друга світова війна, якої ми отсе є свідками, ось той процес ще більше прискішить. Тільки, що все це не означає, що треба зривати з давними завданнями таких організацій, як от Український Народний Союз.

Навпаки, ось ті культурні завдання ще треба буде побільшати і поширяти. Мусимо глядіти на те, що діється в Європі, здоровими і отвертими очима. Там іде знищення цілих країв і народів. Там загинбають пам'ятники старинної культури. І може дійти навіть до того, що такі запомогові організації, про які тут мова, будуть у деяких випадках самотніми, що зможуть зберегти не одну велику цінність, що її вже знищено в Європі, чи що ще може бути знищена, а належить тому народови, з якого та група походить. І ніхто не знає, як довго ще триватимуть хаос і руїна. Може й таке бути, що ті організації можуть навіть залишитись самотніми, що ще матимуть змогу обороняти той нарід, з якого вони вийшли, а який попав знов у неволю.

Думаю, що те, що я порушив, вказує ясно, що такі організації як Український Народний Союз повинні рахуватись з тим, що їм у будуччині припаде більша і важніша роля, як припадала їм у минулому. Ось і тому вони повинні глибоко входити в американське культурне життя та попірати фінансово звязки з тими різними культурни-

ми американськими установами, що є близькі цілям тих організацій. Якщо вони хочуть те останнє досягнути, то мусять мати на увазі, що це належить до американської традиції, щоб університети та каледжі діставали від різних інституцій фінансову допомогу. Таку допомогу мусять вони діставати теж і від заповомогових організацій різних етнічних груп, щоб могли відплатитись тим групам, наприклад, влаштуванням відповідних курсів чужих мов і літератур і т. п. Треба такої допомоги теж на закупно відповідної літератури, чи на закупно для американських музеїв різних історичних та культурних пам'яток, що звязані з минулим тих народів, з яких ті різні групи походять.

Правда, на тому полі вже дещо зроблено. Але все ще дуже мало. Тільки подумаймо, яка то велика втрата для тих різних груп, а то й для культури взагалі, що не подбано як слід про те, що до цієї війни ми мали тут багато книжок з літературної модерної творчості різних європейських народів. Тепер європейські бібліотеки та книгарні понищені й мало що остало. Так тепер є, що сам вашингтонський уряд звертається тепер до різних установ за мапами і фотографіями з різних європейських країв, яких потребує для воєнних цілей, а їх нераз годі дістати. Хочу ще додати, що як війна скінчиться, то понищені європейські бібліотеки зачнуть звертатись до Америки і просити різних матеріалів і книжок. А тоді знов стане перед очима різних етнічних груп не одно культурне діло, що вони його занедбали.

Багато можнаб про це говорити. Одно ясне, що є тут необмежене поле до нової ініціативи. Як закладали такі організації як У. Н. Союз, то думали в першу чергу задоволити примітивні потреби тої маси, що була, назагал не з її вини, неосвідомленою й неосвіченою, та яка почувала себе в цьому краю самотньою і опущеною і потребувала взаїмної опіки. Але тепер маємо вже до діла з цілком іншим людським матеріалом і з цілком іншими вимогами. В проводі ось тих організацій є вже люди, що визнаються на американському способі думання, що добре знають американське життя. А тим самим тепер уже лекше вести заходами тих організацій далеко ширшу культурну працю, як це могло бути в минулому.

Н а л е ж и т ь д о т и х , щ о п о ш и р ю в а л и с в о ї
з а в д а н н я .

Я мав нераз нагоду бути в доволі тіснім звязку з культурною діяльністю Українського Народного Союзу. Тому, коли ця організація святкує тепер 50-літню річницю свого існування, то можу широко сказати на підставі обсервацій діяльності подібних до нього організацій, що У. Н. Союз належить до тих, що вже давно передбачували усі ті культурні можливості, які повинні входити в обсяг діяльності братських організацій, чи тих груп, до яких вони належать. Його провідники теж уже давно добачили потребу входити в тісні звязки

з американськими культурними установами. А що так є, наведу дещо з цього, що мені відоме з особистої співпраці з цією організацією.

Отже згадаю за курси української мови, які були ведені Департаментом Східно-Європейських мов Колумбійського Університету, а з ініціятими У. Н. Союзу. Вів ті курси Покійний Осип Стеткевич, а учасники курсу діставали за це „університетський кредит”, цілком так само, як є з іншими предметами науки. Ці курси перестали існувати в 1938 році, але через певні зміни, що зайшли в самому університеті.

В тих самих роках, як відбувались згадані курси, розвинуло діяльність теж і Українське Університетське Товариство, яке влаштувало кілька літературних вечерків на університеті та видало дві брошури: Короткий очерк української літератури, написаний д-ром Артуром П. Колманом, та про Івана Франка, яку то працю виготовив проф. Кларенс А. Манінг.

Зимово 1941 року влаштовано в Колумбійським Університеті за ініціативою і фінансовим попертям У. Н. Союзу серію викладів на українські теми, кожного тижня у п'ятницю, що треба вважати вдатною імпрезою. Тема докладів і прізвища прелегентів є такі: 1. Київський та козацький період в історії України, професор Юрій Вернадський з Єйлського Університету .2. Новітня історія України, ред. Степан Шумейко. 3. Огляд української культури, проф. Микола Чубатий. 4. Огляд української музики, проф. Олександр Кошиць, 5. Начерк української літератури, д-р Артур П. Колман з Колумбійського Університету. 6. Тарас Шевченко — співець України, д-р Лука Мишуга. 7. Іван Франко, проф. Кларенс О. Манінг з Колумбійського Університету. 8. З моїх вражень про Україну і українців, Г. Гесел Тилман, британський журналіст і письменник. Крім того був ще один вечір, призначений на промови, співи, музику і народні танці.

Вважаю дуже доброю культурною імпрезою і такий вечір, який був влаштований заходами У. Н. Союзу і його членів в Шікаго (Норт-вестерн Юніверзіті) дня 3. грудня 1943 р., де проф. Манінг мав доклад про українську літературу, а крім того була ще й концертна програма та виставка народнього українського мистецтва.

Думаю, що ось таким культурним шляхом У. Н. Союз виконує велику культурну місію в Америці, якою допомагає теж і доброму українському імені. До такої доброї роботи, що приносить американським українцям славу, зараховую ось ті три українські памятники, що їх вирізбив Олександр Архипенко, а які є в Культурнім Городі в Клівленді. Це памятники Тараса Шевченка, Івана Франка та Володимира Великого. На отворенню Українського Городу, 2. червня 1940 року був я запрошеним гостем і виголосив там головну промову.. Призначування таких памятників, як от бюст Т. Шевченка (роботи Архипенка) для музею міста Дітройту, чи влаштування таких вели-

чавих українських концертів, як от той, що його влаштовано в Нью Йорку, в Тавн Гол, в 1935 році в честь Шевченка, де говорив проф. Манінг, а виступав великий хор під проводом славного проф. Ол. Кошиця — це велика культурна робота. Знов вшановання 200-ліття народин Юрія Вашингтона американськими українцями концертами в Вашингтоні, Нью Йорку, та в многих інших містах — це культурний вияв глибокого американського патріотизму.

Колиж до цього ще додати ось такі знамениті видання англійською мовою як Історія України, М. Грушевського, чи „Богдан — гетьман України” проф. Юрія Вернадського, що їх видано заходами і коштом У. Н. Союзу, то це вже щось більше як признання. Обидва твори це зразки справжнього історичного писання. Вони є українським здобутком загального значіння і достойною пам'яткою культурної місії У. Н. Союзу.

І не треба теж забувати за „Юкрейніен Віклі”, що містить многі гарні переклади ред. С. Шумейка, як от повісти „Чорна Рада” Пантелеймона Куліша. Скажу, що „Юкрейніен Віклі” більше причинилось до поширювання українських творів англійською мовою ніж всі інші дотеперішні українські видавництва разом взявши.

Загадане мною вказує ясно, що У. Н. Союз веде плянову, позитивну, культурну роботу, звернену на те, щоб ознакомити американський загаль з українською культурою. Та ще залишається до роботи дуже багато. У. Н. Союз скінчив отсе перше півстоліття своєї діяльності, в якому йому доводилось класти підвалини під дальшу і властиву роботу. У тому часі треба було навчитись пристосовуватись звільна до американських обставин. Але та фаза вже закінчилась. Тепер є вже можливости до більшого розмаху. А приятелі У. Н. Союзу і українського народу, що слідкують за їхньою діяльністю в Америці, не мають найменшого сумніву, що нове півстоліття У. Н. Союзу вславиться новими, куди більшими культурними осягами американських українців.

Дмитро Галичин.

ГОЛОВНІ ПЕРІОДИ В РОЗВОЮ У. Н. СОЮЗУ

1894—1914

ДЕЯ запомогового руху починає поширяться в Америці в другій половині 19-го століття. Бо хоч перша спроба творення запомогових організацій сягає другої половини 18-го століття, то властивий запомоговий рух почався таки доперва в 1868 році оснуванням запомогової організації під назвою „Ейншент Ордер оф Юнайтед Воркмен”.

Та найбільше запомогових організацій повстало в роках від 1890 до 1900. У цьому періоді, 22. лютого 1894 року, повстав теж і Український Народний Союз.

Перші запомогові організації були творені на дуже примітивних основах. Вони зовсім не послуговувались дослідами науки про життєве забезпечення. Вони не звертали також уваги на будучі вимоги життєвого забезпечення, а кермувались тільки потребами теперішності. Жили з дня на день, а їх обчислення забезпечених вимог не сягали далше як на один місяць наперед. Бо майже всі вони опирали обрахунки членських місячних вкладок на тому, яку суму треба було виплатити в даному місяці титулом посмертних запомог.

Очевидно, що й У. Н. Союз не був винятком щодо цього примітивного способу ведення забезпеченового бізнесу. Тому цей початковий перший період у розвитку У. Н. Союзу був позначений блуканням у непевності, що принесе завтра. Був він позначений спробами шукання різних способів, як завести властиве забезпечення, а тим самим усталити висоти вкладок та висоти виплат посмертного. У самих початках усі члени платили по 50 центів місячно, а сума посмертного виносила \$400. В 1896 році посмертне підвищено до \$500, а опісля до \$600. В 1900 році підвищено місячну вкладку до 70 центів, а суму посмертного до \$1,000. В 1906 році запроваджено неограничений розмет, згідно з яким висота вкладок кожного члена була залежна від цієї загальної суми, яку треба було виплачувати

кожного місяця по померлих членах та яку розділювано на всіх членів в однаковій висоті. Така розметова система протривала до 1914 року.

1914—1933

В 1914 році переведено членів з розметової системи на систему плачення вкладок після віку вступу. Запровадження цієї системи означає в У. Н. Союзі другий період його розвою. Вага цього періоду лежить в тому, що ця нова система була першим кроком до запровадження властивого забезпечення. Вправді ця система не була ще вповні модерною, бо не відповідала ще всім вимогам модерного життєвого забезпечення щодо способу обчислювання висоти вкладок, щодо родів забезпечення, як і різних членських привилеїв, то проте вона уможливила У. Н. Союзови створити підставу до будови цієї забезпеченової резерви, яка запевнювала вже тривалу його будучність. Цей другий період тривав до 1933 року. У тому році У. Н. Союз покінчив зовсім з рештками перестарілих, немодерних способів ведення забезпеченового бізнесу, та запровадивши нову реформу, взявся за переписання членів зо старого до нового роду забезпечення. А цей новий рід передбачав уже такі привилеї на членських грамотах, як виплату готівки, уділення позички, безплатне продовження, виплачене забезпечення.

Згадані два періоди є докладно описані в Пропамятній Ювілейній Книзі, яку видано з нагоди 40-ліття У. Н. Союзу. Там ми знайдемо теж й історію 18. конвенцій У. Н. Союзу, які відбулись упродовж 40 років існування організації, а на яких вирішувано різні організаційні справи, зокрема ті, що відносились до родів забезпечення, вкладок, виплат посмертного та членських привилеїв. Тай знайдемо ще й такі ухвали, що відносились до загально-народніх справ, звязаних з розбудовою нашого громадського життя тут в Америці. Ця Ювілейна Книга вкаже нам не тільки на працю У. Н. Союзу на полі забезпечення, враз з зростом організації в членстві та маєтку, але також її культурні та духові досягнення, як і те, чим жила наша імїграція, до чого стреміла, куди прямувала. Тому тепер подам докладніший перегляд праці У. Н. Союзу тільки за останнє 10-ліття, себто за третій період розвитку У. Н. Союзу, який почався зо запровадженням нової реформи в 1933 році.

1933—1944

Колись Союзові піоніри називали конвенції У. Н. Союзу — народніми соймами, а називали їх так тому, бо на них полагоджувано не тільки чисто організаційні справи, але також і такі справи, які торкались всього нашого народнього життя в Америці, як і нашої помочі визвольним змаганням поневоленого українського народу.

Щоб отже дати вірний образ загальної праці У. Н. Союзу за останнє 10-ліття, то й тепер треба заглянути до конвенційних ухвал, та до ухвал річних засідань головного уряду, бо як колись так і тепер вони ще найкраще відзеркаляють зміст, характер та діяльність нашої організації.

Упродовж останнього десятиліття відбулось дві конвенції У. Н. Союзу; одна в 1937 році у Вашингтоні, а друга в 1941 році в Гаррисбурзі, Па.

Конвенція у Вашингтоні була зряду 19-тою. Відбулась в днях від 10 до 15 травня. Делегатів було 319, а головних урядників 18. Разом розпоряджали 558 голссами.

Конвенція ухвалила низку нових постанов статуту. З ухвалених добродійств для членів замітні отсі: Знижено відсотки від позичок на членських грамотах з 6 на 4; поширено запис посмертного на рідню дальших ступнів; збільшено число делегатів від більших відділів. признаючи відділам, що мають 250 членів або більше по три делегати; збільшено число членів головної контрольної комісії з трьох до п'яти членів; підвищено суму посмертної запомоги в класі I. Молодечого Департаменту з \$400 на \$500; облекшено поновне прийяття до Союзу членів, що перестали платити вкладки. Рішено та припоручено головному екекутивному комітетови У. Н. Союзу перевести реорганізацію видавництва „Свободи” в такий спосіб, щоби Союз заперестав видавання „Свободи”, а натомісь зробив умову на видавання „Свободи” з окремо створеною Видавничою Спілкою.

Уповажно екекутивний комітет уділювати моргеджі на Союзові народні доми. У хвалено для членів запомог з фонду запомогового на суму \$6,980. А також рішено призначити з народного фонду \$3,275 на народні ціли в Америці, а \$2,550 на народні ціли в старім краю. Крім цього ухвалено, щоб з адміністраційного фонду призначити по \$5,000 річно на поширення спортової акції серед молодого тут родженого покоління, яке є членами У. Н. Союзу.

Конвенція висловила свою симпатію для змагань поневоленого українського народу в Европі до повного визволення спід усіх окупаций, запевняючи його, що члени У. Н. Союзу будуть і надалі обороняти право українського народу до вільного життя, як і будуть помагати йому матеріяльно й морально.

До головного уряду вибрано: М. Мурашка, головним предсідником; Г. Германа й Марію Малевич, заступниками головного предсідника; Д. Галичина, головним рекордовим секретарем; Р. Слободяна, головним фінансовим секретарем-касієром; Д. Капітулу, А. Т. Кібзея. О. Е. Малицького, С. Куропася і Р. Смука, головними контрольорами; Т. Шпікулу, І. Лисака, М. Давискибу, А. Шумейка, І. Гузара, С. Слободяна, О. Запоточного, І. Ваверчака, В. Дідика, Юлію Баволяк і Стефанію Паліводу, головними радними.

20-та конвенція У. Н. Союзу відбулась в Гарисбурзі в днях від 12 до 17 травня 1941 року. На конвенції було всіх делегатів 395 з 686 головами й 20 головних урядників з 20 голосами. З ухвал конвенції особливо замітні такі:

Ухвалено вислати привітну телеграму до президента Френклина Д. Рузвелта з висказом непохитної піддержки для його заграничної політики.

Переведено деякі зміни точок статуту та згідно з вимогами асекураційних стейтових властей рішено вставити в статут всі ці умови, які є подані на членських грамотах У. Н. Союзу. Збільшено представництво жіноцтва в головнім уряді в такий спосіб, що признано жінкам не менше як три місця в головнім уряді, з тим, що й більше жінок можуть бути вибрані до головного уряду. Поширено право прийняття в члени У. Н. Союзу також і на особи, що не є з українського або якогось іншого словянського роду, а є споріднені через подружжя з особою українського або якогось іншого словянського роду. Рішено поправити інкорпораційний сертифікат У. Н. Союзу в такий спосіб, що додано до артикулів теперішнього сертифікату ще артикул про право Союзу видавати різного роду грамоти. Постановлено змінити назву титулів головного рекордового секретаря на головного секретаря, а назву головного фінансового секретаря-касiera на головного касiera. Збільшено число головних радних з 10 на 11. Рішено, що головним урядником не може бути ніяка така особа, яка пропагує повалення уряду Злучених Держав силою або насиллям, або належить до такої організації, що таке пропагує. Змінено вимогу щодо висилки делегатів з малих відділів у такий спосіб, що до висилки делегата буде управнений такий відділ, що має щонайменше 35 членів. Збільшено членів виборчої комісії з 7 на 11. Рішено приймати жінок до Союзу у віці від 40 до 45 не тільки на \$500, як це було досі, але також на \$1,000. Постановлено запровадити дві нові дитячі кляси, а саме, клясу 4 (Твенті Пеймент Лайф), і клясу 5 (Твенті Їр Ендowment). Теж рішено признати відповідні кредити для дітей з кляс I. II. III. при їх переході до старших. Рішено признати членам, що обезпечені в клясі T., і осягнули 70-ий рік життя — дивіденду в сумі двомісячної вкладки, а членам, що осягнули 75-ий рік життя, дивіденду в сумі тримісячної вкладки.

Конвенція поручила головному урядови: піднести нагороду відділовим урядникам; поробити заходи щодо злуки запомогових організацій; поробити заходи щодо купна реальности на захист для старців та діточі кемпи; вести надалі спортову акцію серед Союзової молоді в рямцях бюджету, ухваленого на попередній конвенції.

Постановлено виасигнувати \$3,000 з народнього фонду на видання книжки англійською мовою — Богдан, Гетьман України — написаної проф. Ю. Вернадським з Єйлського університету, як теж на видання друком антології української літератури, а також на видан-

ня друком докладів, що були недавно виголошені заходом У. Н. Союзу на Колумбійському Університеті на різні українські теми.

Крім цього ухвалено ще на українські культурні та просвітні установи в Америці \$1,250.

Також уділено з народнього фонду \$2,645 на поміч студіюючій Союзівій молоді.

Ухвалено уділити членам У. Н. Союзу з фонду запомогового за-помог на суму \$4,810.

Рішено призначити на видавання „Юкрейніен Віклі” суму \$600, замість теперішньої місячної квоти \$475.

Конвенція візвала всьо членство стояти твердо в тім грізнім часі при своїм уряді та всеціло попірати його зусилля для оборони Аме-рики. Заразом висказала рішучий протест проти негідних калюмній, киданих на У. Н. Союз і „Свободу” тими, що хотілиб звязувати цю організацію зі всякими протидемократичними доктривнами.

Конвенція згадала за поневолений український нарід, бажаючи йому нових сил у його геройській боротьбі з окупантами, запевняю-чи його ще й тим разом, що ми звідси зробимо все, що є в наших силах, щоб вплинути на світові демократії, які ми попіраємо, щоб вони визнали Україну як вільну, самостійну, демократичну державу.

До головного уряду вибрано: М. Мурашка, головним предсідни-ком; Г. Германа й Марію Малевич, заступниками головного предсід-ника; Д. Галичина, головним секретарем; Р. Слободяна, головним ка-сієром; Д. Капітулу, В. Галана, А. Т. Кібзея, Р. Смука й С. Куропася, головними контрольорами; П. Дуду, С. Слободяна, І. Романишина, Т. Шпікулу, В. Дідика, Геновефу Зепко, М. Давискибу, Е. Ляховича, А. Шумейка, Д. Шагалу, Юлію Баволяк, головними радними.

Крім конвенційних ухвал згадаю ще й про важніші ухвали з річ-них засідань головного уряду, та зі засідань головного екекутивного комітету.

На зборах головного екекутивного комітету з 4. листопаду 1935 ухвалено запровадити нову дитячу грамоту (16 Ір Ендовмент), та вислати в цій справі відповідні резолюції до всіх відділів у ціли відголосування ними пропонованої постанови.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось у днях від 17 до 21 лютого 1936 року, ухвалено: уділювати окремі нагороди за приєднування нових членів; признати відповідну дивіденду не тільки цим членам, які відразу забезпечились в нових родах забезпечення, але також таким, що перейшли зо старого до нового роду забезпечення; висилати „Юкрейніен Віклі” безплатно не тільки Союзівій молоді, але також і такій молоді, що кінчить вищі студії, а ще не є в Союзі; видати організаційний підручник в англійській мові про У. Н. Союз; виасигнувати з народнього фонду \$2,835 на різні українські культур-ні ціли в Америці, а \$2,775 на різні народні ціли в старім краю.

На зборах головного виконавчого комітету, з 23 квітня 1936 року, ухвалено уділити з народнього фонду \$1,789.91 як підмогу цим членам, що потерпіли від повені.

На зборах головного виконавчого комітету з 16 липня 1937 рішено виасигнувати \$1,000 з народнього фонду на виконання різьбарем О. Архіпенком статуї Володимира Великого, та на поставлення її в культурнім городі в Клівленді як дарунок від У. Н. Союзу.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось в днях від 14 до 18 березня 1938 року, ухвалено: поробити старання в справі злуки організації Згоди Братств в Оліфанті з У. Н. Союзом; виасигнувати з адміністраційного фонду суму від \$1,000 до \$3,000, в міру потреби, на поміч участи американських українців у Світовій Виставі в Нью Йорку; уділити з народнього фонду \$1,200 на поміч студіюючій молоді, \$800 на різні видання, \$250 на пам'ятник Володимира Великого, \$325 на українські культурні інституції в Америці, а \$1,350 на різні народні цілі в старім краю.

На зборах головного виконавчого комітету з 24 грудня 1938, рішено призначити з народнього фонду \$1,500 на народні цілі в Карпатській Україні.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось в днях від 13 до 16 березня 1939 року, в Шікаго, Ілл., (всі інші засідання відбувались в головній канцелярії У. Н. Союзу), ухвалено виасигнувати з народнього фонду: \$2,065 для студіюючої молоді; \$5,200 на видання Історії України англійською мовою, та на інші видавництва; \$250 на пам'ятник Володимира Великого; \$1,600 на різні народні цілі в старім краю.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось в днях від 18 до 22 березня 1940 року, ухвалено призначити з народнього фонду: \$500 на видавництва англійською мовою; \$300 на українські культурні інституції в Америці; \$2,530 для студіюючої молоді.

На зборах головного виконавчого комітету з 15 червня 1940 року, рішено уділити з народнього фонду \$250 на Американський Червоний Хрест.

На зборах головного виконавчого комітету з 7 грудня 1940 року, ухвалено уділити з народнього фонду \$50 на Американський Червоний Хрест, а \$250 для Колумбійського університету на покриття коштів за виклади про українську культуру на цьому університеті.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось в днях від 23 до 27 лютого 1942 року, ухвалено призначити з народнього фонду: \$500 на Американський Червоний Хрест; \$100 на видавництва; \$450 на українські народні установи в Америці; \$1,505 студіюючій молоді.

Рішено підвищити нагороду секретарям з два й пів на три й пів відсотків від колектованих вкладок, а предсідникам і касіерам з 25 на 50 центів від кожного нового члена, приєднаного до відділу впродовж року.

Постановлено не відновляти надалі контракту з Українською Пресовою Спілкою в справі видавання нею "Свободи", а натомість почати видавання „Свободи” У. Н. Союзом з днем 1. травня 1942 року.

На річній засіданні головного уряду, що відбулось в днях від 15 до 19 березня 1943 року, переведено такі ухвали: Рішено вислати до Президента Злучених Держав і до Секретаря Стейту телеграми, в яких піднесено працю членства У. Н. Союзу для воєнних зусиль Америки, а також висловлено прохання, щоб принципи Атлантийського Чартету були застосовані й до поневоленого українського народу, так, щоб він самий міг рішати свobodно про свою долю.

Рішено видати з нагоди 50-ліття У. Н. Союзу, яке припадає на 22 лютого 1944 року, Альманах У. Н. Союзу, признаючи з адміністративного фонду на це видання \$4,000.

Ухвалено виасигнувати з народнього фонду такі підмоги: \$5,000 на видання англійською мовою ряду українських монографій, які представлялиб культурні, економічні та національні здобутки українського народу та його змагання до волі; \$750 на українські народні установи в Америці і Канаді; \$1,620 на поміч студуючій молоді; \$1,100 на Американський і Канадійський Червоний Хрест.

Організаційні успіхи У. Н. Союзу за останнє десятиліття

Коли порівнювати розвиток У. Н. Союзу в третім періоді, що почався 1933 року, з поступом за перші два періоди, які тривали 40 років, то треба ствердити, що хоча цей третій період триває наразі тільки 10 років, то проте У. Н. Союз осягнув за цей короткий час такі організаційні успіхи, які в багатьох випадках перевищують здобутки перших 40 років його існування.

Ці успіхи є замітні під багатьома оглядами.

У першій мірі, У. Н. Союз в останніх 10 роках став вповні модерною, заломоговою організацією. Перейшовши в перших двох періодах свого розвою всі потрібні реформи, він станув тепер повною і твердою ногою на дорогу модерного забезпечення. Тому й його розвиток міг тепер іти далеко скоршим ходом, як це було тоді, коли він держався перестарілих, непевних забезпечених засад. Ось так У. Н. Союз зріс за останнє 10-ліття у маєтку на більше як три й пів мільона доларів, коли передтим треба було 40 років часу, щоби призбирати суму три й пів мільона доларів. І то зріс Союз так значно в маєтку не зважаючи на те, що в цих 10 роках він мав такі виплати, яких передтим зовсім не було. А були ці виплати, очевидно, в користь членства.

Тому 10 років У. Н. Союз не платив своїм членам ані цента дивіденди, а тепер упродовж тільки одного року виплачує вище \$65,000.

10 років тому Союз виплачував за приєднання нових членів та за колектування вкладок, нагород на загальну суму \$470.50, а тепер річна сума таких виплат виноситься \$52,153.24.

Вкінці треба ще згадати про одну дуже важну позицію у виплатах, яка в перших двох періодах була незначною, а в останніх 10 роках дійшла до поважної суми. Ходить тут про видатки, получені з видаванням „Юкрейнієн Віклі”, а даліше зо спортовою акцією для молодого тут родженого покоління, як і поміччю для студіюючої молоді. Коли мова про стипендії для студіюючої молоді, то такі стипендії Союз уділював уже віддавна, одначе уділювані суми були колись річно значно менші від цих, які уділювано річно впродовж останніх років. Та крім стипендій, в останніх 10 роках виринули ще інші вимоги зі сторони молоді, які треба було задоволити. Коли Союзові ряди почали заповнятися чим раз більше родженою тут молоддю, яка не знала добре або й зовсім української мови, тоді показалась потреба видавання для молоді часопису англійською мовою, який, в зрозумілій для неї мові, вияснював би різні питання, звязані з нашою організацією, з нашим громадським життям, та зо змаганнями поневоленого українського народу до волі та своєї державности. Ось так тому 10 років почато видавати „Юкрейнієн Віклі”, висилаючи його молоді зовсім безплатно. А крім „Юкрейнієн Віклі”, Союз задоволів також ще й інші домагання молоді, а саме, давав поміч спортовій акції серед Союзової молоді. У такий спосіб, У. Н. Союз видав упродовж останніх 10 років на видавання „Юкрейнієн Віклі” та на спортову акцію суму \$78,000. А це є такий видаток, якого організація зовсім не мала в попередніх двох періодах свого існування.

Останні 10 років записані корисно також і щодо зросту членства. Бо в цих роках ми збільшили Союз на 12,000 членів, а передтим треба було 40 років часу, щоби збудувати організацію з 30,000 членів. На цей зріст зложились різні чинники, які були помічними в організуванні нових членів. У першій мірі треба піднести, що роджена тут молодь виказала в цих останніх 10 роках далеко більше зацікавлення справами У. Н. Союзу, як вона його проявляла колинебудь передтим. Це зацікавлення було викликане, в першій мірі, відповідними статтями в „Юкрейнієн Віклі”, а опісля також і спортовою акцією, яку поведено серед Союзової молоді.

До збільшення членства та до оживлення Союзового руху причинились також впроваджені Союзом нові роди забезпечення, а даліше уділювання дивіденд, яких передтим не було в Союзі.

Починаючи від 1938 року стали працювати для Союзу постійно кількох організаторів, які таксамо причинились значно до зросту Союзу новими рядами членів.

Вкінці треба згадати про Канаду, де Союз повів в останніх роках ширшу організаційну акцію, так, що від 1939 року до кінця 1942 року придбано там уже близько дві тисячі членів.

У. Н. Союз переходив за час свого 50-літнього існування не одну бурю і не одну кризу. В його історії були гіркі й радісні хвилини. Переживав він не раз і такі часи, що здавалось, що він не потрапить побороти даної кризи. Вороги його існування не раз триюфували. Та це все, як бачимо, минулось. У. Н. Союз виходив з кожної кризи не тільки переможно, але ще навіть і зміцненим. А це тому що У. Н. Союз опирав своє існування на правді, на високих моральних ідеях, на вірній службі своїм членам, американському та поневоленому українському народови. Останні 10 років, що належать до найсвітлішого періоду його розвою, дають нам запоруку, що Союзова ідея, яка зродилась тому 50 років, захопить в наступних десятках років ще більше нашого громадянства, об'єднуючи його в рядах великого Українського Народного Союзу.

ЧОГО?

Ой чого ти мій народе
 Так сумуєш?...
 Чи у собі тої сили
 Вже не чуєш?...
 Тої сили житевої,
 Що в неволі
 Піднімає людські душі
 Гень в простори?...
 Тої сили, того жару,
 Тої віри,
 Що веде в завзяті бої
 До побіди...
 Чи нема вже в тебе сміху
 На наруги?
 Чи нема мечів сталених
 На потуги?

Чи нема пісень воскресних
 В хвилях горя?
 Щоб від гір плили гомоном
 Аж до моря?
 Ой бо сонце ясне сяє,
 День світає,
 Вітам бір шумить старезний,
 Вихор грає...
 А у тому шумі вітру
 Спів лунає:
 „День великий — воскресення
 Йде над краєм!...”
 Ой, народе, мій коханий,
 Чом сумуєш?
 Чи тієї пісні-грому
 Ти не чуєш?...

„Свобода”, 1. січня 1909.

Роман Слободян.

ЦЕ НЕ МЕРТВІ ЧИСЛА: ЦЕ ЖИВА СИЛА

У КРАЇНСЬКИЙ Народний Союз має передусім на цілі забезпечити фінансово родини своїх членів. Тому силу й живучість ось такої організації розцінюється про-віруючи її фінансові основи: передусім у фінансово кріпкій заповоговій організації мають її члени певність фінансової безпеки. Розсліджуючи фінансову силу заповоговій організації, розглядаємо: кілька членів має організація, який її маєток, як ульоковане її майно, як виконувала вона свої обов'язки в минулому.

Для розгляду тих питань треба перейти довші стовпці чисел. Звичайно це нудна справа. Не даром же каже наш народ: нема нічого гіршого, як чужі гроші рахувати. Одначе, це не чужі гроші, а гроші власні, зглядно наших родин. Тож погляньмо на цифри коротко.

К і л ь к о н а с є і д е ?

Передусім, чим більше нас є, тим більше забезпечення має кожний з нас. Тому для всякої заповоговій організації перший приказ повинен бути як для відділу війська: Кілько нас є?

Нас є немало. З кінцем 1943. року мав Український Народний Союз 31,660 дорослих членів, а крім цього 10,600 у молодечім департаменті. Разом 42,060 осіб, котрі своїми правильними оплатами за своє забезпечення рівночасно піддержували забезпечення один одного.

Цікаво теж при тому знати, чи цей стан членів іде вгору, чи вниз. Бож звісно, інакше будемо розцінювати організацію в першім, а інакше в другім випадку. В У. Н. Союзі за останніх 10 літ число його дорослих членів зросло на 10,677 (або 50.88%), а дітей на 1,792 (або на 20.80%). Це показує, що У. Н. Союз це життєнна організація з добрими виглядами на дальший зріст.

Подивімся, як розкинув У. Н. Союз свою роботу на всю Америку. При повстанню його в 1894. мав він відділи тільки в 10 громадах. В 1902. році мав їх уже в 52 громадах. Вчас 40-літнього ювілею були наші відділи в 218 громадах у Злучених Державах та в 1 громаді в Канаді (там тільки 10 членів). Вчас 50-літнього ювілею У. Н. Союз поширився на 268 громад: в Канаді він уже існує в 19 громадах, розкинених по 3 провінціях, при чому сама Союзова громада в Торонті має 656 членів. Організація, що має таку широку базу, не боїться ніяких місцевих нещасть.

Аби дати кращий перегляд зросту У. Н. Союзу не тільки щодо числа членства, але й щодо його поширення по громадах, аби в той спосіб показати, де була найбільше оживлена організаційна робота, я склав подану осьтут табельку, що представляє членство У. Н. Союзу за місцевостями. Місцевости чергуються за числом членів, від Нью Йорку, де є найбільше членів У. Н. Союзу, через Шікаго, Клівленд, Філядельфію, Рочестер, Ньюарк, і так далі, аж до місцевостей, що мають найменше. В цей спосіб кожна місцевість може побачити свою працю в тій табельці як у зеркалі.

СКІЛЬКИ БУЛО ЧЕНІВ У. Н. СОЮЗУ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ І В КАНАДІ ТА В ЯКИХ МІСЦЕВОСТЯХ З КІНЦЕМ 1943. РОКУ

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
1	New York, N. Y. -----	14	1,959	836	2,795
2	Chicago, Ill. -----	15	1,595	432	2,027
3	Cleveland, Ohio -----	9	1,456	339	1,795
4	Philadelphia, Pa. -----	10	1,020	304	1,324
5	Rochester, N. Y. -----	9	898	215	1,113
6	Newark, N. J. -----	10	854	211	1,065
7	Detroit, Mich. -----	6	739	179	918
8	Jersey City, N. J. -----	11	763	144	907
9	Hamtramck, Mich. -----	3	608	129	737
10	Youngstown, Ohio -----	4	442	233	675
11	Toronto, Ont., Canada -----	5	380	276	656
12	Brooklyn, N. Y. -----	4	498	155	653
13	Perth Amboy, N. J. -----	4	544	46	590
14	Elizabeth, N. J. -----	5	468	115	583
15	Chester, Pa. -----	4	457	122	579
16	Olyphant, Pa. -----	7	391	159	550
17	Allentown, Pa. -----	2	398	119	517
18	Scranton, Pa. -----	8	395	120	515
19	Wilkes Barre, Pa. -----	5	352	119	471
20	Syracuse, N. Y. -----	2	297	129	426
21	Pittsburgh, Pa. -----	5	310	109	419
22	Woonsocket, R. I. -----	3	343	69	412
23	Ambridge, Pa. -----	3	329	66	395
24	Bayonne, N. J. -----	3	251	118	369
25	Ford City, Pa. -----	1	254	101	355
26	Buffalo, N. Y. -----	3	247	96	343

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
27	Berwick, Pa. -----	2	197	145	342
28	Boston, Mass. -----	2	213	125	338
29	Carnegie, Pa. -----	4	273	56	329
30	St. Clair, Pa. -----	3	229	72	301
31	Auburn, N. Y. -----	3	222	77	299
32	Wilmington, Del. -----	2	220	59	279
33	McKees Rocks, Pa. -----	1	225	50	275
34	McAdoo, Pa. -----	2	170	98	268
35	Minneapolis, Minn. -----	2	221	45	266
36	Nanticoke, Pa. -----	3	176	73	249
37	Ansonia, Conn. -----	3	208	38	246
38	New Haven, Conn. -----	2	184	62	246
39	Bethlehem, Pa. -----	2	205	40	245
40	New Kensington, Pa. -----	1	176	68	244
41	Millville, N. J. -----	3	180	63	243
42	St. Louis, Mo. -----	3	213	29	242
43	Passaic, N. J. -----	2	194	43	237
44	Johnstown, Pa. -----	3	157	72	229
45	Ozone Park, N. Y. -----	1	150	70	220
46	Northampton, Pa. -----	3	162	55	217
47	Astoria, N. Y. -----	1	179	37	216
48	Hartford, Conn. -----	1	144	67	211
49	Monessen, Pa. -----	1	158	48	206
50	Montreal, Que., Canada ---	1	99	107	206
51	Yonkers, N. Y. -----	2	165	40	205
52	Centralia, Pa. -----	3	150	54	204
53	Windsor, Ont., Canada ---	1	114	90	204
54	Palmerton, Pa. -----	1	154	48	202
55	Hazleton, Pa. -----	3	120	80	200
56	Campbell, Ohio -----	2	159	39	198
57	Bridgeport, Pa. -----	1	139	57	196
58	McKeesport, Pa. -----	2	116	75	191
59	Shamokin, Pa. -----	1	155	34	189
60	Baltimore, Md. -----	3	149	39	188
61	Frackville, Pa. -----	3	118	68	186
62	Akron, Ohio -----	2	139	42	181
63	Easton, Pa. -----	2	123	55	178
64	Nicotown, Pa. -----	2	129	44	173
65	Wheeling, W. Va. -----	3	123	47	170
66	Trenton, N. J. -----	2	124	45	169
67	Carteret, N. J. -----	2	141	21	162
68	Cohoes, N. Y. -----	1	120	40	160
69	Lorain, Ohio -----	2	113	44	157
70	Pittsfield, Mass. -----	1	79	78	157
71	Utica, N. Y. -----	1	116	39	155
72	Bridgeport, Conn. -----	1	130	23	153
73	Aliquippa, Pa. -----	2	122	29	151
74	Rosford, Ohio -----	2	115	36	151
75	Locust Point, Md. -----	3	114	35	149
76	Toledo, Ohio -----	2	107	40	147
77	Hudson, N. Y. -----	2	125	20	145
78	Little Falls, N. Y. -----	1	120	24	144

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
79	Forestville, Conn. -----	1	81	62	143
80	Providence, R. I. -----	2	117	26	143
81	West Pullman, Ill. -----	3	114	29	143
82	East St. Louis, Ill. -----	2	118	24	142
83	Fort William, Ont. Canada	1	106	35	141
84	Great Meadows, N. J. ----	1	108	24	132
85	Sudbury, Ont., Canada ---	1	55	77	132
86	Stapleton, N. Y. -----	1	107	25	132
87	Mahanoy City, Pa. -----	2	101	30	131
88	Herkimer, N. Y. -----	1	99	31	130
89	Derry, Pa. -----	2	91	37	128
90	Rome, N. Y. -----	2	94	34	128
91	Mt. Carmel, Pa. -----	1	99	27	126
92	Lancaster, N. Y. -----	1	98	23	121
93	Sayre, Pa. -----	1	90	31	121
94	Bentleyville, Pa. -----	1	88	32	120
95	Mahanoy Plane, Pa. -----	1	88	30	118
96	Paterson, N. J. -----	1	85	30	115
97	Amsterdam, N. Y. -----	1	78	33	111
98	Olean, N. Y. -----	1	85	26	111
99	Clifton, N. J. -----	1	99	10	109
100	Iselin, Pa. -----	1	62	47	109
101	New Britain, Conn. -----	1	79	30	109
102	Minersville, Pa. -----	2	71	37	108
103	Frankford, Pa. -----	1	75	29	104
104	Binghampton, N. Y. -----	1	79	24	103
105	Stamford, Conn. -----	1	87	16	103
106	Troy, N. Y. -----	1	75	23	98
107	Rankin, Pa. -----	2	69	24	93
108	Shenandoah, Pa. -----	1	67	26	93
109	Taylor, Pa. -----	3	81	12	93
110	Manchester, N. H. -----	1	72	19	91
111	Southport, Conn. -----	1	61	29	90
112	Elmira, N. Y. -----	1	67	22	89
113	Phoenixville, Pa. -----	1	55	34	89
114	St. Catherines, Ont., Canada	1	42	44	86
115	Ormsrod, Pa. -----	1	62	23	85
116	Gary, Ind. -----	2	70	13	83
117	Breslau, Pa. -----	1	51	31	82
118	Coatesville, Pa. -----	1	47	34	81
119	Ludlow, Mass. -----	1	67	13	80
120	Lackawanna, N. Y. -----	2	55	23	78
121	Irvington, N. J. -----	1	58	18	76
122	So. Plainfield, N. J. -----	1	63	12	75
123	Holyoke, Mass. -----	1	48	26	74
124	Milwaukee, Wis. -----	1	63	10	73
125	Altoona, Pa. -----	1	45	27	72
126	Hamilton, Ont., Canada ---	1	45	27	72
127	Williamstown, N. J. -----	2	52	19	71
128	Jamaica, N. Y. -----	1	60	9	69
129	Slickville, Pa. -----	1	46	21	67
130	Bristol, Pa. -----	1	48	16	64

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
131	Raritan, N. J. -----	1	47	16	63
132	Lakewood, Ohio -----	1	58	4	62
133	Donora, Pa. -----	1	43	18	61
134	Kansas City Kan. -----	1	46	15	61
135	Plainfield, N. J. -----	1	46	14	60
136	Manville, R. I. -----	1	58	1	59
137	Yorkville, Ohio -----	1	48	11	59
138	Bound Brook, N. J. -----	1	45	13	58
139	Sharon, Pa. -----	1	37	21	58
140	Deerfield, Mass. -----	1	43	14	57
141	Latrobe, Pa. -----	1	34	23	57
142	Smoke Run, Pa. -----	1	34	23	57
143	Avoca, Pa. -----	1	47	9	56
144	New Castle, Pa. -----	1	33	23	56
145	Watervliet, N. Y. -----	1	39	17	56
146	Westbury, N. Y. -----	1	50	5	55
147	Winnipeg, Man., Canada --	1	46	9	55
148	Harvey, Ill. -----	1	36	18	54
149	Seymour, Conn. -----	1	49	4	53
150	Thomaston, Conn -----	1	30	23	53
151	Wallingford, Conn. -----	1	35	18	53
152	Mayfield, Pa. -----	1	36	15	51
153	Plains, Pa. -----	1	27	24	51
154	Titusville, Pa. -----	1	43	8	51
155	Glastonbury, Conn. -----	1	39	11	50
156	New Alexandria, Pa. -----	1	40	10	50
157	Niagara Falls, N. Y. -----	1	35	15	50
158	Bronx, N. Y. -----	1	46	3	49
159	Spring Valley, N. Y. -----	1	38	10	48
160	Coaldale, Pa. -----	1	32	15	47
161	East Chicago, Ind. -----	2	34	13	47
162	Ramey, Pa. -----	1	33	13	46
163	Whippany, N. J. -----	1	30	16	46
164	Woodbine, N. J. -----	1	31	15	46
165	Derby, Conn. -----	1	37	8	45
166	Kirkland Lake, Ont., Can.	1	21	24	45
167	New Brunswick, N. J. ---	1	35	10	45
168	Timmins, Ont., Canada ---	1	17	28	45
169	Westchester, N. Y. -----	1	37	8	45
170	West Hammond, Ind. -----	1	37	8	45
171	West Newton, Pa. -----	1	31	14	45
172	Dickson City, Pa. -----	1	40	4	44
173	St. Joseph, Mo. -----	1	38	6	44
174	Yatesboro, Pa. -----	1	32	12	44
175	Riverhead, N. J. -----	1	33	10	43
176	Joliet, Ill. -----	2	30	12	42
177	Crompton, R. I. -----	1	40	1	41
178	Babylon, N. Y. -----	1	25	13	38
179	Durhamville, N. Y. -----	1	26	12	38
180	Freeland, Pa. -----	1	19	19	38
181	Northumberland, Pa. -----	1	35	3	38
182	Simpson, Pa. -----	1	29	9	38

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
183	Dunmore, Pa. -----	1	25	12	37
184	Hemstead, N. Y. -----	1	31	6	37
185	Nazareth, Pa. -----	1	25	11	36
186	Etna, Pa. -----	1	29	6	35
187	Sykesville, Pa. -----	1	24	11	35
188	Dearborn, Mich. -----	1	28	6	34
189	East Hamond, Ind. -----	1	27	7	34
190	Taunton, Mass -----	1	28	6	34
191	Barnesboro, Pa. -----	2	30	3	33
192	Maplewood, N. J. -----	1	29	4	33
193	Jeannette, Pa. -----	1	19	14	33
194	Hornel, N. Y. -----	1	23	10	33
195	Central Falls, R. I. -----	1	32	1	33
196	Amherst, Mass. -----	1	30	3	33
197	Crowland, Ont. Canada ---	1	16	16	32
198	Glen Lyon, Pa. -----	2	29	3	32
199	Rahway, N. J. -----	1	28	3	31
200	Oshawa, Ont., Canada ---	1	18	13	31
201	Manville, N. J. -----	1	24	7	31
202	Yale, Mich. -----	1	19	11	30
203	Salem, Mass. -----	1	20	10	30
204	Oxford, N. J. -----	1	19	11	30
205	Linden, N. J. -----	1	24	6	30
206	Hillside, N. J. -----	1	18	12	30
207	Hautzdale, Pa. -----	1	21	9	30
208	Butler, Pa. -----	1	25	5	30
209	Lachine, Que., Canada ---	1	18	10	28
210	Niagara on the Lake, Ont. ---	1	6	22	28
211	Desloge, Mo. -----	1	14	13	27
212	Clifton Heights, Pa. -----	1	18	9	27
213	Lundys Lane, Pa. -----	1	22	5	27
214	Pottstown, Pa. -----	1	23	4	27
215	Erie, Pa. -----	1	21	5	26
216	Fulton, N. Y. -----	1	24	2	26
217	Peekskill, N. Y. -----	1	26		26
218	Port Jervis, N. Y. -----	2	23	3	26
219	Thorold, Ont., Canada ---	1	14	12	26
220	Hasting on Hudson, N. Y. ---	1	17	8	25
221	Saginaw, Mich. -----	1	21	4	25
222	Brantford, Ont., Canada ---	1	19	5	24
223	Canton, Ohio -----	1	19	5	24
224	Export, Pa. -----	1	24		24
225	Colechester, Conn. -----	1	11	12	23
226	Edwardsville, Pa. -----	1	18	5	23
227	Emerald, Pa. -----	1	12	11	23
228	Old Forge, Pa. -----	1	20	2	22
229	Smithmill, Pa. -----	1	11	11	22
230	Thorp, Wis. -----	1	16	6	22
231	Duryea, Pa. -----	1	12	9	21
232	Ronyn, Ont., Canada ---	1	13	8	21
233	Zanesville, Ohio -----	1	14	7	21
234	Galway, N. Y. -----	1	13	6	19

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
235	Nesquehoning, Pa. -----	1	16	3	19
236	Willimantic, Conn. -----	1	19		19
237	Bellefonte, Pa. -----	1	13	5	18
238	Iselin, N. J. -----	1	9	9	18
239	Peoria, Ill. -----	1	18		18
240	Whitestone, N. Y. -----	1	16	2	18
241	Forbes Road, Pa. -----	1	17		17
242	Richmond, Mich. -----	1	11	6	17
243	Blackstone, Mass. -----	1	10	5	15
244	Danbury, Conn. -----	1	12	3	15
245	Portland, Oreg. -----	1	10	5	15
246	Tams, W. Va. -----	1	9	6	15
247	Madison, Ill. -----	1	14		14
248	Plymouth, Pa. -----	1	8	6	14
249	Val Dor, Que., Canada ----	1	5	9	14
250	Manville Park, N. J. -----	1	12	1	13
251	Leechburg, Pa. -----	1	13		13
252	Vandergrift, Pa. -----	1	6	7	13
253	Clune, Pa. -----	1	5	7	12
254	Manchester, N. Y. -----	1	12		12
255	Belfield, N. D. -----	1	7	4	11
256	Fall River, Mass. -----	1	8	3	11
257	Homer, Pa. -----	1	8	3	11
258	Jessup, Pa. -----	1	8	3	11
259	Ziegler, Ill. -----	1	9	2	11
260	Jackson, Mich. -----	1	7	3	10
261	Sublet, Wyo. -----	1	8	2	10
262	Cos-Cob, Conn. -----	1	6	3	9
263	Farrell, Pa. -----	1	9		9
264	Newburgh, N. Y. -----	1	7	2	9
265	Harvey, Ill. -----	1	8		8
266	Muskegon Heights, Mich. ---	1	7		7
267	London, Ont., Canada ----	1	4	2	6
268	Canonsburg, Pa. -----	1	4	1	5
	Разом	467	31,660	10,400	42,060

Яке майно У. Н. Союзу?

Майно У. Н. Союзу, дорослих членів і молодечого департаменту, виносить суму \$7,278,663.27.

За останніх 10 літ це майно зросло на суму \$3,181,884.51 (або 77.66%).

Посмертний і резервовий фонди, що призначені на безпеку виплат зобов'язань на членських грамотах, виносять суму \$6,643,016.03 (або 91.26% всего майна організації). У. Н. Союз має отже біля два мільйони доларів більше, ніж приписують закони для організації з такими зобов'язаннями.

Як сповняв У. Н. Союз свої зобов'язання?

Від 22. лютого 1894. року до 31. грудня 1935. року У. Н. Союз виплатив посмертні заповоги по померлих дорослих 4,793 членах на загальну суму \$3,682,180.23, а від 1. січня 1936. року до 31. грудня 1943. року по 1,945 членам суму \$2,578.180.95. Від 30. червня 1921. року до 31. грудня 1943. року організація виплатила посмертні заповоги по 464 дітях на загальну суму \$93,482.00. Разом за дорослих членів і діти виплатив У. Н. С. \$6,353,843.18. В цій сумі не вчислено виплат за діти від 1909 до 1921. року.

Крім цього за минулих 10 літ виплачено заповог з фонду заповогового на суму \$188,141.71, від 1. січня 1915. до 31. грудня 1935. року виплачено \$249,257.00, разом \$437,668.71. Коли зважити, що в Злучених Державах за останніх 2 роки було 210,000 так тяжко покалічених робітників, що вони не будуть здібні до фізичної праці, та 4,500,000 лекше покалічених робітників, які будуть тільки частинно нездібні до праці, що ми живемо в промисловім краю, в яким кожний робітник є наражений на випадок каліцтва або і смерти, що навіть у нашій організації сотки членів були покалічені не тільки при праці, але на улиці від чужих та власних автомобілів, то всякому стане ясным значіння цієї доповогової діяльності У. Н. Союзу.

Про фінансову силу У. Н. Союзу звідчить і те, що У. Н. Союз виплатив своїм членам девять дивіденд на суму \$367,611.05.

Звідки брав У. Н. Союз гроші на свої виплати?

Як в усякій заповоговій організації, так і в У. Н. Союзі гроші на виплату заповог і забезпечення членів надалі йшли: з приходів від інвестицій резерв організації та з вкладок від членів.

Подане вгорі майно У. Н. Союзу інвестоване так: в готівці \$733,058.31 (або 10.07%), в бодах \$4,092,342.77 (56.22%), в моргеджах \$1,087,464.64. (14.94%), в інвестиціях реальностевих \$840,340.00 (11.54%), упозичках членам \$516,592.76 (7.10%), у друкарні й книгарні \$8,564.79 (0.12%) на нотах (векслях) \$300.00 (0.01%). Всякому, що розуміється на інвестиціях, стане ясна здорова інвестиційна господарка організації.

За 10 останніх літ відсотки від бондів дали \$549,844.44, зарібок від проданих бондів \$92,000.00, відсотки від моргеджових інвестицій \$546,464.66. Прихід від інвестицій в реальностях \$378,585.45, відсотки від членських позичок \$155,940.09 та інші приходи.

Всеж таки найбільшою позицією в доходах є вкладки членів. За 10 останніх літ вони становлять суму \$5,467,750.61. На перший погляд ока, це тільки мертве число, дармо, що воно велике. Та за тою сумою біля півшеста міліона долярів ми можемо побачити десятки тисяч живих людей, що заробляють важко на життя й інколи з

останнього стягаються, аби забезпечити дружину й діти на випадок свого каліцтва або смерті. За цю нібито мертвою сумою стоїть праця відділових урядників, з котрої львину частину поносять відділові секретарі. Колиб можна цю працю зібрати в одну суму, як збирається в одну суму гроші, то ми дісталиб образ великанського зусилля, великої доброї волі та великої чесности нашого чоловіка, для котрої нема кращого свідоцтва понад те, що за 23 роки мого урядовання в фінансовім департаменті організації я не знав ні одного спроневірення відділового гроша.

Збираючи разом весь свій фінансовий досвід, У. Н. Союз при вступі в друге півстоліття свого існування може сміло дивитися в майбутнє. Він певний свого доброго дальшого розвитку на користь членам і на честь та славу усього українського народу.

КОСТЬ КУРИЛЛО

* * *

Мене хлопцям колибали
У четинових борах шуми.
Мені на лиху долю грали
Сопівок гірських смутні думи.

Мене пестили зойки, стони,
Мамуні сльози, батька болі,
Та тії сільські дзвони,
Що по сірому неслись полі.

Та, хоч давно вже з тої хвилі
Скотились літа за лігами, —
А мої дні. — ой дні не білі,
А ночі — ночі зі сльозами...

„Свобода”, 1. січня 1909.

Омелян Ревюк.

ДУХОВЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ІМІГРАНТА В АМЕРИЦІ

УКРАЇНСЬКИЙ імігрант прибув до Америки вже дозрілою людиною, утвердженим характером з виробленими способами поведінки в різних ситуаціях життя. Цього він не все був свідомий, але був свідомий, що його першим завданням є: удержати й забезпечити життя собі й своїй рідні. Він був теж свідомий того, що найшовшися в новому оточенню, він мусить до нього приноровитися, себто змінити в деякому свої звичайні способи поступовання.

Розсліджувати подібні процеси й висліди таких процесів у якій-небудь людині є незвичайно цікава справа. Вдсятеро цікавіша вона, коли йде за більшу групу людей. Щож доперва, коли йде справа за іміграцію, котра обіймає кількасот тисяч осіб, як отсе подробує зробити отся студія. Такі розсліди захоплювали багато людей, учених і письменників, від багатьох віків. Останніми роками займалися такими справами спеціальні науки, присвячені розслідови питань, як живуть люди в новім оточенню, що вони в ньому добачують, як вони на нього відчувають, які наміри й бажання вони мають супроти нього, як вони це переводять у життя, чого вони добиваються, в чому їм ведеться, як вони змінюють умовини, як умовини змінюють їх.

Такі справи про імігрантів такі цікаві, що два вчені В. І. Томас і М. Знанецкі склали про польського селянина в Польщі й Америці шість-томову працю. Такої праці про українську іміграцію в Америці нема. Ті нечисленні праці, що існують, не заходять у справу приноровлення імігранта до нового життя досить глибоко. Нема покищо навіть систематично зібраних матеріалів, наприклад, листів про цю іміграцію. Нема й споминів імігрантів, так гейби ми хотіли доказати слова одного критика двох споминів, що „ми українці — народ лінивий на спомини”; єдині спомини про українську іміграцію в Америці це спомини о. Олекси Пристая, що дають який-такий

матеріал для життя-буття духовенства, а не пересічного імігранта. Преса охоплює не більше, ніж десять тисяч осіб. Серед таких умовин розсліджувати суспільне принововлення імігранта до краю його нового побуту можна хіба усними розпитами, а цей спосіб звичайно переходить засоби одної особи.

Моглоб здаватися, що допомогти собі можна при тому відомими спробами зобразити український народний характер: Миколи Костомарова, Вячеслава Липинського, Дмитра Чижевського чи Якіма Яреми. Та всі вони не дають нам властиво покажчика, як чоловік з нашого народу буде поводитися в кожній даній ситуації життя. Тому я візьмуся за довшу й труднішу дорогу: брати одну за одною різні конкретні ситуації людського життя та оглядати, як наші люди в них на іміграції поводяться, а відтак порівнювати цю поведінку в даній ситуації з їх поведінкою в подібній ситуації в ріднім краю. Поступаючи так, ми помітимо, що вони інколи поводяться за старими звичаями, а інколи інакше. Тоді ми може ще попробуємо найти, що заставило їх в одному випадку держатися старого звичаю, а в іншим змінити його. На основі таких розслідів можна нарешті буде дійти до яких-таким підсумків про народну вдачу українця на американській іміграції.

Особисте імя.

Уже зараз на вступі на американську землю культурні звички українського імігранта попадали в конфлікт з американськими звичками на пункті особистого ймення й прізвища. Мали щоправда подібні конфлікти інколи й імігранти інших походжень, але українські імігранти мали їх, так сказатиб, правильно. Передусім велике число цих імігрантів не вміло читати й писати; через те урядник, котрий їх допитував, мусів ловити це імя на вухо, а це вухо, як це був неслов'янин, не було здібне зловити українські звуки, а як це був слов'янин, звичайно не було охоче це робити. На американця українське імя робило звичайно вже своєю довжиною вражіння штучности й надутости. Навіть як український імігрант був грамотний, але тільки в своїй мові, то йому всеще приходилося передавати своє імя іншими буквами, і тут йому правильно виходила халепа.

Можемо собі представити почування нашого імігранта, коли він, слідкуючи пильно своїм звичаєм за виразами сбличчя, відчув, що допитующий його за імя урядник чогось не розуміє, денервується. Знаючи селянське наставлення послуху для влади, vloєне родиною, церквою, школою, державою, можемо легко зрозуміти, чому імігрант не протестував, коли іміграційний урядник записував його фальшиво, в перекрученім або покаліченім виді. Не можемо навіть дивуватися, чому декотрі з поновних імігрантів, ще будучи на кораблі, придумували собі, як своє ймя вкоротити або навіть змінити, чому наприклад деякі імігранти перемінили свої слов'янські імена на німецькі.

У фабриці діялося те саме. Хіба що тут приватний „бос” звичайно грубше поводився зо своїм робітником, ніж іміграційний урядник з новим імігрантом. Почувши імя, якого він не міг вимовити, „бос” звичайно без найменшого вагання надавав робітникови імя, яке йому в даний мент підійшло, і таке імя потім з фабрики часто переходило поза фабрику й лишалося при робітнику навсе. Наставлення послуху для влади рїшало й тут.

Зрештою наш імігрант не дуже тому противився, що його називали тут сяк або так, бо він у старому краю привик був до цього, що його звали інші так, як їм було мило.

Мали в початках української іміграції вплив на українські імена й сусіди наших перших імігрантів. Польські сусіди старалися польщити наші імена, і деякі наші імігранти, піддавшися в тій справі польським впливам, старалися свої імена в Америці продовжувати на взір польської іміграції, котра тут малпувала польську шляхту.¹⁾ Дехто під впливом сусідів-німців своє імя німчив. Найбільшими нахабниками, кажуть, показувалися тут айриші, котрі, прийшовши сюди з англійською мовою, вважають себе відразу „старими американцями” і диктують свої культурні звички своїм недоглядним сусідам як американські; вони подиктували немало грубих скорочень українським іменам.

Деякий вплив на зміну імен українських імігрантів мали школи англійської мови, а особливо вчителі й вчительки, які вчили англійської мови, а вмiли якусь словянську мову. Багато українських імен зо закінченням на -ів, переписаних „по американськи” на закінчення „off”, це є памятка впливу москалів і знаючих по московськи жидів, що вчили в тих школах.

Маючи до діла з тільки впливами за зміною імення, імігрант не дуже тому противився. Він відчував, що так роблять усі, що це є частина його американізації, частина його науки, як жити в новому краю, або просто справа моди. Йшла ця звичка змінити імена довгий час майже без стриму. Почав „бос” кликати одного Грицька „Гарі”, так уже інші Грицьки думали, що так мають робити. Змінив „бос” одному Виноградникови імя на „Винер”, то зараз його браття собі змінили на Винера. Змінляли імена навіть тоді, як американці могли їх зовсім без труду вимовити й запам’ятати, коли воно й коротке й не мало ніяких звуків, чужих американській мові.

Вийшла з цього велика втрата. Надавання імен серед селян на Україні це дуже жива частина народньої мовної творчості; там поступали при тому давними утертими дорогами, залежно чи хотіли назвати людину по батьку, матері, родині, місцевості, заняттю, прикметах тіла, духа, чи по чому іншому. Творення нових імен в українській мові виказує неаби який мовотворний талан українського

1) Диви працю про польські імена відомого польського вченого Яна Бистрона.

народу.²⁾ В Америці ця „американізація” імен ішла без знання американської мови, часто навіть без знання української. Звичайно йшли люди за випадковою подібністю звуків, перекабачуючи українця Макогона на шотландця МекМагона, Волощука на Волеса, Рудакевича на Рудолфа, Барана на Барона. Раджено собі інколи перекладом, коли наприклад не тільки Мельника, але Мельничука перемінено на Милера, не тільки Рибака, але й Рибку на Фишера. Словом, „американізація” українських імен не все виходила з глибокої потреби. Бували в зміні часто й віра, що буде краще зо зміненим іменем, або що американці це вищі люди, і хто уподібниться до них своїм іменем, самий стане вищою людиною.

Пошесть на „американізацію” імени відкрила імігрантови право називатися таким іменем, яким йому вигідно. До цього почуття дійшов він аж по довшому побуті в Америці, бо це почуття цього права це частина почуття особистої гідности, а це почуття, як незалежне він оцінки родини чи села, наростає в Америці поволи, під впливом різних умовин, матеріяльних, суспільних і політичних. Як імігрант відчув себе управненим надати собі таке імя, яке йому догідно, то він уже вимагав, аби його дітям давали такі імена хрестні, як він хоче, і він домагався, аби йому таке було імя, як він хоче. Тоді він додумався й до того, що він має право задержати собі своє родинне імя, як він хоче, і ніхто не може й не повинен домагатися від нього його змінити.

У часописах наступила в тому відношенню теж певна зміна. Коли в початки української іміграції одобрювали зміни імен, пізніше стали з них висміватися за їх невдачність, а ще пізніше осуджувати їх різко як спроби закрити своє національне обличча, або своє походження, як заходи „позбутись звязку з народом і краєм, з котрого вийшли, чи з якого вийшли їх батьки й матери”.

З бігом часу конфлікт між цими двома тенденціями втратив багато своєї остроти. Нині люди назагал задержують звичайно свої словянські імена, навіть як їх важко вимовити „старим американцям”. До утвердження цього права причинилася немало загальна військова служба; коли людині вважається за обовязок проливати кров за край, безогляду на її походження, то їй треба признати право називатися таким іменем, яке йому подобається, безогляду на те, якого воно походження. Нині люди змінюють своє імя хіба з важних причин, коли наприклад імя псує бизнес, або надається для глумливого чи сороміцького перекручування. Та трапляються нині люди, які колись змінили своє імя, думаючи, що цього вимагає бизнес, а тепер хотіли би повернути своє давне імя, бо побачили, що словянське імя в деяких бизнесах (напр. в модярстві) або штуках (співі, музиці,

²⁾ „Вся старинна Україна живе в сучаснім селянським імені”, писав колись великий знавець української мови й етнографії, Микола Сумцов. (Малорусская фамильня прозванія. „Кіевская Старина”, лютий 1885.)

танцях) далеко краще, ніж найсутіще англо-саксонське. Назагал, можна прийняти, що вже й відсталі імігранти схопили, що розумно дивиться на справу імення той, хто не дивиться на те, якого походження дане імя, але на те, кого воно представляє, себто чого доконав той, що його носить.

Певні переміни в українськiм називанню людей поробила наконець американська школа. Грати тут ролю почала вона, коли до американських шкіл пішла дiтвора українських іміґратів. Почалася справа часто зараз при вписі, і то не стільки зак родинні імена, як за хрестні. Як називаєшся? — Тарас. — Як? Так? Ти певний? Я такого імени не чула Питається вчителька за поміч матери; як це імя спелується? Яку поміч могла дати мати, котра або не вмiла читати, або й вмiла, але про спеловання нічого не чула, або, як чула, то спелувати не вмiла? Якби вчителька була така інтелігентна людина, як би вона відчувала засади демократії так щиро, як вона з притиском їх голосить, то вона пошукала би за тим, що це за імя, і як воно спелується, але, як звісно, учительські сили далекі від того ідеалу: вони перетяжені працею, отже нетерпеливі, а дотого, як учителі, привикли накидати свою думку іншим, дітям і їх батькам. Почувши чуже імя, вони пробували „спелувати” його самі, або як це не йшло, пробували „перекласти” його. Як пішов до школи Іван, а виходив Джан, то це ще можемо зрозуміти, бо „Айвен” це не Джан. Але це вже зовсім інше, як до школи пішов Богдан, а зо школи виходив уже Бернارد, або як до школи пішов Мирослав, а вийшов тут Майрон, там Мерілін, а деінде ще щось інше. Треба було „впертої” дитини, або батьків, аби заставити вчителів лишити Богдана Богданом.

Часто дитина, заставивши вчителів признати йому його імя, попадала за імя в конфлікт з товаришами. В одному такому випадку хлопець сказав товаришам, що він зветься Олександр. Зараз на нього напали: „А ти що таке, щоб називатися Олександр? Генерал чи король?” На щастя, хлопець мав ще одно хрестне імя й почав його живати. Як заставить вчителів признати своє хрестне імя, а потім не хоче його змінити, то йому товариші можуть зробити життя важким у школі своїми клинами з імени, якщо хлопчина тільки зрадиться, що він відчуває болючо їх кпини з імення. А власне до такого наставлення підготовляла його українська родина, котра на „никнейм” дивилася так, як у старім краю дивилися на „вуличне імя”, як на імя, „яким людину дразнять”. Буває, що, почувши „никнейм” для своєї дитини, в цю справу втручуються зовсім свiдомо родичі, дарма, що вони не розуміють, що американці „никнейм” трактують як щось зовсім не образливе (в книжках, видаваних вищими школами при нагоді виходу студентів зо школи, при імени кожного студента подають його „никнейм”, під яким він був відомий у школі). „А, біґме”, сказав один батько, почувши, що товариші сина кликали його „никнеймом”, „якби мені хтось сказав визиванку до лица то

— яб йому не знаю що зробив!” Ясно, що син, котрий виріс в Америці, не міг за таке товаришам нічого робити. Одначе йому було видно дуже неприємно, що до нього мають такі претенсії.

Такі сцени ілюструють значіння культурного конфлікту. Чоловік, що найдеться в конфлікті суперечних культурних вартостей, почуввається нещасливим: від нього з одного боку вимагають одної поведінки, з другого боку іншої. Він хотів би догодити обом сторонам, та він може догодити тільки одній. Спокій він міг би найти хіба тоді, якби цілим своїм еством станув на одному становищі.

По подібних переходах роджена в Америці молодіж українського роду остається й в дальшому своїому життю чутливою, можна сказати навіть дражливою, в справі свого імення й прізвища. Тим поясняється те, що як дехто з них змінє імя для карієри в політиці, дарма що багато людей якраз зробили таку карієру свого імени не змінюючи. Тим можна пояснити, що так багатьох з них приписує своє неповодження в професії чужинецькому звукови свого імени.

Як у випадку їх родичів, так у їх випадку тим більше загальна військова служба оставить певно в тій справі найглибше вражіння, і чейже раз навсе утвердить за кожним чоловіком право називатися таким іменем, яким він хоче себе називати. Виїмків від цього правила може бути дуже небагато, і вони є очевидні всякому. Це абсурд думати, що всі відомі в Америці імена чисто американські. Таких властиво зовсім нема, бо навіть червоношкірі тубильці (якщо вони справді тубильці) не признавалися відай публично до своїх справжніх імен. Скарбниця американських імен велика, бо вона приняла імена від усіх народів і мов світу. Є в ній багато й словянських імен, і немає ніякої розумної причини засадничо відкидати якесь імя тому тільки, бо воно українське. Чим ширше буде в Америці визнана демократична засада признання гідности людини, тим ширше буде теж признане кожному чоловікови його особисте імя. Якраз признання рівности всіх людей демонструється найкраще, коли признається кожній людині право називатися так, як вона хоче, а признається це в той спосіб, що це імя приймається в загальну скарбницю особистих імен нарівні зі старшими іменами.

Як ми бачили, справа імення виказує поважний вплив американського оточення. Це нам покажеться зовсім samozрозумілою появою, коли пригадаємо собі, що в цій сфері людина стрічається з іншими людьми, а імігрант зо своїм новим оточенням: де він не піде, всюди його готові запитати за його імя. Дещо інакше мається справа з багатьома іншими справами.

Національне імя й походження

Возьмім наприклад справу національного походження. За неї питалися імігранта при вступі на американську землю, а потім при переписі населення, себто раз на десять літ. Поза те в відношенню

імігранта з оточенням питання його національності виринали рідко, бо „босам” на роботі це звичайно була байдужна справа, а для купців, з котрими імігрант стикався, було навіть нетактовно за національність питатися. Та, звісно, людина, як замітили ще старинні народи, це сотворіння, що живе громадою, і український імігрант, полавши в Америці в громаду, зложену з людей різних культур, шукав громадського чи товариського життя передусім з людьми, з якими він міг порозумітися. Тому в початках іміграції українські імігранти товаришували з імігрантами з тих народів, з якими вони зналися з старого краю: словаками, мадярами, поляками, білорусинами, москалями, німцями, тощо. „Старі американці”, яких є найбільше, до себе імігрантів не тягнули, а імігранти до них не пхалися. Вміру того, як росло число українців, вони покидали товариські звязки з імігрантами інших народів та щораз більше обмежувалися до своїх земляків. Рішив тут старокраєвий звичай наших людей на селі жити тільки з людьми своєї суспільної верстви і народу, людьми своєї культури. Коли між українською іміграцією наступило зрізничкування на підставі церкви, національної идеології, чи свідомости, на засаді політичних партій, то знову люди одної групи почали держатися разом, а осторонь від людей того самого національного походження, але іншої віри, національної чи партійної идеології. Інколи це розбиття пішло ще далі, коли односельчани, себто люди з одного села в старім краю, удержували товариські звязки тільки між собою, а держалися осторонь від людей з інших сіл; це однак явище серед української іміграції не прибрало ніколи великих розмірів, як це, наприклад, добачується серед італійської іміграції.³⁾

Справа розвою національної свідомости української іміграції має свою історію. У результаті те, що існує нині, це значно щось інше від того, що існувало давніше, а зовсім щось відмінне від того, що було на її початку. Історія зросту національної свідомости української іміграції представлена аж у кількох статтях у Пропамятній Книзі У. Н. Союзу й цікавий до цієї справи читач може її там найти; тому повторяти там сказане тут зовсім зайве. Підчеркнути однак не вадить тільки найбільше загальні чертви цього розвою.

Спершу національна свідомість українських імігрантів була невелика, навіть у той групи, яку можна назвати найсвідомішою. Хоча вони мали так сказатиб негативне національне почуття, себто почувалися чимось іншим від своїх національних сусідів, вони часто з ними товаришували. Зчасом доперва розвинулася позитивна свідомість українства. Пособляла при тому зростаюча свідомість культурної різниці, зростаюча під впливом якраз товариського життя з ними, якого не було якраз у тих, що з старого краю принесли почуття єдності з іншими народами. Пособило в Америці розвою української національної свідомости поширення української преси

³⁾ Phyllis H. Williams: South Italian Folkways in Europe and America.

завдяки повній свободі преси в Америці. Нині ця свідомість дійшла до того, що імміграція добилася вже признання відрубності українства від американського уряду й від американської публичної опінії. Одначе не дивлячися на те, в Америці ще не тільки існують, але й живуть пережитки старої української національної несвідомости, з досить сильними встановами: церквами, заломоговими братствами й часописами. Їх члени й читачі ще далі не признають відрубности українського народу, і або признають себе за один народ з москалями, або признають себе за членів спеціального „карпаторусского” народу, осібногo від решти українського народу. Під цим зглядом, значить, імміграція осталася далеко позаду старого краю; там на Карпатській Україні народ дозрів уже в своїй більшости до свідомости свого українства, а під Польщею кацапський рух доживав уже останки своїх сил, дарма що він мав піддержку від окупантів.

Ж и т л о в а к у л ь т у р а

Кожному відомі гаразди, з яких вийшов пересічний український іммігрант зо старого краю. Можна сказати, що символічним образом тих гараздів була його рідна хата, котра певно недалеко відійшла від звісного опису Івана Франка:

...Сліповані та тісні віконця
В старосвітських засувах ще ходять,
Мов лякаються ясного сонця
Ті, що в тих хатах свій вік проводять.

Не видати комина на хаті:
В ранці дим всю хату заповняє,
З стріхи буха, веться по загаті,
Хапле очи. слъози витискає.

В хаті піч трохи не в пів кімнати
З запічком і припічком із глини,
Вічно тепла — мов жолудок хати
Величезний, як живіт дитини...

Ліжко газди—пять дощок не збитих,
Сніп соломи і верета зрібна;
Тепла піч є для дітей неврких,
А для старших постіль не потрібна...⁴⁾

Спершу іммігранти жили звичайно у якогось зо знайомих, а ці були звичайно дещо старші іммігранти, люди обуті дещо з американським побутом. Та вони жили певно переважно за старокраєвим звичаєм, тільки небагато зміненім під впливом нового краю. Зчасом „бордигери” покидали жити в комірному та переходили назагал на власні мешкання, звичайно наймані, інколи власні. Чим довше живе в Америці українська імміграція, тим далі поступає той розвій: щораз менше між нашими іммігрантами людей, що живуть у чужих мешканнях, а тим більше людей що живуть у власних мешканнях, і тим більше людей, що живуть у власних домах.

Це стремління жити власним мешканням та купувати свою хату має велике суспільне значення, признане загально всіми суспільними дослідниками. Люди, що мають власні доми, це найбільше усталений

4) З ПОДОРОЖНІХ ЗАМІТОК. Життя і Слово. том 1., 1849.

Так описував підгірську хату Іван Франко десь у часи, як починалася українська імміграція до Америки, а його слова можуть послужити нам мірилом цієї величезної переміни, просто треба сказати революції, яку мусів перейти український іммігрант під зглядом своєї житлової культури по приході до Америки. А переходити мусів, бо житлову справу в уміркованій стреді, в якій лежить і Україна й Злучені Держави, мусить розвизувати кожна людина.

елемент громадянства. Тенденція наших людей до посідання хати не набута в Америці, а принесена ними з рідного краю. Це наставлене утверджене в їх душі різними пословицями, поговірками й приказами. Будуй хату й з лободи, а до чужої не веди! — радять молодому чоловікови, що збирається женитись. Лучше одно око своє, ніж чужі обое, — потішається власник своєї хати, чи чого небудь іншого, бачучи в сусіда те саме краще. З чужого коня і серед води (дороги) злізай, — кажуть про злодія, але імігрант може це віднести теж до комірної хати, з котрої хазяїн може йому казати винестися. В Америці це стремління до власної хати найшло підкріплення в конечности платити комірне за наєм чужої хати. Завдяки цим тенденціям посідання домів серед української іміграції незвичайно поширене. Українська іміграція певно дала американському народови багато тої постійности, якої дає посідання хати й землі. Можна сказати, що навіть більше, бо коли американець купує хату, він звичайно дивиться хочби одним оком до спекуляції; на задному умі в нього все думка про продаж купленої хати й заробок; український імігрант купує хату з думкою її держати. Як він хату продає й заробляє, то звичайно такий бізнес приходить до нього самий.

Так само, коли тільки на це є місце й нагода, український імігрант, набувши хату, устроюється довкола неї, як це було в старім краю. Тут побачите й город з яриною, і сад з овочевими деревами, і грядку з квітами. Це все наставлення, привезені зо старого краю, людьми, які там були звичайно селянами й дрібними підміськими зарібниками, які обізнані з управою рілі й люблять працю на землі. Зате коли такі люди попадуть у велике місто, де вони не мають нагоди ні спромози завестися власною хатою, там вони інколи в мешканевій справі зовсім розгублюються. Там вони при найманню мешкання дивляться тільки на одно: кілька їм треба буде платити за це ренту. І тому вони попадають у найгірші дільніці міста, де нема вулиць, водопроводів, „на другім боці залізничої треки”, „понижче водної вежі”, попід вуглеві „домпи”, за купами жужелиці, де нема ні деревини, ні билини, словом у лячних „сломс”.

Само собою розуміється, що таке оточення відбирає вже охоту хочби найкращій господині влаштувати хату яко-тако. Зате в власних хатах стрінемо звичайно й порядок, і охайність, і обстанову зовсім не гіршу від обстанови американців на тій самій стопі приходу. Колиж візьмемо під увагу, які думки й почування й бажання кермували цими людьми при порядкованню хати в нутрі, то на перший погляд ока по середині хати українського імігранта звичайно не найдемо багато привезеного з України. Вигляд хати звичайно „американський”, себто такий, який практикується в даній дільніці. Він може бути зовсім не американський, в ньому звичайно навіть є впливи заморські: англійські, еспанські, італійські, або й арабські,

але він називається американським.⁵⁾ Якби одначе не були впливи в тому домі, з України певно нічого нема. Бувають у Канаді на фармах доми, збудовані на взір українських, але ледво чи є такі в Америці. Навіть люди, які мають гарні спомини про „рідну стріху”, і могли в Америці виставити собі такий дім, який їм подобається, не пробували наслідувати старокраєвих будівляних звичаїв.

Багато причин заважило на те, що наші люди не перенесли до Америки нічого зо свого питомого українського хатнього будівництва: географічних, економічних і інших. Здається, що заважило тут немало й нащиплене суспільними відносинами почуття суспільної нижчости, привязаного до селянської хати.

Що не рішала тут сама потреба ставити хату в місті на інший лад, ніж це було на селі, вказує нутро хати українського імігранта.

В нутрі американська хата українського імігранта така, як хата інших людей. І двері, і вікна, і кімнати в ній „американські”. Поділ на кімнати, призначені на кухню, на кімнати-спальні, набутий звичайно в Америці. У кухні певно нема одної великої печи до варення й огрівання, але звичайно окрема піч до варення й печення, а окрема піч до огрівання. І не від печі ждуть освітлення, а є на це спеціальні приспособлення, звичайно електрика. І приспособлення до спання „американські”, що в нічому не нагадують старокраєвих. Нема вже подушок попід стелю, і жердки на складання одіння. І до сидження не має лавок, а звичайно крісла. І американська вона в тому значінню, що захороняє вона не тільки людей, як різні машини для вигоди людей: машини до шиття, машини до прання, машини до роблення льоду, машини до варення, машини без кінця.

Всеж таки ті машини служать не до роботи, до ведення професії, звання, фаху, а тільки до домашньої господарки. Здавалося би, що зо старого звичаю українців не тільки „жити” дома, але й в ньому працювати, остався ще певний нахил, і тому в українського імігранта можна помітити, що він в своїм домі без труду займається працею для зарібку.

При всім тім заамериканізованню мешкання українського імігранта можна помітити старокраєві наставлення при прикрашуванню хати. Правда, майже ніколи нема цілої стіни „богів”, але всеж таки попадають досить часто українські образи, себто або релігійні образи, мальовані на українській десень, або образи українських історичних осіб, інколи навіть оригінальні образи українських артистів. Інколи ця тенденція переходить навіть поза межі, звичайні в старім краю; коли хата переладована прикрасами в народнім стилю, коли цих прикрас так багато, і такі вони різnorodні, що одні не пасують до других, що одні забивають миле вражіння зроблене іншими. Буває, що й власники кількох предметів народнього пристосованого ми-

⁵⁾ John P. Coolidge: The Modern House (The Atlantic Monthly)

стества дивляться на них як на „музейні кавалки”: хати ними не прикрашують, держать їх у сховку, а витягають тільки для показу. Це вже зовсім не „народне” наставлення, бо такі річі в українській хаті мають свою функцію, вони служать для якоїсь цілі, а не ховається їх для показу чужим гостям.⁶⁾

При тому „американізація” хати українського імігранта під деякими зглядами виявляє характеристичні недомагання. Стрічаємо по хатах усякі найновіші домашні машини, часто дорогі фонографічні й радіові апарати, інколи навіть дорогий фортеп'ян, на котрому ніхто ніколи не грає, а так рідко побачити в такій хаті шафу на книжки, а ще рідше збірку книжок. Здається, що брак постійного приміщення для книжок є головною причиною, для чого в Америці так слабо розходяться українські книжки й чому українська іміграція купує взагалі мало всяких книжок.

Ще інше наставлення українських імігрантів до хати мусить вражати болюче їх дітей, як вони запізнаються з наставленням більше поступових американців: брак признання дитині того, що в американській мові називається „прайвесі”. По американських домах водиться, що дитина має свою спеціальну кімнату, в котрій дитина робить те, що йому подобається (очевидно в межах безпеченства для інших членів родини в хаті). Там вона студіює, що треба, зглядно що їй подобається; там вона проводить свобідний від занять час, як їй подобається, там приймає своїх товаришів. Модерні психологи признали право дитини до такої „прайвесі” як одну з основних потреб молодої душі. Найбільше це вражає дітей тих українських імігрантів, які мають хати, досить великі, аби відступити кожній своїй дитині осібну кімнату, але цього не роблять. Родичі видно вийшли з хати, в котрій ціла родина жила в одній, або що найбільше, в двох кімнатах, і хоча вони в Америці живуть серед зовсім інакших матеріальних умовин, вони ще далі держаться старокраєвої звички трактувати кожну кімнату як спільну кімнату для всіх членів родини. Старшим від того ніякого лиха нема, та молодь терпить значно на своїм умовім і фаховім розвою. Дитина, що не має свободи в хаті, втікає з неї на вулицю й попадає часто в деморалізуючий „ґенг”.

На тлі мешканевої справи імігранта можемо передовсім обсервувати одну сторону великого душевного процесу того імігранта, а саме його перехід із „сільскости” до „міськости”. Коли взяти під увагу цю кольосальну різницю між мешканням в українському селі, себто в збитій оселі, де всі були менше-більше одної кляси, де всі себе знали, часто інтимно, де через те публична опінія мала велике значіння й вплив, де одні одним помагали, з одного боку, з життям у великому місті, де люди ще більше збиті, але де зійшлися люди неоднакові, люди різних вір, кляс, мов, культурних звичок, де люди

⁶⁾ В. Подвірський: Як меблювати хату (Життя й Слово, лютий 1937).

не знають найближчих сусідів, або знають тільки здалека, де публична опінія не має ніякого значіння, де кожний живе для себе, тоді зрозуміємо, які глибокі душевні наслідки мусіли мати ці переміни в житловій сфері українця. Тоді ми зрозуміємо передусім почуття самотности, що охоплює нового імігранта, а далі його стремління збудувати якесь нове громадське життя на місце того, до якого він був привик у рідному краю. Тоді ми зрозуміємо, чому він пхався навіть між чужих, а до себе дещо зближених народів; чому він потім розбудовував тут церкви, товариства, клуби, газети. Зрозуміємо навіть тенденції деяких до перебування в коршмі та його запивання: це часто не було ро інше, як його спроба збудувати товариське життя.

Навіть коли український імігрант й попаде на американське „село”, то й тут він мусить переходити глибоку духову революцію, бо ж американське „село” не українське. Американська ферма це не українське господарство. Тільки на східній Україні можна стрінути хуторі, які нагадують американські ферми. Американська ферма стоїть одинцем на полі. Довкола неї села нема. Тут людина живе самотна, зглядно в сімі, яка мало стикається з іншими. Це теж мусить мати глибокий вплив на душевний розвій людей, що так живуть, як це вже нераз помітили вчені.⁷⁾ Тепер на цю родину, що живе відрубним життям на американській фермі, починають проявляти свої могутні впливи нові чинники, які починають заломлювати її почуття відрубности, як: телефон, автомобіль, а ще більше радіо; вони часто розбивають ново набуті духові звички, які щойно почали усталюватися, так, що часто, поки їх покласти на папір, вони вже пропадають.

Харчова культура

Коли в житловій культурі українського імігранта ми стрічали назагал перевагу американської культури над культурою імігранта, привезеною з рідного краю, то в харчовій справі положення певно представляється зовсім наоборот. При розсліді цієї сторони культури інших імігрантів помічено найбільше завзятий консерватизм. Коли розважити вчасне в історії кожної людини повстання харчових звичок, то не можна цьому дивуватися.

Перевага старокраєвої харчової культури в українського імігранта проявляється очевидно передусім його уподобанням старокраєвих страв. Не було в тому превеликої пересадки, коли о. Нестор Дмитрів назвав українські пироги й голубці українськими народними святочами. Так принаймні почував у справах харчу новий український імігрант. Перевага отже мучних страв, помітна серед української іміграції, це без сумніву привезена зо старого краю звичка. Ще в 1896. році помітив один імігрант і написав до „Свободи”, що . . . „деякі

⁷⁾ Порівняй про це наприклад статтю Броніслава Маліновського п. н. Culture в американській енциклопедії суспільних наук.

живуть старокраєвим життям, з тою різницею, що місто картофель їсть наш чоловік мясо, замість води ще пиво й віску". Здавалося певно тому авторови, що постійне їдження мяса імігрантами в Америці не має нічого спільного зо старим краєм; забув він видно на те, що це є всеж таки обернений старокраєвий звичай здержування від їдження мяса. Якби не було того здержування від мяса в краю, то не було би в Америці пересадного їдження мяса; їджено би мясо в міру, їджено би його з відповідними додатками, зелениною й жовтою яриною; і не потребував би чоловік конче запивати алькоголем.

Старокраєві культурні звички в справі харчу проявлялися не тільки в самому підборі страв, але й в наставленнях та розцінюваннам харчових справ. Інколи ці старокраєві звички ставали їм у добрій пригоді. Наприклад покладання на страви, приготовані самим собою, радше ніж на страви, куплені, вже готові, ставали імігрантови в добрій пригоді підчас депресії. Його стремління видавати й на харчі як найменше готового гроша заставляло його брати в крамниці не мязні мясива, а так звані відпадки чи нутренности, як серце, легені, шлунок, печінку, котрі давніше в Америці давали в різницях майже зовсім даром. Тільки заможні заїдали „стейки“, часто не так тому, що вони їм смакували ліпше, ніж пироги або голубці, а тому, бо цим чоловік показував, що його на це стати, що „і він пан“. Тепер новіші розсліди над їжею виказали, що „стейки“ добрі для людей, що тяжко працюють фізично, та що вони щодо вартости вітамін остають багато позаду „відпадків“. Нахил нашого імігранта до їдження подостатком картофлі ішов по лінії новіших розслідов про потребу менше поживних страв, які виповняють покармові органи й заставляють їх до праці.

Не обійшлося певно між тими культурними звичками й без рішучо відемних. Консерватизм у справах поживи, як у всяких справах, добрий тоді, коли він задержує добрі звичаї; він недобрий, коли він здержує від поступу до кращого. В Америці останніми часами зроблено великі поступи в харчовій справі. Про неї говорять усі: організації, газети, радія, вчені, говорять нарешті й різні уряди, міські, стейтові й федеральний. Подають вони багато корисних новин. Серед українців не помітно розмірного зацікавлення цею справою. В газетах про неї майже повна мовчанка. Причиною цього — старий погляд на справу харчу як на жіночу справу, яка мужчині не лицює.

Не можна сказати знову, що кожне перебрання нових звичок само собою добре. Наприклад у старому краю наші люди звичайно їли чорний хліб, в Америці вони їдять звичайно білий, — може тому, бо більшість в Америці їсть такий хліб, можливо тому, бо з краю привезли погляд, що білий хліб кращий від чорного. Тимчасом американський білий хліб, як це вже науково доказано понад усякий сумнів, спечений з такої муки, з якої забрано просто всі поживні вартости. Старокраєвий чорний хліб, за дослідями вчених, давав людям

усі потрібні складники. Те саме можна сказати про звичку імігрантських родин в Америці їсти багато цукру. Через такі нові звички молоде покоління, не дивлячися на те, що воно виросло в багато кращих умовах від старшого, часто вже в своїм вигляді зраджує признаки поважних недостач харчування. Зрештою старше покоління зо свого боку виказує просто масові признаки підорваного здоров'я, якраз через невідповідні харчі, як: зіпсуті зуби, вперті затвердження, ненормальні тиснення крові, занедужання на запалення сліпої кишки.

В одній сфері харчової культури американське оточення зробило поважні поступи, а саме в сфері культурних наставлень до харчів. Нема вже нині серед української іміграції тої пошани до хліба, яка ціхує українського селянина в старім краю. Пропало вже певно багато поглядів на магічну силу хліба, води, чи горівки; через те вони не грають уже такої важної ролі при різних церемоніях, як при народженню, весіллю; через те вже й посту не придержують в Америці з такою строгістю, з якою придержувалося його в Україні від багатьох віків, навіть не оглядаючися на вільніше становище церкви в тій справі.

Перебрала теж українська іміграція американські манери при їдженню. Присвоєно американське наряддя при їдженню, американський спосіб засідання до стола, часто й американську чергу страв. Ствердили це вже навіть у старім краю дослідники української етнографії, котрі помітили не тільки, що в деяких околицях України матеріяльний побут наших людей поправився завдяки зарібкам в Америці та поворотови „американців” до рідного краю,⁸⁾ але й те, що між реемігрантами та тими, що остали в краю приходило вже до конфліктів за перебрану в Америці культуру.⁹⁾

З д о р о в л я й н е д у г а

Подібно, як у харчовій справі український імігрант заховав ще багато зо старокраєвої культури в тісно з нею звязаній сфері здоров'я. Під тим зглядом він назагал остався на рівні, мало що вищим від того, на якому він находився при своїм виїзді з краю. Не дивлячися на те, що він під матеріяльним зглядом багато краще ситуований, усе ще займає в справі здоров'я й недуги старокраєве наставлення, котре висловлювалося думками: Ми люди бідні, нема кому слабувати. Пани можуть слабувати, але не ми. Бідний може тільки пожалуватися на хворобу.

⁸⁾ Наприклад: Осип Яворський: Народня пожива в Городецькім повіті. (В Матеріялах до Української Етнології).

⁹⁾ Наприклад Павло Коненко в своїй статті про народню поживу в скалатській повіті каже, що всі селяни їдять з одної миски, ті одначе, що вернулись з Америки, обїдають із засади осібно, бо привичаїлися їсти осібно, та нахилитися над мискою, те саме роблять при спільній трапезі: тому інші не хочуть їх до „кумпанії”, бо, мовляв, їм з бородні капає в миску.

Передусім назагал ми всеще присвячуємо справі здоровля розмірно мало уваги. В цьому краю, що є так глибоко свідомий здоровля (HEALTH-CONSCIOUS) ми такими не є. Видно це хочби з того, що ми по старому звичаю звертаємо більше уваги на недугу, ніж за здоровля. Наші люди не дають оглядатися лікарям, як вони ще здорові. Цікавимосся здоровлям аж доперва тоді, як воно попусується. Можна навіть сказати, що аж тоді беремосся до його рятування, як його врятувати не можна. Покутує в нас ще старий фаталізм, що, мовляв, всяка недуга післана Богом, чи далею, та що хіба Той її забере, хто її зіслав. Що має бути, то буде. Хто має вмерти, той умре.

Видно це й з того, що про здоровля ми говоримо й пишемо дуже мало. Відчити про здоровля обмежилися до алькоголізму, і це питання трактовано головно з морального боку. Статті про здоровля появляються рідко, а коли появляється, люди їх не читають, а як читають, то на подані там поради не звертають уваги. Радіо в тій справі нічого не робить, хіба кампанії за товари підозрілої вартости. Немає ще й досі властиво ніякої лікарської книжки про те, як дбати за своє здоровля, про те, як їсти, як працювати, як відпочивати, як поводитися в недужі, як дбати за дитину, тощо.

Через те імігрант живе за старими приписами здоровля, які він привіз зо старого краю. Та ці великої вартости не мали й в старім краю, а навіть як були добрі в старім краю, то не підходять до Америки. У старім краю наш селянин жив на селі, на свіжім повітрі, на вітру й сонці. В Америці він звичайно живе в місті; його треба знати, що тут ми всі більше кашляємо, чихаємо й шмаркаємо, як на селі. Нам треба розуміти, наприклад, про вплив сухого огрівання хати на здоровля. В Америці імігрант працює в фабриці або майні, і ця праця часто спричиняє різні „фахові” чи „заводові” недуги. Він відживляється тут інакше, і це має на його здоровля великий вплив.

Про повне недбальство імігранта за здоровля свідчить відома кожному сцена, коли людина, захорівши, біжить до своєї скриночки з медицинами, шукає між старими, не випорожненими фляшками, і допиває всі зливки, рахуючи на те, що щось з того мусить допомогти. Свідчить про те хочби практикований загально жарт підсувати молодим гостям, лакомим на солодкі річі, розвільнюючі шлунок чоколядки, та тим подібні „практичні жарти”, які можуть людину, з котрою так жартується, вкинути в недугу на довгі роки, а то й на ціле життя.

Коли не найдемо нічого в скриночці з медицинами, ми часто покладаемосся на інші „домашні ліки”. Нам ще далі імпує лікарство, привезене з далекого краю. Чим з дальша, тим краще. Ми не знаємо, яку маємо недугу, і не знаємо, на що помагає поручене нам лікарство, але ми не вагаемосся вживати. За те ми вагаемосся піти до лікаря.

Вагаемосся йти до лікаря з недугою, але не вагаемосся йти до ворожки або ворожбита. Ми ще по старому віримо: таке щось мені

зачинили, що ніяк до здоровля прийти не можу. Тому й на лікаря ми шкодуємо заплатити пару долярів, ворожбитови чи знахорці не жалуємо вдвоє стільки.

До лікаря йдемо правильно, коли ворожбит, чи знахорка ніщо не помогли, коли ми чуємося, що лежимо на смертній постелі. Як довго хорий ще їсть, так довго його до лікаря нема що брати. Коли лікар не може такому хорому нічого допомогти, то ми потім „маємо докази” про лікарів, що вони „нічого не знають”.

Як прийдемо до лікаря, то поведимося в нього, як у ворожбита. Коли він розпитує нас про симптоми нашої недуги, ми не даємо йому повних інформацій: адже ворожка згори знала, з чим ми до неї прийшли; найже лікар угадає, як він такий розумний.

Інколи, пустившись вже розказувати лікарєви, ми представляємо йому справу чорніше, ніж вона справді є; подаємо йому відомости про симптоми, яких ми не маємо. Мовляв, най лікар нас по кілька разів на візити не кличе, най нам відразу каже саме останню слово, і най на нас різних ліків не пробує, а дає нам відразу самий останній, найсильніший, найгостріший лік.

Коли лікар нас вислухає й огляне, і почне давати усні поради про те, як жити, ми з такого лікаря не вдоволені: Ми ждемо, щоб він як коваль коло нас напрацювався. Як він пише нам рецепту, то має вона розтягатися через три картки. А ще краще коли він нам стане кости наминати. Тому костоправ у нас має більше популярности, ніж найкращий лікар: як ми виходимо від нього і чуємо біль у кожній кісточці, то ми знаємо, що це був добрий лікар.

Зайшовши з рецептою до аптики, ми часто допитуємося аптикаря, чи добра це рецепта. І найдемо аптикарів, які нам зроблять чемність і почнуть її критикувати. Та потім радити купувати якусь „патентовану” медицину. І нас тоді не журить, що аптикар возьме за свою медицину більше, ніж він узяв би за виповення лікарєвої рецепти: в нас є часто переконання, що чим дорожча медицина, тим краща. І коли вона нічого не pomoже, то ми не кажемо, що нам аптекар не поміг; ми кажемо, що нам лікар нічого не поміг.

Наконець привезли ми зо старого краю свій традиційний погляд на шпиталь, і не позбулися його в Америці, хоч живемо тут трицять літ. Шпиталь для нас це немовби передпокій трупарні. Там тільки й мають зробити чоловікови, що його порізати й приготувати для погребника.

Серед таких умовин нема що й дивуватися, що здоровля нашого імігранта не є найкраще, що він хорє до вго на шлунок, зуби, віддихові проводи, тиснення крови, блідницю, рака, що він умирає вчасно, можна зовсім певно сказати передвчасно.

Серед української іміграції викликає часто багацько інтересу, себто балачок і толків, випадки божевілля. Судячи поверховно, могло

би здаватися, що їх серед неї багато, і то більше, ніж серед такого самого числа в старому краю, та й більше, ніж серед подібного числа „старих американців”. Я вже бачив і статистичні підрахунки, які показують, що серед імігрантів є більше умових занедужань ніж серед „старих американців”.¹⁰⁾ Хоча воно відноситься до норвезьких імігрантів у стейті Мінесоті, дуже можливе, що так само мається справа й з українцями, бо й українські імігранти мусять бути подібні до норвезьких у тому, що іміграція виставляє їх на всякі духові й фізичні труднощі, і в тому, що між нею є більше людей, схилих до умових недуг, ніж у старому краю. І дуже можливо, що серед старших людей серед української іміграції теж мусить бути більше умово хорих людей, бо положення старшого імігранта є економічно непевне; до того імігрант не має часто громадських звязків, яких треба для удержання умової рівноваги. Всеж таки про цю справу генералізувати небезпечно, поки вона не буде якслід всесторонно розсліджена, а на всякий випадок нині варта підчеркнути хіба брак розслідів цієї важної справи.

Безпеченство життя

Справу здоровля занедбали імігранти в Америці певно через те, що перед їх очима стояла як важніша інша справа, з нею тісно звязана: справа безпеченства життя. Імігрантови, який вийшов з розмірно безпечного селянського побуту, а тут побачив нещасні випадки по фабриках і копальнях, не можна дивуватися, що він більше думав про ті ситуації, в яких йому відразу грозило каліцтвом або смертю, ніж про повільне, для ока покищо невидне підривання його здоровля.

Та в цій справі особистого безпеченства Америка оставила імігранта на його власні сили, як у справах здоровля. Американське законодавство в цій справі оставало довгі часи позаду всіх промислово розвинених країв, а давніше американське право признавало підприємцеві тисячі різних правних ключок, при допомозі котрих він міг викрутитися від правної відповідальности за випадки в його підприємстві. Остаточо імігрант зрозумів, що йому тут добитися зараз законного забезпечення не буде можливо, і тому він узявся рятувати принаймні свою родину, залежну від його життя й праці, перед шкодами, які виходили би для неї від нещасного випадку для нього. Взявся імігрант будувати так звані запомогові організації.

Таких організацій у старім краю він не знав. Через те він не був привик до плачення вищих премій, і тому його забезпечуючі організації спершу не мали твердих фінансових основ. Вони покривали тільки біжучі обезпечення і удержувалися вони тільки кому, бо їм члени були ще молоді люди, серед яких смертність зо звичайних причин була низька. Коли члени в організаціях почали старітися.

¹⁰⁾ Oernuly Oedegaard: Emigration and Mental Health (Mental Hygiene).

організації мусіли перемінити свої фінансові засади й перейти на „наукові” основи.

Запомогові організації мали на імігранта величезний вплив. Вони його вчили льюальности супроти себе самого й своєї родини. Вони його вчили відповідальної поведінки супроти залежних від нього осіб. Учили взагалі товариської організованости та демократичного ведення організації. Вони зняли поважну частину жури за забезпечення родини та відкрили горизонт для свобіднішого розвою особи. Зогляду на те, що кожна українська запомогова організація працювала при помочі рідної мови імігранта, вона з конечности мусіла зайтися вже й іншими справами, які цікавили цю групу, та мусіла в власнім інтересі дбати за те, аби найбільше людей піддержували цю мову, продовжували її знання, а через мову зайтися вже іншими культурними справами, що находять у ній вислів. У цей спосіб до ціли забезпечення життя дочепилися зовсім природною дорогою розвою інші ціли. Запомогові організації стали через свої відділи товариськими організаціями, просто осередками суспільного життя імігранта. Вони були інколи виховними організаціями, займалися видаванням книжок, видаванням газет, надаванням стипендій, спортом, і т. д. Хоча вони часто говорили про річи поза океаном, вони практичною своєю діяльністю стирали багато невдоволення імігранта з його незабезпечености в американському життю, а тим самим нищили велику порцію бунту проти байдужности американських установ для справ імігранта. Через них він находив дороги до звязків з американською суспільністю, котра навіть при своїй байдужности для „чужинця” мусіла зайтися цими організаціями вже хочби зогляду на їх членський вплив і фінансову силу.

Тому назагал можна сказати, що імігранти, котрі вступили до запомогової організації й належали до неї довші роки, стали певно людьми відмінними від тих, якими вони були при приступленню до організації. Вони певно інакші від своїх земляків з тої самої верстви, котрі осталися в рідному краю, і певно відмінні від своїх спів-імігрантів, які жили серед таких самих умов на іміграції, тільки до запомогової організації не вступали. Назагал, імігрант, що належить до запомогової організації, це людина, сильніше прикріплена до Америки, ніж людина, що до такої організації не належить. Це людина з вище розвиненою льюальністю до своєї родини, і то льюальністю, яка виявляється не в пустій балацці, а в ефективній допомозі. Це людина, звязана через організацію з різними суспільними акціями, в яких бере участь та організація. Словом, це людина з поглибленими почуваннями родинними й суспільними.

О д і н н я

Під багатьома зглядами справа з одінням стоїть теж у різкім противенстві до справи мешкання. Це не може й бути інакше перед-

усім тому, бо те, що людина їсть, може бути відоме тільки йому, а те, в що вона одягається, мусить бути відоме всякому, з ким він стрічається. Як каже наш нарід: голоден десять разів село перейдеш, а голий і разу ні. Тому то перед людиною, що вибирається в чужий край, відразу стає питання, в що йому одягатися.

З подвійною силою стає це питання перед людиною, котра звичайно носить одіння, питоме для її класу, чи суспільної верстви, як це було якраз з українським селянином, котрого „народній” стрій маркував власне його приналежність до селянства. Коли пригадати собі суспільне приниження селянина не тільки з боку шляхти, але навіть з боку інтелігенції, купців і міщан, то не можемо дуже дивуватися бажанню селянина при виїзді з краю скинути зо себе народній стрій.

Деякі з імігрантів зодягалися в звичайну міську інтернаціональну одіж, яку вони називали „панською”, ще перед відїздом зо старого краю, а інші поспішалися це зробити якнайскорше по приїзді до Америки. Писав про це ще в 1899. році Нестор Дмитрів у фейлетоні до „Свободи” під наголовком „Газдиня”:

„Нас провадили краяни (з корабля) вечером до Джерзі Ситі, а для того вечером, аби англіки на нас не ззиралися. Я мала вуйка в Джерзі тай зайшла до нього на станцію. Приїхав (брат) Василь з Пенсилванії, купив мені панські лахи, капелюх і всьо, в що ту знаєте тра конечно вбратися. Не випускали мене на вулицю цілий тиждень. Цілий тиждень учила й показувала мені вуйна, як вбирати на себе панські лахи, як капелюх, як рукавички; як іти через вулицю і таких других звичаїв. Мені вже нераз до плачу доходило з тими панськими вибагами. Спідницю убирай не так, кафтаник не так, капелюх саджай на голову, черевики шнуруй — на руки тягни рукавички, не знати, на що — руками не розкладай, позад себе не оглядайся, голосно не говори. Ах, Боже, як я гадаю, кільки я тоді перетерпіла, кільки намучилася, то здається мені, що була бим воліла вернутися до свого села, якби так було можна”.

Як котрий імігрант самий не змінив свого селянського строю, то його до цього скоро заставила американська вулиця. Як відомо, Америка признає чоловікови широку свободу в різних справах. Одначе рівночасно ця сама Америка в деяких ділянках не терпить найменшого ухилу від загального правила. Може найбільше таких „правил” відноситься до справ одіння. Всякому певно стоїть у памяті, якто два рази до року вулицями Нью Йорку ходили буйні хлопці й збивали людям капелюхи, раз весною, як хто носив ще зимовий капелюх, коли „всі” вже носили літні капелюхи, а другий раз осінню, як хтось не взяв „начас” зимового. Можемо уявити собі, як почувалися знайомі, коли „вулиця” напала когось з рідні за одіж. В одній родині мені довго оповідали діти, як їм було соромно, коли десь по першій війні до Америки приїхав зо старого краю їх дядько, одітий

щоправда в міське одіння, але в чоботах і з німецькою файкою в устах, і як діти на вулиці йшли слідком за ним і кричали: „О, дивіться, як цей чоловік одітий!”

Зодягаючися в нову одіж, імігрант може й думав спершу про неї як про панську, як про таку, що його вивищає над інших людей, але зчасом він мусів прийти до більше зрівноваженого погляду на неї. Хто одягнувся в неї, той затирав на собі не тільки признаки суспільної нижчости, але й признаки суспільної вищости. Він був собі такий, як інші люди. Це може не підхлібляло людям, падким на такі річи, але звичайному імігрантови воно давало почуття спокою, котрий закаламучує все почуття, що він на себе звертає увагу інших людей. Тому можна зовсім певно припустити, що загальна американська одіж імігранта відіграла певно свою ролю в прийняттю думки про свою рівність з іншими людьми, в виробленню в ньому почуття людської гідности.

Зчасом теж імігрант став дивитися на одіння як на просту конвенціональність. Тому старші імігранти вже змінюють своє одіння згідно з кожночасною модою. Де okazія вимагає „формального” строю, зодягають без труду „токсидо” й „котевей”, а їх жінкам, що колись мучилися так з простою сукнею, черевиками й рукавичками, легко одягтися в балеvu сукню з глибокими вирізами на плечах.

Імігрантські часописи в початках нашої іміграції присвячували справі одіння досить багато уваги. Звичайно автори писань виходили зо założення, що імігрантови треба приймати загальний костюм нового світу, але часто висмівали тих, які перебравшись в „панські лахи”, поводитися, гейби вони вже стали справжніми панами, себто вищими від інших. Потім через довгі часи не було багато писань про справи строїв, аж потім селяни-імігранти доглянули певне зацікавлення в Америці так званими народніми, поправді селянськими, строями. Спершу наші жінки тому не довіряли, і не одна божилася, що вона ніколи не одяглася би в селянський стрій. Зчасом одначе багато й з тих, що божилися, його таки одягли і його полюбили. Та не був це „народний” селянський, стрій, а театральний, вироблений з різних місцевих елементів для потреб і вимог сцени. Цей стрій, звичайно до грубого пересадний і переладований прикрасами, панував до недавних років, коли за починами зо старого краю, головно заходами с. Северини ЧСВВ, почато й в Америці звертати більше увагу на етнографічну вірність строю. І аж цей стрій має шанси передати свої елементи до загальної моди краю.

Згадати нарешті треба в цій справі й те, що нові звички української іміграції в справі ноші починають уже відбиватися й на старий край. У своїй статті про верхню вовняну ношу українського народа в Галичині, Михайло Зубрицький ще в 1904. році помітив, що побут наших людей в Америці починається до зміни народньої ноші в Галичині. Мовляв, спершу такі поворотні емігранти, вернувшись

в „панській одежі”, здіймали її в своїм ріднім селі й одягали назад сільську та зчасом вже не переодягалися й не „ганьбилися” носити американську ношу, а замітують домашню, бо мовляв вона для них не вигідна й тяжка.

Д о б у в а н н я х л і б а

Український імігрант у своїй масі не приїхав до Америки як турист на оглядання краю, ані як делегат, і не як політичний утікач. Пересічний український імігрант приїхав сюди на зарібок. Приїхав він теж у своїй масі як тимчасовий імігрант; він не думав покидати рідного краю навсе, він думав побути в Америці тільки якийсь час, заробити дещо гроша й вертатися назад домів. Він думав в краю доживати віку й там умирати.

Він приїхав до краю, який робітників потребував. До краю, який шанує добру працю. Український імігрант на тяжку працю був готов і її не цурався. Можна сказати, що його гризла би совість, якби він дістав хліба дешевим коштом: лежаний хліб шкодить на здоровля, говорить наш селянин.

Перед імігрантом, охочим до праці, стало відразу питання вибору праці. Звичайно він був привик до фізичної праці. Навіть як він знав іншу працю, при різниці мови він мусів у перші часи здатися на фізичну працю. Пересічний український імігрант її знав, але він знав працю на рілі. В Америці, одначе, ці українські рільники тільки дуже рідко попадали на ферму. Як сказано, український імігрант приходив до Америки рішений на короткий побут. Думаючи заробити як можна найбільше гроша, він дивився передусім, де можна найбільше заробити. Він відразу почув, що на фермі платять менше, а в фабриці більше. До того подорож на ферму, чи з ферми при зміні роботи, коштує гроші. В великім місті роботу можна все перемінити без великого видатку за переїзд.

Правда, наш імігрант не звик до фабричної роботи. Одначе, налявшись на фабричну роботу, він побачив, що вона не важча від відомої йому роботи на землі. Навіть певні привабливості вона має: у фабриці чоловік робить не від ранку до вечора, але від години до години; як вибе година, він уже вільний. Він має неділю вільну. І він має багато нагоди до розривки в місті.

Інколи молодий імігрант попадав на ферму, та тут він скоро побачив, що й там праця інакша від тої, яку він знає, до якої він привик. І там його заставляли звичайно до одної вибраної праці, яку він мав виконувати день за днем, без різnorodности, зовсім як у фабриці. До того його могли заставити до праці, яку він уважав за понижуючу, наприклад до доення коров, котру він уважав за жіночу, негідну мужчини.

Ось так пересічний імігрант лишався в місті, і попадав або до фабрики, або до копальні. Отже на зовсім для себе нові роботи, яких

Йому треба було щойно вчитися. Вже протяг цілого покоління, себто трицять літ, минуло зчасу, як українські імігранти взяли масово за ці роботи, так, що нині вже можна зробити підсумок того, що вони встигли зробити. Нині вже можемо зовсім певно сказати, що український імігрант проявив надзвичайно велику здібність приноровитися до нових умовин праці, навчитися нових робіт, давати собі раду серед нових і непривичних умовин праці й життя. Коли взяти під увагу, що він до ніяких фахових шкіл не ходив, треба це прийняти за доказ його великої вродженої інтелігенції й приноровливости.

Нині ті українські імігранти, що осталися на праці в фабриці й майні, зчасом втратили багато зо своєї давньої селянської психології та набралися багатьох типічних признаков і звичок робітника. Закінчення селянських наставлень видно хочби в його становищі до погоди; коли він нарікає на дощ, то він немовби жде, аби кожного дня була гарна погода, що перемінило би кожную країну в пустиню; якби в ньому ще осталося з того селянина, яким він був, то він приймав би дощ з таким спокоем, з яким він приймає добру погоду.

Він звичайно належить до робітничої юнії, виходить на страйк, голосує при виборах, як звичайно голосують інші робітники його групи. Словом, український селянин поступенно, але постійно наближається до типу американського робітника.

Навіть коли цей український імігрант складає гроші на те, аби собі закласти самостійний бизнес, навіть тоді він не робить властиво нічого противного психології типічного американського робітника, бо власне американський робітник тим і ціхується, що він ще не набрався психології типічного пролетаря, котрий уже закинув надію бути чим іншим, як тільки робітником. Тут одначе, як в багатьох інших стремліннях, американська тенденція стрічається з тенденцією українського імігранта, націпленою ще в ріднім краю, стати самостійним газдою на власнім господарстві.

Як знаємо, багато українських імігрантів справді покинуло робітничі становища й стали бизнесменами. Не велика щоправда ця верства бизнесменів українського роду, коли її порівняти з числом бизнесменів у цьому краю, та вони просто всі вийшли з рядів селянства, чи робітництва. Деякий невеличкий процент вийшов з ремісників. Бизнесменів, якіб вийшли з родин бизнесменів, просто нема. Це є явище, замітне для здібности українського чоловіка навчитися добувати життя й маєтку в заняттю, котре є більше складне, ніж заняття робітника. Найближче від попередного заняття до бизнесу було тільки фаховим старокраєвим кушнірам та нечисленним серед нашої іміграції кравцям, які знали кожний своє ремесло в старому краю, могли зужити його для заложення в Америці самостійного бизнесу.

Замітно, що в кількох великих американських містах є багато українських ресторанів, і то правильно людей, які самі вчилися бизнесу, працюючи в ньому як робітники. Їх успіх неменче замітний, бож

ці люди не могли покладатися на поміч своїх краянів, як це часто трапляється з еспанськими, польськими, італійськими та жидівськими ресторанными підприємствами. Українські імігранти до ресторану ходять тільки виїмково, і піддержати „свою” ресторацію вони ледво чи де могли би. Отже українець, що має ресторацію, мусить покладатися на „чужу”, неукраїнську клієнтелю. Дати собі раду з веденням ресторану при таких умовах є доказом бізнесової справності.

Іншою галузею бізнесу, що має багато представників серед української іміграції, є як звісно торгівля мішаних товарів (гросері, делікатесен). І тут українські купці не спираються спеціально на українську клієнтелю, а на загальну клієнтелю в даній околиці. Успіх, який багато з них виказує, завдячують вони часто не тільки бізнесовому спритови, але й привезеній зо старого краю селянській здібності обходитися з малими вимогами життя.

Останніми часами багато українських імігрантів покинуло робітництво та взялося до фармерства. Рішала тут певно в першу чергу тяга українського селянина до землі, заціплена йому вихованням. Втративши з різних причин надію на поворот на рідну землю, він задумав зайнятися улюбленою працею в прибраній вітчині. Та коли йому здавалося, що він знає все про працю на рілі, бо він працював на рілі в старому краю, то він грубо помилявся. Рільництво в Америці ведеться рішучо інакше, ніж у старому краю, і український імігрант мусів не одного тут учитися. Передусім американська фармерка це не загальна господарка, а спеціальна. Це немовби управа рілі получена з купецтвом і бізнесом. Фармер продукує щось одно, на продаж, продає все, що випродукував, а потім купує собі все, чого йому для прожитку треба. Він працює багато машинами, і тому він мусить видавати багато гроша на їх закуп, а як не вміє їх направити, на їх напругу. Він мусить бути й робітником, і менаджером, і капіталістом, і купцем. Він мусить уміти затягати довги й їх сплачувати.

Коли український імігрант, що знав тільки загальну господарку, при якій продукується різні продукти, переважно для власного пожитку, при якій майже все споживається, що продукується, при якій продукується на своїй, зовсім виплаченій землі, — коли цей імігрант навчився господарити на спеціальній господарці, вести під великими містами „трокову” яринну господарку, далі від таких міст курячі чи качачі фарми, ще далі молочарську господарку, ще далі управу збіж або тютюну, ще далі управу худоби на заріз, то він проявив теж неаби який хист не тільки рільничий, але й бізнесовий і механічний. Великою допомогою в тому все таки була українська організація родини, котра дитину навчає замолоду до участі в господарській праці, котра й каже дитині лишатися на фармі й її не покидати. Головно в воєнні часи, коли високі зарібки по оборонних промислах притягають до себе молодь, це виховання молоді на українських фармах придалося батькам і неодному урятувало може ціложиттєвий дорібок.

Професійні групи становлять серед української іміграції розмірно невеликий процент. Світської інтелігенції українська іміграція має мало навіть колиб її прирівнювати не зо загально американською, але хочби з іміграціями інших народів, наприклад мадярів, поляків і москалів. І іншої інтелігенції серед української іміграції теж невеликий процент: вона приїхала сюди з часи, коли світської інтелігенції в старім краю було не багато й коли її значіння в громадянстві було мале. В Америці українські професіоналісти часто відкликаються за піддержкою до української іміграції, але ця назагал дає професіоналістови признання й піддержку аж тоді, як він добув собі признання серед інших груп, — явище, яке помічено й в старім краю. Є це вияв відомого духового явища, котре названо почуттям нижчости, чи нижчевартности: почувуючи себе людиною, нижчою від інших, українець не може теж повірити, аби якийнебудь інший українець міг бути рівним своїм товаришам по званню. До того часто професіоналіста оцінюється не за його професійною справністю, а за те, чи він належить до політичної групи, до якої ми випадково належимо; як він з нашої партії, ми його вважаємо великим професіоналістом; ми змінимо партію, а він не змінить, то часто ми дивимося на нього, як на людину, яка не є досягла свого покликання в своїй професії.

У цій сфері добування хліба відбивається найкраще та глибока переміна, що відбувається в Америці в духовій конструкції українського чоловіка. В старому краю його культура оберталася довкола родини. Родина була суспільною одиницею, що мала найглибше значіння для людини. Передовсім родина була осередком життя. Це була економічна одиниця: кожний працював для родини. Родина була осередком дозвілля, святкування, товариського життя. Кар'єра людини звязана була з родиною: вона залежала від того, в якій родині чоловік уродився. При всякій нагоді людина дивилася на те, як його вчинки вплинуть на його родину. Така культура відрізняється різко на один бік від культури, сконцентрованої коло держави, як це ми оглядали в нацизмі, а на другий бік від культури, сконцентрованої довкола особи, індивідуальности, які ми оглядаємо тепер в Америці. Серед української іміграції може бачити цей перехід від культури, сконцентрованої на родину, до культури, зосередоточеної на особу. Тому ми чуємо тепер багато менше про те, щоб син брався за фох свого батька. Чути вже менше про те, що дитина дає родині, а щораз більше про те, що родина дає дитині. Родичі вже не ждуть від дитини удержання на старість, як знову дитина не жде від родичів спадку. Такі наставлення зовсім природно нарастають серед типічних умовин праці в Америці, серед котрих муж працює осібно від жінки й дітей, а кожна дитина незалежно від іншої. Можливо, що в деяких частинах України почався розвій у тому самому напрямку, але він певно не йшов таким скорим темпом, як в Америці.

І н ф о р м а ц і ї й о с в і т и !

Після того, як уже імігрант найшов собі мешкання, запевнив собі харчі, одягнувся і дістав роботу, черговою потребою, що доби-валася заспокоєння, була часто потреба освіти та інформації про цей край, у котрому він найшовся. Потреба ця зрештою продиралася через всі його заходи коло мешкання, харчів, одіння й роботи. На кожній з тих ділянок від помічував нові річи. Навіть, як тут нічого нового не діялося, то самий неусталений стан був для нього чимось новим. У старому краю в селі життя плило розмірко усталеним три-бом. Звичаї й традиції приписували докладно, як поводитися в кож-ній можливій ситуації щоденного життя. В Америці імігрант почув-вав, що його традиції не мають значіння, що тут населення постійно змінюється, що все в стадії розвою, що тут нічого йому держатися старих звичаїв, що тут йому треба навчитися чогось нового.¹¹⁾

Тимчасом Америка про науку нового імігранта зовсім не дбала. Заманувши його до своїх берегів, лишила його на власні сили — згідно зо своєю засадою індивідуалізму, що всякий за себе дбає, як може; мовляв серед таких умовин кожний покаже свою вартість та що найкращий добудеться на верха. Правда, Америка давала всякому різні засоби поправити свою долю, передовсім різні засоби само-освіти. Та ці засоби для нього були закриті, бо він про них нічого не знав; до того, навіть якби й знав, то він не мав до них ключа, бо не знав їх мови. Прийшлося йому добувати собі освіту, заспокою-вати свою жадобу знання засобами, з якими він був обізнаний зо старого краю. Ось звідки то взялося, що в перші десятиліття укра-їнської іміграції в Злучених Державах говорилося й писалося й ро-билося так багато в справі засновування читалень. Нині з тих чита-лень майже нічого не остало, хіба назви деяких товариств, невеликі шафки з книжками в інших. Назагал читалень нині нема. Видно, що їх спроби організації, знамениті для старокраєвих відносин, не нада-ються для Америки. Багато можна сказати про те, чому саме вони показалися непідходячими для Америки, але відай головну причину їх повного занепаду шукати треба в тому, що їх керманічі не вгадали, що освіта для імігранта в Америці мусить на стільки різнитися від освіти нашого чоловіка в ріднім краю, кільки життя в Америці різ-ниться від життя у старім краю.

Під кінець життя читалень пробовано оживити засуджену видно на смерть установу відчитами звичайно мандрівних лекторів. У цьому можна би вже добачити певний вплив Америки, бо як відомо, в Аме-риці існує просто широко розвинений „промисл відчитів”, промисл у тому розумінню, що він дає прожиток тисячам фахових людей, з котрих одні організують діло, а другі дають відчити. Ця встанова відчитів дає американському громадянству велику суму освіти й роз-

11) Emily G. Balch: Our Slavic Citizens. 1910.

ривки. Вона спеціально достроена для доповнення освіти дозрілих людей. З огляду на те, що український імігрант не міг користати з цієї струї через свою мову, то це було зовсім природно, що він пробував зорганізувати подібну рівнобіжну встанову, оперту на мові, доступній для нього. І якби так українська іміграція вспіла зорганізувати лекторство на американських взірцях, то й іміграція з того багато скористала би, і це дало би прожиток певному числу інтелігентних людей (за американськими мірилами принаймні сотці).

Та для організації діла на американський лад серед української іміграції даних не було. Фахових лекторів тут не було; була тільки жмінка інтелігентних людей, які готові були просвітити свого менше освіченого брата. Імігранти знали тоді як лекторів тільки священників, і тільки в виїмкових випадках політичних промовців. У їх уяві відчит можна давати тільки про релігію або політику. Все інше вважалося за тему, не підходящу для відчиту. До того, до всяких справ лектор мав підходити з морального боку, бо інакший підхід не цікавив слухачів. Наконєць, справою висилки лекторів не занялися фахові люди, яких не було, а накинено її іншим існуючим уже установам, створеним для інших цілей. Обовязок удержування лекторів, чи плачення коштів відчитів, не вложено на плечі слухачів, а на плечі організацій. При груповім розділі іміграції відчити находили слухачів серед одної тільки групи слухачів. Про відчит писав орган одної організації. Інші звичайно на нього били, хочби він не говорив нічого злого, чи шкідливого. Не платячи за відчити, слухачі набирали переконання, що їм говориться відчити з ласки. При таких умовах лектори не мали інтересу поправляти свої відчити, їх змінити, розробляти інші теми. Словом, вони не трактували справи фахово. Зчасом від того, що лектори давали відчити з ласки, дійшло до того, що слухачі слухали лекторів з ласки. Серед таких умовин остаточно це жерело народньої освіти й заснітилося й зовсім висохло. Нині, при конкуренції радія воскресити його вже не можна, а стільки ходить за старе покоління. В нього, як у старших людей, інтерес до всяких справ уже ослаб. Вони вже не протестують, як радіо гонить весільними оповістками та побажаннями.

П р е с а

Америка це край найвище розвиненого газетярства в світі. Тому й не могла преса не зачепити імігранта, хочби він прибув з краю, де газетярство було розвинене низько або його зовсім не було. Всякий, хто прибув до Америки, мусів відразу помітити популярність газети. В одному з перших календарів нинішнього Українського Народного Союзу писав Антін А. Кічак, покійний вже давно складач „Свободи”, що проявив рішучий письменничий талан, у своїй статті „Американські звичаї й ми”:

„Просвіта стоїть в Америці дуже високо. Ідучи часто тренами, карами, або малими парівцями (ферами), бачу, як кожний не марнує дорогого часу, а читає газети. Американець свою, німець свою, італієць свою, чех свої і поляк також свою. Навіть жид витягає свою газету та читає, що нового діється в світі. Лиш нашого одного русина не узриш з газетою. Щож сему за причина? Чи ми уже такі мудрі, що без газети можемо обійтися? Чи може встидаємося свого красного рідного слова? Смутне то, але правдиве”.

Ці слова може й показують на кілька різних мотивів, які розбуджували бажання мати „свою” газету наших людей, навіть у тих, які не знали газети в старім краю. Маємо в словах Кічака низку мотивів: Є бажання використати вільний час з пожитком для себе, хоча відпочивати по праці без читання це теж можна признати корисним; тут є бажання просвіти; тут є бажання пізнати, що діється щось нового в світі; тут є бажання нагоди, які дає Америка. Та що найважливіше, тут є видно почуття нижчости свого народу та бажання дорівняти іншим народам. Хто зна, чи це не був властивий осередок бажання мати власну газету. Поза ним стоїть порівняння власного народу з іншими народами; бажання мати газету виходить властиво не зо середини, а іззовні. Звісно, в цьому всему нема нічого надзвичайного: хоча не можна його назвати найкращою умовиною для існування газети; звісно, що люди, які тільки тому хотіли би бачити свою газету, аби й вони не були гірші від інших народів, можуть легко вдоволитися самим існуванням газети, себто не будуть дивитися за тим, аби її читати, а тим менше, аби її належито піддержувати.

Характеристичним для української іміграції треба признати поставлення газетної потреби під рубрику просвіти. Одним боком вона теж звязана з почуттям нижчости: люди можуть почуватися тому нижчими, бо не мають освіти. Виходило би з того, що просвіта це головна ціль часопису. Таке ще й нині чується заєдно на нашій іміграції. Подавайте нам побільше науки, — чути часті домагання до газет. Що преса народ просвічає, це правда, та не просвічає його в тому розумінню, в якому родичі, або школа просвічають дітей чи учеників. Американська преса вчить теж, навіть має спеціальні наукові відділи, але першою ціллю вона вважає подавати правдиві інформації про те, що діється. Як каже Остин Г. Кларк, зо Смитсонської Інституції в Вашингтоні, наука в Америці не могла би розвиватися без помочі преси,¹²⁾ але тут відразу видно, що під тим він розуміє просто нотування нових подій з поля науки. Ніхто в Америці від преси чистої науки не жде.

Дивним могло би видаватися, чому багата під кожним зглядом американська преса не станула пресою імігранта. Для українського імігранта це не дивно. Передусім вона була ще незрозуміла своєю мовою. Далі українець бачив коло себе не тільки газети в американ-

¹²⁾ Austin H. Clark: Science Progress Through Publicity (y “Scientific Monthly”).

ській мові, але й в інших мовах. Тому він хотів теж бачити газету й в своїй мові. Американська газета його зрештою відтручувала, бо вона імігрантом зовсім не цікавилася; коли про нього й писала, то хіба, як він поповнив якийсь злочин. До того імігрантови треба було бачити в газеті не тільки себе, імігранта, але й рідний край, з котрого він вийшов і до котрого він думав вертатися. Все це разом обіщувала йому дати газета, видавана його мовою.

І вона йому це справді старалася дати. Вона писала про імігранта з поминенням американців, немовби віддячуючися американським газетам за ігнорування імігранта. Вона старалася бути українською ще більше, ніж українська газета на рідній землі. Вона присвячувала багато місця рідному краю імігранта. І робила це все не тільки на початку, але й пізніше, коли її читачі вже перестали думати про поворот до рідного краю, бо вже спровадили сюди жінки й діти, завелися постійною хатою й менше-більше постійною фаховою роботою. Іншими словами, набравши раз напряду, вона далі удержувалася на вибраній дорозі, сходячи з неї тільки під найсильнішим натиском зовнішніх умовин. Раз повставши, вона мусіла пропагувати умовини, які її зродили, для свого власного існування.

Та хоч як багато чинників витворювало в українській іміграції бажання мати власну газету, та справа не йшла легко. Головна трудність — брак людей, що мали звичку читати щось правильно. Газеті серед таких людей приходиться постійно витрачувати кольосальну масу енергії на ведення пропаганди за само читання й передплатування, за справи, які в людей з виробленою звичкою читання приймається як самозрозумілі.

Основники українських газет не були фахові газетярі. Це були звичайно священики, і на науку, яку вони збиралися голосити своїм читачам, вони дивилися зо становища своєї професії: це мала бути наука передусім релігійна, чи моральна. Засобом до цього було проповідництво. Газета мала бути немовби писаною проповіддю. Ці перші кроки українського газетярства на іміграції наклали на нього клеймо, якого воно не стерло й досі. На місце священиків прийшли правники, професори, вчителі, навіть фахові газетярі, газети змінялися щодо цілей, які вони збиралися проповідувати, але українське газетярство щодо засобів і методів осталося таким самим і до нині.

Через те в ньому переважає так звана опінія. Є вона й в американській газеті, але кожний, обізнаний з американською щоденною пресою, знає, що статті забирають у них розмірно мало місця в газеті; до того редактори не висказують своїх поглядів у новинках, як це буває часто в імігрантських газетах. Американська газета може вважатися демократичною або републиканською, і тоді вона буде писати передовиці за вибір урядників своєї партії, але й тоді вона буде подавати на своїх новинкарських сторінках повиї новинки й про противну партію. І дасть вона голос читачам висказати свої дум-

ки в листах до газети. Зате коли український часопис (і можна сказати імігрантський) стоїть за якусь партію, то це вже видно й з його новинок, і з усеї кореспонденції, ба навіть з оголошень. Це вже чисто орган певного суспільного напрямку, політичного чи партійного. Під цим зглядом імігрантський часопис найближається вже до європейських взірців радше, ніж до американських.

І ще під одним зглядом імігранти взагалі, а українські спеціально, не пішли слідами американської преси, що виходить американською мовою. Американська газета нині має кілька цілей нараз, а передусім це приватне підприємство, ведене для зиску й удержання свого штабу. Американська преса це великанський промисл, у котрий вложено багато біліонів долярів капіталу. Вона видає певно понад 20,000 періодичних видавництв з понад 30 міліонами читачів. Вона дає удержання багатьом тисячам робітників. У порівнанню з нею українська імігрантська преса передусім відзначається тим, що тут просто нема справжнього часопису, що був би приватним підприємством. Факт є фактом, що ні один український імігрант не зложив у газетярське підприємство свого гроша й не посвятився видавництву газети так, як деякі бизнесмени присвятилися праню шмаття, виробови ковбас, приготуванню страви, чи виробови футер. Кожну просто українську газету на іміграції піддержує якась організація, не створена для видавання газети, але для іншої ціли. Не одна українська преса це зробила; в подібний спосіб поступала мало що не вся імігрантська преса, попадаючи під котролю церковних, політичних і запомогових організацій.¹³⁾ Тому українська імігрантська преса проявляє подібні сторони, як преса інших імігрантських груп, і тому доля української преси йде тими самими переходами, якими йде інша „чужинецька” преса.

Звичайно, для газети це давало часто запевнення постійного приходу, інколи запевнення існування. Інколи продовжувало життя, рятувало перед упадком. Назагал одначе, як це показав загальний досвід, злука часто мстилася на слабшій стороні. На всякі справи видавництва організація дивиться зовсім природно зо свого становища, а не зо становища газети й її інтересів. Американська газета, спираючися на бизнесові оголошення, в неменшій мірі, як вона спирається на людську потребу новинок і людську цікавість знати опінію освічених людей, буде шукати місця осідку, де є багато оголошень, і буде приєднувати собі для газети якнайбільше людей, які вміють збирати новинки, та людей, які вміють цікаво писати про події в світі. Коли за справу видавання газети візьметься інша організація, то вона не дбає за те, аби газета мала осідок, де є багато оголошень, і не лодбає за відповідних новинкарів і за відповідну скількість редакційних сил. Газетна організація дбає, аби газета мала найбільше читачів, запомогова організація, аби мала якнайбільше членів, хочби

13) Robert E. Park: The Immigrant Press and Its Control. 1922.

коштом числа читачів. Залежні від непартійних організацій газети часто забиті в глухі кути, де вони не можуть розвиватися бизнесово, і мають просто смішно мало робітників. Прикладом незрозуміння потреб газети є висказ президента однієї заповомогової організації, котрий, купивши новий лайнотайп для друкарні, здивувався, як редакція спротивилася відправленню одного робітника в редакції: „Таж я був певний, що в редакції, як у фабриці: як куплять нову машину, то певно ощадять відправивши якогось робітника”.

Зв'язання газети з іншою, негаметною, організацією потягнуло за собою той наслідок, що як з якихнебудь причин від головної організації відступила частина членів, і творила собі іншу, рівнорядну організацію, то й вона негайно творила ще й осібну газету. Повстання більше газет не можна назвати лихом, одначе таким воно справді є, як одна газета може зовсім добре робити роботу двох. Тоді кожна з них буде старатися доказувати потребу свого існування вишукуванням різниць від другої навіть там, де їх нема.

Та ці річі вже сталися, і вони відстатися не можуть. Українська імігрантська преса існує й буде ще певно існувати багато років, бо вона виповняє в життю імігранта певні важні потреби. Передусім так звана американська преса замовчує цілу низку справ, важних для імігранта. Далі про нього пише, як про чужинця, і звичайно подає про нього новинки, як він допустився якогось злочину, пороку або шкандалу. Навіть як робить щось корисне для Америки, то звичайно його само „чужинецьке” імя забороняє йому доступ до преси. Подруге, його „власна” імігрантська преса дає імігрантови знамениту нагоду висказати свої почування й думки: Імігрант може знати навіть американську мову, навіть може вміти висказуватися по англійськи, але він не вискажеться так, як роджений тут чоловік, або як він самий вискажеться тою мовою, якої він навчився дитиною. Тому звичайно газета, писана мовою його дитинства, остається для кожного його газетою. Потрете, тільки люди, які знають імігранта, знають докладно, що для нього писати, які новинки йому подавати, що пропускати; вони знають, що його цікавить, а що не цікавить. Наконець, така газета робить велику громадську роботу, зв'язуючи в одну цілість всіх читачів, а тим самим усі громади, де вони живуть. В них появляються одні почування, одні думки, одна воля. Вона показується кольосальним засобом пропаганди щоправда в обмеженому суспільному колі, одначе в тім обмеженім окруженню вона може скріпляти свій вплив далеко поза межі впливів американської преси.

Р а д і о

Можна сказати, що так як імігрантська газета повсталала почасті тому, що „американська” газета не подавала новинок про імігранта, потрібних для нього чи цікавих йому, так само „імігрантське” радіо удержується в поважній мірі тому, бо ні американська газета ні аме-

риканське радіо, ні навіть імігрантська газета не раді були подавати „товариських” новинок з родинного життя імігранта. „Імігрантське” радіо було готове подавати, хто дружився, хто родився, хто святкував родинний ювілей. До того радіо говорило, і як таке промовляло передусім до тих, що не вміють читати й писати, до котрих писана оповістка в газеті не промовляє. В цей спосіб радіо промовляло до самопошани тих, яким докази пошани відмовляло писане слово задля їх „низького” стану в громадянстві або задля їх неграмотности.

Хто знає цей бік радія, той певно не дуже буде гніватися на різні його сторони, які так часто людей іритують, а передусім на низький рівень радіових продукцій. Іритують вони зрештою не тільки „вище освічених” людей, бо й наші „прості люди” часто нарікають на своїх дітей, що слухалиб без кінця Бені Гудмана, а не слухали би народної пісні або класичної музики, що слухають пустих жартів, а не слухають розумних коментаторів. І не тільки імігранти осуджують „свої” програми, відомі зо своєї слабини, але й старі американці часто виступають проти „американських” програм: на одних зборах родичів у Нью Йорку д-р Джей Б. Неш, предсідник Департаменту Фізичного Виховання при Ньюйорським Університеті, осудив радіові програми як якусь Франкстайнську потвору, що влізла в хату й забрала весь вільний час дітей, наповнивши його програмами для „моронів”. З того можна вносити, що й „наші” радіові програми не є так зеркалом духового життя нашого імігранта, як більше відбиттям нервового, непостійного, хиткого менту, що немовби силою людей штовхає від гарного, тривалого й глибокого на негарне, плитке й переходове.

І м і г р а н т і л і т е р а т у р а

Українська іміграція, могло би здаватися, давала знамените підложе для зацікавлення літературою. Всяка іміграція для людей, що беруть у ній участь, це час буйного зацікавлення новим світом. Колиж до цього захоплені нею люди найдуться в кращому маєтковому стані, як це було з українською іміграцією в Америці, то маємо всі дані для живого інтересу красним письменством, і то не тільки пасивного інтересу, себто читання, але й активного, себто творення красного письменства.

Спершу немовби здавалося, що серед української іміграції в Америці справді розвивається живий інтерес до письменства. Появилися оповідання про життя імігранта, далі поезії, нарешті і драми. Мали вони поважні недостачі, але мали вони велику живучість, бо трактували про справи, які цікавили імігранта, про нього самого. Якби розвій пішов по тій лінії, то письменство могло би зробити імігрантови велику прислугу. Воно загостило би його увагу на оточуючий його світ. Воно розкрило би перед ним скриті ще для нього питання. Воно могло би навіть показати, як розв'язувати деякі дуже

пекучі питання. Воно принаймні показало би йому, які наслідки мала би його поведінка в одному, чи в другому напрямку. Він міг побачити в літературних творах поведінку інших людей та порівняти її зо собою. Він міг побачити, на що інші люди кладуть натиск у таких ситуаціях, на що вони звертають увагу, як вони ситуацію розцінюють. Це навчило би його відноситися критично й до своїх звичок, і до чужих. Він може осудив би деякі свої культурні признаки, але зате може тим більше цінив би інші. Можливо, що він приймав через літературу чужу культуру, але він приймав би нове не без застанови.

Події не оправдали заповіджених гарно інтересів до красного письменства. Українська іміграція пробувала створити якусь красну літературу про себе, але її не створила. До нині властиво не має ні крашої повісти, ні крашої драми, ні навіть поеми, з імігрантського життя, які мали би місце в літературі. Нема навіть перекладених на українську мову творів чужої літератури, що трактують про життя імігрантів. Великанський літературний матеріал, що захований у переживаннях імігрантів у новому краю, остався нашим письменством зовсім невикористаним.

Дивного одначе в цьому нічого нема. Український імігрант, що приїхав до Америки в своїй масі, літературою не цікавився. Він узагалі читав дуже мало, а книжок тим більше. І сказати те треба не тільки про селянина, а навіть про інтелігента.¹⁴⁾ Український імігрант у своїй масі був удоволений „народною” літературою, передаванною з уст до уст. Таку літературу й почали йому подавати різні імігрантські накладці в Америці. Від неї вони зробили один крок до середньовічної літератури, захоплювалися Св. Матильдою, і потім знову ждали кільканацять літ, поки зробили ще один невеликий крочок до історичних повістей Вячеслава Будзиновського. До справжньої великої літератури, себто до літератури, котра передусім цікавиться людським характером, вони не дійшли. Були тут спроби виробити в імігранта смак до цієї літератури, але вони назагал усі зійшли на ніщо. У цьому згляді український імігрант остався на старому рівні, на якому він находився при своїм приході до Америки.

Та з цього приводу зайво йому надто журитися, бо таке саме явище можна побачити й в інших етнічних групах американського імігранта. Вийшли з деяких з них визначні письменники, та це були виймки. Назагал, іміграція занадто занята повседневою журбою заробити собі на хліб та зажити в новім краю, аби мати час займатися вищою літературою. Таке саме явище ми бачили навіть серед тих, що нині становлять „старих американців”, серед людей англо-саського роду: вони мусіли побути в Америці багато поколінь, поки вони

¹⁴⁾ Ще в трицять літ по початку української іміграції до Америки писав М. Галущинський, голова львівської „Просвіти”: „Значить, наше громадянство книжки не читає, книжкою не цікавиться, воно не любить книжки. Колиж таку рису бачимо в загалу нашої інтелігенції, шож говорити тоді про селянську масу?” Ціви: Літературно-Науковий Вістник, листопад 1922.

змігли видати зо себе письменство, яке заслугує на увагу широкого світа або грядучих поколінь їх власного народу.

Вірування й релігія

Сфера релігії здавна відома як одна з тих сфер, у котрих людина проявляє велику консервативність. Тим більше тої консервативності можна ждати від селянського народу, який і в інших справах правильно є консервативним. Тому можна би ждати, що український селянин у цій сфері по своїм приході до Америки остався надалі таким, яким він прибув.

Під певними зглядами так воно справді є. Він щоправда в Америці міг змінити свій обряд, або перейти з католицької до православної церкви, або наоборот, але з об'єктивного релігійного погляду це не така основна переміна: людина може зробити такий перехід з церкви до церкви, а мимо цього остатися під кожним іншим зглядом такою, якою була давніше.

Передусім умовини американського оточення пішли різко проти звичаю українців святкувати свої свята осібно в інший день внаслідок уживання „старого”, себто юліянського календаря. Незрозуміння цієї справи, котре ще в старому краю дало почин до різних народних толків про початки цього стану, робили справді багато клопоту на іміграції. Воно підсичувало почуття нижчости іммігранта супроти „старих американців”, та ставало основою різних клопотів між людьми різних церков, між національними групами, між батьками й дітьми. Повстали рухи за заведення одного календаря, а вслід за тим рух за задержання старовини. Справа ще й до нині не налагоджена на одно русло. Є люди, які святкують „американські” свята, як є люди, які святкують тільки „українські” свята, як є знов люди, що раді з нагоди святкувати оба свята, хоча, звичайно в такому випадку не святкується ні одного якслід.

Під впливом американських умовин не святкується передусім ні Різдва ні Великодня так, як їх святкувалося в старому краю. Нема нині в Америці підходячих умовин стрічі Різдва з тою врочистістю, з якою його стрічали на Україні. З конечности цих умовин відпали різні старокраєві звичаї. Нема тут місця для дідуха, нема тут кому кудкудакати на сні під столом. Тільки завдяки свідомим зусиллям осталися рештки колядування в святочній збірці на якусь публичну ціль.

Зате в це святкування ввійшла велика маса американських звичаїв. Святий Николай переіменився на Сентаклоса, а в слід за тим старокраєве Різдво переіменилося з родинного свята на особисте свято: у старім краю ніхто особистих дарунків не робив, а хіба родині, в Америці ніхто не робить родинних дарунків, а тільки особисті. Заведено пончоу для складання дарунків. Заведено далі загально

ялинку, яку в старім краю знали хіба по містах (під впливом німецьким) та омелу („мизелтов”). Під впливом закинення старокраєвих звичаїв і прийняття різних американських звичаїв, багато імігрантів не має в Різдво старого краєвого святочного настрою.

Ще більше пропало зо святкування Великодня. До того до нього менше прийнято з американського святкування. Через те тим буйніше розвинено старокраєвий звичай писання писанок, тільки що з аматорської штуки тут зроблено менше-більше професією фахових писарок.

І з цих і з інших святкувань пропали ті частини, які надавали їм щось специфічно українське. Наприклад, осталося священня пасок, але пропала обстановка, ціла сцена під церквою, що надавала тому обрядови спеціального чару. Припало зовсім свячення піль на Зелені Свята. Пропали далі вже „народні”, себто не церковні свята, всі ті „громові”, „для худоби”, свята, яких так багато в наших горах. Можна сказати що взагалі пропали в Америці ті частини святкувань, зглядно й цілі свята, що мають дохристиянський початок.

На місце пропавшого прийнято немало від Америки. Отже святкується загально „національні” (державні) американські свята, і індік став в українського імігранта обовязковою стравою на День Подяки. Далі почато святкувати Галовін, що походить від дохристиянських келтів.

В організації церков зайшли поважні зміни внаслідок того, що в старім краю церква вже була готова організація, до котрої кожного втягали непомітно. Тут вона мусіла щойно організуватися. Серед американських відносин виринуло питання зміненого відношення між священиком і парохіянином, і в перших числах „Свободи” нераз говорилося про це, що наші люди, діставши священика, сумнівалися, чи це справжній священик, коли він не каже себе цідувати в руки.¹⁵⁾ Зчасом прийнято за загальну норму поведінки в тих відносинах правила, прийняті серед усіх американців. Церква теж взагалі спирається на самочинности парохіян, і ціле життя між церквами наладжується щораз більше на основі взаємної терпимости одної церкви до інших.

Як з одного боку американське оточення вплинуло на українського імігранта в сфері віри, так з другого боку вплинуло воно теж на його забобони. Під впливом американського оточення імігрант забув страх перед переходом когось з порожними ведрами, або страх перед перебіженням дороги заяцем, але зате поширяється страх перед чорним котом, перед переходом попід драбину, а до страху перед шпятицею додано ще страх перед тринадцаткою. І, коли в Америці дитина спитається батьків, звідки взялися сестричка або братчик, родичі вже не вживають відомих старокраєвих оповідань про те, що це принесла „бабка”, але вживають досить загальної в Америці балачки про бубька.

¹⁵⁾ С. М. (певно о. Степан Макар) у Свободі, 10. жовтня 1901.

С п р а в а м о р а л і

Питання моралі українського імігранта було видно від самого початку української іміграції до Америки спірним питанням. На початках цієї іміграції траплялися серед неї випадки грабунку, вбивства або інших злочинів. Американська преса, котра про інші сторони іміграції мовчала, відразу підхоплювала такі події, часто їх сензаційно підмальовувала, при тому узагальнювала, себто розтягала висновки з одного випадку на цілу групу. Тому й не дивниця, що такі події, як і відгуки на неї потім викликали серед наших людей незвичайно різкі наслідки.

При нагоді одної такої події в Канаді, в котрій український імігрант для грабунку зарубав чоловіка, один канадійський дописувач розписався в кореспонденції до „Свободи” (в 1899. р.) гострими випадками на ціле українське селянство. „Морально, говорив він, селянин стоїть низько... Домашнє виховання переважно дуже погане. Наколи зважимо, що селяни майже всі неписьменні, діти мусять виховуватись не зовсім то добре... Деморалізація страшно гнєте наш народ селянський, котра дуже скоро коріне своє запускає в наймолодше покоління...” Він приписує деморалізацію наших селян всяким урядовим посіпакам, купцям та відмовляє морального впливу священникам, занятим безпосередніми потребами, і школі, що остає під впливом шляхти.

Цілий цей допис характеристичний передусім своїм наставленням до селянства. Правди він у собі має дуже мало. Передусім, коли взяти українське селянство під моральним зглядом, то воно зовсім не стоїть низько. Коли мірити мораль злочинством, то вона стоїть дуже високо, бо серед селян злочинів мало. Імігранти зо селян від решти селян не гірші не ліпші. Свідчить про це хочби американський перепис злочинства, в котрому українці стоять між народами, котрі мають найменше злочинців; навіть якби справа ще стояла вдвоє гірше, ніж той перепис показує, то ще не було би зле. Потверджують це зрештою вчені дослідники моралі серед імігрантів, а спеціально тих, що вийшли зо селян. Всі вони признають, що селянське виховання дає людині певну рівновагу духа, далі пошану, або принаймні страх, перед владою, які здержують селянина від злочинства. Тому й згаданий допис треба прийняти на карб звичайного селянського почуття нижчости, теж впоеного йому вихованням і то вже не останнього покоління, але багатьох поколінь перед ним. Звідти в ньому абсурдне получення моралі з письменністю, підношення впливу школи та повне поминання родини.

Як було на початках іміграції, так осталося й досі. Час від часу траплялися злочини, як це зрештою трапляється в кожному народі, але з того, що ще далі діставали від преси розголос, не можна робити висновків, що їх більше, ніж в інших народів. Щодо цього, то коли

українських імігрантів порівняти з деякими іншими, передусім з поляками й італійцями, то вони певно представляються під цим зглядом багато разів краще.

Імігрант і американська політика

Незвичайно цікаво прослідити поведінку українського чоловіка на ділянці політики. Український імігрант, як звісно, прийшов з країв, де свободне політичне життя було дуже обмежене, або й зовсім заборонене. Через те він і не мав ширшого політичного досвіду. Прибув він до демократичної країни з високо розвинутою народною політикою. Країна його від життя політичного не то що не відтручувала, але ще й запрошувала, даючи йому нагоду стати легко громадянином держави.

Український імігрант назагал користав з цих нагод, чим він показував, що в нього все жевріла охота бути діяльним громадянином краю, в котрім він жив. Брак політичного досвіду відбивався звичайно на ньому так, що він приймав у добрій вірі ідеалістичне поняття про американський політичний устрій, про котрий учився, аби стати громадянином. З одного боку він дивився на свій іспит як на завершену політичну науку, а з другого боку він приймав ідеалістичний погляд на американський устрій. Такими ідеалістичними зглядами закривав він нераз перед самим собою наскрізь практичні мотиви громадянства, хоча найглибше всего відай таки сиділо в ньому бажання перестати бути чужинцем, а стати „в новім краю людиною, яка до нього належить”.

В його ідеалістичне розуміння громадянства часто вдаряла вже ціла формалістична обстановка надання громадянства: сухі судді, байдужні судові „клерки”, цинічні свідки. Пізніше біла по ньому відома дійсність американської практичної політики. Передусім він бачив, що його, добровільного громадянина, „старі американці” знали як громадянина тільки вчас виборів, а по виборах забували або згадували далі як чужинця. Він стрінувся з передвиборчими штучками, з обіцянками „визнання”, з політичними парадами, які не мають нічого спільного з розумним розглядом питань біжучої політики. Він стрінувся при виборах нераз з виборчими обманствами та нарушуванням виборчих прав, як права тайности виборів.

Який плив мала ця американська політична практика на українського імігранта? Що під її впливом він переставав звичайно вірити в своє давнє ідеалістичне розуміння американської системи, це можемо догадатися. Як далеко він відійшов від нього, важко сказати. Певно тут є багато різних реакцій: одні могли збайдужніти до політики взагалі, інші стали зовсім циніками й почати „грати політику” на американський спосіб, інші могли прийти до переконання про потребу її радикальної реформи, — все це залежить від індивідуаль-

ного способу реагування на такі рiчи, а цей спiсiб залежить вiд попереднього досвiду людини, а може й вiд її вродженої влади.

Правдоподiбно, що пiд впливом ще дальшого досвiду з американською практичною полiтикою iмiгрант-громадянин ще раз змiнить своє вiдношення i так, як вiн спочатку був дуже iдеалiстичний, як вiн пiзніше був дуже цинiчним, так вiн стане десь по серединi. Вiн догляне, що, не дивлячися на те, що практичнi полiтики в Америцi „грають полiтику” нате, що вони з неї дiстануть, а всеж таки назагал полiтика постійно поправляє людське життя. Вiн побачить, що американцi люблять говорити, що вся полiтика „крукид”, а прецiнь вони вмiють у полiтицi голосувати так, гейби вона була чесна. Вони iнколи здивували його своєю безпощадною критикою своїх полiтичних провiдникiв, а потiм здивували його ще бiльше, коли вони трактували осудженого ними полiтика як свого державного провiдника. Тодi може й йому стало прозрiвати в голови, що американець, — як каже Дж. Т. Салтер, професор полiтичних наук на Унiверситетi Вискансину, в своїй книжцi про „американський дeсeнь полiтики”, -- просто любить почуватися в силi сказати навiть найвищому урядниковi: „гов ту гол”.

Iмiгранта-громадянина мiг поражати цинiзм, з яким старi американцi ломали закони, головнo вчаси прогибiцiї, але зчасом вiн певно доглянув, що американець ломить закони не так для матерiяльної користи, як в iм'я вищої особистої свободи. Його могло навiть вражати, що в Америцi нема властиво ще виробленої полiтики; поживши довше, вiн починає розумiти, що Америка це молодий край, що в ньому нераз приходиться вирiшувати справи вперше, та що тут люди так готовi на змiни, що iнколи виступають за змiну просто для самої змiни.

Йому могло видатися, що американцi не мають державної традицiї, але потiм вiн побачив, як тi самi американцi, що так поводитися як люди без держави, нагло, почувши, що їх держава в небезпецi, показували дiлами, що вони готовi дати на оборону держави грошi, працю, здоров'я й само життя. I чи можна дивуватися, що побачивши таке, i цей новий громадянин без вагання собi йде дати все, що може, на оборону тої держави, що його прийняла за свого?

* * *

Ми перейшли вже цiлу низку життєвих ситуацiй iмiгранта, стараючися вгадати в кожнiй, на стiльки в кожнiй з них змiнялася пiд впливом умовин американського середовища культура, привезена ним з рiдного краю. Певно, що поданий тут образ не вичерпує всiх можливих способiв поведiнки українського iмiгранта; себто є певно люди, якi в тих ситуацiях поводитися iнакше. Не вичерпує теж цей образ навiть усiх ситуацiй, хоч як багато ми їх тут представляли.

Є ще багато інших сторін людського життя, цим образом не обнятих, хочби вже тому, що тоді вийшов би образ, який розтягнувся би далеко поза рамці статті в книжці. Для повного зображення всего культурного життя імігранта треба поправді осібної книжки, і то немалої.

Отся стаття мусить тому поминути цілу низку сторінок людського життя. Як відомо, наші імігранти прибували до Америки звичайно без жінок, а жіноцтво часто теж без чоловіків. Пізніше одні спроваджували жінки з краю, інші женилися тут. Відношення мужчин до жінок розвинулося на іміграції інакше, ніж воно було в ріднім краю. Мораль у полових справах теж виглядала інакше. І забави, і гри чи розривки теж були відмінні, ніж у старім краю, а зчасом стали ще відмінніші. Коли стали підростати діти, то відносини між ними й батьками склалися теж інакше, ніж у ріднім краю. І як нарешті імігрант помре, то похорони теж відбуваються інакше.

І змінялася серед американських умовин українська мова імігранта, як знову цей імігрант змінював американську мову, коли її вживав; і це знову мало свій вплив на духове обличчя імігранта. І змінялися під американським впливом поняття імігранта про справедливість, правду, слушність, красу. Змінювався навіть темп його життя, а під впливом цієї зміни навіть, здається, його темперамент. Під впливом цих усіх умовин перемінювалося нарешті основне почування імігранта про свою особисту вартість. Привезене ним з старого краю почуття суспільної, класової, національної, чи особистої, нижчости підлягало в Америці різним змінам. Перемінюлася певно й оцінка вартости тої культури, яку він привіз з собою з бідного села на Україні. Американські досвіди певно підсунули йому принаймні, якщо його вповні не переконали, що українська культура негірша він інших культур, з котрими йому прийшлося зіткнутися в Америці.

Якщо в читача такої думки не було, або хоч була, але не була ясно сформулована, а отся стаття причинилася хоч у дечому до розбудження або утвердження такої думки, то на мою думку таку статтю варта було читачеві прочитати, а мені писати.

О. Івах.

ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У КАНАДІ

Велика Канада!

КАНАДА дуже велика. Більша від Злучених Держав на яких 500 тисяч квадратних миль, але має вдесятеро людей менше від них; несповна 12 мільонів душ. А коли розкинь отих 12 мільонів канадійців на три і пів мільона квадратних миль, то не припаде навіть і 4 особи на одну квадратну милю. На тім величезнім канадійським просторі живе й понад 305 тисяч канадійських українців.

Бували такі випадки, що приїжджав американець до Канади серед літа із санчатами до ховзанки, бо думав, що Канада геть там десь, під бігуном, де живуть ескімоси... Всякі гумористичні анекдоти розказують собі про американців, що приїждять до Канади. Кажуть, що один багатий американець приїхав був серед літа до міста Монтреалу на сході Канади з теплим кожухом під пахою та лижвами в руці, та й дуже дивувався, що, мовляв, у Канаді майже так тепло, як у Злучених Державах. А про іншого американського туриста розказують, що був приїхав до Винніпегу, столиці провінції Манітоба, і питав людей, де знаходиться палац британського короля... Ну, взагалі приїждять американці подивитися на оту Канаду, що десь там на півночі між ледами. А коли побачать Канаду, то ахають, що ніде її кінця не видно... Та не пуша Канада, ні! Має Канада й великі міста та гарно загосподарені землі.

Серце українського життя в Канаді.

Хто хоче добре познайомитися з Канадою, то хай собі запам'ятає, що по середині Канади лежить велика провінція Манітоба. Така велика Манітоба, що закрилаб собою в Європі цілу Україну. Має 246 тисяч квадратних миль простору. Столиця Манітоби — місто Винніпег. Має Винніпег около чверть мільона населення. Мало що не таке велике як Львів. А лежить Винніпег всього щось шістьдесят миль на північ від границі Злучених Держав. По однім боці границі лежить стейт Норт Дакота, а по другім Манітоба. А що тоді, коли українці почали приїздити до Канади, ніхто на границю багато уваги не звертав, то одні українські переселенці несвідомо поселилися в Канаді, а інші в Злуче-

них Державах. Зрештою, були й такі випадки, що мешкав український фермер у Канаді, а йшов сіно косити до Злучених Держав.

Розказують про одного фермера, що поселився був десь так на самій границі між Манітобою й Північною Дакотою. Хтось сказав йому, що його фарма мабуть таки в Канаді. І тим так зажурив фермера, що той аж скрикнув до жінки: „Гей, жінко, так наша фарма в зимній Канаді!” Та згодом розпитав урядників про положення фарми, а ті йому сказали, що його фарма іде якраз попри границю, але є на американським боці. Тоді він легко зітхнув і каже: „Ну, то не зимно нам буде тут... А я думав, що попав до зимної Канади...”

Українські фермери, чи то вони знаходяться в Манітобі, чи в Норт Дакоті, живуть майже однаково. Українські оселі в Норт Дакоті — то наче тільки продовження українських осель Манітоби.

Та для нас головне те, що Манітоба лежить посередині Канади. В ній є місто Винніпег; а Винніпег — то небудьщо! То звено між західною й східної половиною Канади. А для українців — то це саме серце українського життя в Канаді. Винніпег завжди був для українських переселенців до Канади головним їх осередком і таким остається ще й досі. Що десята людина у Винніпегу — то українець або українка. А що українці у Винніпегу живуть майже прикупі, в північній його ділянці, то вони собою представляють ще більшу силу. Не губляться серед англо-саксонського, скотландського чи якого іншого населення. Тому можуть своїми силами вибирати й міських радних та членів шкільної ради. Мають кілька народних домів, домівок-читалень, церков, та багато різних підприємств. Тому кілька років вийшла навіть книжка-провідник українських установ, підприємств, церков, товариств, редакцій, тощо — і то собі не маленька книжечка. І вже з цього можна зміркувати, як широко та глибоко українці закорінилися у Винніпегу. Виходять у Винніпегу й такі поважні українські часописи: „Канадійський Фермер”, „Український Голос”, „Новий Шлях”. До менших винніпегських українських часописів належать „Канадійський Ранок”, „Вістник”, та „Українське Слово”. Знаходиться у Винніпегу й Комітет Українців Канади, що є репрезентативним тілом великої більшості українців Канади.

Д е ж и в у т ь у к р а ї н ц і ?

Та хоч Винніпег є самим серцем життя українців у Канаді, то не лежить саме по середині провінцій, що заселені українцями. Коло самого Винніпегу починаються українські оселі й простягаються сотні миль на захід. У самім Винніпегу є понад двадцять тисяч українців. А решта українців у Манітобі, понад шістьдесят тисяч, живе на фармах. Разом має Манітоба около 90 тисяч українського населення. Попри Манітобу, на захід, лежить провінція Саскачеван, що має понад 70 тисяч українців, а ще далі на захід лежить провінція Алберта, що має ма-

до що менше українців як Манітоба. І напевно можна сказати, що 85 процентів українського населення в Манітобі, Саскачевані й Алберті живе на землі, на фармах.

Робітниче українське населення живе головню в провінції Онтеріо, що лежить на схід від Манітоби. Є там тепер понад 48 тисяч українського населення. А центром східніх українців — то місто Торонто. Тільки малесенька частина онтерійських українців працює на землі. Є невеличкі оселі українців, що займаються огородництвом та садівництвом на Ніягарським півострові, що врізується клином, між великими озерами, у територію Злучених Держав. Ніягарський клин сягає так далеко на полудне, як такі американські міста, як Бостон і Нью Йорк. Там дійсно тепло. Плекають там наші люди навіть і виноград. Щодо решти українського населення провінції Онтеріо, то живе воно по таких містах і містечках, як Гемилтон, Ошава, Форт Вилієм, Порт Артур, Кенора, Содборі, Виндзор, та по таких малесеньких копальняних містечках як Тимминс, Киркленд Лейк, тощо.

Кілька тисяч українців живе і серед міліонового населення міста Монтреалу, у провінції Квебек. Провінція Квебек лежить на схід від провінції Онтеріо. Там живуть головню французи. Є їх в провінції Квебеку около три міліони. Та ще з чверть міліона французів живе по інших провінціях Канади. Щож до міста Монтреалу то там теж найбільше французів. На кожного одного не-француза припадає два французи. Та й по французьки там скрізь люди говорять. Говорять там й українці по французьки, головню ті, що зо всіх боків окружені французами. Та поза Монтреалом у провінції Квебеку українців майже нема. Є ще кілька сот українців по інших східніх провінціях Канади: у Новім Бронсвику та в Новій Скошії. Є українська оселя в місті Галифаксі в Новій Скошії.

Робітниче українське населення взагалі майже все в східній Канаді. Але знаходиться воно теж і в найдальшій західній провінції Канади: в Бритиш Коломбії, що лежить над Тихим океаном. Головні оселі українські в Бритиш Коломбії в місті Венкувері та в містечку Вест Минстер. Занимається мале число українців і садівництвом та огородництвом в Оканеган долині. А решта українців у Бритиш Коломбії то дереворуби та копальняні робітники.

Різниці між канадійськими українцями і американськими.

Територіяльно канадійських українців від американських відділює тільки невидима границя. Та своїм способом життя канадійські українці дуже різняться від американських. У Злучених Державах українці поселилися головню по фабричних та копальняних містах і містечках. Тільки дуже мале число українців у Злучених Державах посилилися на землі. Тому американські українці відразу змушені були пристосува-

тися до міського життя. А в місті й більше губилися серед людей інших народностей. Скорше переходили й на англійську мову. Як робітникам треба було їм скоро гуртуватися у сильних товариствах взаємної допомоги. Ці знов почали видавати й свої власні часописи. Американські українці, живучи головню по містах і містечках, почали скоро прибирати прикмети робітничого та почасти торговельного населення.

Подібно до американських українців, живуть українці східньої Канади. Там вони головню працюють по фабриках, по копальнях, при ладованню кораблів та по лісах. Та не багато їх там, всього трошки більше як 50 тисяч. Дуже вони далеко порозкидані по великім просторі. І мабуть тому не вдалося їм ще так тісно обіднатися по запомогових товариствах як американським українцям. Їм загально досить добре живеться, особливо тепер, коли робітникам добре платять. Та вони не є представниками українців Канади.

Головні представники українців Канади — то не робітники. Це — фермери західньої Канади провінцій Манітоби, Саскачевану й Алберти.

Західна Канада — то дійсна домівка українців у Канаді. Там вони почувуються зовсім дома. Там українське хліборобське населення з Галичини й Буковини знайшло для себе сприятливий ґрунт і заняття. І як орали й сіяли українці в Старім Краю, — так орють і сіють і в західній Канаді. Та в Старім Краю мали поля морг чи два й не було з чого жити. А тут мають стільки землі, скільки мали старокраєві дідичі.

Найбільше в Канаді таких українських фермерів, що мають по фармі, яка має 160 акрів землі. Та є й такі, що мають по дві, три, чотири або й більше таких фармів. Є й такі, що можуть по врожайнім літі продати і по десять залізничних вагонів пшениці!

Великі оселі українських фермерів

Коли українці приїздили до західної Канади, то приїздили в такі околиці, де вже було кілька українських родин на фармах. Поселювалися прикупі. І жиючи так, великими українськими оселями, почувалися ліпше. До певної міри почувалися серед своїх людей так, як у старім краю. Жиючи прикупці, могли собі взаємно й помагати. Є такі великі українські оселі, що мають і по кільканадцять тисяч населення. Центром великої української околиці в полудневій Манітобі є містечко Вайта. Дуже багато українців живе й навкруги ісляндського містечка Гімлі. Містечко Гімлі лежить над великим озером, отже там поселилися ісляндці, що займаються вже з традиції риболовством, а навкруги містечка, на фармах, живуть українські фермери, з домішкою ісляндців. Та стільки там українців, що мали силу вибрати свого українського посла. Взагалі є стільки українців прикупі по деяких виборчих округах, що при минулих виборах до манітобської легіслатури вибрали 7 своїх (українських) послів.

Величезна оселя є теж та, що простягається на північний захід

від містечка Давфину. На полудневий захід від Давфину живуть українські фермери густо в околиці Келд. Просто на захід лежить українська околиця Ешвил. А на залізничній лінії, що простягнулася з Давфину на північний захід, до містечка Свон Ривер, простягнулася одноцільно велика українська оселя, що має понад 70 миль довжини. У самому містечку Давфині, що має до 5 тисяч населення, живе понад 500 українців. Перша залізнична станція на північний захід від Давфину — то Велей Ривер. І саме там починається українська фермерська оселя. Далше на північний захід від Велей Ривер лежать такі стації-містечка: Сифтон, Україна, Етелберт, Гарленд, Пайн Ривер, Слейтер, і Кован. По середині отієї великої української оселі лежить містечко Етелберт, що має кілька сот людей. Етелберт — то столиця тієї української колонії. То теж і центр етелбертської виборчої округи. Там має свій осідок і український посол тієї округи.

Так суцільно в українських руках етелбертська виборча округа, що українці завжди можуть мати свого посла у манітоській легіслятурі. А в самому містечку Етелберт — все в руках українців. Всі крамниці та інші підприємства в руках українців. Не-українців у містечку стільки, що можна їх на пальцях руки порахувати. Лише тут і там між українськими фермерами в самій етелбертській окрузі та в дооколичних округах знаходяться й поодинокі родини польські. Та їх дуже мало.

По всіх українських околицях знаходяться народні доми. Туди сходяться на концерти та представлення всі дооколичні українці. Йдуть до одних народних домів греко-католики, православні, протестанти. Тільки в неділю поділяються, коли йдуть до церкви. Майже в кожному містечку є церква греко-католицька, українсько-православна, і протестантська. А в містечку Сифтоні є ще й одна „цареславна” церква. По інших околицях ті українці, що ходили до „цареславних” церков, вже зукраїнізувалися і ходять до українсько-православних церков. Так сталося, наприклад, у містечку Етелберт.

Де тільки живуть українці більшою силою в Канаді, то постаралися поставити собі й гарні церкви. Наприклад, містечко Давфин має тепер дуже велику та прекрасну греко-католицьку церкву, в чисто українському стилі. Такої церкви не мають і сильні англійські церковні групи в Давфині. А містечко Сифтон пишається гарним цегловим монастирем-школою Сестер Служебниць.

Як живеться лісовому українському
фермерови?

Як живеться українським фермерам от хоч би в такій українській оселі, як Етелберт? То лісова околиця. Бодай первісно були там великі ліси. Взагалі на північний захід від Давфину простягалися великі ліси, як почалася українська імміграція до Канади. Такі там були великі ліси, що на кожній залізничній стації знаходилася трачка. Та за минулих 50 літ

більшість фармів очищено з лісів, бодай з великих дерев. Тепер осталися тільки нікчемні залишки з лісів. Та є ще подостатком дерева на паливо. А землю настільки очищено з ліса, що є вже тепер на кожній 160-акровій фармі кількадесят акрів поля. Є в тих околицях і чисто вироблені фарми. Однак таких мало. Живуть наші фермери в таких околицях, як Етелберт, Україна, Гарленд та інших з мішаного господарства.

Коли зайдемо до фермера в згаданих околицях, то побачимо, що в нього є всього по трохи. Має він кількадесят акрів землі, отже має свій хліб. Трохи й продає збіжжя. Та має він ще більше приходу з худоби та свиней і курей. Держить яких шість коров. Корови дають молоко, та для молока нема збуту. Аджеж всі люди на фармах мають подостатком молока. Та з молока можна мати і сметану. І власне сметана — то золота копальня для лісових наших фермерів. Деякі фермери за саму сметану дістають по кільканадцять доларів тижнево. Самі молочарські спілки висилають свої троки до фермерів та забирають від них бляшані баньки з сметаною і везуть до містечок, де є молочарні, що займаються виробом масла.

А друга золота копальня для лісових фермерів — то плекання свиней. Приходить трохи грошей і з худоби. А за яйця фермери купують необхідних річей до хати. Хоч і не по панськи їм живеться, але не зазнають і біди. Чи на світі криза економічна чи великий торговельний „бум”, то наші лісові фермери ні не банкрутують від кризи, ані не багатіють від „буму”. От живуть собі спокійно.

Та не так живеться нашим фермерам на степових фармах, у Саскачевані та в Алберті. Там життя більше розмашисте. Там можна мати великі лани збіжжя й доробитися на них великого маєтку, коли є урожай та добрий збут на збіжжя, або просто стати жебраком, коли кілька літ потягне посуха, або коли пшениця продається за безцін.

Ж и т т я у р а ї н с ь к о г о ф а р м е р а н а п р е р і я х .

По лісових околицях живуть наші фермери головно в Манітобі. Так живуть і в північній Саскачевані. Та назагал в Саскачевані наші люди поселилися по гайових та степових околицях. У східній Саскачевані мали наші переселенці до діла з гайовими околицями, тобто фармами, що порослі купками дрібного лісу або кущів. До таких земель належить, наприклад, йорктонська околиця. І в таких околицях нетяжко було придбати собі землі. Потрібно було тільки купки кущів або лісу викорчувати. Та хто попав з наших людей у полудневий Саскачеван — то попав на дійсні прерії. Там вже навіть і кущів нема.

І хто з наших бідних переселенців попав на степ до Саскачевану, то спершу гірко бідував. Потрібно було якубудь халабудку збудувати для жінки і дітей, а самому йти на заробітки, звичайно до будови залізниць, на „екстра генги”. Тяжко було корінь пустити в землю, де де-

рева не було. Не було ні з чого хату побудувати, ні стайні, ні на паливо не було.

Спершу не погано жилося нашим фермерам і в лісових околицях Манітоби. Коли собі чоловік купив сокиру, то вже міг братися й до праці, бо мав з чого хатчину поставити. А в зимі йшов у ліс і рубав дерево до трачки або на опал. На дерево був збут. За дерево можна було купити собі до хати всяких припасів. І, крім того, в лісах було повно диких звірів, яких можна було полювати на мясо: „муси”, кози, олені. В лісі можна було колинебудь сполювати й зайця або дику курку. Отже куди краще жилося нашим людям в Канаді по лісах, як по степах.

Та коли вже наш фермер у Саскачевані або Алберті придбав собі коней, плуг, борони, а згодом і жатку, то вже легко було доробитися й більшого маєтку. Деякі з наших степових фермерів купили собі й по кілька 160-акрових фермів.

Першу ферму давав уряд задармо, чи то властиво за десятку на записне. А коли доробився чоловік маєтку на першій фермі, то міг собі купувати скільки хотів, додаткових фермів. І так деякі наші фермери придбали собі по дві, три, а то й більше фермів. Були вже й такі наші фермери при кінці минулої війни, що могли, продавши в осени кілька вагонів пшениці, вкладати річно до банку яких 6 тисяч доларів.

Збіжжя тоді дорого продавалося. А люди думали, що вже все так буде. І не дуже осторожно з грошми поступали. А коли в 1929 році почалася велика криза, то не один фермер гірко нарікав на свій нерозум... А за економічною кризою прийшла й страшна посуха в західній Канаді. Тривала понад 7 літ. І тоді не тільки наші фермери, але ще більше англійських степових фермерів просто зубожіли до останнього. Головно в полудневім Саскачевані була довго страшна посуха. Дійшло аж до того, що уряд мусів утримувати фермерів.

Та відколи почалася війна в 1939 році, то доля фермерів у Канаді знов покращала. Усталено ціни на збіжжя. Та хоч і нема великого збуту на збіжжя, то фермери мають тепер дохід з чого іншого: з плекання худоби, свиней та домашнього дробу. Є тепер дуже великий попит на свині, на „бейкон” до Англії, на худобу на мясо, і на сметану на масло.

Українці займаються не тільки фермерством.

Навіть у західній Канаді українці займаються не тільки хліборобством та плеканням худоби й свиней. Є й такі, що живуть, мовляв, з меду. Є такі, що розвели собі ласіки. Та ще більше займається дрібною торгівлею. Мають свої крамниці. Є вже й свої фабриканти. От, наприклад, у Вінніпегу, один українець має фабрику, де виробляє трамваї та автобуси. Торговецькими підприємствами займається особливо багато українців в Алберті.

Можуть канадійські українці з гордощами вказати й на те, що мають в Канаді около 800 українсько-англійських учителів, понад 150

священиків, і кільканадцять лікарів та адвокатів. Мають у провінціях Манітоба, Саскачеван й Алберта послів по легіслятурах та одного в державнім парламенті в Оттаві.

Два періоди життя українців у Канаді.

Життя українців у Канаді можна розділити на два періоди. Перший період триває від 1891-го року до початку першої світової війни в 1914-тім році. То був час дійсного піонірінства наших людей в Канаді. Всі старалися тоді сяк-так себе забезпечити економічно. Всі приїхали майже з порожніми руками. І хоч землі доволі, то всеж таки треба було землю очистити то з ліса, то з кущів, зорати та засіяти. Треба було йти на роботу при будові залізниць, щоб прогодувати родину та заробити грошей на корову, на коней, плуг, борони, тощо. Проїшло понад двадцять літ, поки українці пустили в канадійську землю сильний корінь. Та коли вже пустили й забезпечили себе сяк-так економічно, то почався другий період у їх житті. Забезпечившись економічно, почали думати про те, що треба дітям дати добру освіту.

Початки українських імігрантів.

Іміграція українців до Канади почалася на тридцять літ пізніше, як до Злучених Держав. Записано, що першими українськими переселенцями до Канади були Василь Ілиняк та Іван Пилипів з села Небилова в Галичині. Приїхали вони до Канади у місяці вересні 1891 року та згодом осіли на фермах в провінції Алберті. Василь Ілиняк ще живе. Вже більше приїхало українців наступного року. А коли прийшов до влади у 1896 році уряд прем'єра Лоріє, то відразу повів широку агітацію, щоб придбати нових поселенців з Європи для заповнення безмежних просторів західньої Канади, крізь яку була вже проведена залізниця аж до Тихого океану. І з того часу українці почали масово емігрувати з Галичини й Буковини до Канади, головню на захід — на ферми.

Коли негайно наші люди в Канаді відчули яку недостачу — то був брак церков і священиків. І згодом бралися до будови церковець. Організувалися в парохії. І то були перші українські організації в Канаді. Та скоро відчули й брак запомогового товариства. І вже в 1905-тім році заснували українці Винніпегу „Українське Запомогове Т-во ім. св. Николая”. Це товариство згодом набрало великого значіння. Придбало тисячі членів. Друге запомогове товариство заснували українці в Канаді в 1921 році — „Взаїмну Поміч”. „Укр. Зап. Т-во ім. св. Николая” — це виключно греко-католицька організація. А до „Взаїмної Помічі” може вписатися всякий українець, без згляду на його релігійну чи партійну приналежність. Обидва ці запомогові товариства відіграють тепер в Канаді важну роль та представляють поважну силу. Та коли їх поставити поруч запомогових товариств американських українців, то вони розмірно ще дуже малі. Ще не оруднують міліонами доларів.

Щодо церковних справ — то спершу між канадійськими українцями було велике замішання. Греко-католицьких священників було ще замало для обслуги всіх українських парохій. Отже почалася була „се-рафимщина”. Були то „священники” з дуже маленькою освітою. Почала й пресвітеріянська англійська церква посилати своїх проповідників між українців, а вже в році 1906-тім почала видавати й часопис українською мовою — „Канадійський Ранок”.

На вищій ступні організації.

В 1913 році надано до Канади греко-католицького єпископа Никиту Будку, а цей зорганізував Греко-Католицьку Єпархію та постарався, щоби було подостатком священників для обслуги українців у Канаді.

В 1916-тім році скликали українці перший народній зїзд до Саскатуну й на нім постановили відкрити бурсу українських учнів. Цей крок згодом дав почин до оснування Української Греко-Православної Церкви. Оснувателі бурси, що згодом прибрала назву Інституту ім. П. Могили, увійшли в суперечку з єп. Будкою. Ішло про те, чи бурса має мати загально народній характер, чи бути під наглядом греко-католицької церкви. Через суперечку скликано в 1918 році деяких провідних людей на наради до Саскатуну, на яких ухвалено заснувати Українську Греко-Православну Церкву. Ось так є тепер дві головні церкви між українцями в Канаді: Українська Греко-Католицька та Українська Греко-Православна. Крім того є ще кілька священників з другої Української Православної Церкви. Є й кілька пресвітеріянських проповідників.

Переломовий рік 1915-тий.

Та переломовим роком у житті українців у Канаді був рік 1915-тий, коли то українці Манітоби заснували у Винніпегу Бурсу ім. А. Коцка. Хоч та Бурса вдержалася тільки два роки, то всеж таки то був примірний почин. Відкриття Бурси ім. А. Коцка у Винніпегу стало символом нового звороту в житті канадійських українців. Бо отсе канадійські українці вперше виразно звернули увагу на виховання й освіту своїх дітей. Забажалося їм вивести своїх дітей „у люди”, кращу їм дати долю. Цю ціль ще ясніше поставлено рік пізніше.

Інститути й Бурси.

В 1916-тім році українські студенти Саскатуну скликали великий народній зїзд, на яким постановлено відкрити Бурсу ім. П. Могили в Саскатуні. Так і сталося. Ще того самого року на початку вересня відкрито бурсу, що згодом почала зватися Інститутом ім. П. Могили. А два роки пізніше куплено для приміщення Інституту великий три-поверховий „Емпрес” Готель, що мав приміщення для понад 100 студентів і студенток. У 1918 році відкрили свою бурсу й українці Алберти в місті

Едмонтоні, під назвою Інститут ім. М. Грушевського. І цих два інститути втрималися й досі. Виховали вони сотні нових провідників для канадійських українців. А найбільше вийшло з них учителів.

У 1917-тім відкрили були Бурсу ім. Митрополита А. Шептицького греко-католицькі українці Манітоби в містечку Ст. Боніфас, що коло самого Вінніпегу. Та бурса втрималася шість років. І вона теж виховала значне число національно свідомих українських провідників. Згодом українці греко-католики повідкривали свої бурси ще в Саскатуні й Едмонтоні.

По більших містечках і по містах українці мають теж Рідні Школи, по яких вчать української мови та рідного співу. Значну роль відіграють в навчанню по українськи й СС. Служебниці. Мають вони школи-монастирі в 10 центрах Канади. І в кожній із своїх шкіл вчать вони дітей і по українськи.

При цім варто згадати ще й те, що багато з українсько-англійських учителів публичних шкіл вчать української мови надобовязково по скінченні науки в 4-тій годині. Офіційльні години навчання по англійськи від 9-тої рано до 4-тої пополудні. І в тих годинах не можна вчити інакше як по англійськи. Та ніхто не забороняє вчити дітей по українськи чи якою іншою мовою по 4-тій годині. І власне багато учителів використовує той час для навчання української мови та українського співу.

Українська преса.

Та мабуть ще й досі найсильнішим чинником для поширювання української свідомости та єдности є таки українські часописи. Перших 12 літ свого життя в Канаді українці не мали ні одного свого часопису. Коли в році 1893-тім у Джерзі Ситі в Злучених Державах почав виходити часопис „Свобода”, то той часопис став обслуговувати теж і канадійських українців. Десять років була „Свобода” теж і часописом канадійських українців. Українці з Канади дописували до „Свободи” й її передплачували. Аж в 1903-тім році діждалися першого українського часопису в Канаді. Був то „Канадійський Фармер”. Той часопис ще й досі виходить. У 1910 році учителі Манітоби почали видавати „Український Голос”. Пізніше той часопис став органом народників, що обєдналися коло Інституту ім. П. Могили, а від 1918 року почали гуртуватися коло Української Греко-Прав. Церкви. Коли у 1927 році створили вони свою партію Союз Українців Самостійників, то „У. Г.” став органом і самостійників. А що при Союзі Українців Самостійників працює і Союз Українок Канади та Союз Української Молоді Канади, то „У. Г.” обслуговує теж і їх.

У 1911 році почав виходити у Вінніпегу третій великий український тижневик — „Канадійський Русин”, орган греко-католицької церкви в Канаді. У 1918 році назву того часопису змінено на „Канадійський Українець”. Колиж згодом перестав той часопис виходити, то на

якийсь час греко-католики були осталися без свого власного осргану. Та скоро місце „Канадійського Українця” заступив тижневик „Українські Вісти”, що й досі виходить в Едмонтоні. Виходить тепер ще й греко-католицький двотижневик „Будучність Нації”, що є властиво органом „Брацтва Українців Канади” (БУК). БУК то найсильніша партія греко-католиків у Канаді. Меншою партією греко-католиків у Канаді є Союз Гетьманців-Державників. Головна їх сила у східній Канаді. Орган їх „Український Робітник”, що виходить у Торонті.

Від 1930 року виходить у Канаді й часопис „Новий Шлях”. Спершу був тижневиком, а згодом почав виходити два рази на тиждень. Виходить тепер у Вінніпегу. Спершу був органом „Української Стрілецької Громади”, основаної в 1928 році. Колиж у 1932 році „Українська Стрілецька Громада” дала почин партії „Українське Національне Обєднання (У. Н. О.), то „Новий Шлях” став органом нової партії. УНО на першій місці ставить народні справи та освіту і має членами греко-католиків і православних.

Від 1918 року до початку 1940 року існувало й т-во, що носило назву „Товариство Українсько-Робітничий Дім” (ТУРФДім). Колиж СРСР заключив договір з Німеччиною у 1939 році, то ТУРФДім уряд закрав. А трохи пізніше заборонив і його орган, щоденний часопис „Українські Робітничі Вісти”. У жовтні 1943 року канадійський уряд знову привернув давні права ТУРФДомові. З ТУРФДомом тісно звязане й „Робітничє Запомогевє Товариство” (РЗТ).

Українське письменство в Канаді.

Мірилом поступу українців Канади може бути й те, що вони видали споміж себе й кількох письменників. Ще в 1908. році вийшла у Вінніпегу збірка віршів Теодора Федика, „Пісні про Старий Край і Канаду”, в якій оспівано гірку біду наших перших переселенців. Розійшлося тієї збірки кількадесять тисяч примірників. Пізніше писали про життя канадійських українців Семен Ковбель, Михайло Петрівський, Йосиф Вавриків, Іван Данильчук та інші. В 1937 році вийшла коротка повість О. Іваха з життя українських фермерів у північній Манітобі — „Голос Землі”. Та ще обширніше описує життя українців в Канаді Ілля Киряк у своїй повісті „Сини Землі”, якої перший том вийшов у 1939 році, а другий у 1943-тім. З українців, що пишуть по англійськи найбільше таланту проявила Мирослава Лазечко, поетеса.

Є в Канаді й багато більше письменників, і то визначних, що пишуть свої твори головно на старокраєві теми. До таких належать: О. Луговий, Наталка Когуська, М. І. Мандрика, о. С. Семчук, о. П. Божик, та інші.

Українська Мова в університеті.

В осени 1943-го року вперше почався курс навчання української

мови в Саскачеванському університеті. Вчить вечерами проф. д-р Т. Павличенко. Та крім того вже кілька років вчить в тім самім університеті проф. Дж. Симпсон української історії. А це все вступ до того, що українство здобуде місце по канадійських університетах.

Вищі Освітні Курси.

В липні-серпні 1943 року відбулися вже четверті Вищі Освітні Курси заходами освітнього відділу Українського Національного Обеднання (УНО). Курси на те, щоб обзнайомити українську молодь з цінностями української культури. Такі курси то доповнення того, чого молоді українці вчать ся по канадійських школах.

Комітет Українців Канади.

До війни канадійські українці були розбиті на кілька таборів, які себе до певної міри й взаємно поборювали. Знав про те й канадійський уряд. І коли почалася війна, то уряд вжив свого впливу, щоб канадійські українці обєдналися в одно представниче тіло й спільно помагали витворювати в Канаді почуття єдності. В Комітет Українців Канади обєдналися оці українські групи: Брацтво Українців Канади (БУК), Українське Національне Обєднання (УНО), Союз Українців Самостійників (СУС), Союз Гетьманців-Державників (СГД) і Союз Українських Організацій (СУО). Тепер ці групи спільно працюють бодай для таких справ, що спільно обходять всіх українців. КУК представляє більшість українців Канади.

До КУКа не належать головно ті українці, що були і знов є членами ТУРФДому, української комуністичної групи. Вони і змагаються з працею КУКа. Ця група має тепер два тижневики: „Українське Життя” і „Українське Слово”. Вона того погляду, що українці можуть знайти найкращий захист для себе й України у співпраці з Москвою.

Загальні висновки.

Можнаб поробити багато висновків щодо українців у Канаді на підставі їхнього дотеперішнього життя. Та головний висновок такий: канадійські українці вже глибоко пустили корінь у життя Канади, стали дійсними громадянами Канади, всіми силами помагають Канаді виграти теперішню війну, і радіб, щоб кращої долі зазнав по війні й народ ураїнський в Європі. Молодше покоління канадійських українців у суті речі вже більше обєднане. Його головно обєднує спільна культурна спадщина українців та спільне й подібне канадійське життя.

Проф. Микола Чубатий.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА ІДЕАЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Український козак-невмірака.

ОДНІ з часів обох світових воєн, як теж історія Європи кількох соток літ поучують, що в цій частині земного гльобу постійно працювали сили, щоб українського народу не було, щоб Україна як національна індивідуальність перестала існувати. Всі руйнуючі сили, варварські народи, що впродовж тисячі літ надтягали через Україну з Азії, робили це несвідомо, Україна падала тоді жертвою тільки через своє географічне положення „при битій дорозі” недалеко брами з Азії до Європи. Одначе від шістьох соток літ сусіди українського народу — Татарсько-курецька Спілка, Польша, Московщина, Малярщина працювали доцільно над тим, щоб українського народу на світі не було, щоб загарбати більшу чи меншу частину його багатой землі. Проте український нарід існує. Раз він занепадає, то знов підноситься, раз корчиться територіяльно, то знов розростається, перетравлює та винародовлює насиланих масово кольоністів на цю землю, призначену для нього. Де причина такого явища? Причина лежить у прастарій культурі українців, що по дослідам археологів має за собою щонайменше три тисячі літ.

Народи старих культур дуже тяжкі до винародовлення; противно, як народи новородки, свіжо уцивілізовані. Подібні чудеса перетравлювати окупантів уміло виконує нарід прастарой культури — китайці. Хто їх не завойовував продовж трьох тисячів літ, китайці всіх завойовників винародовили — монголів, манджурів та інших. Подібне є теж досі в Європі з українським народом. Якесь таємниче привязання українця до рідной землі, так по майстерськи підглянене українським письменником Василем Стефаником чи Уласом Самчуком, звязує його з його землею на довічне життя. Між раєм східно-європейської Гел-

ляди, як Україну звать чужинці, та її мешканцями, існує нерозривний звязок.

Українська вдача повна поетичности, ритуальности при всіх обставинах життя, толеранція для світогляду другого, почуття демократичности та справедливости у громадському житті, а ввічливість на сердечність у щоденному домашньому житті, є тими могутніми чинниками, що здобувають чужинця кольоніста для культури автохтона цієї землі, дарма, що впродовж століть не українець був паном на цій землі, але навпаки паном звичайно був саме однонаціонал цього кольоніста.

Є незаперечним фактом, що українці вглигнули в себе та зробили частиною свого організму не тільки тисячі степовиків варвар, але також кольоністів польських, московських, німецьких та інших пришелців сусідних країв. Нині є ствердженням фактом, що український нарід до цієї світової війни скоро посувався на схід в надкаспійські простори та завойовував їх цивілізаційно. Стверджено, що там, де український нарід на сході стрічався з нижче цивілізованими народами, належить до доброго тону серед них говорити мовою західного свого сусіда українця, а не мовою пануючого російського народу.

На рідній землі українець чується самопевним господарем цієї землі дарма, що господарка нею ще в не його руках. Не помітуючи й сусідом український простолюдин таки вважає себе та своїх земляків мудрішими та більше талановитими від пришелців, які ніяк не в силі імпонувати йому своєю культурою, польською чи московською.

Т в о р е ц ь п е р ш о ї і с т о р и ч н о ї д е р ж а в и у С х і д н і й Е в р о п і

Немає сумніву, що основа цієї самопевности українця на рідній землі має свою основу у доісторичних культурних надбаннях, але передовсім у цім факті, що Київ та Україна були творцем першої історичної могутньої держави у Східній Європі та її потужної культури. Київ „Мати Руських Городів”, себто мати українських городів, став таким притягаючим культурним центром, що вплив його культури на століття став помітним, а декуди й рішальним серед сусідів москалів, білорусинів, литовців, румунів та впродовж деякого періоду навіть на поляків. На культуру старої України-Руси зложилися здороро помішані культури доісторичних антів, греків, арабів, західної Європи перетоплені таланом українського народу. Такі культури звичайно сильні та тривалі.

Впродовж п'ять соток літ українська держава спиняла варвар, що надтягали з Азії через уральсько-каспійську браму до Європи. Вони звичайно затримувалися на східних межах України, яка була приневолена свою оборонну лінію пересувати значно на захід, не раз навіть аж на лінію Дніпра на сході та на лінію степу та лісу, себто на

рівнолежник Києва, на полудні. Коштом українських жертв та знищення України могла спокійно за плечима українського народу розвиватися культура західної Європи.

Серед тої боротьби в обороні цивілізації Європи витворився окремих тип духовости українця. В першу чергу його замилювання до волі та детермінація боротися з кожним окупантом рідної землі, буде ним поляк чи москаль, німець чи татарин. Друга прикмета, що природно випливає з першої, це почування людської гідности та немов лицарської чести. Ці прикмети українця підглянули навіть чужинці. Великий французький писатель доби освіченого абсолютизму, себто з другої половини 18-го століття, Вольтер, підкреслює, що Україна все прямувала до свободи. Російський писатель Олекса Толстой Старший з половини 19-го століття підкреслює, що Україна маркантно відрізняється тим від Московщини, що в українця немає почування холопства, себто рабського пониження. Його почуття чести та людської гідности внеможливило в Україні існування абсолютизму, навпаки ці прикмети були все джерелом живої демократії. Толстой погоджуються з німецьким писателем та філософом з кінця 18-го століття Гердером, що Україна має багато прикмет старинної Греції-Гелляди, колиски європейської культури. Від них саме походить часте порівнювання України до Греції-Гелляди.

Київський культурний центр ще довгі часи після занепаду політичної сили Києва, себто по упадку старо-української київської держави, мав рішальний вплив на цивілізацію наслідниці старої України-Руси, Литовсько-Руської Держави. Літературна мова, церковна культура, мистецтва, право, живцем були перещіплювані на північний захід, а тогочасна українізована церковно-словянська мова стала державною мовою Литовсько-Руської Держави аж до перших десятирок 17-го століття.

Подібний теж був вплив української культури тих часів на румунів, нарід навіть латинської мовної групи. Не тільки східний словянський обряд християнської віри взяли румуни з українського Києва, але також літературну мову, що до початків 17-го століття в Румунії була літературною мовою.

Державницькі українські залишки аж до кінця 16-го століття

Часто приймається, що по упадку західно-української держави 1340 року, зглядно 1349, себто зі смертю перемиського воеводи Дмитра Дедька, правителя Галичини, закінчила своє існування стара українська держава, вже тоді розбита на кілька малих князівств. Наділі воно зовсім так не було. Галичина, окупована Польщею, найшлася, правда, в найгіршому політичному положенні та проте польський король Казимир, загарбавши Галичину, вважав її окремою

державою звязаною тільки особою польського короля. Знаком цього було те, що для Галичини казав він бити окремі гроші з галицьким львом як гербом окремої Руської Держави та з такимже написом. В Галичині лишилося при силі старе українське право та дотеперішній адміністраційний лад під назвою „Юс Рутенікале” — Руське Право — аж до 1434 року, себто до так званої Єдлінської Привілеї, що касувала силу українського права в Галичині.

Куди довше та в куди більших розмірах зберіглися рештки старої української держави в Литовсько-Руській Державі, а радше в Литовсько-Руській Федерації, бо мало не до кінця 15-го століття ця держава мала виразно федеративний лад. В тій федерації залишилися дрібні українські землі-держави, як київська, чернигівська, кілька князівств на Волині, на Поділлі та в полісько-підляшській області. Боротьба Києва в обороні свого українського князя Володимира Омельковича перемінилася 1471 року в відкриту революцію; вона відома навіть в популярних історіях. Одним із таких волинських князівств, первісно з напів суверенними правами, була область князів Острозьких, що пізніше вже тільки як могутні магнати відгравати стали поважну роль в житті українського народу.

Українські землі-держави у новій литовській федерації зберегли цілковитий характер держав з власними князями та з власним правом навіть тоді, коли в другій половині 15-го століття великий князь литовський Казимир та його наслідники стали ліквідувати ці князівства, то рівночасно врочисто потверджували тим українським землям, позбавленим власних князів, їм земські статuti, себто автономію, що зберігали дотеперішній внутрішній лад тих земель зовсім ненарушеним. Ці автономічні земські статuti, а з ними українське право, старий український адміністраційний порядок, суди, перетривали здебільша аж до Люблинської Унії (1569), коли то всі українські землі вийшли зі складу Литовсько-Руської Держави та стали частиною Польщі, так як дотепер була Галичина.

Волинський Автономізм та його занепад

Навіть в перших роках по Люблинській Унії не казувала Польща на прилучених українських землях усіх залишків старо-українського державного порядку. Лівобережна Чернигівщина вже передше на протяг сто літ перейшла під панування Московщини, одначе свіжо прилученим до Польщі землям, себто Волині, Київщині та Брацлавщині обіцяв польський король свого рода автономію зі збереженням дотеперішнього права старого українського походження, Литовського Статуту, урядової українсько-словянської мови, тощо. Обіцяв теж для тих українських земель створити окрему найвищу судову інстанцію — Трибунал для Руси в Луцьку, окремий від польського Трибуналу для Польщі в Люблині та від литовського для Литви.

Це є так званий волинський автономізм, інтернаціональна історична проблема, опрацьована новою вже повоєнною історичною наукою. Такий український трибунал в Луцьку, як ознака державного окремого характеру тих українських земель інкорпорованих в Люблині до Польщі, дійсно повстав 1578 року. Однак його скоро Польща скасувала так само, як і скоро стали вводити польську та латинську мову у внутрішнє урядування тих українських земель. Волинська автономія, за якою так побивався князь Константин Острозький, відомий український діяч, не пережила й кількох десятків літ.

Коротко триваючий Волинський Автономізм кинув нам теж жмут світла на роль князя Константина Острозького серед українського громадянства в часі політичної Люблинської Унії (1569) та кількадесять літ пізніше в часі релігійної унії в Бересті (1596). Князь Константин Острозький в Люблині старався зберегти рештки політичної української самостійності шляхом волинського автономізму. Це йому не вдалося, бо Польща обітниць не дотримала та волинську автономію скоро скасувала. Двацять п'ять літ пізніше, коли стала актуальною справа церковної унії в Бересті, кн. Острозький засадничо не був противником такої унії, навпаки він був навіть її поважним ініціатором. Однак він хотів твердих гарантій, що з автономією української церкви не станеться те саме, що й з недавною волинською автономією. По його думці церковний собор в Бересті (1596) тих гарантій не давав, тому згодом він сам, промотор церковної унії, звернувся проти неї.

Козацька Держава спадкоємцем старого княжого Києва

Ніяких залишків по старій київській державі українського народу не було тільки зглядно недовгий час, а саме поміж скасуванням Волинської Автономії та повстанням української козацької держави, утвореної дужим зривом Богдана Хмельницького (1648). Державницька ідея жила однак безперервно як ідея політичної окремішності України від своїх сусідів та як ідея культурної самостійності. Козацька армія навіть в рямцях польської держави з хвилиною, коли стала організованою силою, навіязує до державних традицій старої України та вважає себе її спадкоємцем в моральнім та в правнім розумінню.

Ніде так ясно ця думка не висловлена як у відомій мові ректора київської братської богоявленської школи Касіяна Саковича 1622 року з нагоди похорону відомого організатора козащини гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного. Споминаючи заслуги гетьмана бесідник підкреслює, що козаки це прямі спадкоємці тих русичів, що то за українських монархів Олега та Ігоря славою вкривалися в цілій східній Європі. Царгород столицю могутнього цесаря византійського зі суші та з моря воювали, під мури цесарської столиці човнами на ко-

лесях підїзджали та щит побіди прибивали на мурах Нового Риму. Серед славетних подвигів козацької армії родилося розуміння великої традиції Києва, будилася національна самопевність та гордість, що мусіла довести до відродження української держави двадцять кілька літ пізніше (1648).

Польонофільство та москвофільство в Україні

Польонофільство та москвофільство як національні хвороби серед українців родилися все в часи, коли зовсім завмирили державницькі традиції серед українських людей як продукт зневіри у власні сили нації. Таке було в Україні перед повстанням Б. Хмельницького, таке теж повторилося в 19-тім столітті.

Важке положення українського народу під Польщею по Люблинській Унії внесло зневіру у власні сили серед багатьох українців. Першу прірву в національнім фронті зробили нащадки українського боярства, українська шляхта 16-го століття, що стала переходити у латино-католицький, а через це й в польський, табор, щоб відкрити собі двері до державної польської карієри.

Не йшло то теж їм так легко; характерніші одиниці переходили внутрішню боротьбу поміж привязанням до своєї прадідної східної віри та бажанням стати учасниками благ шляхетської Річипосполитої Польської. Свідомством такої боротьби незвичайно інтересний документ якраз з часів Люблинської Унії — завіщання українського шляхтича з Волині Василя Заговоровського. У своїм завіщанні він поручає виховувати свої діти у прадідній українській церковно-національній традиції та культурі, але теж каже після цього виховання післати діти до єзуїтського каледжу, себто до школи, що давала тоді атестат на інтелігентну людину, „щоб — як сам каже — дітям не замирати карієри в державі”. Робить це, правда, зі страхом, бо з єзуїтських каледжів мало хто вертав українцем, але робить це. Це був прямий шлях до відчуження від рідного пня — шлях польонофіства.

Здавалосяб, що природним заборолом проти польонофіства повинна була бути українська православна церква і ним вона була довгі десятки літ, аж поки і в ряди українського православного духовенства не закрався духовий розріз — поділ на польонофілів та на москвофілів. Затрата старих київських державницьких традицій робила поволі й православну церкву польонофільською на верхах та москвофільською на низах. Польонофільство та повна льяольність до польської держави були власністю не тільки уніятських владик, але й праволавних. Не менше льяольним польським державником був відомий православний митрополит Петро Могила від свого сучасника уніятського київського митрополита Йосифа Рутського.

Переяславська Угода з Москвою Україні, визволеної Хмельниць-

ким, та її перехід спід Польщі під Москву не прийшли несподівано. Цей крок мав свій духовий підклад у черваку москвофільства, що точив від давна українські маси та нижче духовенство православної церкви, гноблені Польщею. Першим історичним українцем москвофілом був князь Михайло Глинський, що не найшовши заспокоєння своїх амбіцій на Литві, підняв боротьбу проти польсько-литовської держави та опинився в Москві, під опікою православного царя. Характеристичне, що в князі Михайлі Глинськім трагедія відомої родини Антона Крушельницького з наших часів мала немов свого предтечу. Письменник Антін Крушельницький, зневірений в сили власного народу, як комуніст йде на советську Україну та гине з цілою родиною трагічно з рук червоних. Перший український москвофіл князь Михайло Глинський теж закінчив замучений у підземеллях Кремлю.

Українські державницькі традиції найскорше зникли в Галичині, тому тут зродилося перше москвофільство серед маси. Заслужені львівські братчики, що так ревно боронили українську націю та православну церкву проти Польщі часто теж заходили аж в Москву прохати матеріальної помочи на свої церковно-національні установи. Царські соболі ставали першими каналами, що ними отруя москвофільства стала входити в український національний організм, знеможений боротьбою з Польщею. Явними москвофілами були теж відомі духові козацькі провідники, князь Курцевич та протоєрей Мужилівський. Князь Курцевич мав дуже близькі звязки з козаками і він був тим, що духово приготував козацькі маси на переяславську національну капітуляцію перед Москвою: „Волимо під царя православного восточного”.

Перший український самостійник з початком 17-го століття

Серед филі польнофільства, що заливало верхівку українського громадянства, світську та духовну, як теж серед филі москвофільства, що зачинає заливати українські низи, в розгарі релігійної боротьби за і проти об'єднання української церкви з Римом, являється перший дійсний ідеолог українського самостійництва — політичного та духового. Ним є найбільше талановита людина в Україні в 17-тім столітті, Мелетій Смотрицький. Вийшов з найбільше культурного середовища тогочасної України, бо був сином Максима Смотрицького ректора Острозької Академії. Виростав саме в часі ліквідації волинської автономії серед тих кол, що її доостанка боронили, в оточенні князя Константина Острозького. Виховання своє докінчував на найкращих заграничних університетах в Падуї, в Італії, та в Вітемберзі, в Німеччині. На рідну землю вернув саме в розгарі релігійної боротьби, в яку теж вступив, як людина вельми талановита та повна енергії, й то по стороні православних.

По десяти літах боротьби в таборі українських православних Смотрицький виїздить за кордон, відбуває подорож по світі і по довгих рефлексіях вертаючи на рідну землю, стає іншим чоловіком. Він ясно видів як з одного боку польонофільство проріджує ряди української інтелігенції, з другого боку як москвофільство точить вже українські маси.

Смотрицький стоячи перед фактом, що немає української держави, тільки є територія бувшої української держави — українська земля та українські люди, старається дати дефініцію, що це є українська нація. Він приходить до переконання, що всі люди, що живуть в Україні, це українська нація. Не робить різниці — каже він — чи хтось православний чи уніят, протестант чи римо-католик. Всі жителі Руси-України це українська нація, це один національний організм.

Національний організм складається з кляс, шляхти, міщанства та з селянства. Правда, український нарід традиційно є демократичний, але українська нація буде калікою, якщо не буде мати своєї інтелігенції, що нею тоді була шляхта. На довгі століття занепаде українська нація та перестане цвисти — каже він — якщо вона стратить шляхту, схлопіє. Тому з болем серця дивився він на дезерцію української шляхти у римо-католицький табор. Він пробував її повернути для української нації своїм поглядом, що й римо-католик українського роду, коли живе в Україні, не перестає бути українцем, всеж таки він здавав собі справу з того, що римо-католицизм це прямий шлях до спольщення. Тому старався поставити перед очі земляків другий ідеал українського духового самостійництва.

Духове життя українського народу на 90 відсотків тоді було сконцентроване в церковній проблемі. Смотрицький за молодших літ гарячий пробоевик православія виробив собі тепер синтезу власного українського погляду на розв'язку церковно-національного питання в Україні. Римо-католицизм — видів він — веде до польського табору, православіє стає джерелом москвофільства. В такому випадку де шлях, що веде до духового усамостійнення українців. Чи ним є може Берестейська Унія? Берестейська Унія не дає — думав він — гарантій збереження на довгі часи українського характеру української церкви. Православні закидають тому, що унія це тільки поміст до латинства. Треба дати щось такого, що з одного боку нав'язувало б до самостійницьких традицій українського Києва, з другого боку робило б зараз українську націю духово вповні самостійною. Ним не є ні православія, ні Берестейська Унія. Щож треба зробити? Треба оба розсварені українські релігійні табори погодити на засаді приємливий для обох сторіч, дати щось таке, що гарантувало б духову самостійність українського народу. Тим способом є утворення Українського Патріярхату в Києві, відродження давнього духового домінування Києва у Східній Європі.

Український патріярхат з осідком в Києві узнавав би папу го-

ловою Всесвітної Церкви і тим способом звязував би український нарід зі західною цивілізацією, але рівночасно український патріярх поза тим був би вповні паном в українській церкві. Українська церква малаб поза справами віри найповнішу автономію. Малиб бути збережені прастарі права київського митрополита, який хоч без імени патріярха наділі був патріярхом. Київському патріярхови малаб підлягати білоруська, а навіть румунська церква. Московська, яка відділилася від Києва, малаб остати поза Києвом. Нею Смотрицький не інтересувався.

Практичною розвязкою в тогочасній церковній ситуації малоб бути проголошення православного митрополита Петра Могили київським патріярхом, натомісьць уніятський митрополит Йосиф Рутський мав стати його заступником в характері єпископа одної з важніших українських епархій. Плян Мелетія Смотрицького повалили українські москвофіли з протоєреєм Мужилівськом у проводі. Самогож Смотрицького зовсім так як другого українського самостійника, Івана Мазепу, російська та малоросійська історія окричала зрадником, наклеїмила всім, що найгіршим. М. Смотрицький помер в забуттю, незрозумілий сучасниками та теж багатьома наслідниками. Правильність його поглядів справдилася мало не сто літ пізніше за гетьмана Мазепи майже до йоти.

Б і д а ч а й ц і н е б о з і , щ о в и в е л а д і т о к с в о ї х
п р и б и т і й д о р о з і

В часі повстання козацької держави, визволеної спід панування Польщі, показалося, як великою було шкодою, що український нарід духово не став самостійним, як цього домагався М. Смотрицький трицять літ тому скорше. Українське громадянство у відродженій власній державі прямо хоруге на брак самостійницького думання. Правдиве самостійництво стає власністю наділі небагатьох провідників, натомісьць загал навіть українських провідних людей знає тільки орієнтацію на Москву або на Польщу. Їх представниками немов стали — послушний „царський холоп” Іван Брюховецький та „польський підлизень” Павло Тетеря. Це були люди тих самих душевних способів думання, що й багато нинішних людей: „Що, маємо йти під Польщу, ліпше під Росію” — кажуть одні. „Що, маємо йти під азійську Москву — кажуть інші — ліпше під Польщу”. Так немов не булоб ще третьої можливости, найбільше природної, — самому бути господарем на власній землі. А зявлялися такі провідники в Україні як гетьман Дорошенко, чи Мазепа, то їх за прикладом царя анатемізували й свої століттями. Це саме й нині роблять українці, червоні царські холопи з гетьманом Мазепою.

Самаж Україна стала предметом боротьби поміж Польщею та Московщиною. Її багатства, її Чорне море, її прекрасний клімат при-

тягали одних й других. Дужа струя українського самостійництва, кермована зручними провідниками та дипломатами могла б була використати боротьбу Москви та Польщі за Україну для угрунтовання української самостійності. Нажаль національні традиції старого Києва вже тоді таки на добре призабулися, неволя прихилила хребет українських людей під чуже панування. Замало було людей, що ідеал самостійності ставили як одну можливість майбутності своєї батьківщини, тай і вони по битві під Полтавою (1709) мусіли покидати рідну землю та йти на еміграцію. Справді біда чайці небозі, що вивела чаєнята при битій дорозі.

Навіть традиційна демократичність українського народу, зреалізована у рамках козацької держави, стала засобом панування Москви над Україною; саме цеї найбільше антидемократичної Москви. Москва використовувала клясові інтереси висвободжених українських мас на це, щоб підкопувати рідну її українську владу. Царат, що у себе зберігав найгірше холопство широких мас московського народу, в Україні став в ролі ніби то оборонця простих мас, особливо коли треба було підкопувати авторитет української державної влади та саму державу ослаблювати. Колиж державна влада України зникла з української землі, ця сама Москва завела вдєсятеро гіршу неволю на українські маси, досі тут ніколи невідому.

Чотириста літ на боротьба України з Польщею

Від упадку самостійності західно-української держави, 1349 року, чотириста літ тривала боротьба українського народу з Польщею за землю, за власний демократичний спосіб життя, за збереження національної культури. Ця боротьба властиво закінчилася вже при кінці 18-го століття програю для Польщі; її розбором. Нова відроджена Польща (1919—39) була на західно-українських землях уже тільки переходовим явищем. Тому відразу виринало питання, хто стане спадкоємцем по польським володінню — український нарід чи Росія.

Польське володіння на українських землях підкосив таки сам український нарід, але користи покищо зібрала Росія, північний сусід України.

За тих 400 літ боротьби України та Польщі український нарід нині збоку Польщі вповні усамостійнений. Культурне польонофільство теж належить вже безповоротно до історії. Його місце заняла духовна орієнтація українського народу на культуру західної Європи.

Боротьба України з Москвою за „бути чи не бути”

Загрозою українському народови залишиться остаточно тільки імперіялістична Московщина, якої інтереси та духовість діаметрально

протинні до інтересів та до духовости України. Інтерес Росії є, щоби ціла Східна Європа була російська не тільки політично, але також культурно. Російська політика прямує від століть до того, щоби стати неоспоримим спадкоємцем українського Києва, себто цілої східної Європи, її багатств, як бази, звідки малиб відбуватися завойовання Європи та Азії. Російський нарід все мав месіянстичні амбіції створити світову імперію, бо — по думці росіян — з Росії йде світло.

Для будови російської імперії потрібно було завжди зосередженої державної влади — абсолютизму. Тому в Росії, називаній у середновіччі Московщиною, ніколи не було демократизму чи якогонебудь народоправства. Диктатура це нормальний спосіб російського державного ладу. Проба завести демократію в Росії 1917 по революції перемінилася в короткий період анархії за Керенського; тому його легко виручив в кермі державою диктаторський большевизм.

З тих причин Росія мусить прямувати до того, щоби український нарід традиційно свободолюбний та демократичний аж до останньої клітини-родини перестав існувати. При існуванні окремого українського народу російська імперія буде постійно zagrożена. Це досконало розумів будівничий новочасної Росії цар Петро Великий. тому намітив не тільки ясний плян будови російської імперії, але також плян винародовлення українського народу.

Одним із таких засобів було введення нової спільної назви для Московщини та для України — Росія, а людей стали називати „руськими”, на означення всіх мешканців його імперії, як українців, так і москалів. Понизення освіти українського народу, заборона печатати українською мовою, винищення українського католициста та підчинення української православної церкви московському патріярхови враз з її русифікацією, вкінці повне закріпощення та зубожіння українських мас — це все були середники винищити український нарід як окрему національну збірноту. Цілий штаб казньонних писателів, зокрема істориків достосовував свої ніби наукові досліди до інтересів російської імперіяльної політики та зводив український нарід до етнографічної малоросійської групи — частини російської нації.

Працю в будові Росії облегчувала Петрови В. та його наслідникам незаперечна близкість культури українського та московського народу, спільне історичне минуле в першій історичній періоді, бо московські території були тоді кольоніями старо-української кївської держави. З України йшло на Московщину христіянство, література, освіта та економічний поступ. Це все виробляє на перший погляд позори близкості тих двох народів дарма, що духовість українців та москалів собі протилежні.

Ціла історія Росії 18-го та 19-го століття це праця Московщини над знищенням українського народу. Чи успішна? Не можна сказати, що наміри Петра Великого сповнилися, але теж не слід замикати очей й на це, що Росія осягнула таки поважні успіхи в цім напрямі.

Поставмо побіч себе національну свідомість Східної України спід Росії та Західної України спід Австрії, то побачимо наглядну різницю в некористь Східної України, дарма, що Західна Україна шістьсот літ не мала власної держави і не переживала доби героїчної козаччини та її боротьби за волю. Галичина двіста літ перебувала довше під польським володінням. Її занепад при кінці 18-го століття, в часі упадку старої Польщі та в часі приходу нового австрійського володіння, був куди глибший від упадку на східній Україні, а проте в національній свідомості вона скорше і глибше відродилася.

Росія не осягнула на сто відсотків свєіх намірів, бо український нарід на сході України не загинув як національна одиниця; він не затратив прикмет духовости своіх предків. Він видав навіть Шевченка та многих інших пробудників українського національного життя, що мали вплив на відродження цілого українського народу. Та проте таки Росія осягнула частинно свої успіхи. За нецілих дві сотки літ вона добула кількакратно більші успіхи ніж Польща за шістьсот літ. Українська національна свідомість не стала там так загальною як на Західній Україні, ані такою динамічною.

Ніде правди діти, що таки частина українців помогла російським большевикам закріпитися двацять п'ять літ тому в Україні та почати продовжувати діло Петра Великого, хоч в наших часах це діється під іншими кличами та іншими способами. Ніде правди діти, Росія потрафила вщипити якусь незрозумілу солідарність мільонів східних українців з Росією, не звертаючи уваги на страшні гноблення та матеріальний визиск. Політика Петра В. та його наслідників аж по нинішний день урятувала Україну покищо для Росії, хоч українського народу як окремої національної збірноти не вдалося москалям вищити.

Україна одна з найважливіших проблем новочасної Європи

Російська революція 1917 року, упадок Австрії, відродження та упадок Самостійної Української Держави поставили справу України на перше місце серед нерозв'язаних проблем новочасної Європи. Польське панування над Західною Україною це було тільки політичне інтермеццо; тепер йде про основну справу, упорядкування Європи. Чи зможе український нарід добути зі себе тільки волі та динаміки, щоб стати паном на власній землі? Чи зложаться ще по цій війні політичні обставини так, що український нарід стане справжнім самостійним господарем на рідній землі, хочби навіть у державнім союзі з кимсь другим? Від відповіді на це — залежатиме спокій в Європі. Буде Україна далі поневоленою, то й надалі буде булькотячим кітлом новочасної Європи.

Визвольна боротьба українського народу в рр. 1917—1920 це

тільки перша проба розв'язати українську проблему в Європі. Сили українського самостійництва були вже тоді остільки могутніми, що привернули на кілька літ існування самостійної України. Вони були в силі двадцять літ вести перманентну визвольну боротьбу проти чотирох окупантів. Українське самостійництво по словам Сталіна 1937 вважалося в Росії найбільше небезпечною внутрішньою проблемою Советської Росії й Польщі, а теж Румунії та Чехословаччини.

Покищо в теперішній фазі війни за Україну результати такі: Україна страшенно винищена, населення здештоване, а українське питання стало ключевим питанням навіть для перемагаючої Советської Росії, бо журба за затримання при Росії України стає осередною справою цілої нинішньої російської політики в Європі.

З другого боку зріст російського націоналізму та поворот на старі рейки традиційної Росії з передреволюційних часів мусить теж обудити український націоналізм на східній Україні, себто мусить природно викликати боротьбу за утримання чи перекреслення плянів Петра В. — за існування українського народу — бути йому чи не бути.

У цій боротьбі є нині глибоко заінтересовані теж союзні нації червоної Росії — в першу чергу Англія, Злучені Держави та другі європейські альянти. Україна це вихідна брама Росії на Чорне море, а тим самим на шлях, яким продовжатися натиск Росії на полудне, пробитись крізь проливи Босфору та Дарданель, щоб вийти на Середземне море, до світових комунікаційних артерій, до Суецького Каналу та Східної Азії, до східних окраїн російської імперії. Дійти сюди Росії чи ні — залежить від посідання України.

Через Україну веде сухопутний шлях до Ірану, Іраку, пребагатих країв в нафту. Росія споглядає на них як на простори її політичних та економічних впливів. Через Україну веде теж найближчий сухопутний шлях до Індії, перлини англійських кольоніальних посіlostей. Це все робить з України важну країну в міжнародному розумінню.

Україна це теж економічно дуже поважна частина Советської Росії. Для передвоєнної Росії Україна була фундаментальною частиною економічного російського організму, без неї прямо тяжко було подумати собі економічне існування Росії. Нині відносини вже змінилися. Советської уряд все таки поважно числився з можливістю втрати України, тому за останніх 25 літ розбудував величезний промисл поза Україною — на Уралі, в зауральських околицях та глибоко в Азії аж під Алтайськими горами. Це є так званий Кузнецовський Басейн.

Хвилева втрата України в часі теперішньої війни та коначність обходитися без України та ще й вести важку війну приневсили советський уряд не тільки перенести евакуовані промислові заведення з України до західної Азії, але там їх на постійно заінсталювати та ще побільшити існуючі вже там промислові підприємства, як теж заорати нові азійські простори під агрикультуру. Економічна сила

теперішньої Росії сильно перенесла вже в околиці Уралю та в суміжні частини Азії. Україна в зв'язку з цими подіями не перестала що правда бути переважною економічною частиною Советської Росії, але вже не є вона такою, без якої Росія не могла б існувати, як це було за царату.

Політика московського уряду в наступні по війні роки покаже, куди піде національна, а куди економічна політика Росії. Для українського народу важні теж методи майбутнього правління; лишиться терор й надалі, чи прийде який такий розем у боротьбі поміж двома народами, українським та російським. Від справедливої розв'язки української проблеми міжнародними рішальними силами, як і від постави московського уряду до України по цій війні, залежить не тільки правдиве замирення Європи, але також справа, чи по перемозі Аліантів у повоєнному світі можна буде реалізувати демократію. Як остане Україна в московській неволі, та як у цю саму тюрму дістануться ще й інші народи, то Європа переміниться в тюрму народів, як в часах по упадку Наполеона, якої доглядачем стане Росія. Така Європа могла б перетривати нових двацять п'ять літ, поки не прийшло б до всеєвропейського пожежу національних революцій і нової світової війни.

Степан Мусійчук.

Піонірам Українського Народного Союзу.

(З нагоди 50-літнього ювілею)

Будьте нам тричі благословенні
Ви, Піоніри Батька Союзу!
За вас говорять діла безсмертні,
За вами слава і сила духа.

Ви нам лишили готову ниву;
На тую ниву всі ми ідемо.
Союз Народний — це ваше жниво,
Під його стяг ми дітей ведемо.

В Союзі зоря нам засвітила,
„Свобода” — слово правди й науки.
Гордість Союзу, багатство й сила,
Ваша заслуга, завзяті духи.

Поклін низенький вашим могилам.
Спіть, утомлені життя трудами.
Тиха земля вас барвінком вкрила,
Та вічний дух ваш все живо з нами.

Ваш дух завзяття, відваги й чину
Пів сотки літ нам сили скріплює.
В одну, велику, чесну родину,
Ваш заповітний клич нас єднає.

Поклін вам нині від мільонів,
Де лиш живуть днесь вкраїнські люди;
На Україні і в Вашингтоні
Вам честь і слава во віки буде.

о. ІВАН КОНСТАНКЕВИЧ,
перший головний секретар
У. Н. Союзу

ТЕОДОСІЙ ТАЛПАШ,
перший головний предсідник
У. Н. Союзу

о. ГРИГОРІЙ ГРУШКА
перший редактор
„Свободи”

ІВАН ГЛОВА,
перший головний касієр
У. Н. Союзу

Т.

УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКА ПОЛІТИЧНА АКЦІЯ У РОКАХ 1914—1920

(Х р о н і к а).

К УКРАЇНЦІ напали були в 907 році на Царгород з 2,000 човнів і з 80,000 озброєними людьми, Київ добув тоді від греків визнання. Те визнання було визнанням сили, яка завсіди рішала в міжнародній політиці.

Але минуло 1,000 років, 30 генерацій, і тасам українська нація, тільки бездержавна на протязі століть, поспішила на міжнародне форум у минулій війні, майже без жадної сили й майже без жадного приготування. Який вислід?

Історія його довголітньої боротьби розкаже про це. А тут тільки частинка тієї історії — хроніка української політичної акції у Злучених Державах в минулій світовій війні, у роках 1914—1920.

Українці — стара культурна нація Східної Європи, другий щодо величини словянський народ, один з найбільших народів Європи, „найбільша меншина Європи” — належали до народів забутих. Що більше, ті, що захопили землі українців, навіть перечили їхнє існування як нації. Українці були не готові, не приготовані відіграти зріло ролю на міжнародньому театрі подій. Але всеж вони мусіли відіграти, дарма як мало були до цього приготовані.

А вже молода українська іміграція у Злучених Державах, з нечисленною й недосвідною інтелігенцією, хіба могла відіграти театральну пробу в тій міжнародній грі Європи й світу. Вона її відіграла, наскільки сили дозволили, серед великого запалу й одушевлення мас ідеєю відродження самостійної соборної України.

Зачнемо літопис від того, хто дав почин до акції, де був її осередок?

Отже почин дали Український Народний Союз і Свобода; осере-

док був у їхній хаті, в Джерзі Ситі; там де вперше появилася Свобода 50 років тому, й куди пізніше перенісся й Український Народний Союз, якому власне цього 1944 року минає теж 50 років.

* * *

1914 рік, 1. серпня вибухає війна в Європі. Відразу військовий пожеж охоплює землі українські.

І вже у 36 числі Свободи з 15. серпня 1914, читаємо „Війна за наші землі”.

У 37 числі Свободи, з 18. серпня 1914, у статті п. з. „Який буде кінець війни”, читаємо:

„Ми не бажаємо панування німців... Колиб нашому народові, визволеному спід російського кнута прийшлося прийняти німецьке або австрійське панування, так ми це не прийнялиб як якесь добро, але як менче зло, і безперечно, що дальше змагалиб до повного визволення нашого народу, щоб він став власним паном на власній землі... Колиб вислід був такий, що на сході побито Росію, а на заході Німеччину, так тоді можлива перебудова різно-народніх держав на одно-народні... І дійсно такий вислід війни либонь чи не був би найкращий, для такої розвязки теперішніх нездорових відносин в Європі.”

У 38 числі Свободи, з 18. серпня 1914, читаємо уже про Українську Народню Раду.

З почину головного уряду Українського Народного Союзу складено комітет, який мав зайнятись покликанням до життя Української Народньої Ради, яка мала завдання об'єднати всі українські громади у Злучених Державах.

У вересні 1914 р. відбулась конвенція Українського Народного Союзу в Боффало, Н. Й., якій оставлено вирішити справу Української Народньої Ради.

Конвенція одобрила Українську Народню Раду, призначили \$1,000 на Фонд Визволення України, й приняла „Відозву” до українського народу у Злучених Державах, в якій читаємо:

„Ми українці, де ми не жилиб, не маємо причини бути приятелями ні Австрії ні її союзниці Німеччини, бо в Австрії, дарма, що там конституція, терпів наш народ польську неволю...”

Але коли Росія буде побита, може прийти або повне визволення України, або бодай внутрішній перестрій Росії, який дав би свободу всім її народам, отже й українському”.

У Свободі з 4. листопада 1914, був заклик складати дар для братів у Старому Краю. А в Свободі з 8. грудня 1914 р. проголошено офіс Української Народньої Ради в Джерзі Ситі, а також Українське Інформаційне Бюро, й Фонд Визволення України. По англійськи: Ukrainian National Council, адреса 83 Grand Street, Jersey City, N. J.

Українська Народня Рада видала книжки в англійській мові, а деякі закупила для поширення.

Її Інформаційне Бюро проголошувало, що мало, наприклад, на продаж такі публікації, як:

Ukraine, by Bedwin Sands, London; Ukraine and Ukrainians, by Stephen Rudnitsky, Jersey City, N. J.; Memorandum on the Ukrainian Question in its national aspect, by Yaroslav Fedorchuk; Russia, Poland and Ukraine, by Gustaf Steffen, Jersey City, N. J.

Українська Народня Рада займалося теж збіркою пожертв, з яких велика частина пішла на рятування українців, жертв війни у Відні. На адресу професора Юліяна Романчука вислала \$22,930, а теж при її заходах вислав Крищен Гералд на тусаму ціль \$12,500.

Так минув майже рік без замітніших подій, коли Галичина була під російською окупацією, й звязки з нею були перетяті.

Аж під осінь 1915 зачалась обновлена акція за скликанням Першого Українського Союму у Злучених Державах. Український Народний Союз, Свобода, Українська Народня Рада стали готові до акції. Приєдналась до Тимчасового Комітету.

В міжчасі в Нью Йорку відбулося 18. вересня 1915 в Купер Юніон Гол велике українське протестаційне віче проти заслання царським урядом професора Михайла Грушевського.

Дня 9. вересня 1915, Мирослав Січинський, як секретар Тимчасового Комітету, повідомив, що одержав відповідь, що греко-католицька церква й церковно-запомогові рганізації не візьмуть участі ані в соймі, ані у виборах до Загального Українського Комітету, тому, що мають змогу розвивати свою діяльність у своїй Американській Руській Раді, яка має релігійно-політичний характер.

З уваги на те Тимчасовий Комітет зазначив у своїй відозві, що Український Сойм і Український Загальний Комітет опиратиметься лише на світських організаціях, але кожна група могла вибрати священика своїм представником.

Передсоймовий Комітет склали: Дмитро Капітула, Іван Артимович, Іван Бородайкевич, Михайло Байдюк, Семен Ядловський, Мирослав Січинський, Петро Задорецький, Омелян Ревюк, Іван Ардан, Степан Гладкий, Юліян Луців, Жигмонт Бифчинський, Василь Кузів, Осип Стеткевич.

Перший Український Сойм у Злучених Державах відбувся в Нью Йорку, в Купер Юніон Гол у днях 30. й 31. жовтня 1915, під проводом д-ра Володимира Сіменовича. Було 295 делегатів, що заступали 457 товариств, а теж коло 600 гостей. На соймі Жигмонт Бичинський привітав приявних американців. Були реферати д-ра Володимира Сіменовича, д-ра Семена Демидчука, Володимира Лотоцького. Принято меморіал і резолюції.

Вибрані на соймі до Загального Українського Комітету: Іван Ардан, Іван Артимович, Михайло Байдюк, Жигмонт Бичинський, Іван Бородайкевич, Евген Василенко, Лев Весоловський, Степан Гладкий, Наталія Гриневецька, д-р Степан Гриневецький, Петро Задорецький,

Дмитро Капітула, Володимир Лотоцький, Володимир Малевич, Василь Момрик, Омелян Ревюк, д-р Володимир Сіменович, Мирослав Січинський, Осип Стеткевич, Юрій Хил'як, Ілля Чорний, Семен Ядловський.

Володимир Лотоцький у рефераті „Ціль української політики у Злучених Державах”, між іншим сказав:

Ідеалом нашим і всіх українців повинна й мусить бути — вільна українська республіка. Одна для всього українського народу. Злука всіх українських земель, і тих, що тепер під Росією, й тих, що тепер під Австрією й Угорщиною — під одною республіканською владою, під владою всього українського народу. Це повинен бути наш клич. Це повинна бути наша мета у програмах поступових українських партій. Росії й Австро-Угорщини ми не признаємо за правних господарів на нашій землі, бо правним господарем на ній ми можемо визнати тільки самий український народ.

В меморіалі з 30. жовтня 1915 сойм заявив:

„Остаточна ціль українського руху є створення незалежної української держави що обнялаб землі замешкані українцями.

Але розуміючи що ця остаточна ціль може не здійснитись у близькім майбутнім, і з уваги на теперішні відносини, українці бажать:

„Щоб в Австро-Угорщині з українських земель створено українську провінцію на федеральних основах, в якій український народ міг би мати самоуправу, і без супрематії поляків, або їхньої шляхти, міг би розв'язати сам своє національне й економічне питання;

„Щоб в Росії, на основі Переяславського договору, який досі є у зборі державних законів, і який не був скасований, Україна дістала автономію”.

Сойм прийняв такі резолюції:

1. — Український Сойм і та організація, яку він покликє до життя, є висловом волі українців, зорганізованих у 457 світських українських товариствах у Злучених Державах.

2. — Українці, громадяни й майбутні громадяни Злучених Держав звертаються до президента, щоб американський посол на мировій конференції проклямував іменем Злучених Держав, що кожна національність є господарем свого краю, й жадна не підлягає другій.

3. — Заявляємо, що наша програма в українській справі є — українська республіка, сперта на найширших демократичних основах і на радикальній аграрній реформі.

4. — Рішаємо підпирати боротьбу за автономію російської й австрійської України, колиб українські землі після війни не були зорганізовані в українську державу.

Сойм зложив однодушну присягу, що всі як один вжиють усіх сил для визволення й добра України. Після сойму д-р Володимир Сіменович написав у 134 ч. Свободи з 13. листопада 1915 р. таке:

Перший Український Сойм ухвалив:

1. — Раз на все задержати центральну репрезентацію, яку оснував

сойм, а тільки змінити її членів, відповідно до потреби, на наступних соймах.

2. — Злучити усі світські заповогові організації в одноціле тіло.

3. — Оснувати центральне просвітне товариство для всіх організацій світських.

4. — Оснувати Український Союз Жінок, на взір мужеських організацій.

Ті чотири точки роблять сойм історичним.

У Свободі з 18. листопада 1915 р. повідомлено про появу книжки п. з. UKRAINE'S CLAIM TO FREEDOM, яка була збіркою статей кількох авторів, а появилася спільним накладом Українського Народного Союзу й Українського Робітничого Союзу.

У Свободі з 9. грудня 1915 р. було повідомлення про Українську Федерацію у Злучених Державах, яку назву прийнято на місце Загально-го Українського Комітету, як був ухвалив сойм.

1916 рік, порівнюючи з попереднім роком, зазначився малою активністю українців у Злучених Державах.

Федерація Українців мала офіс в Нью Йорку, але про її діяльність у Свободі не находимо відомостей.

У 2. числі Свобди з 2. січня 1916 р. читаємо, що §4 статута Федерації Українців звучав:

„Лише той українець або українка у Злучених Державах може бути членом Федерації, що сприяє справі заложення української держави з українських земель в Європі”.

Дня 1. лютого 1916, Український Народний Союз призначив на оборону Мирослава Січинського \$1,000.

Дня 4. березня 1916 р. делегати поневоленних народів в Конгресі у Вашингтоні.

Дня 1. листопада 1916 р. Екзекутивний Комітет Українського Народного Союзу порішив відкликати своїх представників з Федерації, мотивуючи рішення так:

Федерація не сповнила ухвал Українського Союзу. Деякі члени Федерації використовували своє становище у Федерації для партійних цілей. Рівночасно рішено покликати до життя нову загально-народню організацію, й засновано Українську Раду.

1917 рік.

У 2. числі Свободи з 4. січня 1917 р., була відозва Української Ради, яка кликала:

„Геть з польським пануванням на українській землі... Нашою ціллю є злука всіх українських земель в одну цілість — самостійну українську державу”.

Подано до відома, що заходом і коштом Української Ради появиться в англійській мові більша праця професора д-ра Степана Рудницького п. з. „Україна, її край і народ”.

Дня 24. січня 1917, Конгрес у Вашингтоні прийняв спільну резолюцію посла Гемила й сенатора Гюза про назначення Українського Дня, на поміч русинам (українцям). Заходи в цій справі робила Українська Рада, а зокрема адміністратор о. Петро Понятишин. Дня 2. березня президент Вилсон одобрив спільну резолюцію й видав прокламацію про „Тег Дей”, в якій було сказано, що тисячі українців в Європі потребують помочі. Він призначив Український День на 21. квітня 1917.

Український Народний Союз призначив \$1,000 з нагоди Українського Дня для українських жертв війни в Європі.

У Свободі аж з 2. червня 1917, була відозва Української Центральної Ради з Києва з 11. березня 1917, а в 67. числі Свободи з 9. червня 1917, була така перша вістка:

Петроград — Тимчасовий уряд прогłosив автономію України.

У 70. числі Свободи із 16. червня 1917:

До міської ради в Києві вибрані: 85 українців, 12 жидів, 2 поляки, 1 росіянин.

У 73. числі Свободи з 23. червня 1917:

Київ — Конгрес селян цілої України ухвалив, що земельне питання має бути вирішене в самоуправній Україні.

74. число Свободи з 26. червня 1917:

Петроград, 22. червня — Уряд заборонив другий український військовий конгрес.

Петроград, 23. червня — Український військовий конгрес закликав Українську Центральну Раду, щоб зірвала взаємини з російським урядом, і приступила негайно до творення самостійної України.

Українська Рада в Америці вислала таку телеграму до професора Михайла Грушевського в Києві:

„Борцям за волю України, зібраним на конгресі в Києві, українці згуртовані в Українській Раді в Америці, шлють свій горячий й щирий привіт. За свободу України ми готові на життя й смерть. Не спочиньте, поки не встане Україна, світ правди засвітить, і помоляться на волі невольничі діти”.

Для українських жертв війни вислала Українська Рада на адресу професора Грушевського 100,000 рублів.

Український Народний Союз і Свобода вислали до українського конгресу в Києві таку телеграму:

„Сердечний привіт всім учасникам українського конгресу. Держіть високо прапор вільної України, дорогої нам усім, без огляду на кордони й моря, якими доля розділила одних синів великої української родини. Сміло вперед, а стане вільна зєдинена Україна”.

Кострома, Росія, 9. червня — Виселенці з Хомської губернії заявили на зібранні за злуку Холмщини й Полісся з Україною, як самоуправних країв.

В 91. числі Свободи з 4. серпня 1917, телеграма до Свободи:

Петроград, 1. серпня — Україна одержала вже автономію. У склад

уряду увійшли: Винниченко, Стешенко, Мартос, Садовський, Барановський, Єфремів, Стасюк.

Пресове Бюро Української Центральної Ради.

95 число Свободи з 14. серпня 1917: Петроград, 14. серпня — Перший бій першого українського полку з московськими кірасіерами.

14 убитих привезено до Києва.

96. число Свободи, із 16. серпня, 1917: Українська Центральна Рада в Києві скликала конгрес усіх народів Росії, щоб переорганізувати Росію на федеральну республіку.

Свобода у 112. числі з 22. вересня 1917 повідомляла, що 6. вересня відбулось зібрання ширшого комітету Української Ради в Америці, на яким подано у звіті, що з Українського Дня було прибутку \$53,189.32, кошти були \$5,447.38, вислано до Києва \$22,000.

119. число Свободи, з 9. жовтня 1917: Київ, 29. вересня — Конгрес народів Росії заявився за федеративну Росію, із самоуправою народів. Київ осідок Ради Народів Росії.

127. число Свободи з 27. жовтня 1917: Конвенція Українського Народного Союзу в Гарисбургу вислала привіт до президента Вилсона й до українського уряду в Києві.

151. число Свободи з 22. грудня 1917: Лондон, 19. грудня — Українська Центральна Рада проголосила Україну демократичною республікою.

1918 рік.

6. число Свободи з 15. січня 1918: Українська Рада в Америці вислала до президента Вилсона таку телеграму:
President Woodrow Wilson, Washington, D. C.

We are greeting your great message on peace programme with heartfelt appreciation, as a means of opening the way for a free modern world. May the warring nations, with your help, return to peace, be disburdened of the evil of militarism, and all, even the smallest nations, set free.

In particular we are appreciating your declaration that the new Polish kingdom should embrace only those lands which are indisputably inhabited by the Poles. It means a generous assistance to the cause of the Ukrainian people which is now desperately struggling against the attempts of the Austrian and German governments, aiming to subject Ukrainian provinces of East Galicia, North-western Bukovina, and Kholm, inhabited by over five million Ukrainians, to the new Polish kingdom, ruled by Polish nobility under Teutonic suzerainty.

All Ukrainians are united in sincere welcoming your progressive and humane attitude.

The Ukrainian Alliance of America.

12. число Свободи, з 29. січня 1918: Петроград, 27. січня — Українська Центральна Рада рішила 508 голосами, проти 4, проголосити цілковиту незалежність України.

38. число Свободи, з 30. березня 1918: Про 4-тий універсал Української Центральної Ради з 22. січня, 1918, яким проголошено самостійність України, з тим, що установчі збори України мають рішення про федеративний зв'язок України з народними республіками бувшої російської держави.

43. число Свободи з 11. квітня 1918: Повідомлення Української Ради про видання журналу UKRAINE, і книжки професора Степна Рудницького, UKRAINE. ITS LAND AND PEOPLE.

За Українську Раду підписали: о. Володимир Довгович, предсідник, Григорій Заячківський, секретар, Константин Кирчів, скарбник.

56. число Свободи з 11. травня 1918: З приводу наставлення генерала Павла Скоропадського гетьманом України, Свобода заявила в обороні демократичної української республіки.

79. число Свободи з 4. липня 1918: Проголошено відкриття Українського Інформаційного Бюро в офісі конгресмена Джеймса А. Геміла, на Капітолі у Вашингтоні.

88. число Свободи з 25. липня 1918: Дня 15. липня, 1918, відбулися в Нью Йорку загальні збори Української Ради в Америці. Були заступлені, українська греко-католицька дієцезія й три організації. Були вибрані: Семен Ядловський, голова, о. Володимир Сполітакевич, заступник голови, о. Євген Бартіш, рекордовий секретар, о. Іван Рубинович, фінансовий секретар, Константин Кирчів, скарбник.

Постановлено організувати місцеві комітети.

Подано, що з Українського Дня осталося \$25,741.94.

В заяві Української Ради сказано:

Українська Рада признає не лише ті організації, що належать до неї, але й ті, що до неї не належать, зазначуючи в цей спосіб, що признає потребу партійного угруповання української іміграції. Дальше признає рацію кооперації між всіма українськими організаціями, що не стоять на негативнім становищі до українських національних змагань, і висловлює погляд, що така кооперація, на підставі взаємного порозуміння, вирозуміння й признання дійсного відношення сил, є можлива. Вкінці Українська Рада стверджує, що українська справа в Європі в теперішню пору вимагає кооперації українських організацій в американській республіці, для спільної акції в обороні свободи українського народу.

У справі української політики в Європі Українська Рада заявляє за українську народню республіку, за злуку з нею усіх інших українських земель, й за повну суверенність українського народу.

115. число Свободи з 26. вересня 1918: Послухання представників народів у президента Вилсона у Вашингтоні. Від українців був Мирон Корикора. Учасники послухання, між ними поляк Гнат Падеревські, підписали спільну заяву. З цього приводу Свобода писала:

Ми не віримо, щоб вшехпольсько-шляхотська кліка й її представник

у Злучених Державах, Падеревскі, зріклися претенсій до нашої Галичини й Холмщини.

131. число Свободи, з 2. листопада 1918: Куди українцям дорога?

1. — Оборона Західної України, значить Галичини, північної Буковини, угорської України, Холмщини й Полісся перед польськими замахами.

2. — Для спільної оборони подати руку литовцям і білорусинам.

3. — Злука всіх українських земель з київською Україною. Парламент у Києві, сойми в окремих українських краях.

4. — Змагання до федеративної спілки України з Московщиною, Білорусю, Кавказом, Сибірю.

141. число Свободи з 26. листопада 1918: Звідомлення про нараду в Нью Йорку у справі оснування Українського Народнього Комітету. Вибрані: о. Петро Понятишин, голова, Володимир Лотоцький, секретар, о. Микола Підгорецький, касієр.

148. число Свободи з 7. грудня 1918: Український Народній Комітет вручив меморіал президентови Вилсонови.

1919 рік.

2. число Свободи з 4. січня 1919: Федір Савченко писав з Парижа до Свободи:

Українці в Парижі рішили піддержуваті Винниченка й Петлюру. Французька преса й реакційні кола піддержують Денікіна й Драгомірова. Деякі газети писали про смерть українізму. Як відомо, Національний Союз домагається самостійности України, а це багато перешкоджує переговорам з французьким урядом.

3. число Свободи з 7. січня 1919: Американська Народня Рада угорських Русинів заявила у плебісциті за злуку з Чехословаччиною. Голосували парохії й товариства.

5. число Свободи з 14. січня 1919: Меморіал Української Ради у Львові з 26. жовтня 1918 до президента Вилсона:

Українці, це демократичний народ, це приятелі свободи. Ось доказ:

Установчі збори у Львові, кладучи загальні принципи державної конституції, вважають жидів за окрему націю. Вони надали національним меншинам право пропорціональних виборів, національну автономію, й представництво їхніх інтересів в уряді. Жиди, яких було 1,000,000, піддержували українську державу.

Багато тисяч українців, утікаючи перед гнетом і визиском у своїй батьківщині, найшли пристановище й охорону в Америці, в цій країні свободи. Вони є лояльні громадяни Злучених Держав.

Тимчасовий уряд протестує проти всякої заяви або дискусії у справі українських земель бувшої австро-угорської монархії, тому, що тимчасовий уряд є лише сам компетентний у цій справі.

8. число Свободи з 22. січня 1919: В Нью Йорку відбувся 16. і 17.

січня в Українськiм Народнiм Домi Народнiй Зiзд, в якiй взяли участь 570 делегатiв. Предсiдником був Дмитро Капiтула, заступником Теодозiй Грицей i о. Василь Меренькiв, секретарями Михайло Беля й Йосиф Мельник.

Народний Зiзд прийняв звiдомлення Українського Народнього Комiтету й одобрив уряд. Полiтичний реферат прочитав Володимир Лотоцький, який заявився за демократичну суверенну й самостiйну українську республіку, яка могла б приєднатись до федерації з такимисами народніми республіками бувшої Росії. Д-р Володимир Сiменович заявив, що він протестує проти федерації з Росією.

Народнiй Зiзд прийняв резолюції, в яких заявився за українську народню республіку, за самовизначення народiв, i проти наїздiв.

У вечері 16. січня відбулась українська маніфестація в Купер Юніон Гол. Учасникiв було 4,000. Предсiдником зiбрання був д-р Кирило Білик. Промовляли: о. Максим Кiнаш, о. Микола Струтинський, конгресмен Джеймс А. Гемил, адвокат Кернс, i Джан Квін.

24. число Свободи з 24. лютого 1919: Український Народний Комiтет вислав 22. лютого протест до Мирової Конференції в Парижі проти польського наїзду на Галичину.

34 число Свободи з 19. березня 1919: Конгресмен Джеймс А. Гемил i д-р Кирило Білик виїхали кораблем Еспань до Парижа, як представники Українського Народнього Комiтету, заступати домагання i бажання українцiв у Злучених Державах, та помагати Українській Мировій Делегації у її праці й заходах, а також навязати зносини між Старим Краєм i українцями в Америці!

39 число Свободи з 29. березня 1919: Париж, 22. березня — прем'єр Давид Лойд Джордж жадав від Мирової Конференції, щоб польські легіони вислані з Франції, не були вживані проти українцiв.

62 число Свободи з 27. травня 1919: Маніфестація українцiв, литовцiв, лотишiв i естонцiв у Карнегі Гол в Нью Йорку, на якій прийнято резолюції у справі визнання чотирьох національних демократичних республік, проти польського наїзду на українські землі, й проти польських погромiв над жидiвським населенням.

65 число Свободи з 3. червня 1919: Париж, 30. травня — Українська Делегація була прийнята Великою Радою Мирової Конференції в резиденції президента Вилсона в Парижі, заходами конгресмена Гемила, який передтим був кілька разiв у президента Вилсона.

Перед Великою Радою, а саме Вилсоном, Лойдом Джорджем, Клемансом i Сонніном, появились українські делегати, Сидоренко, Панейко, Білик, Шульгин, Лозинський, i Вітовський.

Промовляв д-р Білик по англійськи в імені делегації й української влади.

Це був найбільший осяг української делегації за весь час її побуту.

68 число Свободи з 10. червня 1919: В Нью Йорку зорганізовано

27. травня Лігу Чотирьох Народів, а саме: українців, естонців, литовців, лотишів. Вибрано уряд, в якого склад входили: Вінкентій Янковський, від литовців, голова, Іван Нарозний, від естонців, заступник голови, Володимир Лотоцький, від українців, секретар, і Іван Калнін, від лотишів, скарбник.

Ліга збиралася часто в домі Українського Народнього Комітету в Нью Йорку.

65 число Свободи з 25. червня, 1919: Дні 15. й 22. червня Український Народній Комітет призначив на протести проти наїзду Польщі на українські землі.

Українські громади вислали 400 протестів до президента Вилсона в Парижі.

81 число Свободи з 10. липня, 1919: Конгресмен Гемил писав:

Українську делегацію відвідали професор Лорд і Бавман, експерти американської мирової делегації.

Вони казали, що роблять заходи, щоб привести до українсько-польського порозуміння.

Гемил говорив теж з Ембиком, із штабу генерала Блисса. Був з д-ром Біликом у полковника Гавса, а д-р Білик написав йому меморіал.

Був теж у Чарлза Крейна.

82 число Свободи з 12. липня, 1919: Український Народній Комітет вислав меморіал до президента Вилсона з протестом проти польських звірств на українських землях.

87 число Свободи з 24. липня 1919: Свобода подала в жалібній обвідці таку вістку:

Париж, 20. липня — Аліанти признали Східну Галичину Польщі.

89 число Свободи з 29. липня 1919 р. подає про оснування Українського Інформаційного Бюра в Нью Йорку.

Український Народній Комітет видав нову книжку п. з. *Ukraine on the Road to Freedom*.

Український Народній Комітет вислав 25,000 франків до професора Михайла Грушевського, для Комітету Незалежної України в Парижі.

91 число Свободи з 2. серпня 1919: У днях 29. 30. й 31. липня, 1919 р. була у Вашингтоні делегація Українського Народнього Комітету, в якій склад входили: о. Петро Понятишин, Володимир Лотоцький, Олександр Неприцький-Грановський, конгресмен Джеймс А. Гемил і адвокат Вільям Кернс.

Була у державного секретаря Роберта Ленсинга, якому зясувала українську справу в Європі й передала меморіал.

Ленсинг відповів, що справа Галичини ще не вирішена; прирік зреферувати меморіал американській мировій делегації в Парижі.

Потім делегація була у заступника державного секретаря, Б. Майнса, до якого належали східно-європейські справи, також у Б. Дж. Дейвиса, начальника державного секретаріату, і Дж. Дж. Бейлі, спеціаліста

східно-європейських справ у державнім секретаріаті, який щойно був вернувся з Парижа.

Делегацію запевнювали, що східна границя Польщі ще не була визначена.

Пізніше делегація відвідала також кількох сенаторів і конгресменів.

Берн, Швайцарія, 16. липня — Генеральний секретар Мирової Конференції в Парижі повідомив українську мирову делегацію про рішення у справі Галичини, якій признано самоуправу, з тим, що населення краю має вирішити пізніше про його політичну приналежність.

Український Народній Комітет в Нью Йорку одержав такого листа з Вашингтону:

Державний Департамент
Вашингтон, 5. серпня 1919

Оцим підтверджується, з доручення Білого Дому, одержання меморіялу Українського Народнього Комітету, в яким заявляється протест проти наїзду польських військ на Україну.

За державного секретаря
П. Флечер.

104 число Свободи з 2. вересня 1919: Ліга Чотирьох Народів перед закордонною комісією сенату у Вашингтоні.

В українській делегації були: о. Петро Понятишин, д-р Іван Смит, Семен Ядловський, Володимир Лотоцький, Омелян Ревюк, Джеймс А. Гемил, Вільям Кернс, Милтон Райт, Каппелман, сенатор у стейті Конетикат.

105 число Свободи з 4. вересня 1919: Повідомлення про Українську Далеко-східну Краєву Раду у Владивостоці, яка видавала щоденник Щире Слово.

112 число Свободи з 20. вересня 1919: У днях 16. й 17. вересня відбувся в готелі Пенсилвенія в Нью Йорку перший річний конгрес Ліги Українців, Естонців, Литовців і Лотишів.

Було 150 делегатів.

Вибрано уряд у складі: Винкентій Янковський, голова, Ганс Пимсон, заступник голови, Володимир Лотоцький, секретар, Іван Калнін, скарбник.

Фінляндці заявили, що приступлять до Ліги.

Вислано телеграму до президента Вилсона у справі визнання чотирьох республік.

Конгресмен Фіорелло Ля Гвадія повідомив конгрес Ліги Чотирьох Народів, що вніс в палаті послів проект закона, щоб призначено засоби на дипломатичні посольства в Україні, Естонії, Литві й Латвії.

126 число Свободи з 23. жовтня 1919 р.: про ліквідацію Федерації Українців у Злучених Державах.

127 число Свободи з 25. жовтня 1919: Из Сибіру приїхали до Злучених Держав москвофільські лідери Ілля Цьорох, д-р Михайло Сохоцький, Семен Бендасюк.

Вони вислали меморіал до Ленсинга проти Польщі й... України.

У Вашингтоні відкрито відділ ньюйорського Українського Інформаційного Бюра, який вели Гомер Ф. Филипс і Богдан Пелехович.

В Нью Йорку Інформаційне Бюро Українського Народнього Комітету видало Чорну Книгу про польський наїзд і звірства в Галичині.

192 число Свободи з 30. жовтня 1919: Професор Михайло Грушевський прислав з Праги відозву до українців в Америці, в якій писав про Комітет Незалежної України став в обороні Галичини.

139 число Свободи з 22. листопада 1919: Париж, 20. листопада — Головна Рада Мирової Конференції рішила віддати Польщі опіку над Східною Галичиною, під наглядом Ліги Націй на 25 літ.

140 число Свободи з 25. листопада 1919: Свобода появилася в жалобі з приводу віддачі Галичини на 25 літ в польську неволю.

Український Народній Комітет вислав протести до американського представника Френка Полка, й до прем'єрів Лойда Джорджа і Клемансо у Парижі.

Д-р Кирило Білик вніс в імені Українського Народнього Комітету протести у Парижі.

155 число Свободи з 30. грудня 1919: Український Народній Комітет призначив день 4. січня 1920, як День Українського Протесту у Злучених Державах проти нападу Польщі на українську Галичину.

1920 рік.

1 число Свободи з 1. січня 1920: Звідомлення про зібрання Interracial Council в Нью Йорку, на яким представники Українського Народнього Комітету питались Герберта Гувера про рятункову акцію на українських землях.

9 число Свободи з 20. січня 1920: У днях 15. й 16. січня відбувся в готелі Пенсилвенія в Нью Йорку річний зїзд Українського Народнього Комітету, під проводом Степана Слободяна.

Секретар У. Н. Комітету, Володимир Лотоцький, подав про діяльність організації, між іншим, таке:

У. Н. Комітет zorganizував у першому році своєї діяльності понад 150 місцевих У. Н. Комітетів, в яких гуртувалось понад тисяч українських товариств, а більше як 300,000 українців. З місцевими У. Н. Комітетами Екзекутива стояла в постійних зносинах через свою канцелярію й разом з ними вела політичну акцію по всіх українських кольоніях в американській республіці. Уладжувано масові віча, протести й маніфестації. Масові віча й збори загально по всіх місцевостях в один день відбулись покищо два рази. З тих віч і зборів вислано 8,000 протестаційних телеграм проти польського наїзду на Галицьку Україну і проти 25-літнього польського мандату над нею.

У. Н. Комітет вів також безвпинно пропаганду серед американців через пресове й інформаційне бюро в Нью Йорку й у Вашингтоні. За-

ходом і накладом У. Н. Комітету досі видано дві книжки: “Ukraine on the Road to Freedom” і “Polish Atrocities in Ukrainian East Galicia”, а при співучасті У. Н. К. видала Ліга 4 Народів просторий меморіал і книжку п. з. “The Case of New Republics”, які розіслано безплатно в тисячах примірників.

Тепер приготується нова книжка, в якій будуть зібрані усі насильства поляків у Галицькій Україні, а друга велика книжка про історію й терпіння Галицької України під польською шляхтою за Польщі, за Австрії, й тепер.

Найбільшим ділом Українського Народнього Комітету було вислання делегації на мирову конференцію до Парижа. Точний звіт з діяльності делегації здав конгресмен Джеймс А. Гемил в українських часописах. Д-р Білик остався й далше в Парижі, де працював з українською мировою делегацією, інформуючи рівночасно постійно У. Н. Комітет про політичне положення в Парижі. Нема сумніву, що делегація У. Н. К. зробила велику роботу в делегації.

З початком мирової конференції відбулася в Парижі тайна конференція якихось нікому незвісних нібито представників усіх народів бувшої російської імперії, яка заявила за злуку всіх тих народів у відновлену російську імперію й визнала адмірала Александра Колчака зверхником тої імперії. Факт про зібрання й постанови цеї тайної конференції звісний, а невідомо тільки, що то за особи прибрали собі право заступати народи колишньої царської імперії. Ці постанови прийняли аліанти й навіть уряд Злучених Держав, і тому вони досі підпирали всеросійську політику. Здається, що американським урядовим колам залежить ще на збереженні принципу федерації, можливо тому, що Америка сама як федеральна спілка вірить у велике значіння того принципу, й тому кажуть, що уряд Злучених Держав скорше визнає би народні републики бувшої російської імперії, колиб вони між собою дійшли до якогось міжнароднього порозуміння.

Для цього працює найбільше в Європі проф. Михайло Грушевський, котрий обєднав представників десятиох народніх републик від моря Балтійського до Чорного й Каспійського та веде на їх користь пропаганду в Європі. Його працю підпирає з усіх сил У. Н. Комітет.

У. Н. Комітет для об'єднання народів вступив також до Ліги Українців, Литовців, Лотишів і Естонців в Америці, яка від жовтня минулого року веде свою ідейну працю й пропаганду у Злучених Державах.

Для тої самої ціли У. Н. Комітет вступив недавно до Середно-європейської Унії у Вашингтоні, якої президентом досі остає ще президент чесько-словацької републики, д-р Тома Масарик. Спершу до цеї Унії належала Федерація, але коли Унія дізналася, що Федерація впала серед українського загалу, запросила У. Н. Комітет як представника американських українців. З уваги, що поляків уже не було в Унії. У. Н. Комітет згодився вступити до неї, із засторогою, що він одинокий буде українським представником в Унії. Але були закиди з боку Федерації

проти У. Н. Комітету й проти секретаря, як представника У. Н. Комітету в австрофільстві й германофільстві. Управа Унії була дуже зацікавлена закидом, тому доручено генеральному секретареві Унії д-рови Орляндові Дакерові, дізнатись в державному департаменті у Вашингтоні про суть тих закидів, а зокрема, як американські влади ставляться до У. Н. Комітету, а як до Федерації. Коли д-р Дакер на другий день явився в державному департаменті, там йому сказали, що У. Н. Комітет знають і можуть про нього висловитись лише в найкращих словах, а про жадну Федерацію нічого не знають. Колиж ще У. Н. Комітет дав Унії відповідь на закиди, вона приняла У. Н. Комітет одностайно в члени Унії і секретаря як представника У. Н. Комітету вибрала до Екзекутиви Унії. У. Н. Комітет є тепер одиноким представником українців в Унії. На засіданнях Унії заступав У. Н. Комітет в останньому часі д. Богдан Пелехович, член Інформаційного Бюро У. Н. К. у Вашингтоні.

Милтон Райт, директор Українського Інформаційного Бюро в Нью-Йорку, здав звіт про його діяльність. Тоді працювали ще у бюро Юрій Андрейко, й Маргарета Готіє, французжанка з Канади.

Павло Вікул, студент з Великої України, родом з Бірзулі, на Поділлі, як директор канцелярії У. Н. Комітету, здав звіт про її діяльність. Тоді працював також в канцелярії Микола Дячишин.

27 ч. Свободи з 1. березня 1920: Лист Герберта Гувера до У. Н. Комітету з 19. лютого 1920 про допомогу українцям у Галичині.

50 число Свободи з 24. квітня 1920: Український Народний Комітет вислав таку телеграму до Ліги Націй 22. квітня 1920:

Українці у Злучених Державах звертаються до Ліги Націй, щоб вислала слідчу комісію до Східної Галичини, яка остає під польською окупацією, для докохань про гнет над українським народом і про реквизиції серед населення, що спричинили голод і пощесті.

54 число Свободи з 3. травня 1920: Про надзвичайний зїзд Українського Народного Комітету, що відбувся теж в готелі Пенсилвенія в Нью-Йорку під проводом Романа Слободяна.

На тім зїзді промовляв д-р Лонгин Цегельський, який приїхав до Злучених Держав, 10. травня 1920, організувати допомогуву акцію.

60 число Свободи з 14. травня 1920: Про сформування Українського Допомогового Комітету, в якого склад увійшли: д-р Лонгин Цегельський, д-р Володимир Сіменович, Роман Слободян, Дмитро Андрейко, Андрій Савка, Теодор Грицей.

Український Народний Союз дав перший для Українського Допомогового Комітету \$2,000.

67 число Свободи з 3. червня 1920: Повідомлення про поворот д-ра Кирила Білика з Парижа до Нью-Йорку 27. травня 1920.

83 число Свободи з 10. липня 1920: Звідомлення д-ра Кирила Білика про діяльність делегації Українського Народного Комітету в Парижі. Він заявив, що придержувався точно інструкцій У. Н. Комітету, а саме, що жадна частина українських земель не може належати до

Польщі; що Україна має бути незалежна республіка, про якої конституцію мають вирішити установчі збори України.

86 число Свободи з 17. липня 1920: Повідомлення про заходи Української Республіканської Капелі приїхати до Злучених Держав.

Відповідь з міністерства війни у Вашингтоні на лист редактора Свободи.

Вашингтон, 12. липня 1920.

На Ваше письмо з 30. червня 1920, у справі розпорядження воєнними матеріялами, які первісно було передано українському урядови, повідомляємо, що ця продаж Україні уневажнена.

Наслідком вирішення французьких судів, що дають Злученим Державам юрисдикцію над цими матеріялами, їх передано іншим покупцям. — Джордж В. Борр, полк. генер. штабу, товариш шефа генерального штабу, директор купівлі, складу й транспорту. — К. С. Мастеллер, майор генер. штабу.

* * *

Оцим можна закінчити хроніку бурхливих років, а власне політичну акцію українців у Злучених Державах вчасі першої світової війни.

Хто пережив ці роки в Злучених Державах, відсвіжить собі у пам'яті ці події. Спомяне їх з віддалі часу, періоду одної генерації, більш критичного як тоді. А хто прочитає цю хроніку пізніше, матиме загальний образ діяльності українців на землі Вашингтона в часі нових змагань народів Європи до свободи.

Націоналізм в Європі не був новий. Поневолені й забуті народи змагалися до відродження, й до відбудови й воскресення із забуття своїх національностей як свободних суверенних національних держав. Такі держави вже були, й решта народів хотіли йти їхніми слідами.

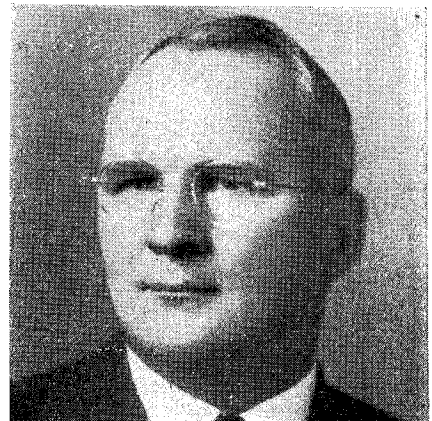
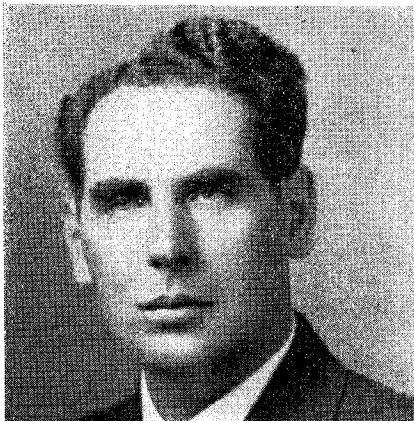
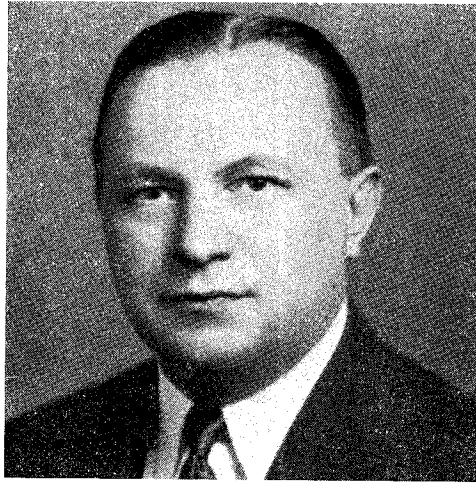
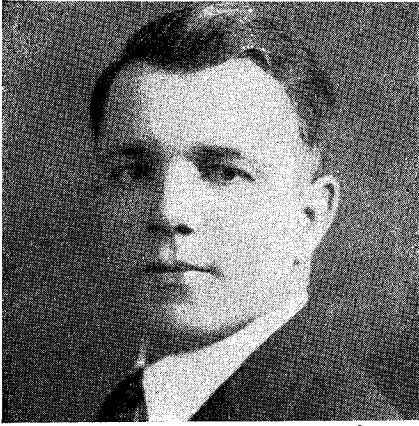
Війна в Європі не зачалась під гаслом націоналізму, але те гасло відразу виринуло. Не тільки народи поневолені його піднімали, але й держави самі його використовували, розуміючи його силу, у своїх воєнних зусиллях.

Америка відразу не пішла до війни, яка головно велася в Європі, дарма, що вже була поширена й на дальші простори світу. Але як Америка вже пішла до війни, вона пішла з готовими прапорами визволення поневолених народів в Європі. Вона це проголосила гасло самовизначення народів у старій Європі, яке за нею підхопили й революції в Росії.

Коли Америка й альянти виграли війну, принципи великого ідеаліста Вудрова Вилсона повинні були бути здійснені. Та революція в Росії пішла іншим руслом, а Західна Європа перейшла до реалізму й відношення сил.

У тій великій, європейській а в дечім і світовій драмі судилось і народові українському відіграти ролю.

Як він цю ролю відіграв? — По змозі своїх сил!

ЕКЗЕКУТИВА У. Н. СОЮЗУ: Середина: МИКОЛА МУРАШКО, головний предсідник.
Нагорі: ГРИГОРІЙ ГЕРМАН і МАРІЯ МАЛЄВИЧ, заступники гол. предс. Надоліні
зліва: ДМИТРО ГАЛИЧИН, гол. секретар; справа: РОМАН СЛОБОДЯН, гол. касієр.

Л. М.

ОБЕДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В АМЕРИЦІ

ГЛЯДІТЬ: Українська земля пересякла кровю наших братів, знищена цілковито, довгою війною зруйнована. Нарід наш, на тій землі жиючий, обдертий, нагий, голодний і вихудлий. Тяжкі невільничі кайдани, які з кожним днем побільше затісняються, давлять немилосерно тіло й душу. Десятки і сотки тисяч голодних сиріт живе без притулку; українські інваліди, що віддали за свій нарід все, що мали найдорожче, на жебранім хлібі; Рідна Школа, будучність нашого народу, гине та пропадає.

„Край простягає до нас свої вихудлі, костисті руки; просить і благає помочі і поратунку перед страшною, в очі заглядаючою смертю...”¹⁾

Ось тими словами змальовував о. Володимир Сполітакевич, один з предсідників „Обеднання Українських Організацій в Америці”, причини, чому така організація потрібна. „Жаль та розпука серце стискає”, казав він, що ми, американські українці, неспосібні дати належну допомогу своїм поневоленим братам в Україні.

І такі були справжні причини повстання на американській землі в 1922 році організації, що прибрала собі назву „Обеднання Українських Організацій в Америці”, або коротко „Обеднання”. Що та організація була активною майже 20 років і з року на рік поширяла свою діяльність аж до нашої участі в другій світовій війні, то це „чудо” дасться теж і тепер пояснити тими самими словами, що їх висказав згаданий предсідник ще в самих початках „Обеднання”, себто в 1924 році. Ствердивши повну посвяти працю тих, що працюють в „Обеднанню”, він сказав ще таке:

„Щоби довго не говорити, скажу коротко, що існування „Обеднання” серед сплячки і байдужности добрих людей, та брудної й підлої роботи на знищення його збоку людей злих — я завдячую виключно Божому Провидінню. Видко, що сам Бог так уже хотів, щоби та орга-

¹⁾ Свобода, ч. 259, 1924.

нізація, яка взяла собі за ціль невільника викупити, нагого приодіти, голодного накормити, жаждучого напоїти, недужого посітити, увязненого відвідати, невіжого научити, а сумуючого потішити — має і мусить існувати”.²⁾

Як і коли зродилась думка про „Обеднання”?

Уже з перших сторінок першого друкованого українського слова в Америці віє духом, що закликає до обеднання наших сил. І те стихійне бажання, щоб ми себе обеднали, ніколи не опускало нашого народу в Америці. Воно постійно відновлялось, а в часі першої світової війни навіть заблисло. Та як українська визвольна війна закінчилась катастрофою, то наступило розбиття, а з ним і занепад духа та жертвенности. Але не надовго. Усі жертвенні та творчі сили скоро обеднались біля акції допомоги Західній Україні. Це т. зв. Позичка Національної Оборони і Негайна Допомога, на які наш загальний зложив біля \$140,000. Ось ті самі наші сили, що допомагали згаданій акції, бачучи, що вона кінчиться, задумали обеднатись для спільної дальшої допомоги поневоленому українському народови, як і для цілей, що відносяться до культурного, освітнього й економічного піднесення нашого життя в Америці.

І була тоді ще одна пекуча справа: З Великої України почали надходити вісти про страшний голод. У звязку з цією трагедією появилась відозва, з дати Філядельфія, 27. травня 1922 року, яку підписали від „Обеднання Українських Організацій в Америці”: Український Народний Союз, Провидіння, Українська Народна Поміч, Згода Брацтв, Січова Організація, Українська Ліга Американських Горожан і Українська Ліга Американських Ветеранів. В цій відозві читаємо, між іншим, таке:

„Прийшли вістки про те, як люди їдять кору з дерева, як вони поїдають щурів, котів та псів. Прийшли далі вістки про споживання падлини, нарешті вістки про широко поширюючесья людодіство: Дужчі вбивають слабих, щоби наживитися їх мясом. Матері, божевільні з голодових мук, вбивали своїх дітей, щоби ратувати рідню від голодової смерти... Від когож тим українцям голодуючим ждати допомоги? Від кого передусім, як не від своїх рідних братів?”³⁾

Саме на цей час припав Зїзд Ліги Американських Горожан Українського Роду, скликаний до Вашингтону з тої причини, що заходами цієї організації, а зокрема її голови, Теодора Грицея, та правного заступника Ліги, адв. Ловрі, вироблено в Вашингтоні послухання: в секретаря стейту Чарлза Гюза, перед комісією заграничних справ палати репрезентантів і в президента держави Гардінга. Ішло тоді про оборону загарбаной Польщею Західно-Української Народної Републики, якої доля на міжнародньому полі ще не була тоді вирішена.

²⁾ Тамже.

³⁾ Тамже, ч. 177, 1922.

Ось так прибули до Вашингтону дня 6. червня 1922 року 96 делегатів з різних міст, між якими були представники дієцезій, центральних організацій, і преси, як і були американські ветерани українського походження, під проводом капітана Михайла Дармограя. Перед Комісією заграничних справ промовляли: адв. Двайт М. Ловрі, ред. Омелян Ревюк, о. Филимон Тарнавський і о. Онуфрій Ковальський. До президента Ворена Гардинга промовляли Д. М. Ловрі та д-р Степан Гриневецький. На нарадах Ліги рішено на внесення о. Льва Левицького, щоби Ліга скликала наради представників всіх центральних організацій в Америці, щоби порозумітись в справі створення спільної організації для кращої матеріальної й політичної допомоги українському народові в Європі. Початок до цього вже був зроблений, бо вже всі ті організації (крім одної) підписали відозву в справі допомоги голодуючим на Великій Україні.

Дня 30. червня відбулись у Філядельфії наради представників тих організацій, на яких одногосно вирішено таке:

„Взявши під увагу велику вагу сучасного моменту в національній визвольній боротьбі українського народу і в звязку з цим крайню потребу консолідації національних сил не тільки в краю, але і тут на іміграції, та зогляду на конечну потребу загального обеднання для негайного поширення політичної й матеріальної допомоги рідному краю — представники українських організацій в Америці згодилися утворити „Обеднання Українських Організацій в Америці” як громадянську репрезентацію українського народу в Америці”.⁴⁾

Між цілями організації знаходимо такі точки: помагати добути признання самостійної державности на українських землях; запевнити матеріальну допомогу старому краю; обеднувати та охороняти українську іміграцію в Америці; скріпити одноцілий національний фронт в Америці; вказувати українському громадянству в Америці на це, що тільки в єдности, завзяття і посвяті наша сила, а наших братів в старім краю піддержати на дусі та запевнити їх, що як довго вони в ярмі, так довго не остане наша праця над їх визволенням.

Політичні змагання українського народу, які рішено підпирати, зясовано так: Зєдинення поодиноких українських земель в одноційній, українській, народоправній державі, якої державний устрій має остаточно установити національне зібрання, вибране на підставі загального, рівного, тайного, безпосередного та пропорціонального голосовання.

Перший Конгрес „Обеднання”.

Ось ті всі думки та постанови зістали предложені загальному народному зїздови, який відбувся в Філядельфії в днях 26—27 жовтня 1922 р., в Словацькій Галі при 5 вулиці. На зїзд прибули представники сімох центральних організацій і 130 делегатів, що заступали 176 това-

4) Тамже.

риств. Зборами переводив Омелян Ревюк, а секретарювали Антін Цурковський і Михайло Стоколоса. Звіт з діяльності організації здавав Семен Ядловський. У ньому він сказав, між іншим, таке:

„Організатори цієї організації свято переконані, що такої організації хоче весь український нарід на іміграції в Америці. За такою організацією підносились голоси здавна... Чи говорено „про згоду між провідниками“, чи про „злуку всіх партій“, чи „про одну партію“, чи здихано до „залишення безупинних сварок“, чи як ще інакше не говорено то все це було висловом стремління одної думки. Все, що в нашім народі лишилось здоровим, живучим, охочим до праці, а не до говорення і сварки, хотіло покінчити з княжими міжусобицями, з кампаніями гетьманів проти гетьманів, з цькуванням провідника на провідника. Це живуче зерно народу, що було незахоплене гниллю приватних сварок та вузьких амбіцій, хотіло відкинутися від цієї гнилі і об'єднати все здорове до життя і боротьби. Най буде, що наша історія є одним сумним прикладом страшних наслідків таких сварок, одначе треба признати, що є вона також доказом, що здорова роботяща думка праці, організації, мира, порядку і ладу ніколи не запропашувалась серед українського народу. Не запропашувалась вона і серед українських імігрантів в Америці...”⁵⁾

Прибувши з Вашингтону представник Західно-Української Народньої Республіки, д-р Лука Мишуга, складаючи привіт Конгресови, сказав між іншим таке:

„Великий час, який саме переживає український нарід, приніс нам таку велич як відновлена Українська Держава, але й заставив нас переживати таку трагедію, як поновне повне поневолення цілої української нації... Як у всіх того роду національних катастрофах, так і тут, треба більше чим колинебудь побоюватись, що для потрясеної великими жертвами і поразенням народньої маси прийде час повного притупіння, зневіри, морального занепаду та розкладу... І в таких то часах... треба великого політичного розуму збоку тих, в яких руках лежить провід народу, щоби відвернути найбільше нещастя, себто розклад свого власного національного ядра. А треба памятати, що саме в таких хвилинах звикла судьба кувати долю народу на довгі а довгі віки... Положивши в основу нашої політичної орієнтації принцип опертя на власні сили, будуємо українську державу на невичерпаній силі життєвої енергії українського народу та на його сильнім, мільонами жертв крові задокументованім, бажанню жити самостійним державним життям. Голосимо, що тільки від сили цієї енергії буде залежати будучність нашої держави”.⁶⁾

Потім д-р Мишуга представив представника З. У. Н. Р. з Канади, д-ра Осипа Назарука, що виголосив реферат про боротьбу українського народу за свою державність і самостійність. Обговоривши міжнарод-

⁵⁾ Тамже, ч. 254, 1922.

⁶⁾ Тамже, ч. 253, 1922.

не положення і державницьку ідеологію про одну українську державу від Кавказу аж поза Сян, ствердив він таке:

„Шлях наш веде на схід, туди, де живе більшість української нації й де бється серце її, що називається Київ... Час і нам зрозуміти, що український нарід непобідимий, і що він раз сказавши собі: „Я мушу мати свою державу” — здобуде її напевно. Одно одиноке услівя сповніть, а матимете державну незалежність: Ідіть одним фронтом проти ворога й не дайте зі своїх рядів помічників для ворога і гнобителя. Тоді нема на світі такої сили, яка моглаб нам перешкодити у здобуттю незалежної української держави”.⁷⁾

Цілий Конгрес мав святочний характер, що пізнати хочби по тім, що резолюцій, що виявляли думки референтів і цілі організації, відчитаних о. Михайлом Гурянським, присутні вислухали стоячи. Ухвалено „Національний Податок”, по 25 центів місячно від члена, та який то податок, як сказано на конгресі, „має бути постійним доходом на українську національну справу в Злучених Державах і в Європі; він має бути основою, на якій та робота має опертись після щорічного сталого бюджету”. Конгрес візвав громадянство до влаштування „Днів Збірки” на поміч голодній Україні (реферував В. Кузів). А на дохід Рідної Школи в старім краю призначив такі окремі збірки: Коляду, Писанку, День Квітів (червень) і День Осінного Листка (листопад). Далі обговорив справу організування Українського Людового Університету (реферував д-р Семен Демидчук) та заявився за скликання Просвітнього Зїзду. Обговорено теж справу Українського Банку в Америці, як і визнано за потрібне основання Українського Пресового Бюра (реферували С. Дембицький і Д. Штогрин).

До управи „Обеднання” вибрано 24 представників, по трьох з кожної з сімох центральних організацій, заступлених членами на конгресі. та трьох з місцевих організацій, що не належать до центральних. До ексекютиви ввійшли: о. Лев Левицький, предсідник, Теодор Грицей, д-р С. Гриневецький, В. Гришко і М. Коцюк, заступники, Іван Борисевич, скарбник, д-р Володимир Коваль і Михайло Дармограй, секретарі.

В „Свободі” з 1. листопаду 1922 р., в статті про цей Конгрес, написано таке:

„Делегати різних організацій дали доказ, що вони годяться на одну програму, що вони хочуть для неї працювати, що вони готові піддатись під вибраний ними провід”.

В першій відозві ось так вибраної управи „Обеднання”, сказано, що „в основу плянової праці мусить бути положена єдність, згода і жертва”, та що „лише пильним береженням народного гроша та чесною господаркою народніми фондами можна буде здобути довіря загалу”. Підписали її крім згаданих членів Ексекютиви, як радні „Обеднання” такі особи: о. І. Ортинський, о. М. Гурянський, о. В. Лотович, д-р В.

⁷⁾ Тамже.

Сіменович, Ю. Хиляк, С. Г. Скегар, А. Тарас, Н. Левицький, В. Титанич, В. Шабатура, М. Хандога, М. Соловський, С. Бриндзей, а як контрольно-ри: о. В. Сполітакевич, о. д-р М. Копачук, Гр. Пипюк.

Нова управа видала теж зараз „Маніфест до українського загалу в Америці” з цього приводу, що „страшний суд принесли ляхи на нашу стару Батьківщину-Галичину”, де тисячами арештують українських людей за те, „що не хотіли брати участі в виборах до польського сойму”. Щоби дати належну поміч братам у визвольній боротьбі „Обеднання” зарядило Першу Пробну Мобілізацію на неділю 17. грудня 1922 року, з тим, що в той день мають відбутись по всіх місцевостях, де живе хочби найменша горстка українців, віча або збори, на яких мають бути ухвалені протести до американського уряду проти „польських розбоїв у Східній Галичині”, як теж вислані телеграми до сенаторів і конгресменів з даного округу з проханням інтервенювати в цій справі у влади в Вашингтоні. Разом з тим поміщено в пресі заклик від представництва З. У. Н. Р. в Вашингтоні з проською ставати до „оборони краю мук, сліз і крови”.

А г е н д и п о с т і й н о з р о с т а л и .

Не є завданням цієї статті описати діяльність „Обеднання”, з якою так тісно звязане народне життя в Америці впродовж малоощо не 20 років, бо це вимагає більшої праці. Хочемо тільки зазначити, що головні цілі цієї організації були постійно ті, про які ми отсе згадали. Хоч вони були глибоко ідейні та гуманітарні, то проте їх здійснювання зустрічало весь час важкі перешкоди. Та не зважаючи на те, „Обеднання” з кожним роком збирало щораз більше жертв і щораз поширяло свою діяльність. В самих початках треба було зломити спершу занепад духа, викликаний рішенням Ради Амбасадорів з 15. березня 1923 року про прилучення Галичини до Польщі. Ось та праця була ведена освідомлюванням, яке можна накреслити ось такими думками: „Шлях визволення власними силами тернистий і довгий, але зате одинокий, який певно доведе нас до цілі. Іде він шляхом організації і самопосвяти цілого народу. І якраз в тім напрямі треба виховувати і вести наш нарід... Щоби стати вільним народом треба мати в першу чергу вільну, а не рабську душу, треба вміти жити для якогось вищого ідеалу, треба бути спосібним до самопосвяти, та бути боевою людиною, для якої важке положення народу додає хіба завзяття до боротьби, а не є, як це в нас буває, причиною до цілковитої апатії та руїнницької критикоманії”.⁸⁾

Заразом заведено точні місячні фінансові звіти, як і публичні точні звіти з усіх річних нарад і конгресів „Обеднання”, а видатки обмежено нижче мінімальних потреб.

Другий Конгрес „Обеднання”, що відбувся в Філядельфії 25. і 26. жовтня 1923 року, присвятив найбільше уваги положенню, яке витво-

⁸⁾ З реферату д-ра Л. Мишуги, Свобода, ч. 264, 1924.

рилось на Західній Україні під польською окупацією по рішенню Ради Амбасадорів з березня 1923 року. Предсідником „Обеднання” став о. Володимир Сполітакевич. Касієром став Теодор Грицей, що держав цей уряд до 1930 року, коли то осідок організації перенесено з Філядельфії до Нью Йорку, та коли касієром став Микола Данильченко (до 1936), а потім Юліян Павчак.

Третій Конгрес відбувся дня 21. жовтня 1924 в Філядельфії. На ньому розвелась широка дискусія на тему гетьманату, „підпорядкованню одному центру чи „одній особі”. Рішено, що „Обеднання” остає надалі при тих демократичних, ідеологічних заложеннях, що були положені в його основу. На конгресі вибрано секретарем д-ра Л. Мишугу, що остав ним до кінця організації. Рішено скликувати конгреси „Обеднання” що три роки.

Четвертий Конгрес відбувся 26. жовтня 1927 року в Філядельфії, на якому широко обговорено засади демократії. Предсідником вибрано Омеляна Ревюка, що остав ним до 1939 року.

Пятий Конгрес відбувся в Нью Йорку 23. жовтня 1930 року. Для орієнтації, як до цього часу зріс обсяг проблем, якими займалось „Обеднання”, наведемо з програми цього Конгресу наголовки рефератів: Український імігрант у культурнім і політичнім життю Америки; Старе й нове покоління української іміграції; Організація фінансової сили української іміграції в Америці; Українська народна штука в Америці (хорова справа, театр, національні танки); Куди прямує американська молодь українського роду? Це перший раз виголошено тоді на Конгресі „Обеднання” два реферати англійською мовою представниками молодшої генерації (д-р Неоніля Пелехович і інж. Володимир Семенина), як теж визнано як конечну потребу створення краєвої організації молоді, що теж скоро здійснилось у виді Ліги Української Молоді Північної Америки. Конгрес проголосив Місяць Листопад 1930 Року Місяцем Національної Жалоби, а Неділю 16. Листопаду Неділею Молитви за невинні жертви польського терору („пацифікація”).

Шестий Конгрес відбувся 3. листопаду 1933 року в Нью Йорку в У. Н. Домі під кличем „Ратуймо Україну від голодової смерти” та висуненням домагання провірення справи голоду через американську комісію. Теж і в цьому нещастю проголошено Неділю 19. Листопаду 1933 Року Неділею Національної Жалоби, а Місяць Листопад Місяцем Протесту проти московсько-советського виголодження України. На Конгресі порушено такі справи як „Юнія і український робітник”, чи „Кольонізація як зарада безробіттю”. З молоді тут роджена учителька, Анна Балко, мала доклад про українську школу в Америці, а Володимир Буката про те, яким шляхом ступає американсько-українська молодь. До уряду ввійшов, між іншими, як фінансовий секретар Дмитро Галичин, що остав на тому становищі до кінця.

Семий Конгрес відбувся в Нью Йорку в Пенсилвенія Готелі 20. грудня 1936 року. Головну увагу присвячено справі молоді, що видно з таких докладів: Що молодь собою тепер уявляє і куди змагає; Молодь про українську школу і українську мову в Америці; Вражіння молододі дівчини (Анна Наконечна) з відвідин Ріного Краю; Українська мова в університетах.

Восьмий Конгрес, що відбувся 2. грудня 1939 року в готелі Імперіаль в Нью Йорку присвятив головну увагу назриваючому воєнному конфліктові в Європі, а зокрема подіям в Карпатській Україні. Предсідником став Микола Мурашко.

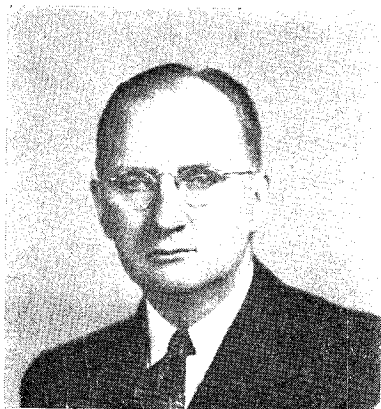
Фінансовий звіт, предложений тому Конгресові, виказав, що „Обеднання” вислало до цього часу назагал \$367,753.83 на різні гуманітарні й народні потреби, що в наших обставинах являється поважною сумою, бо зібраною малими жертвами.

З видавничої діяльності „Обеднання” згадаємо такі видання: D. Snowyd: Spirit of Ukraine. Це була перша книжка, видана в 1935 році, що розійшлась тисячами. Її виданням уможливив У. Н. Союз, що закупив 3,000 примірників для молоді. Дальші видання: Polish Atrocities in Ukraine (ed. by Emil Revyuk); Ivan Franko: Moses (transl. by V. Semeny-na); Famine in Ukraine; D. Doroshenko: Taras Shevchenko; S. Shumeyko: Ukrainian National Movement; L. Myshuha: Ukraine and American Democracy.

„Обеднання” помогло фінасово видати „Юкрейніен Квесчен” Лансилота Лотона в Англії, а „Ля Плі Сомбр Польон” в Швайцарії. Закупило теж 1,000 примірників виданої в Європі книжки „Поліш Атросітіс енд Вест Юкрейн”. А теж і 200 примірників книжки В. Галича „Юкрейніенс ін ди Юнайтед Стейтс”.

До цього треба ще додати, що за час істновання „Обеднання” не було ні одної важної події в українському життю в Америці. щодо якої ця організація не забиравала голсу. Те саме можна сказати і про трагічні моменти, що їх за той час доводилось переживати українському народові під ворожими окупаціями, а щодо яких „Обеднання” завжди ставилось з великою увагою і співчуттям. А діяльність свою припинило „Обеднання” доперва тоді, як повстав „Український Конгресовий Комітет”. І то в надії, що такою уступкою допоможе створити в тому історичному часі один спільний фронт в Америці, потрібний для кращої допомоги нашому краю у воєнних зусиллях, як і для успішної оборони права українського народу в Європі на вільне й самостійне життя.

ГОЛОВНА КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ У. Н. СОЮЗУ: Посередні: ДМИТРО КАПІТУЛА, голова; нагорі зліва: д-р ВОЛОДИМИР ГАЛАН, заступник; нагорі зправа: д-р АМВРОЗІЙ КІБЗЕР, секретар; надолівні члени Комісії: адв. РОМАН СМУК, зліва, та інж. СТЕПАН КУРОПАСЬ, зправа.

Олекса Бойків.

ПЕРЕСАДЖЕНА ДЕРЕВИНА

(Із сповіди молодого імігранта)

Б у в а й т е з д о р о в і !

ИНУ! Не буду тебе більше бачити; та їдь; може хоч тобі буде ліпше жити — промовив сідоголовий батько. Склонивши голову на стіл, плакала мама. Це вибирався син на чужину, далеко за море, до Америки.

На вузькім подвір'ю чекали вже запряжені коні. Прощався, цілував малу сестричку, руки родичів, що то так тяжко і запопадливо працювали, щоби „вивчити” свою дитину, щоб дати їй кращу долю. Поглянув — може в останнє — на білу, подільську хату з солом'яною стріхою, що в ній прожив безжурні дитячі літа. Глянув на малий садок, на город. А далі на потічок, на якому нераз будував „млини”...

Із братами не прощався; один мав відвезти його до залізниці, а другий був в школі, в місті.

Віз котився по добре знаній вулиці. Хатки зникали одна по одній. А ось уже лісок! А там нива „за хрестом”, що годувала рідню. Якби не вона, то й той син не був би в школах; був би поганяв панські коні, спав під жолобом, слухав лайок економа. І тому прощався сердечно також і з нею.

„Не забувай за нас!” — говорив брат на прощання, як рушила залізниця.

Скоро, дуже скоро котились колеса по залізній дорозі. Так-так, так-так. Під той звук він думав. Так-так! Така доля українських дітей, що їм треба покидати рідну землю і шукати в світі долі і волі.

Дивився через вікно. Не видко вже було рідного села, а тільки зелені смуги-поля, пересяклого потом українського хлібороба і кровю героїв.

„Вчися, щоб з тебе була людина”, — наповідав він у місті другого брата вже з вікна вагону.

Поїхав. Лишив по собі один жаль, а другий повіз з собою.

Прощай Львове, городе князя Льва. Може ще доживу, щоб побачити, як повіває над тобою наш рідний прапор, золото-блакитний.

Рушили мотори, загула втретє сирена і корабель зачав відчалювати. Ніхто йому не махав хустиною. Таж, щоб відвезти сина до „шифи” булоб треба продати останню корову, що сімю годувала. І то ше не булоб вистало.

Сонце сховалось, потонуло в море і в сумерку ніхто не бачив, як він втирав сльози, що їх витиснув якийсь великий, невимовний біль; жаль за всім тим, що лишилось там під рідною стріхою; за весною, що надходила; за Великоднем, що його вперше не будеться святкувати в рідному краю; за всім тим, що його годі описати.

Дивився на море, широке безкрає море-океан. Скільки то дітей України перевіз він у світ! А земля її — молоком і медом текуча; шпихлір Європи. Та діти покидають її, їдуть у світ...

І він питався: Боже! Чому так?

Чому... „покрив еси знову
Срамою свої люди,
І вороги нові
Розкрадають, як овець, нас

І жеруть... Без плати
І без ціни оддав еси
Ворогам проклятим,
Покинув нас на сміх людям

В наругу сусідам —

молився він словами псалма.

Перші кроки на Вільній Землі.

По п'ятиох днях корабель наближався до Нью Йорку. Щож діялось тоді в душі імігранта?

Послухаймо його самого, бо по дворічному побуті у Злучених Державах він говорив про це до американців, членів одної з американських організацій.

„Нанове! Я трохи знаю вас, бо здавна чув про вас багато. Та заразом догадуюсь, що ви мало знаєте про мене — одного із тих многих імігрантів, що прибувають до цього краю. Минуло два роки, як я вперше побачив сілюети хмародерів метрополії світа — Нью Йорку. Подивляв я ось ті найвищі будівлі у світі. Та куди-більше подивляв я вашу величаву Статую Свободи на острові Бідлова. Здавалось мені, що це вона запрошувала і приймала пришелців і скитальців із різних країв широкого світу. Здавалось, що це вона перша заговорила до нас ново-прибувших словами: „Ви наближаєтесь до континенту такої нації, що зродилась у свободі, що визнає ідею, що всі люди є сотворені рівними, що не визнає ні панів ні рабів”.

Згадуючи за це його голос тремтів; може й тому, що це вперше промовляв по англійськи! Але говорив далі:

„Я почував себе свобідним наче птиця, а поневолена моя Вітчизна не могла дати мені нагоди бути свобідним. Я знав, що прибув до країни свобід: свободи віри, свободи бесіди, преси, свободи людини. І зрозумів силу відомих слів Патрика Генрі: „Чи життя є таке дороге, або мир такий солодкий, що їх вартує набути за ціну

кайдан і невільництва? Хорони Боже! Не знаю кудою підуть інші, але щодо мене — так дайте мені волю, або завдайте смерть!”

„Поромом переплив я ріку Гудсон і опинився на вулицях Нью Йорку. Оглядав величаві будівлі. Та якось думки мої летіли через широкий Атлантик до моєї Вітчизни, до її невеличких сіл з хатинами. Тут хмародери, а там такі малі хатки; там стільки убожества і нужди, а тут таке багатство.

„Був вечір. Вулиці були вже освітлені; численні світляні оголошення захвалювали різні продукти американської індустрії. Хідники були повні людей. Наче яке муравлище. З цікавістю глядів я на обличчя; вгадував, до яких рас вони могли належати і старався читати їх гадки. І питав себе, чи ті люди здають собі справу, що це значить бути під охороною такого документу, що то починається словами „Ми, нарід Злучених Держав...?” Чи вони розуміють як слід, що це значить жити під звіздами американського прапора? Чи вони знають, що мають не лише природні скарби землі, але також ось той безцінний скарб: ідеал свободи, залишений їм тими, про котрих говорив великий американський президент Линколн на ново-заснованому цвинтарі, що вони дали своє життя на те, щоби той ідеал і та держава могли заіснувати. Та так виглядає, що наближається така світова заверуха, що загрожує навіть і ось тим американським ідеалам. Небезпека куди-більша, як це було підчас Горожанської Війни і Линколна. І тому, як будучий американський горожанин, я так хотів би візвати американський загальний боронити ось ті ідеали свободи, щоби правління народу, народом і для народу ніколи не пропало.

„Ще хочу сказати, що я дуже люблю патріотичну пісню „Боже, благослови Америку”. Але признаюся, що не менше люблю подібну до неї другу пісню, якою десятки мільонів українського народу благають Бога свободи і кращої долі для України, щоби і вона стала нарівні з іншими народами світа. Молюся словами „Боже, Україну храни” і „Боже, благослови Америку”.

Мрії і Дійсність

Іншим разом говорив я із тим новим імігрантом, що став моїм нерозлучним другом, про наших людей тут за морем. Я любив ті розмови; з них віяло запахом рідних піль; з них віяли любов і запал, хоч часом журба і жаль. Як говорив про свої сподівання і розчарування, то говорив наче до зібраної громади; начеб говорив до усх наших переселенців:

...„Людське життя є повне розчарувань; дійсність дуже рідко йде назустріч нашим бажанням, мріям, надіям... Воно мабуть тому, що забагато бажаємо від мачохи-долі, що грішимо надмірними надіями. Так і зі мною. Вибираючись до Злучених Держав, я сподівався за-

стати між нашими імігрантами здійсненім усе те, за що український нарід на рідній землі боровся і бореться... Там ішли віками криваві змагання до свободи, а тут та свобода є; і то не лише на папері, але й в практиці. Тому думав, що наші люди вповні використали привилеї цієї свобідної землі. Але чи так є? Та признаюся, що боюся критикувати! Бо часом мені здається що між нами таки забагато критиканства, а замало праці. Та часи такі, що треба заглянути собі просто у вічі і сказати правду, хоч правда коле, як каже наша пословиця. А інша навіть каже, що як ти правду сказав, то втікай якнайскорше...

„Якоюж уявляється мені ідеальна українська громада?

„Пригадую собі старий край, нашу бідну Галичину.

„Село. вже здалека видніє церковна вежа. А до церковці, хоч і деревляної, сходяться громадно люди по тяжкій праці буднів на молитву, розмову з Тим, що любов приніс на землю... І слухають добре обдуманой й широй проповіді, хоч „сторожі публичної безпеки” окупанта — слухають її ще уважніше ніж не один вірний.

„Школа — прекрасний будинок із написом: „Рідна Школа”; а до неї спішить дівтора вчитись не лише читати і писати, але також любити рідне, шанувати чуже.

„Читальня — дім серед села; тут сходяться і старші і молодь і діти, вечорами, в неділі, свята... Тут найдете українські часописи, книжки; тут відбуваються представлення, концерти, хоч часто і ревізії чужой влади. Але просвітне життя пульсує. При читальні секції, чи окремі кружки-відділи, „Рідної Школи”, „Сільського Господаря” і т. п.

„Молодь у своїх товариствах, як от Сокіл, Луг, Пласт.

„І майже нема села без кооперативи — з назвою Будучність, Любов, Надія, Згода, чи як там — а майже кожний у селі членом кооперативи і купує у ній.

„А тут?

„Церква. — І тут гарні церкви, що їх добрі християни збудували і удержують тяжко запрацьованим грошем. Бо щож булаб варта наша іміграція без них? Кудиб ходили молитись їхні діти?

„Школа. — Тут уже мое найбільше розчарування! Мусимо признатись, що в нас під цим оглядом велике занедбання. Правда, є в Злучених Державах много шкіл, каледжів, університетів, прекрасно вивінуваних. Є публичні нижчі школи. Але чому нам не мати своєї рідної школи? Цеж не противиться законам держави! Я був певний, що тут рідна школа процвітає, що в ній діти наших переселенців вчаться любити те, чим батьки дорожать, — свою церкву, мову, минувшину України, щоб пізніше, як вибються вгору, могли як добрі американці також помогти вибитись з неволі й тому народови, з якого походять.

„Був я в одній нашій громаді на Листопадовому Святі. Місцевий учитель виступив на сцену із шестеро діточками і сказав, вказуючи на діти, що то ціла його школа, всі його учні. Може там були на це

які причини. Не знаю. Та добре знаю, що коли мені прийшлося промовляти про Листопадовий Зрив, згадати криваві нерівні бої, чотирокутник смерти, — то я не міг якось почати говорити. Я приготував бесіду, був готовий змалювати Січових Стрільців, їх переживання, їх хрестну дорогу, — та, як побачив тих кількоро діток на сцені — не мав сили. Даремний труд, думав я. І хоч це було може не на місці, я почав так: „Пощо тут говорити про той Великий Листопадовий День, коли ви, браття і сестри, так занедбали свою школу, свою дітвору. Уладжуєте Листопадові Свята, слухаєте бесід, а разом нехтуєте те, що найважливіше”.

„Кілько пустоціту, кілько дітей наших пропало і пропадає не лише для церкви і нашої громади, але і для Америки — через брак ось таких шкіл. Аж жаль стає, коли думаєш про це.

„Читальня. — Чи не вартоб і тут подбати про якесь товариство, подібне до Т-ва „Просвіта” в краю? Чи не можнаб мати у кожній нашій громаді читальню, хочби у церковній галі, як уже не можна спромогтися на окремий будинок. Члени сходилисяб поговорити, прочитати в гурті часопис чи дістати українську книжку в читальняній бібліотеці. Я мав нагоду бути у многих наших громадах, на многих саях, та рідко де бачив бібліотеки. Виглядалоб, що наші браття тут не потребують просвіти, бо саме по таких річах пізнають просвітний рівень громади. У збірках книжок повинні би бути кращі річи з українського красного письменства, англійські переклади, от хочби на першому місці „Історія України” Михайла Грушевськог, видана заходами У. Н. Союза, чи „Богдан-Гетьман України”, Юрія Вернадськог. І чому не матиб у такій бібліотеці теж і добрих американських книжок? Сказав хтось, що „в ніякім культурнім народі нема такої культурної родини, якаб бодай раз в рік не купилаб книжки у своїй рідній мові”. Тим більше повинна бути така книжка в громадській, чи парохіяльній бібліотеці. Правда, не всі будудь її читати, але без сумніву найдуться теж і такі, що будудь читати. „Чудною і неприродною здається нам грамотна людина, що живе без книжки” — сказав Шевченко. Памятаймо на це. Воно відноситься теж і до нас. Як і памятаймо, що книжку треба купувати, бож письменник чи поет мусить жити. Це наш обовязок дати їм поміч, якщо їхня праця заслугує на те, а ми хотілиб з неї користати.

„Час від часу повинні бути в такій читальні ще й відчити на преріжні просвітні теми. Якщо вони добре приготовані, то можуть зацікавити людей; з практики знаю, що наші люди цікавляться такими річами, так, що я сам тому нераз дивувався!

„В краю було товариство тверезих людей, т. зв. Відродження. І були там також коло церков Братства Тверезости. Бож усі знаємо, скільки наробив шкоди серед наших людей ось той алкоголь. Кілько то праці, майна пішло в чужі руки через п'ятику! Я був на Гуцульщині і бачив найкращі клапті землі в чужих руках, а гуцул пішов ближче ґрунів. Нераз пропив таки все, а відтак дивувався, що через вузькі двері

корчми його широка половина проховзлась. А тут? Нераз я мав нагоду бути на пікніку, чи там фестині, як кажуть в краю. Та замість красних розривок, я бачив тільки довгі бари. А люди пили скільки влізло. Нераз і дещо більше. Одні одним фондували, бо, мовляв, дохід з пікніку призначений на добру ціль... Бачив я і таку дивовижу, що на поважнім концерті продавано на салі гарячі напитки... Мовляв, мусимо мати розривку, бо інакше люди не прийдуть.

„Ми нарід убогий, бідняки, в порівнанню з іншими. Пропитий гріш, це гріш кинений в болото. От нема в громаді народного дому, нема школи, навіть церква немальована; грошей нема. Так, на народні ціли нема доляра, але на алкоголь — то таки знайдеться.

„А чи ми не занедбали нашу молодь? В кількох громадах є гуртки пластунів-скавтів. В краю ідейна молодь горнулась до пласту, якого завданням виховувати молодь для Бога, Вітчизни і ближнього. Та там його розв'язали вороги. Чомуж тут його не поширити. „Скоб” — поздоровляли себе пластуни; і згідно з тим кличем виховувались виконувати свої обов'язки — скоро, красно, обережно і бистро. Чи ми не хотілиб, щоб наші хлопці і дівчата, молоді американці з українського роду, були скорі, бистрі, красні з користю новій Батьківщині, а з славою Україні!

„В перших місяцях мого побуту в Злучених Державах я не розумів тої молоді. Мені здавалось, що це її вина в тому, що вона відчужується від своїх батьків. Але тепер розумію її. Мені жаль, що молоді не дістали від нас чогось більше, головно від нашої школи. Їх занедбано. Хоч треба визнати, що є громади, де та молодь добре зорганізована в хорах, клубах, чи інших товариствах. Честь таким громадам і людям, що в них працюють!

„Нераз мені виглядало, що ми занедбали тут таки багато. Та як я добре вдумався в життя тих наших імігрантів, то подивляв їх і за те, чого доконали. Без язика, без школи вибрався наш чоловік у світ; працював тяжко, оженився, згодом купив дімок чи ферму, дітей вигодував, випровадив в люди, а часто і до високих шкіл післав. Жив тихо, чесно; і хоч його нераз полихали, завзято працював далі, щоб придбати краще життя хоч своїм дітям. І придбав”.

Т и Д е з е р т и р !..

Вечеріло. Ми сиділи на веранді і розмова, як звичайно, зійшла на старий край, знищений воєнною хуртовиною. А він, мій приятель, несподівано почав:

„Знаєш, я не спав останньої ночі. Бачив мою батьківщину в огні, сльозах і крові. І чув докірливі слова, неначе звернені до мене: „Ти дезертир!” А може й так, думав я. Пішовжеж я у світ, шукаючи раю, а вони, мої близькі, рідні по крові, страдають, терплять голод, холод, наругу, переживають фізичні і душевні тортури. А чи можна самому

спасатись, а лишати хати, батьків, друзів серед злиднів. Чи можна лишати рідну землю, коли треба ставати в її обороні? Знаю, що мої родичі щасливі, що я пішов у кращий світ. Але чи не покинув я їх на схилі віку, німечних? А як з односільчанами? Таж я був перший в селі, що пішов до школи! Многі з них тішились молодим студентом... А чи я забув уже за слова Івана Франка, що то писав, що він, син селянина, вигодований твердим мужицьким хлібом, почував себе до обов'язку віддати працю свого життя своєму простому народови. А я не сповнив того обов'язку, а тільки потішаю себе думкою, що і тут живуть наші люди, що і тут треба робітників. Та думка мене заспокоює, але рівночасно друга думка турбує мене. Вона питає мене: як один із твоїх братів є у більшій небезпеці, то чи не твій обов'язок саме йому помагати? Ось так, читаючи поему Івана Франка „Іван Вишенський”, переживаю душевну трагедію із монахом на Афоні, що то забрив туди з України шукаючи Бога, спасення своєї душі. Він у камяній келії розважає про Бога, суєту світа, глядить на хрест і уподібнює до Розп'ятого. Але там далеко — Україна пропадає. Приходять до нього послы з рідної землі, передають йому письмо-просьбу, щоб вертав в Україну і помагав їй безталанній... Але він загадав умерти в самотній келії! Пригортаючому хрест до грудей насувається важке питання: Чи маю я право спасаючи себе забувати за братів? В нього ніжне сумління. Він не убив павука, що снував свою сіль над входом до його келії, бо і того павука Творець создав. Тому і бється з гадками. І вкінці, хоч рішився був забути за світ, його пристрасти і скорботи; хоч рішений посвятити решту віку для своєї душі; опустив келію. Та чи я можу рівнатись з отим Божим угодником? — питаю себе. Але сумління таки далі гризе, нераз дуже гризе...”

Т у г а

Нераз він тікав від товариства; шукав самоти. Я догадувався, що він тужить за минулим, далеким. Цеж загальна слабкість тих, що їх доля кинула на чужину. Я пробував розважувати його, та дарма.

„Чуюся часто як та пересаджена деревина”, говорив він. „Чи ти друже бачив таке дерево? Воно ніби прийнялось, ніби запустило коріння, ніби зеленіє кожної весни, та листя його не таке буйне як інших дерев, і овочу на ньому менше. Де я чверть століття пережив, цього не можна забути. Ні, ніколи я цього не забуду. І чому тим клопочусь? Таж ніхто розумний не вимагає від мене, щоб це забути.

„Ось мчиться поїзд під гору в напрямі Д., а я гляджу на село, в якому працював всього тільки кілька місяців. На високому березі Прута бачу хустини, як повівають у повітрі наче білі крила. Це шкільні діти так мене прощали. Чи можна їх забути? Яж благословив їх тоді в моїх гадках! А відтак сів і читав з сльозами їх збірний про-

щальний лист, писаний віршом з побажаннями щасливо вернути у рідний край.

„Чи можу забути рідну хату? Хоч там був я голодний не раз на переднівку, але й там зазнав вітцівської і материнської любови. З нею звязані й надорожчі спомини дитячих літ. А село? Маленька церковця під горою і цвинтар, на якому спочивають чесні предки. Або Великдень з Зельманом і гагілками. Ось лунає пісня, воскресна, релігійна. А далі понад білими хатами і зеленими садами та полями — пісня Українських Сігових Стрільців:

„Гей у лузі червона калина похилилася.
Чогось наша славна Україна зажурилася”

„Трохи спочатку сумовита, а відтак бадьора:

„А ми тую червону калину підійемо,
А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо”.

„Як живого бачу цього діда-старика, що йому котились тоді сльози: „Дай Боже, діти, щоб ви розвеселили її”, промовив. Чи забути такий Великдень? Там всьо росло, розвивалось, нарід будився зі сну і серед злиднів та гнету вставала Україна — спаралізований гігант.

„Ось тому і кажу за поетом: Мое серце і тут і там. Воно поділене, розбите. Я не соромлюсь цього. Ти знаєш, як щиро люблю цей край, що пригорнув нас як сиріт. Люблю його, подивляю його великих мужів; багатство, розвій. І щиро склонив я голову, відвідуючи Гетисбург, довкола якого у трьох днях згинуло поверх сорок тисяч людей за великі ідеали. Я льояльний; на сто відсотків льояльний і вдячний теж і за те, що не бачу перепон, що не давалиб мені пам'ятати і ці пречудні слова:

„Свята прадідів земля.
То Україна, то моя
Кохана, рідна Україна,
Її широкі поля —
Її могили і руїни,
Святая прадідна земля.

Люблю Тебе я Україно.
Твої широкі дуги,
Твої зелені діброви.
Круті Дніпрові береги,
Люблю, люблю, вас до загину
Новою силою любови!”...

„Ти не раз питав мене, чи я хотів би вернути у рідні сторони. Не знаю; годі на це правдиво відповісти. Та я хотів би перебути там хоч кілька місяців, хоч на старість. Чи ти бачив, як пізною осінню сірий шнур-ключ журавлів відлітає у вирій? Чи ти чув їх жалібне крю-крю в холодну осінню ніч? Та прийде весна і вони повернуть до старих гвізд; повернуть як не зітруть крил в далекій дорозі.

Н а ш і з а в д а н н я

„Та будьмо більше реалістами”, продовжував він із запалом. „Перед нами в Америці є завдання, обовязки і праця. Наші обовязки супроти прибраної Вітчизни — це найперше. Та вони такі, як у кожного доброго горожанина; вірність американським ідеалам, льояльність до влади. Любимо цей край, бо він наш край, він наш дім. Його змагання — наші змагання; його радість — наша радість.

„Та є ще в нас окреме завдання. Маємо зобов'язання супроти Старого Краю. Не сміємо казати, що він нас не обходить, що нам байдуже, що там неволя, що голод, що в спалених селах плачуть голі діти. Таж наш прибраний край хоче запровадити лад і справедливість у світі. Чи спати нам? Україна, цей край за океаном, це мати, яку ми покинули. Вона в тривозі й благає помочі. А хто глухий на ту просьбу, той юродивий син; це той, що не сповняє християнського обов'язку любови ближнього. Памятаймо, що походимо з українського роду, та що хоч кривава його минувшина, але й славна геройськими ділами наших предків та їх любовю свободи.

„Ділом і жертвою докажім нашу пам'ять про цей нарід. Памятаймо, що крім праці за насущний хліб — є ще праця для загалу, для народу. Вона може нераз невдячна, але завжди дає велике душевне задоволення. А як зійдемо із сцени життя, то саме та праця, ось та цеголка, вложена в народню будівлю, не згине покіль той нарід житиме. Дивімся на здобутки такої праці серед нас в Америці: церкви, школи, асекураційно-запомогові товариства, а між ними наш Український Народний Союз, сиротинці, Український Стенфорд із Вищою Школою, Музеєм і Бібліотекою, Українська Дівоча Академія на Факс Чейз, часописи, хори. Цеж усе овочі нашої такої часто невдячної праці!... Тож вперед, до діла, до чину, всі враз, плече об плече, у згоді, братній любові, на добро цієї Вільної Землі й з надією на краще завтра України”.

Ось так закінчив мій приятель. А я закінчив: „Дав би Бог, дав би Бог!”

Л. Мишуга.

УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ

Вибух війни в Європі й американські українці

ДЕНЬ 1. ВЕРЕСНЯ 1939 року, в якому Німеччина розпочала війну з Польщею, був теж днем, що рішив про Другу Світову Війну. Це відчули теж і американські українці. Що більше, вони теж зрозуміли, що в ту війну, скорше чи пізніше, буде втягнена теж і Америка, хоч назагал американці вірили, що їм вдасться задержати неутральність і до війни не піти. Вже по перших кількох тижнях війни опинилась під нацистівською владою ціла Польща. Таким робом дісталась під німецьку окупацію теж і поважна частина українських земель. І це теж стояло перед очима американських українців.

Зайшли отже великі події й назрівали нові, ще більшої ваги. Вони це зродили серед американсько-українського загалу спонтанне бажання відбутися в такому моменті наради представників усієї американсько-української збірноти. І то в якнайбільшому числі, як і з усіх угруповань. Тільки з одним застереженням, щоб це були тільки ті, що є проти кожного чужинецького панування над Україною.

Ось таке бажання було висказане, між іншим, на Восьмім Конгресі „Обеднання Українських Організацій в Америці”, який відбувся 2. грудня 1939 року в місті Нью Йорку. Тому і рішено на „Обеднанню”, щоби скликати Всеукраїнський Національний Конгрес у цілі створення Верховного Репрезентативного Проводу Американських Українців.

У звязку з тим проголосило „Обеднання” відозву до американсько-українського громадянства, якою нап'ятовано окупації України, включно з найновішою окупацією, себто нацистівсько-німецькою, як теж сказано таке:

„Наблизився той час, у якому знову рішатиметься доля України, себто тої землі, з якою ми звязані кровю і духом. У тій важній хвилині, ми, що є під опікою Американського Зв'язистого Прапору, хочемо дати нову поміч Українському Тризубови. Хочемо допомогти

тому, що несе українському народови волю і свободу, а Україні такий суспільний устрій, що забезпечав би кожній одиниці працю, охорону перед визиском, розвій її індивідуальних сил, та змогу по свому думати, говорити чи писати і порядкувати своїм особистим життям”.

Ось тою відозвою проголошено теж і Всеукраїнський Національний Конгрес, що мав відбутись в Нью Йорку, в днях 16 і 17 березня 1940 року. Та особливо важне, що делегати Восьмого Конгресу „Об'єднання” ще заявили „маніфестаційно за те, щоб піти до спільної справи разом з усіма українськими національними організаціями, громадами і парохіями та з усіма українцями доброї волі, що є за один спільний фронт оборони України”. Для цієї цілі створено ще Координаційний Комітет Всеукраїнського Національного Конгресу, який мав працювати над єдністю та якого завданням було переговорити з такими українськими народними установами і часописами в Америці, що бажали би поставити якісь особливі вимоги як передумову їх участі в цьому Конгресі.

Український Конгресовий Комітет

По різних нарадах заломогових організацій та інших, стало вкінці на тому, що „Об'єднання” згодилось відступити від проголошеного Конгресу, бо екекутиви чотирох головних заломогових організацій, себто Українського Народного Союзу, Провидіння, Українського Робітничого Союзу і Української Народної Помочі, дійшли по довгих нарадах до згоди в справі одного конгресу, перебираючи заразом на себе обовязок скликання такого конгресу. З тих екекутив створено для цієї цілі Український Конгресовий Комітет з 20 членів, по 5 від кожної організації, в якого склад входили: Від Українського Народного Союзу: Микола Мурашко, Григорій Герман, Марія Малевич, Дмитро Галичин, Роман Слободян, д-р Лука Мишуга; від Українського Робітничого Союзу: Мирослав Січинський, Володимир Левицький, Степан Корпан, Теодор Миник, Петро Дучак, Ярослав Чиж; від Провидіння: о. Володимир Лотович, Антін Цурковський, Теодор Чемериз, Іван Борисевич, Володимир Лотоцький; від Української Народньої помочі: Михайло Марків, Іван Сорока, Василь Шабатура, Матвій Хандога. Цей Комітет уконститувався так: Микола Мурашко — голова, Антін Цурковський — секретар, Степан Корпан — касієр, Василь Шабатура — контрольор. До помочі й співпраці створено ще Конгресову Раду, що складалась з представників різних центральних українських організацій, що підписали політичну плятформу, предложену їм Конгресовим Комітетом. На нарадах Конгресового Комітету і Конгресової Ради, що відбулись 13. квітня 1940 року в місті Філядельфії, були представники таких центральних організацій: Жіноча Громада, Ліга Української Католицької Молоді, Ліга Української Молоді Північної Америки, Молоді Українські Націоналісти, Об'єднання Українських Організацій в Америці, Оборона Лемківщини, Обо-

рона України, Організація Державного Відродження України, Союз Гетьманців Державників, Союз Українок Америки, Стрілецька Громада, Українська Національна Рада, Український Золотий Хрест і Чорноморська Січ. Конгресову платформу підписала теж і Організація Українських Професіоналістів.

Конгресовий Комітет проголосив Конгрес Американських Українців на день 24. травня 1940 року, у місті Вашингтоні, з метою „заявити перед широким світом право українського народу на вільний державний розвиток, нарівні з іншими народами Європи, і налагодити дальшу акцію тутешніх українських організацій на допомогу державним змаганням до Самостійної, Соборної і Народоправної України”.

Участь в Конгресі могли брати ті народні українські організації, що були згідні з проголошеною політичною платформою Конгресу Американських Українців, та її прийняли. В тій платформі сказано, між іншим, таке:

„Війна в Європі накладає на українську іміграцію за океаном обов'язок піднести перед світом голос в обороні прав українського народу на власну державу. Ми одні маємо змогу вільно сказати, що український нарід поневолений, та що він жадає для себе того самого права на самовизначення, що признане іншим народам.

„Російський імперіалізм у новій одежі большевизму і польська шляхетчина в одежі польського націоналізму занадто ясно показали свою непримиримість до українських державних змагань, щоб хто з українців міг ще мати сумнів щодо небезпеки, яка грозить Україні з їхнього боку.

„Не менш грізна небезпека на дорозі до української державности виявилась у німецьким нацизмі. Стверджуємо, що скільки разів німецький нацизм за останні роки звертав свою увагу на українську справу, він все виявляв тільки претенсії до природних багатств української землі. Як нація українці є для німецького нацизму такою самою меншевартною расою, як і всі інші слов'янські народи. Націстичну Німеччину інтересує Україна тільки як предмет економічного визиску і колонізації для пануючої німецької раси, або як предмет торгу з іншими державами.

„Ми рішуче і беззастережно відкидаємо ідеї, на яких оснований не тільки большевизм, але так само фашизм та нацизм, як не-українські, незгідні з найліпшими українськими традиціями, шкідливі для поступу українського народу, ворожі для свободи думки і совісті.

„Український нарід жив і розвивався впродовж цілої своєї історії демократичним шляхом і витворив зразки демократичного державного ладу в своїй київській державі, в своїм козацтві і в Запорізькій республіці. Ті демократичні ідеї віджили в відродженій українській державі на східних і західних землях України після світової

війни. Таксамо і тепер тільки організовані народні українські сили можуть дати трівку основу для Самостійности, Соборности і Народноправности України”.

Український Конгрес у Вашингтоні

Конгрес Американських Українців, що відбувся 24. травня 1940 року в Вашингтоні, був величавою американсько-українською маніфестацією. На Конгрес прибуло 805 делегатів з 168 місцевостей, що представляли собою до 2,000 різних організацій.

На самому вступі о. Володимир Лотович звернувся до присутніх, між іншим, так:

„Сьогодні будемо ми радити над тим, яку нам дати відси допомогу визвольній боротьбі українського народу. Тому звернімся в першу чергу за допомогою до Найсправедливішого й Найлевішого Джерела, до Всевишнього, тією молитвою, що її навчив нас сам Бог-Син: Отче наш...”

Предсідник, Микола Мурашко, підкреслив при відкритті Конгресу, що „на нас спадає святий обовязок вже тепер звертати увагу американського народу і нашого уряду на те, що в інтересі тривкого світового мира вони повинні в часі переговорів піддержати справедливі домагання українського народу мати свою незалежну, народоправну державу”.

З промовців заслугує на особливу увагу промова сенатора Джеймса Дж. Дейвіса, що зістала втягнена до Рекорду Конгресу Злучених Держав Америки. Сенатор Дейвіс сказав, між іншим, так:

З своїми природними багатствами і вигідним положенням над Чорним Морем Україна була пожаданим шматком землі для чужих держав у минулому. Тепер вона знаходиться під чужим правлінням і є предметом зазіхань багатьох імперіялістів. Але в Україні все ще горить полумя волі. Впродовж століть чужі уряди старались згасити те полумя, що про нього колись Волтер сказав, що це є „бажання України бути вільною”. Історія українського народу це в загальному історія його визиску, переслідувань, закріпощення і боротьби за волю. Але ніщо не змогло знищити в ньому бажання волі і незалежності. Завдання ваших земляків не є неможливе, тому, що вони вже закоштували волі. У році 1918 створення українського уряду в Києві доказало, що український нарід є постійно на сторожі. Його час ще прийде знов.

Якби Україна мала свій власний уряд, я не вірю, щоб він був комуністичний, або фашистівський. Я не вірю, щоб Україна могла бути нетерпимою для релігії. Я не вірю, щоб свобода слова або преси могла бути обмежена в новій Україні. Знаючи духа українських людей, а вірю, що вони малиб конституцію, подібну до конституції Злучених Держав.

Ваша ціль шляхотна. За неї ви не потребуєте встидатись. Вона теж не є не-американською. Навпаки, дух, що ви його проявили, є типово американський. Америка все стояла за справедливість і за волю для всіх народів. Ідеали свободи, людяности і терпимости є загальні. Ми тут, в Америці, — всі ми — маємо глибоке бажання, щоб ці ідеали перемогли в цілому світі.

З інших промовців згадаємо за сенатора Джозефа Гоффі, що пригадав, що створення української держави було теж і в плянах Вилсона. Конгресмен Патрик Дж. Боленд запевняв, що адміністрація президента Рузвелта дасть піддержку українцям й іншим поневоленим народам в Європі. Сенатор Френсиз Т. Малоні казав, що боротьбу за свободу і незалежність, яку звели перші американці, можна порівняти з боротьбою за незалежність, що її веде тепер український нарід. Конгресмен Дж. Гаролд Фланері заповідав, що хто воює мечем, від меча погине, та що світ відновиться у самовизначенню народів. Взивав мати віру, бо хоч нині світло волі видається дуже блідоньке, то воно не загасне. Конгресмен Френсиз Е. Волтер наставляв, щоб ми не забували в Америці за ті принципи, за які боремось. Конгресмен Адолф Дж. Сабат жалував, що хоч йому пощастилося причинитися до одержання волі деяким народам, то не мав змоги причинитися до признання волі Україні. Заявив, що українці це найбільше льюальні американські громадяни. Конгресменка Кароліна О'Дей говорила як репрезентантка жіноцтва і особиста представниця пані Елеанор Рузвелт, дружини президента. Для неї це є зовсім природне, що українські американці, а властиво американці українського походження, повинні старатися привернути своїй батьківщині давню волю, себто, щоб відновилась українська республіка з 1918 року. Говорили ще й інші конгресмени. А з референтів, що були на програмі, то І. М. Киселиця, голова Ліги Української Католицької Молоді, говорив про те, скільки українці причинились до матеріального і культурного розвитку Америки; Марія С. Гамбаль говорила про боротьбу України за державну незалежність, підкресляючи, що вільна, соборна, демократична Україна — це зміст українського питання; ред. Степан Шумейко говорив на тему „Наша допомога Україні”, зазначаючи, що помагаючи Україні в Європі вибороти незалежність, американські українці виказують прояв справжнього американізму, бо американізм опирається на принципах волі; д-р Лука Мишуга підніс у рефераті „Україна, Польща і мирові договори”, що в інтересі мира, та в інтересі самої таки Польщі, поляки повинні зрозуміти, що не зважаючи на те, що американський нарід співчуває їх недолі й готов зробити все, щоб їм допомогти, то ніяк не може потурати поновній окупації Польщею українських земель; Мирослав Січинський говорив на тему „Україна, Росія і Демократія”, в якому зазначив, що треба в Америці пригадувати ту історичну правду, що Україна є в боротьбі за самостійність її не тільки від Польщі, але й від Росії і Німеччини;

проф. Володимир Тимошенко говорив про економічні основи самостійної України, представляючи багатства України та її сприятливе географічне положення, з яких вона не може вповні користати через економічну політику тих, що над нею панують. Лише тоді, казав докладчик, коли економічну політику України буде творити сам український нарід у самостійній українській державі, національна економія України розвинеться гармонійно з природними багатствами України.

В резолюціях Конгресу Американських Українців стверджено, що український нарід в Європі є в неволі, та що Україна хоче бути, може бути і повинна бути незалежною державою, та що признання їй права самовизначення є в інтересі її населення та в інтересі мира в Європі. Піддержано резолюціями заграничну політику адміністрації, як теж зверненося до уряду, як і до всіх народів, що цінять свободу, щоб признали і піддержали історичне право України на вільне життя у власній демократичній республіці та в мирному співжиттю з своїми сусідами.

Конгрес теж передав Конгресовому Комітетови повновласти далі вести намічену ним роботу, як і затвердив його склад.

З Конгресом була ще звязана українська культурна маніфестація, якої програму виконав хор, під проводом Олександра Кошиця. Було це „Свято Української Пісні”, що дістало знамениту критичну оцінку вашингтонської преси, що теж розписалась широко і про сам Конгрес. На концерті виголосив промову Дмитро Галичин, нагадуючи, що американські українці сходяться отсе другий раз на український сойм-конгрес, бо перший відбувся в Нью Йорку, в 1915 році. Заразом підкреслив різницю між одним і другим, бо на першій клич окремішности і соборности українських земель не був видвигнутий так ясно й виразно, як тепер, коли він являється самозрозумілим постулятом.

Згідно з змістом рефератів і прийятих резолюцій виготовлено Меморіал Конгресу Американських Українців до уряду Злучених Держав в справі державного визволення України. В ньому стверджено, що:

„Відсутність незалежної держави на українських землях це одна з причин неспокою в Європі, а тим самим і теперішньої війни. Поки український нарід не буде господарем на українських землях, доти природні багатства України будуть далі предметом боротьби між її сусідами, що далі будуть змагатись за поширення її коштом. Кінець тій боротьбі зможе покласти тільки український нарід, створивши на своїх землях власну державу”.

По Вашингтонським Конгресі

Велика шкода, що ось так добре започатковане діло не дало по конгресі тих овочів, яких надіявся весь загал, що бажав бачити дальшу спільну працю, головно в напрямі висвітлювання української справи. Та якби критично не ставитись до змарнування доброї нагоди для

цеї праці, треба об'єктивно ствердити, що Конгрес Американських Українців зробив дуже багато добра. Він відбувся в таку хвилину, коли наш край ще не опинився у війні, коли велася сильна опозиція проти заграничної політики уряду, який добачував уже тоді, що воєнна заверуха захопить теж і Злучені Держави, про що подбають уже самі агресори. Конгрес Американських Українців, що відбувся у самій столиці, дав у цьому часі вираз тому, що американські українці розуміють вагу моменту, в якому треба стати світовій демократії проти тоталітаризмів і диктатур. Те, що американські українці стали разом, що точно зясували своє політичне становище, ще заки ми опинились у війні, помогло багато в обороні американсько-української спільноти перед досі тут небувалим наступом різних сил, змагаючих до позбавлення американських українців можливості піднести голос в обороні права українського народу в Європі на самостійне й незалежне життя. Бо Конгрес заявив виразно й маніфестаційно, що тільки перемога демократичних принципів може довести до нового й справедливого ладу в світі, а в тому і до визволення України та створення по війні соборної й самостійної української держави.

По Конгресі Американських Українців вислано резолюції й меморіал Конгресу з відповідним супровідним письмом державному секретаріатові, членам сенатської комісії для закордонних справ та іншим урядовим чинникам. Знов з нагоди президентських виборів Конгресовий Комітет звернувся тогож року телеграфічно і через окремі делегації до резолюційних комітетів конвенцій обидвох головних американських партій з пропозиціями, щоб до політичних платформ своїх партій поставили доручення для американського уряду, щоб він у своїх будучих заходах у справі замирення і нового ладу в Європі оперся на засадах демократії і самовизначення для всіх народів, зокрема для українського народу. Дня 7. лютого 1941 року делегація Українського Конгресового Комітету (Мирослав Січинський і Микола Мурашко) вручила Сенатській Комісії Для Закордонних Справ меморіал, яким заявила за повну піддержку законопроекту про воєнну допомогу Великій Британії („Ленд-Ліз”) та іншим державам, що борються проти агресії. В меморіалі сказано теж і таке: „При цій нагоді звертаємо увагу американського народу на konieczність привернення незалежності і самовизначення не тільки для тих загально відомих держав, що тепер їх втратили, але й для всіх поневолених народів, включно з поверх 40-мільоновим народом українців, про котрих світ так часто дотепер забував”. Цей меморіал Українського Конгресового Комітету включений цілості до протоколу переслухань Сенатської Комісії. Дня 7. квітня 1941 року вислав У. К. Комітет телеграму до президента Ф. Д. Рузвельта сприводу приїзду до Вашингтону генерала Владислава Сікорського, прем'єра польського уряду на вигнання у Лондоні, в якій сказано, що „Український нарід ставив рішучий опір

прилученню Західньої України до Польської Республіки при кінці першої світової війни, та що він буде всіми силами боротися проти всякої спроби поновного прилучення до будучої незалежної Польщі! таксамо, як він навіть тепер бореться проти советського панування". А далі, що ми переконані, що „український нарід, який перебуває тепер під російською, німецькою і мадярською окупацією, бажає взяти участь у перебудові тої частини Європи, де він живе, на основі самовизначення народів і тісної господарської та політичної співпраці вільних, демократичних держав". До цього ще додано заввагу, що вважаємо це „нашим громадським обовязком" подати це до відомого президента нашої держави тому, що „український нарід у Старому Світі не має змоги висловити вільно свою думку".

Як 7. грудня 1941 року Японія напала в підступний і зрадливий спосіб на американську територію, а 11. грудня німецький уряд Адольфа Гітлера виповів Злученим Державам війну, Український Конгресовий Комітет вислав телеграму до президента Рузвелта з запевненням, що американські українці попруть уряд з усіх сил і з цілого серця в боротьбі з агресорами, а в обороні американського способу життя. Теж висказано повну віру в перемогу Злучених Держав і їхніх союзників, як і в такий, ними заведений, лад у світі, „в якому всі держави, включно з Україною, користатимуть в мирі й добробуті з благ свободи і демократії". Знов відозву до американських українців, якою вівзвано їх до жертв і посвяти, закінчено такими словами: „Пам'ятаймо, що коли ми, американці українського роду, будемо в теперішньому моменті завзятими і гарячими оборонцями тих великих і благородних принципів, за які бореться Америка, та коли за те, щоб ті принципи перемогли, ми дамо від себе більше, як від нас вимагають громадянські обовязки — то потім лекше буде нам обстоювати перед нашим урядом і світовими демократіями право на самостійне і державне життя того поневоленого тепер українського народу, з якого походимо, а якого доля лежить нам на серці". Треба теж зазначити, щ американська преса подала тоді ширші звідомлення про те становище американських українців, як от Нью Йорк Таймс з 25. грудня 1941.

Окремо можна ще згадати таку акцію У. К. Комітету, як в справі Рекордування Української Пісні під проводом проф. Олександра Кошиця, на яку то ціль зібрано \$2,500.

Р е о р г а н і з а ц і я У к р а ї н с ь к о г о К о н г р е с о в о г о К о м і т е т у

Якби така спільна акція головних заповомових організацій (а на них спочивав головний тягар цієї акції!) була припала на мирні часи, то можливо булоб більше часу їм краще зговоритись і скорше та успішніше працювати. Але це були воєнні часи. А крім того було повно наклепів на кожний рух, що мав у своїй програмі теж і оборону

права українського народу на вільне життя. Усе це спиняло роботу У. К. Комітету. Як і те, що в склад Українського Конгресового Комітету ввійшли нові представники від У. Р. Союзу, а саме: Петро Дучак, Методій Бадан, Михайло Дорош, Степан Корпан і Теодор Миник. Це означало, що були замінені У. Р. Союзом такі попередні представники цієї організації: Мирослав Січинський, д-р Володимир Левицький та Ярослав Чиж. Вправді на нарадах Українського Конгресового Комітету, на яких були, крім представників У. Н. Союзу, Провидіння і У. Н. Помочі, нові представники У. Р. Союзу, вони станули згідно на тому, щоб Українського Конгресового Комітету не розв'язувати, а переорганізувати його в такий спосіб, щоб він міг продовжувати таку діяльність, яка не порушує інтересів головних допомогових організацій, які входять в склад У. К. Комітету. Та вже 25. жовтня 1941 року появилася заява Виконавчого Комітету Українського Робітничого Союзу про його вихід з Українського Конгресового Комітету, обоснована тим, що вони „не мають ніякої можності стежити за українськими політиками в Америці”, як і „перевірювати їх знання політичних справ і людей та контролювати їх відповідальність”. Ось ту заяву треба розуміти як крок, повзятий Українським Робітничим Союзом без порозуміння з іншими допомоговими організаціями, з якими він творив Український Конгресовий Комітет.

В наступному році запали ухвали У. Н. Союзу і Провидіння, щоб відтягнути своїх представників з У. К. Комітету.

І хоч всюди і всіми відчувалося, що переживаємо часи, в яких треба якнайбільшої гармонії й праці, дійсність була така, що та гармонія була порушена, а праця приспана.

Ось такий стан довів до цього, що в місті Дітроїті зав'язався Ініціативний Комітет Американських Українців, що бажаючи оживити народну працю повів акцію зїзду представників громад і громадських центральних установ, заповівши цей зїзд на 2 і 3 жовтня 1943 р. до міста Пітсбурга. Та 18. вересня тогож року Українська Народня Поміч, що з Українського Конгресового Комітету не виступила, скликала до Філядельфії наради в цілі зреорганізованя цього У. К. Комітету, згідно з його ухвалою з 21. листопаду 1941 року, якою рішено звільнити українські допомогові організації від відповідальности за політичну акцію У. К. Комітету. В тих нарадах взяли участь теж і члени Дітройтського Ініціативного Комітету. Учасники нарад, якими були ще теж і громадяни з різних українських народніх організацій та з української народньої преси, згодились одноголосно на таку реорганізацію, як і на те, щоб ось так зреорганізований Український Конгресовий Комітет задержав давню назву та придержувався тої ідеології та тих цілей, що були прийняті на Конгресі Американських Українців у Вашингтоні, дня 24. травня 1940 року.

Ось так зреорганізований У. К. Комітет перебрав на себе зобов'язання скликати Зїзд представників громад і громадських центральних

установ, на якому мали би бути піддані всі ті рішення враз з вибором ексекютиви і членів У. К. Комітету під одобрення, доповнення або зміну. Супроти цього Дітройтський Ініціативний Комітет відкликав свій зїзд.

У відозві У. К. Комітету до загалу представлено усі ті справи з таким заключенням, що „шляхом одноголосної згоди переведено тепер таку реорганізацію Українського Конгресового Комітету, яка уможливить йому скорше й справніше виконувати ту працю, для якої його первісно створено”. Ось ту відозву підписали: Степан Шумейко, предсідник, адв. Іван Панчук, Василь Шабатура, д-р Володимир Галан — містопредсідники, есемблмен Марсел Вагнер, Богдан Катамай — секретарі, Дмитро Галичин, касієр, Дмитро Капітула, Михайло Дуткевич, Олена Штогрин — контрольори, Ю. Баранець, В. Волчанський, І Гарматюк, Й. Гурський, майор М. Дармограй, В. Довгань, Т. Каськів, д-р Л. Мишуга, Клявдія Олесницька, М. Петришин, адв. Р. Смуk, Анна Серєда, М. Усик, М. Хандога, А. Цурковський, проф. М. Чубатий, Г. Шабатура, Д. Шмагала — члени Комітету.

Ствердивши в відозві, що першим обовязком американських українців дати „якнайповнішу допомогу нашому урядови на ведення війни, яку ми мусимо виграти, бо тільки наша гра дасть надію на кращий лад у світі та на світове замирення”, сказано в ній ще таке:

„Та памятаймо, що ми, американські українці, маємо ще одну глибоку причину, щоби бути між першими, що помагають виграти ту війну і закінчити з тираніями, бо між тими народами, що терплять від гнету і насильств, найбільшим мучеником є ніхто інший, а український нарід, з якого походимо”.

Зреорганізований У. К. Комітет приступив зараз до ширшої акції в справі допомоги збірці на Американський Воєнний Фонд. Далі рішив повести краєву ударну кампанію в справі продажу Воєнних Бондів, призначивши референтом і організатором цієї акції д-ра В. Галана.

На особливу увагу заслугує Меморіал цього зреорганізованого Українського Конгресового Комітету, висланий 9. жовтня 1943 року до департаменту стейту, на руки секретаря Кордела Гола, перед самим його відїздом на Московську Конференцію. Меморіал був „в справі після-воєнних цілей Обєднаних Держав”.

У цьому Меморіалі стверджено, що „сьогодня Україна остає або під нацистівською окупацією, або під советським режимом... позбавлена своєї державної незалежності, якою вона пишалася безпосередно після останньої війни”. Стверджено теж і те, що коли тепер „дехто і говорить дещо в її імені, то це говорять за неї її передвоєнні окупанти, головно Советська Росія і Польща”. Потім подано голоси американської й англійської преси про „болячку Східної Європи”, себто про відносини в Україні, з тим заключенням, що „щоб запанували в Східній Європі тривалий мир і справедливість, треба дозволити

Україні рішати про свою долю”, а коли так не буде, то „Україна остане надалі болячкою Східної Європи”.

Зреорганізований Уараїнський Конгресовий Комітет проголосив теж Другий Конгрес Американців Української Роду, в місті Філядельфії, в днях 22 і 23 січня 1944 року, зазначаючи, що це зідуться до Філядельфії, колиски Незалежності Америки” в 25-ту річницю проголошення Злуки всіх українських земель в Одну Соборну Незалежну Українську Державу горожани вільної землі Вашингтона, бувши співтворці й співчасники тої історичної події та їхні нащадки”.

Перед самим Другим Конгресом видано ще англійською мовою перше число Бюлетену, який У. К. Комітет рішив видавати, в якому подано ціли У. К. Комітету, як і програму Другого Конгресу, а далі статтю про американських українців та про окремішність української мови і національності. В Бюлетині поміщено теж Меморіал У. К. Комітету до державного секретаря Кордела Гола.

Український Конгрес у Філядельфії

Другий Конгрес Американців Українського Роду, як його офіційно проголошено, відбувся в Філядельфії дня 22. січня 1944 року серед цілком інших обставин як конгрес Американських Українців у Вашингтоні, в дні 24. травня 1940 року. Злучені Держави вже кривавились понад два роки у війні. Був це момент великого напруження, бо саме зачалась підготовка до остаточної розправи з Гітлером в Європі, а з Японією на Пацифіку. Совети, мілітарний союзник Злучених Держав, ввійшли тоді з Польщею в спір за границі, який набрав сильної гостроти головню через українські землі, себто через Західну Україну. В спір був вмішаний і уряд Злучених Держав, бо польський уряд на вигнання віднісся до Великої Британії й З. Д. А., щоби посередничили в спорі, а властиво, щоб перебрали на себе його вирішення, на що, очевидно, треба булоб згоди збоку СССР, чого одначе не було. В цілій американській пресі писалось багато про цей спір, а дехто, як от Нью Йорк Таймс, підніс навіть таку заввагу, що в тому спорі бракує третьої партії — українського народу. За ту „третю партію” мав отже сказати слово Український Конгрес у Філядельфії. Саме цього найбільше побоювалась та пропаганда, що поборює постійно кожну оборону права українського народу на самостійне життя. Ось і тому вже кілька тижнів перед тим Конгресом пішла кампанія збоку комуністичної преси, що намагалась надати тому Конгресови „націстичний” характер, а коли іде про українських большевиків, то ті ще надавали йому „польську марку”. Мовляв зідуться, щоб заявись за прилучення Західної України до Польщі. Дійшло до цього, що до цієї проти-української кампанії вжито навіть радіо, яким користувався один з широко розрекламованих американських радіових коментаторів, Волтер Вінчел, що взивав мешканців міста Філядельфії, щоб знали, що на Українським Конгресі говоритиме такий (іде тут

широ пишучого ці рядки), про якого пишеться в „Саботаж”, а в якій описана субверзивна, не-американська робота. Таке заявив він тоді, коли майже рік тому автори ним згаданих, а поміщених у тій книжці калюмній, Алберт Кан і Майкел Сайерс, усе те відкликали. Знов філадельфійська преса подала, що до управи готелю Бенджамин Френклин, де мав відбутись Конгрес, прибули представники комуністичного американського часопису „Дейлі Воркер” та „Ради Советсько-Американської Приязні” з домаганням, щоб відмовити галі. І все це роблено тоді, коли словом і ділом вказувано, що конгресовим головним завданням є об'єднання американсько-українських сил для попертя новими матеріяльними і моральними зусиллями президента держави, його уряд, та геройську боротьбу з ворогами. Та те не відгравало ніякого значіння в проти-українській кампанії, а тільки те, що Конгрес назначено на день 22. січня, себто в пам'ять того пропам'ятного дня з 1919 року, коли в Києві проголошено одну, соборну, народоправну, українську державу.

Другий Конгрес Американців Українського Роду не був плянований на такі розміри, як був Вашингтонський Конгрес. Сам уряд звертав багато разів увагу, щоб не скликати великих здвигів народу, бо таке відбивається уємно на комунікації й військовій промисловості. Та проте було крім гостей 235 делегатів з різних міст і околиць. Другий Конгрес мав за завдання полагодити остаточно справу реорганізації Українського Конгресового Комітету, даючи на неї згоду, або відкидаючи її, а теж ухвалити програму дальшої праці. Зокрема мав він сказати слово в справі українського народу, що ще далі в неволі.

Зачався він відспіванням п-ною Любою Ковальською американського гимну. Божої помочі візав о. Мирон Данилович, а присутні відспівали „Царю Небесний”. По привіті й справозданню від імені уряду, яке здав предсідник Степан Шумейко, наступив ряд докладів. Адв. Іван Панчук підкреслив у своїм докладі „Наша участь у військових зусиллях” високу мораль американських українців у їхній допомозі військовим зусиллям і різним військовим гуманітарним акціям. Д-р Володимир Галан представляючи „Українську Ударну Кампанію за Воєнні Бонди” обговорив акцію закупна військових бондів серед американських українців, спинившись довше на біжучій компанії в справі Четвертої Воєнної Позички, в якій американські українці повели через У. К. Комітет окрему Ударну Кампанію, що має дати Державній Скарбниці п'ять мільйонів доларів, з чого вже закуплено військових бондів на самому початку на суму одного мільйона доларів. Пані Клявдія Олесницька, говорячи на тему „Війна і жіноцтво”, зreferувала ролю українського жіноцтва в допомозі військовим зусиллям, заявляючись за скоординовання при помочі У. К. Комітету всієї жіночої акції для Американського Червоного Хреста, щоб таким робом дістати признание для цілого американсько-українського загалу. Учителька Марія Куси, говорячи про „Координацію праці”, зазначила, що молодь по-

виннаб перебрати на себе народню працю. Клала найбільшу вагу на потребу поліпшення Рідної Школи та вивчення української мови. Скарбник Дмитро Галичин обговорив у докладі про „Матеріальну допомогу У. К. Комітетови” мінімальні кошти, звязані з дальшою працею, до якої врахував видавання бюлетину і журналу англійською мовою, кажучи, що громадянство повинно зложити до Комітету на рік принаймні \$30,000, себто стільки, що мінімально складало до війни на старокраєві потреби. Голова Степан Шумейко говорив на тему „Що криється за проти-американською і проти-українською кампанією”, зокрема про те, звідки вона береться, себто про комуністів і комунізуючих і тих, що написали книжку „Саботаж”, п'януючи авторів як брехунів, що не могли нічого доказати і мусіли відкликати неправди, які одначе комуністи далі ширять ще й при помочі таких як радіовий коментатор Вінчел. Тут роджена молодь українського походження, до якої належить теж і докладчик, глядить на ці калюмнії як на атаки ворогів американської демократії, як атаки тих, що хочуть загнати український нарід спід варварства нацистичної окупації у нову неволю. Проф. Микола Чубатий, говорячи на тему „Самостійна Україна історичною konieczністю”, дав історичне обосновання прав українського народу до самостійної й соборної української держави від найдавніших часів аж до Акту Злуки з 22. січня 1919 року. Підкреслив що цей Акт є тим, що відповідає одиноко справжнім почуванням українських народніх мас, як теж є одиноким легальним актом, виданим українським народом в часі, коли він мав змогу висказати свою волю свобідно й по демократичному. Д-р Лонгин Цегельський, говорячи про Воєнно-Допомоговий Фонд, представив образ повоєнної нужди, якої зазнав український нарід по минулій війні, як теж навів факти, по яких уже тепер пізнати, що соціяльна революція та національна боротьба теперішнього часу викине масу українських збігців, яких треба буде ратувати від смерті і нужди вже тому, що між ними будуть найкращі й найвизначніші сили українського народу. Д-р Лука Мишуга, говорячи на тему „Вільна Україна — перемога демократії”, ствердив, що свобода є найбільшою цінністю американського народу, та що американська демократія не тільки, що ту свободу охороняє, але вважає, що вона є не тільки скарбом Америки, але й найкращою надією для поневоленого світа. Ось тому Америка завжди стоїть по стороні тих, що терплять від деспотів. Вільна і самостійна Укаріна, казав докладчик, це не тільки перемога тих демократичних принципів, що їх проголосив президент Рузвелт, а просто перемога звичайної приличности і людскости.

До нової управи Українського Конгресового Комітету зістали вибрані: Степан Шумейко, голова. Заступники голови: адв. Іван Панчук, д-р Володимир Галан, Василь Шабатура, Олена Штогрин. Секретарі: Степан Курлак — рекордовий, Богдан Катамай — фінансовий. Касієр — Дмитро Галичин. Контрольна комісія: Іван Іванчук, Марія Демидчук

і Михайло Дуткевич. Члени Українського Конгресового Комітету: о. В. Білінський, о-р д-р В. Федаш, В. Довгань, о. Білонь, о. Г. Пипюк, проф. М. Чубатий, д-р Л. Цегельський, Клявдія Олесницька, інж. Т. Запорожець, А. Маланчук, о. А. Кість, проф. А. Грановський, М. Чемний, Геновефа Зепко, Катерина Хомяк, д-р. Л. Мишуга.

Зїзд закінчено відспіванням „Ще не вмерла Україна”. Того дня відбувся святочний бенкет, яким проводив д-р Павло Дубас, а на якому промовляли, між іншим, о. П. Корсуновський та д-р Л. Цегельський, що були свідками і учасниками Акту Злуки з 22. січня 1919 р. Наступного дня відбувся святочний концерт, присвячений 25-літнім роковинам злуки українських земель.

Резолюції Другого Конгресу Американських Українців стверджують, що цей конгрес має свій початок у Першій Конгресі Американських Українців, що відбувся у Вашингтоні, та що обидва скликувано з одних і тих самих причин: для особливої служби Америці в часі теперішньої війни і для помочі Україні відзискати свою державну незалежність. Затверджено Ударну Кампанію Американських Українців за Воєнні Бонди, чергову кампанію за Воєнний Фонд Червоного Хреста, як теж визнано як необхідну конечність прийти з безпосередньою допомогою нещасним українським воєнним жертвам та втікачам через зорганізованя для цієї цілі чисто гуманітарного і політичного Українського Воєнного Комітету Допомоги Жертвам і Втікачам. Конгрес осудив окремою резолюцією не-американську проти-українську кампанію, як ту, що розеднює сили краю та є джерелом расової ненависти. А в резолюції про „Змагання до незалежності України” підкреслено, що „український нарід на своїй рідній землі, позбавлений всякої нагоди свобідно висловити свої почування в цій справі, інстинктивно звертається тепер, як звертався і в минулому до нас, своїх американських свояків, розлучених від нього щонайбільше одною генерацією, щоб ми використали свободу й демократію, якою тут тишимося, і сказали про нього правду, а зокрема заговорили про його почування і змагання”. Далі навязано історію України до Акту Злуки з 22. січня 1919 року, коли то Східня і Західня Україна злилися в одну соборну Українську Народню Республіку. Закінчено цю резолюцію тим, що „в світлі згаданих фактів, а також з метою, щоб після перемоги запанувала правда і мир у Східній Європі, Другий Конгрес Американців Українського Походження звертає увагу на доказану сотками літ історичну конечність відбудови на всіх неоспоримо українських етнографічних землях незалежної демократичної української держави”.

з. Богдан Олесь.

ТУТ ВИРІС – ТАМ БУВ – СЮДИ ВЕРНУВ

Хто й як заціпляв українські почування.

УЖЕ САМЕ моє ім'я „Богдан” заставляло мене в наймолодших літах щось знати про Україну і український нарід. Требаж було вияснити своїм товаришам від забави і науки, що це за чудне ім'я, про яке вони ніколи не чули! А тим самим і розповідати їм про козаків, що то гонили по широких степах, чи пливали по бурливому Чорному морю, а далі й про великого козацького гетьмана-Богдана Хмельницького.

Про те все я знав уже дещо дитиною з того, що нам дітям мама розповідала. А ці оповідання дуже займали мою дитячу увагу.

Мої родичі, хоч знали англійську мову, добре пильнували, щоб ми знали теж і українську мову. Не йшло воно з тим їхнім бажанням так дуже гладко. Бо як ми приходили зі школи, то кожне хотіло похвалитись, як то добре говорить по англійськи. Ось так булиб ми і занехали українську мову, але родичі не давали. Щоб нам приговорити до розуму і серця, що треба пошанувати також і українську мову, то, як памятаю, мама нераз бралась до своєї „старосвітської поради”, яка висіла за образом Матери Божої... Не можна сказати, щоб воно цілком не помагало. Часом приговорило ліпше як добре слово!

Та поправді заважувало що інше. Заважувала та традиція, якої в нас в хаті дуже строго придержувалося, особливо в такі свята як Різдво і Великдень. Це було для нас урочистістю, як ми на Святий Вечір всі клякали і так разом відмовляли молитви, а потім колядували. Врочисті побажання тата кожному з нас з просфорою, були для нас родинним церемоніялом і якоюсь святістю. Як тепер пригадую собі те все, то мені здається, що мало на нас вплив навіть і таке як те, що мама вчила нас маленькими українських народніх танців, себто дрібних коломийкових кроків, як ми зачинали щойно добре ходити.

Як я скінчив перший рік вищої школи, а в осені 1933 року отво-

рили Українську Вищу Школу в Стемфорді (Конетикат), то в тій школі примістили родичі теж і мене, п'ятнадцятилітнього хлопця.

Продовж трьох років я вивчив краще українську мову та обзнайомився ближче з українською літературою і культурою. А як ми, себто студенти, задумали зорганізувати свій часопис, то я вже міг зайнятись українською сторінкою.

Минули три роки ось такої науки. Я подав до відома відповідних чинників, що бажав би віддатись богословським студіям.

При кінці літа 1936 року мене повідомлено, щоб я готовився відїхати до українського Духовного Семинара в Станиславові, в Західній Україні.

З Філядельфії до Станиславова.

Мав я тоді несповна 18 років. Відїхати мав я сам.

Приготовляючись до дороги, я старався бачити старий край в уяві. Та якось виглядав він мені чимсь дуже нереальним, не зважаючи на те, що я стільки наслухався про нього, а теж начитався.

Чи дійсно там їдять тільки бульбу і капусту, як це розказують? Чи ходять там в таких чоботах і вишивках, як бачимо на тих наших аматорських виставах, в яких і я сам брав нераз участь?

Не бракувало теж і різних „кумівських порад”, з якими звертались різні одиниці до моїх родичів, як почули, що я вибираюсь на дальшу науку до краю. Казали: Деж то можна слати дитину до якогось там Станиславова, коли тут такі великі школи! Деякі знов вважали родичів за людей без серця, що пускають „дитину в таку далеку дорогу”. Ще й додавали: Та деж він видержить галицьку нужду, зазнавши американського добра! А ще інші, то таки просто закладались, що я не видержу в Галичині довше як три місяці й скоро назад поверну.

В таких настроях і думках відїхав я в жовтні 1936 р. з Нью Йорку до Галичини. А по яких двох тижнях уже був на залізничім двірці в Станиславові.

Було це вечером. Знаючи, що Станиславів це місто, вийшов я шукати автомобіля, себто таксівки. Та якеж було моє здивовання, як побачив тільки візки з кіньми, які там називають „фіякрами”, як це мені пізніше сказали. Думаючи, що ці фіякри певно призначені для тих, що їдуть на села, де нема добрих доріг, я пішов далі шукати за автом.

І таки найшов. Казав шоферови завести себе до Духовного Семинара. Та він поглянув на мене якось недовірливо. Пізніше я зрозумів, що він дивувався, як завважив мій молодий вік і почув в українській мові, щоб мене везти до Семинара. Аж на третім році мого побуту пригадали мені це мої товариші, кажучи, що я викликав тоді в Семинарі велику сензацію, бо деж бідному богословови заїзджати автом під Семинар!

У Духовнім Семінарі.

Перші дні видавались мені цікавими, але й дивними. Я знайшовся серед кружка, де всі говорять тільки українською мовою, хоч на викладах чути було ще й латинську мову, старослов'янську, грецьку, а навіть єврейську. Та найбільше дивувало мене те, що та українська мова, яку я там чув, була відмінна від тої, до якої я був звик в Америці. Тоді я пізнав, як дуже ми крутимо українською мовою в Америці, додаючи англійські закінчення до українських слів. Але і з дивом споглядали на мене теж і мої товариші. Їм теж було дивно, що то мене спонукало їхати з Америки до малого міста в Галичині. Якийсь час вважали мене навіть за якогось чудака. А не говорили про мене інакше як „Америка”.

Ось та назва так прилипла до мене, що вже остала при мені до самого кінця мого побуту в Західній Україні!

Та незабаром зачали ми до себе звикати, товаришувати, а вкінці й заприятелюватись. Серед науки час скоро минав. І так минули перші три місяці. Я нагадав собі, як то мені заповідали в Америці, що не видержу в Галичині довше як три тижні. Та пригадав собі це тільки з усміхом! Мої товариші зачали ставати мені рідними братами, а мені мило було бути разом з ними. Та признаюся, що не йшло мені з усім так легко. До дечого таки тяжко було навикнути, особливо через те, що не було наших американських вигід. І в школі не було так легко, бож уся наука йшла в українській мові. Треба було писати виклади українською мовою і вчитись різних предметів, подаваних цією мовою. Теж треба було заакліматизуватись до нових умовин в науці, як і в цілоденному життю. А це все приходило мені спочатку тяжко.

Що мені впадало відразу найбільше в очі, то різниця між молоддю в Америці й тою, з якою я там стрівуся і разом жив. Мої ровесники в Галичині виглядали якби старші, серйозніші. Вони цікавились такими предметами, які нам в Америці й до голови не приходили. І живо над усім дискутували. А щодо школи, то нам в Америці видавалось просто природним скінчити вищу школу. Але там це була велика річ. Здати матуру — це вже було щось високе. А як здав її, то знов виринала інша проблема: Чи приймуть на університет? Цеж не з польського роду, та „греко-католик”! Духовні Семінарі саме й були переповнені можливо теж і тому, що інші шляхи до науки були для української молоді замкнені, або дуже утруднені. Але й скінчиш теологію, висвятишся, підеш на парохію, то теж життя важке, як хочеш чесно послужити своєму народови. Зараз поліція, протоколи, адміністраційні кари, а часто і тюрма. За що? За те, що от в метриці написав вірно українське прізвище, чи не згадав при Службі Божій „пана президента” тої держави, що паціфікує твоїх вірних...

Ось про такі речі йшли балачки між богословами і придумувались способи, як себе загартувувати, щоби видержували всі можливі переслідування ворожої влади і служити вірно церкві й своєму народови.

А це додавало нашій науці й нашому життю якоїсь більшої поваги, ідейности.

Ось так минув мені перший рік. Прийшли іспити. Я щасливо їх перейшов. А тепер гайда на вакації, на село! Розізджаються питомці й запрошують мене до себе; просять відвідати. Але були і такі (аж смішно мені, коли тепер собі це нагадаю!), що вагались мене запрошувати. Казали: Таж це „американець”! Де йому на селі жити, під сільською стріхою. Ще на приходстві, то ввійшлоб, а так — то таки не йде.

А я просто таки рвався на село. І нетерпеливо ждав тої хвилини, коли нас випустять. Ніколи в життю не забуду своєї першої подорожі; фірою на село на Поділля за Чортковом. Перший раз у життю я їхав фірою і то на снопі, бо забракло сидження. За пів години їзди тримали мене товариші з двох боків, бо сувався на всі сторони. Та ця наука, яку я тоді набув, мені потім добре придалась, себто три роки пізніше, як я фірманів під большевиками.

Свої перші вакації в Галичині я перебув у многих околицях і бував у многих українських селах, на Поділля, Підгір'ю і Гуцульщині. Бував на приходствах, бував і в хатах селян, міщан і світської інтелігенції. Був навіть у гуцульській колибі.

Приглядаючись тому життю, я не міг з дива вийти, як той український нарід, будучи постійно під обухом чужої, йому ворожої влади, міг так давати собі з усім раду. Ось того подиву не вмю описати, бо це все треба таки бачити власними очима, щоб його якслід зрозуміти і відчути. Люди терпіли. І дуже тяжко працювали. А проте були веселі й навіть забавлялись, як була нагода. Такої ширости, якої я там зазнавав, чи якої був сам свідком, я до цього часу ніде не бачив і не відчув. Як я порівнював тих людей з нашими людьми, що живуть в Америці, то мені здавалось (і здається!), що наші люди тут багато дечого доброго призабули, а то й затратили. І так воно мені нераз виглядає, що добро не конче мусить виходити на добре, та що серед біди, терпін'я і переслідувань люди скорше стають дійсними людьми з щедрим і благородним серцем, ніж у добрі.

Відвідав я тоді і Львів. Пересидів там цілий тиждень. Відвідував церкви, музеї, бібліотеки та різні українські установи. Щось є у тому місті, що вас до нього тягне. Що саме, тяжко мені на те відповісти. Але пишу, що відчуваю. Я таки дуже його полюбив, хоч воно має характер відмінний від наших американських міст, до яких я звик. Може тому, що за нього я стільки наслухався ще малим, що це славне й з природи гарно положене місто було засноване одним з давних моїх українських предків. А може тому, що за нього український нарід стільки натерпівся, та що ним через те й так дорожить.

І мені, як „американському паничеві”, пробував дехто у Львові звертати увагу, що це „польське місто”, та що я обов'язаний говорити по польськи. Таке мені трапилось, між іншим, на залізничій стації, як я зажадав білету „до Перемишля”, а урядовець відповів, що треба каза-

ти „Пршемисль”, а не „Перемишль”. Може й тому теж Перемишль став мені дорогим хоч, як думаю, заважило тут більше те, що мої родичі походять з цього повіту: тато з Тарнівців, а мама з Вільшан.

У рідних сторонах моїх родичів, то вже таки не могли натішитись „внуком з Америки”. Та цей „внук” в очах польського команданта поліції був тільки „американським гайдамакою”.

Найбільше ненавиділа мене поліція за те, що я не хотів говорити польською мовою. Був би я за те добре „вскурав” трохи пізніше, підчас одної прогульки, в горах Карпатах, якби в останній хвилині не був виняв американський паспорт і не виказав, що я не лише питомцем з Духовного Семинара в Станиславові, але, що заважило, — американським громадянином. Як я жандармови загрозив, то ще „вдарив в дах” і перепрошував за грубу поведінку. Але якби це було виглядало, якби я був тільки українським богословом і польським підданим! Мене, що виріс в Америці, страшно вражало ось те брутальне поведіння польської влади супроти українських людей; ось та бута; ось те переконання, що поляки це якась вижча раса, а українці нижча. Думаю, що це найголовніше джерело польсько-української ненависти, бо саме на тому тлі повставали інші лиха та конфлікти.

Найбільше вражіння робило на мене те, що не зважаючи на переслідування український нарід не падав духом, а держався бодро, навіть гордо, тяжко працюючи, на все змагаючи до щораз вищого національного й культурного розвою. Правда, були суперечки, а то й боротьба між різними групами. Та коли йшло про якусь важну загально-народню справу, то таки всі йшли разом. Тільки одиниці, осібняки, виломлювальсь спід такої загальної громадської дисципліни.

Міг би дехто подумати, що коли я бував у різних українських домах чи організаціях, то як „американець” не міг доглянути правди, бо люди, з якими стрічався, старались представляти мені все в рожевому світлі. Отже того не було з тої простої причини, що як я бував між людьми, то вони нераз кілька днів не знали, що я „американець”. Я навіть просив товаришів, щоби не згадували, як мене де представляли, що я з Америки, а тільки представляли як товариша з Семинара. Я сам хотів переконатись, чи хто догадається, що я „американець”. Звичайно люди приймали мене природно та відносились до мене так, як до кожного іншого. Але бувало, що як дехто довідався, що я „американець”, то зараз ставився до мене „з резервою”. Та таких було дуже мало. Звичайно люди не знали, хто я такий, а брали за „свого” і розговорювалися з мною щиро й отверто про всі справи.

Навіть ті, що знали, що я „американець”, старались, щоб я пізнав всі сторони українського життя. Памятаю, як одного разу їхав я залізницею з своїм товаришем, а з ним була його сестра, що звикла до „великого міста” і не моглаб, як казала, жити в такій „дірі” як Станиславів. Вона брала мене за такого, що певно походить десь з якогось села спід Станиславова. Та як я їй сказав, що не можу погодитись з її розу-

мованням, бо походжу з далеко більших міст як от Львів, а міг би жити і в Станиславові, то вона добре наговорила своєму братови, що не представив їй мене як такого, що з Америки.

Ось так я їздив по цілій Галичині.

Рідна земля — святість.

Приглядаючись українському селянинови, я набрав вражіння, що він надзвичайно сильно привязаний до своєї землі. Памятаю, як весною 1940 року, три тижні перед Великоднем, прийшов наказ советської влади, щоби населення, мешкаюче над Сяном на один кілометр вширину, покинуло свої оселі та винеслось на бувші німецькі кольонії в Західній Україні. Хоч то була переміна на тій самій українській землі, але треба було людям покидати їхній клаптик рідної землі, з яким вони зросли. Моя рідня мешкала трохи далше і тому виратувалась. Та всі ми помагали іншим переселюватись.

Тоді теж і я „фірманив”, як це вже згадував. Цілими днями і ночами вивозили ми господарське добро на сховок до нашого села. Останнього дня, в суботу, відвезли ми на стацію жінок і дітей. Остали на місці ще тільки самі мужчини-господарі з возами. Як уже їм прийшлось покидати землю, то я був свідком, як на подвірях усі, як на яку команду, поклякали, помолились і так прощались з землею, цілуючи її. Такої сцени не можна в життю ніколи забути. Мені самому серце краялось з жалю, як глядів на це. Та заради не було.

Таких сцен я бачив потім більше, бож виселювано українських людей тисячами. І то виселювано на далекі, чужі землі... Та та перша сцена найбільше врилася в мою душу. Я згадав за неї, як вернув до Америки і описував Великдень, бо під Великдень це все діялось, коли то дзвонів воскресних не було чути, а молоді гагілок не виводили.

Та проте й тоді, і під тяжким московським заборолом, билося те саме українське серце, що й під польською окупацією. І ті самі надії леліяли люди у своїх серцях теж і серед нових злиднів. Христос воскрес! — витали одні других в переконанню, що переживають такі важкі часи, що подібні до тих, в яких Христос страждав і життя своє віддав, щоб вкінці перемогла Правда. Ось такими настроями жив український нарід в Західній Україні в часі, коли я її покидав, відїзджаючи до Америки, а перебувши на її землях від жовтня 1936 до вересня 1939 року під польською владою, а від вересня 1939 до кінця січня 1941 року — під большевицькою.

По повороті до Америки.

Дня 28. січня 1941 року виїхав я зо Львова, очевидно по дуже тяжких перешкодах і турботах, щоб вернути до землі, де я родився і виховався. Вертаючи був у Києві й Москві. Прибув через Сибір до Японії,

а звідси кораблем до Злучених Держав, так, що в Філядельфії був я вже 17. березня.

Кілька років побуту на українській землі, та ще в молодому віці й серед молоді, залишили на мені певні сліди. Перше, на що всі звернули увагу по моїм повороті — була моя українська мова. Навіть дехто назвав мене „хвальком” за те, що я не калічив української мови різними нашими американськими додатками! Казали, що хочу „старих вчити”, як то треба говорити!

Річ природна, що найбільше питали мене всюди про те, як жилося українському народови під Польщею, а як під большевиками, чи як є з релігією у Совегах. На ту останню тему, як і взагалі про те, як живуть люди під комуністичним режимом, мав я виклад для Лицарів Колюмба, де ці справи викликали велике зацікавлення. Коли я говорив про те життя до нашої молоді, то цікаве, що нераз траплялось, що молоді питали, чи ввиду цієї небезпеки, яка грозить українському народови в Європі збоку різних ворогів, українські люди в старім краю таксамо в незгоді між собою, як тут в Америці. Та я радий, що переконав не одного, що життя українців в старому краю є відмінне від нашого, та що які не булиб там різниці між українцями, нарід держиться назагал бодро й характерно й з повною посвятою боронить свого права. Ще додавав, що як не може боротись часом письмом, то висказує свої погляди знаменитими жартами („джовками”), глибокими своїм сенсом. Я їх привіз цілу купу; хлопці нераз добре насміялись, слухаючи їх.

Вернувши, не було багато часу, щоб „заакліматизуватись”, бо треба було докінчувати богословські студії, які я покінчив до року в Католицькій Університеті в Вашингтоні. По висвяченню, що наступило 14. січня 1942 року, влада призначила мене парохом невеличкої громади.

Доперва тут я вповні пізнав, скільки мені допомгло те, що я був в Західній Україні. В першу чергу я добре розумів своїх парохіян. Я не тільки міг розмовляти з ними по їхньому, але й думати, а тим самим скоро й легко відчувати, чого вони бажають. А тим самим лекше було піти їм назустріч. Я теж відразу пізнав, що наші люди, що тут живуть довгі літа, мають цілком помилковий погляд про старий край. Вони думають про рідний край в такий спосіб, як вони його знають сперед яких 30 років. І то так, що нераз тяжко їм навіть витолкувати, що той їх рідний край цілком змінився, що там змінився спосіб думання, що змінилися життєві обставини, та що життя пішло вперед, не зважаючи на гнет збоку окупантів. Навіть є різниця щодо співжиття між священиками. В старім краю, а це кажу з свого досвіду, була велика щирість між священиками. Вони сходились разом навіть у тих небезпечних часах, коли за самі такі сходини можна було добре відпокутувати. Зійшовшись, обмінювались думками і взаїмно собі помагали; так, як це було теж і між світськими.

Маю вражіння, що матеріяльна сторона не відграє в краю тої ролі, що тут, де вона нераз заважає аж до таких розмірів, що рвуться нераз

товариські зносини навіть між найкращими друзами, навіть між рідними братами. І тому, як мені видається, то хоч ми тут з економічного боку живемо далеко краще ніж ті, з якими я був в старім краю, але коли брати під увагу що інше — серце й душу — то сумніваюся.

І того не можу ще й досі зрозуміти: Як це може бути, що ми, живучи тут серед добра, так часто знеохочуємось у якійсь ідейній чи гуманітарній праці? Чому ми так часто попадаємо майже в розпуку, коли нам треба за якусь добру справу постояти і за це потерпіти? Такої розпуки не бачив я у старому краю. Там, в Україні, замість розпуки всюди сяла прадідівська, українська, козацька відвага і самопосвята, хоч правду кажучи, було там забагато причин до розпуки.

Мої переживання у старому краю, оскільки траплялася нагода, послужили мені в моім першім душпастирстві матеріалом до кращого злиття з моїми парохіянами. А тепер, коли маю катехитурю в нашій Вищій Школі в Стемфорді, маю іншого роду нагоду, бож приходиться говорити про це з молодими хлопцями, що ніколи України не бачили. І тут мій побут у краю стає мені тепер у великій пригоді, бо можу розказувати хлопцям про край їхніх батьків, дідів і прадідів як наочний свідок; як той, що все те бачив і переживав. Крім цього ще й як той, що сам був учеником цієї самої школи.

Закінчу тим:

Поки жити буду, буду дякувати Богови і тим особам, як і обставинам, завдяки яким я мав нагоду перебути кілька молодих літ на землі моїх прадідів. Хоч тяжкі це були часи, коли я там перебував, бож земля ця була раз під одним окупантом, а потім під другим, але пам'ять про неї й тих добрих, щирих та благородних людей, ще так кріпко цієї землі й своєї віри держаться — залишиться у мене на ціле життя.

Л. М.

ЛІГА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

СВОБОДІ з 18. вересня 1933 р. є видрукована англійською мовою „Відозва до всіх американсько-українських молодечих організацій”, яка зачинається такими словами:

„Дні 16 і 17 серпня цього року стали історичними. Це перший раз за цілу історію українського народу в Америці в згаданих днях відбувся в Шікаго конгрес (чи конвенція) делегатів американсько-української молоді з усіх частин Злучених Держав і Канади, на якому повзято перші кроки до створення постійної весь край обіймаючої ліги нашої американсько-української молоді”.

З цього, що тут сказано, не виходить, що до цього часу не було ніяких молодечих організацій. Ні. Вони були по всіх більших українських осередках. Не було тільки центральної молодечої організації. Про потребу такої централі говорили не раз піоніри цієї ідеї на конгресах Об'єднання Українських Організацій в Америці, на які прибувала молодь з різних сторін, та де були виголошені довгими роками реферати про молодь і збоку молоді. Дперва Світова Вистава в Шікаго з проголошенням нею „Українським Тижнем” дала особливо добру нагоду зібрати в один час більше число молоді з найдалших закутин американсько-канадійської землі й можливість почути від неї голос про цю справу.

Перший Конгрес Американсько - Української
Молоді.

Ось так і прийшло до Першого Конгресу Української Молоді в Злучених Державах, в Шікаго Колізеюм, в днях 16 і 17 серпня 1933 р. Протокол нарад (по українськи) поміщений в числах Свободи з 14. і 15. вересня 1933; по англійськи в Юкрейніен Віклі з 28. серпня 1943. Конгрес повитала Анастазія Олеськів, представниця Ініціативного Комітету для скликання першого конгресу американсько-української мо-

лоді, який повстав в Шікаго 28. квітня 1933 і складався з представників різних українських молодечих клубів м. Шікаго. Президія Конгресу була така: д-р П. Канчір голова, Марія Козира і Федір Луців, секретарі. Перший день складався з численних привітів представників різних центральних українських організацій і преси, як теж молоді з стейтів і Канади. Ряд рефератів започаткував д-р Л. Мишуга, говорячи на тему „Ідеали Українсько-Американської Молоді”, Іван Королишин говорив про труднощі з наукою української мови, Стефанія Перестюк про Український Жіночий Пласт, Марія Лехицька про „Українську Молодь Західньої України”. Потім виголосив С. Шумейко реферат про „Способи організування української молоді”, а Андрій Павлик подав приклади з організування української молоді в Канаді. Д-р О. Дирбавка, один з ініціаторів Конгресу, та Анастасія Олеськів запропонували вибір 7 секцій (культурно-освітня, спортова, українського мистецтва, студентського фонду і т. д.) для підготовки плянів, що входилиб в програму організації молоді. Від імени організаційної секції предложив С. Шумейко плян Ліги Української Молоді Північної Америки (Ukrainian Youth's League of North America), як такої організації молоді, що булаб безпартійна, та що тісно працювалаб разом з тою молоддю, що вже є в різних організаціях, і з таким приреченням:

„Ми, українські молодечі організації, зеднуємо себе в Лігу Української Молоді Північної Америки, щоб осягнути краще зрозуміння ідеалів і проблем українського народу”.

Ухвали інших секцій рішено вложити в статут нової організації, яку отсе заложено, а якої першу управу вибрано в такому складі: Степан Шумейко, голова, Галя Гаврилук (з Канади), заст. голови, Анна Балко, секретарка, Степан Данилишин, касієр.

В ухваленій відозві накликувано молодь себе організувати, а то на те, „щоб себе краще пізнати і зрозуміти”, а теж, щоб пізнати і зрозуміти „ідеали і проблеми українського народу”.

Д а л ь ш і К о н г р е с и М о л о д і .

Біля сто делегатів з молоді прибуло на Д р у г и й Конгрес Української Молоді в Америці, що відбувся в днях 1 і 2 вересня 1943 р. в Інтернешенел Інститут в Нью Йорку. Проводив Володимир Семенина, секретарювали: Анна М. Бенцаль і Теодор Луців. По звітах і привітах виголошено такі реферати: В. Семенина про відношення української молоді в Америці до української літератури, Т. Луців про ролю українського студентства в Америці, Марія Гамбаль: Українці чи американці?, Анастасія Олеськів про вплив української молоді на українську справу, Володимир Буката про практичну розвязку молодю її проблем, Михайло Пізняк про вагу характеру в поступі української молоді, Степан Ярема про внутрішнє організаційне життя молоді, Олександр

Яремко про спорт як середник в пропаганді українських ідеалів, Микола Гаврилко про відношення нашої молоді до старого краю.

До нового уряду ввійшли: Степан Шумейко, голова, Анастасія Олеськів, заст. голови, Володимир Буката, секретар, Степан Данилишин, скарбник. Для газетної пропаганди в справі Ліги вибрано такий комітет: В. Семенина, В. Буката, Маргарета Семенків. Єлисавета Дичко, Стефанія Кудрик, С. Ярема.

Знагоди цього конгресу Союз Українок Америки влаштував в Інтернаціональнім Інституті виставку українського народнього мистецтва. Конгрес був получений ще з обідом, прогульками і товариською забавою.

„Юкрейніен Віклі” з 7. вересня 1934 р., згадуючи за цей Конгрес, пише, що треба з приємністю підкреслити, що молоді „члени Українського Народного Союзу відгравали таку визначну ролю на Другім Конгресі Молоді”, бо це ознака, що „вони продовжують традицію і ту спадщину, що їм передає У. Н. Союз”. І те є потішаючим, пишеться далі, що „молодь прибула з різних сторін краю з власної ініціативи і на власний кошт”, щоб „більше роздмухати полумя українського життя в Америці”, в часі, коли дехто з песимістів похитує головою, додаючи скорий кінець тому життю...

Т р е т ь і й Конгрес відбувся в готелі Статлер, в місті Дітроїті, в днях 31 серпня і 1 вересня 1935, при участі біля сто делегатів. Предсідником був Іван Панчук, а секретарями Катерина Зубинська та Іван Іванчук. Доклади виголосили: Марійка Боднар „Проблеми молоді”, Іван Панчук „Наша молодь на свому шляху”, Анастасія Олеськів „Вплив українських політичних партій на нашу молодь”, Степан Данилишин „Роля нашої молоді в американськім політичнім життю”, Осип Д. Стеткевич „Майбутне української мови в Америці”, Богдан Катамай „Будьмо з собою отверті!”, Олександр Яремко „Спорт і наша молодь”. В. Н. Наконечний „Значіння Молодечих Спортових Днів”.

По дискусії стверджено в резолюціях, що треба допомагати молоді краще пізнати минуле українського народу, його мову, культуру і традицію, як теж ухвалено створити комісію, що випрацювалаб проект, як передавати правильно українські імена по англійськи. Окрему увагу присвячено спортовій акції.

До нового уряду ввійшли: Степан Шумейко, голова, Анастасія Олеськів і Степан Ярема, заст. голови, Маргарета Семенків і Стефанія Монастирська, секретарки, Степан Данилишин, скарбник.

„Юкрейніен Віклі” з 6. вересня 1935 р., розглядаючи, що треба вважати найбільшим успіхом конгресу, відповідає, що те, що „молодь зачинає ходити справді власними ногами”, пізнавши свої власні сили, і талани. Та це, кажеться далі, не треба розуміти так, що молодь злегковажила собі осяги старої генерації, коли висказувала свої критичні завваги.

Найбільше представників молоді було на Четвертій Конгресі, що відбувся в 1936 році в готелі Силванія, в Філядельфії, на Лейбор Дей. Було зареєстрованих 360 делегатів. Конгрес був отриманий з „Українсько-Американською Олімпіадою”, в якій взяло участь 150 українських змагунів в програмі, а було ще 70 інших, що були учасниками інших змагань. Часописи подали, що цій Олімпіаді приглядалось 5,000 людей. Преса була заповнена звідомленнями і фотографіями. Звідомлення розсилала Асошіейтед Прес по цілій Америці. На Ситі Гол виднів великий напис „Витай Молоде з Української Ліги”. Народами конгресу проводив Іван Романишин, секретарювали: Милдред Зень і Євгенія Калакура.

На конгресі порушив Степан Шумейко таку проблему: Чи давати себе якнайскорше засимілювати? Дискусія, як подає Свобода з 9. вересня 1936 р., виказала, що молодь є за злуку двох понять: американського й українського, за приспособлення української культури до американського оточення, за задержання українських традицій, за звязок з українським народом в Європі й по світі, а теж за переклади найкращих українських творів на англійську мову. Знов з реферату Осипа Д. Стеткевича виходило, що треба усунути релігійні чи політичні перешкоди, що молодь розбивають, а звернути її увагу головню в напрямі культурної праці на українським полі, а в першу чергу на основне вивчення української мови. Розуміння ваги цієї проблеми заманіфестовано відразу тим, що ведено наради в двох мовах: англійській та українській. Широку дискусію викликала теж справа мішаних подруж (реферував Іван Косбін). Головна струя плила в тому напрямі, щоб і тут було заховане українство. Політична сила теж нам потрібна, реферував Степан Ярема, а вона опирається на тих, що голосують. Тому молодь мусить і на це звертати увагу в нашому життю. Те, що комунізм зачинає прибирати компромісову форму (реферував Іван Панчук) і так вдиратись в душу молоді, є небезпекою, а зарадою тому є ті демократичні принципи, на яких побудована Америка. Подано поради, як і чим заповнити програми діяльності молодечих клубів, (реферувала Марійка Боднар), та як фінансувати ту діяльність (С. Данилишин). Стверджено великий поступ у спорті (реф. В. Наконечний). Розуміння українського націоналізму, справа не легка (реферував Михайло Пізнак), тому вимагає серйозного пізнання культурної, національної й релігійної традиції українського народу. Про свої вражіння з подорожі по Україні, під Советами і Польщею, розповідала Марія Нагірна. Про її реферат пише Свобода таке: „З найбільшим захопленням ловила молодь кожне слово, бо це розповідала молода, тут роджена дівчина, подаючи свої завваги про Україну й її нарід, та його геройські змагання, як і ті перешкоди, які їй роблено на тих землях за її українство”.

Вкінці молодь дала признання уступаючому урядові, а зокрема голові, Степанові Шумейкови, за вмільний провід і працю, а до нового уряду вибрала таких: Іван Панчук, голова, Стефанія Монастирська і

Володимир Самотіс, заст. голови, Милдред Зень і Євгенія Калакура, секретарки, Володимир Дудчак, скарбник.

Юкрейніен Віклі з 12. вересня 1936, пише в статті про цей конгрес, як багато може українська молодь в Америці доконати, як є до цього охота, як є посвята, та як легко тоді кооперувати з старшим поколінням.

В днях від 4—6 вересня 1937 року відбувся в місті Клівленді П'ятий Конгрес Молоді, який привитав посадник міста, Гаролд Г. Буртон. Конгрес цей замітний дуже оживленою дискусією на тему ідеологій. Проводив нарадами Степан Шумейко, а секретарювали Цецилія Хавлюк і Марія Кос. Багато уваги присвятив конгрес українським виданням для молоді, видаваним англійською мовою. На ту тему виголосили реферати: Степан Шумейко і Марія Гамбаль. Іван Романишин реферував справу видавання окремого молодечого журналу заходами Ліги. Марія Сарабун, обговорюючи працю по молодечих клубах, закидала молоді, що проявляє замалу активність. Їй у відповіді подавали деякі цікаві звіти про діяльність по деяких клубах. Марія Боднар подала приклади з діяльності пропагандного відділу, а саме, скільки інформацій дісталось до американської преси заходами цього відділу Ліги. Іван Королишин порушив справу рекордування української пісні при помочі проф. Ол. Кошиця. Іван Мукла говорив про спорт як об'єднуючий чинник.

Атракцією конгресу були пописи Українського Молодечого Хору з Нью Йорку і Нью Джерзі, що виступив під проводом Степана Марусевича, та Дітройтського Молодечого Хору, під проводом Ольги Блажовської. Обидва хори були чисельні та виступили в українських народніх строях із добірною програмою. Підчас їх співу передавано через радіо-змістовні інформації про український нарід. Хори виступали теж на Клівлендській Виставі („Грейт Лейкс Експозишен"), де їх співу слухали тисячі людей. Тому, що це був попис хорів, то першенство признано ньюйорському хорови, згідно з ореченням судді Г. Р. Монтгомері, голови музичного департаменту при Клівлендській Виховній Раді. На цій Виставі виступали ще теж і українські танцюристи з Клівленду, під проводом Степана Германа. Найбільше зацікавлення збоку чужинецької публіки викликала вистава української ноші, яку влаштовано заходами д-ра і пані Вахно з Торонта (Канада). На сцену виходили дві модельки: одна в українськім сільськім строю, а друга в модерному строю, взорованім на сільському, а приміненім до щоденного чи балевого вжитку. Все це відбувалось на великій сцені, вечером, при чудовім освітленню та при акомпаніяменті української музики і поясненнях пані Вахно.

Наради Конгресу закінчились вибором нового уряду, до котрого ввійшли: Іван Романишин, голова, Марія Сарабун і Степан Добридень, заст. голови, Іван Косбин і Милдред Зин, секретарі, Петро Захарчук, касієр, Іван Іванчук, фін. секретар. Описуючи наради Конгресу, Свобода

з 9. вересня 1937 р. ствердила, що „понад чотириста української молоді”, що прибула на конгрес, виявили, „що ми вже маємо в Америці поважні ряди свідомих і активних молодих сил”.

Ш е с т и й Конгрес Ліги Української Молоді Північної Америки відбувся в днях 3—5 вересня 1938 року в готелі Піт в Пітсбургу. Розпочато його відчитанням привіту від пані Елеонор Рузвелт, дружини президента держави, та привітом відпоручника міської управи. Головою конгресу був Степан Ярема, а Степан Курлак заступником. Секретарками: Параскевія Зорена і Параскевія Сокіл. Було 100 делегатів і 268 з молоді, що зареєструвались як гості.

Були виголошені такі реферати: Іван Романишин про діяльність і статутіві недомагання Ліги, д-р Антін Вахна „Західно-канадійська молодь і Ліга”, Марія Сарабун „Американсько-українське майбутнє”, Анна Задорожна „Журнал Ліги і його проблеми”. Іван Косбін „Наша участь у Світовій Виставі в Нью Йорку”. Широку дискусію зикликав реферат Степана Шумейка: „Як ми глядимо на націоналізм і релігію?”. Порушувано в нім відношення до націоналізму, а теж до фашизму і комунізму. Розбирано ті всі „ізви” збоку демократичного світогляду.

Ухвалено, що орган Ліги має мати виразний демократичний напрям.

До програми конгресу належали теж пописи трьох молодечих хорів: Український Молодечий Хор з Нью Йорку і Нью Джерзі, під проводом С. Марусевича, Український Молодечий Хор „Бандура” з Вилкс Бері, під проводом Степана Лупинецького, та Пітсбурський Молодечий Конвенційний Хор, під проводом Теодора Котули. Фестивал відбувся в Пен готелі. Суддями були: Нелі Гевенер Форд, начальниця музичного департаменту стейтового учительського каледжу в Клірїон, Па., о. Григорій Павловський і Герберт Коблі, редактор пітсбурської газети. Нью-йорський хор дістав першу нагороду. Виступала ще мандолінова орхестра з Дітройту, як теж українські танцюристи під проводом Н. Арсенича. Проводив святом Володимир Желехівський. Хори виступали і на радіо. До нового уряду ввійшли: Іван Романишин, предсідник, Іван Білий і Марія Сарабун, заст. предсідника, Степан Курлак, Параскевія Зорена та Доля Малевич, секретарі, а Петро Захарчук, касієр.

„Юкрейніен Віклі”, з 10. вересня 1938, обговорюючи конгрес, дає признання пітсбурській молоді, що завдала собі стільки труду, щоб підготовити конгрес у найменших деталях. Далі пише, що це підносить на дусі, коли бачиться у рядах молоді таких, щє єміють постояти за принципи.

С е м и й Конгрес Ліги відбувся в днях 2—4 вересня 1939 р. в готелі Доглес в Ньюарк, Нью Джерзі. „Юкрейн Віклі” пише про нього, коли мати на увазі дискусії, як „незвичайно живий і конструктивний”. Делегатів було 166, а молодих гостей біля 200 з стейтіз і Канади.

Коло 500 людей були на Музичнім Фестивалю в Есекс Гавз, влаштованім в честь композитора Михайла Гайворонського. В забаві в

Українським Центрі взяло участь до 700 осіб. Музичним Фестивалем проводив Степан Марусевич, а взяли в ньому участь три хори Молодечий Хор з Філядельфії, та Український Молодечий Хор з Нью Йорку і Нью Джерзі, обидва під проводом С. Марусевича, та Пітсбурзький Хор під проводом Мирослава Желехівського. Була велика програма з деклямаціями і сольоспівами, як і українськими народними танками, під проводом Євгена Петрика. Хор співав теж і на радіо. Проводив Конгресом Михайло Пізнак, Евелін Калакура і Марія Марків секретарювали. Найбільше дискутували над ідеологією журналу Ліги „Тренд” (Три-зуб), якого редакторкою була Анна Задорожна. Закидали їй партійність, якою „вводить дисгармонію між американсько-українську молодь”. Дискусія ця є в кількох числах „Юкрейніен Віклі” з 7. жовтня 1939 і дальших.

Далі широко дискутовано над тим, яке має бути відношення молоді до старого краю, зокрема до визвольних змагань українського народу, яким рішено помагати. Обговорено різні американські справи. Між іншим рішено вислати двох „обсерваторів” на наради „Америкен Ют Конгрес”. Подякувано М. Пізнакови за його заходи в справі української програми на Світовій Виставі в Нью Йорку, а Степанові Яремі, що порушив ту справу в ньюйорській легіслятурі, знов Теодозії Борецькій за її артикул в „Камонвил” з 25. липня 1933. Степан Марусевич порушив ще потребу виступати з молодечими хорами перед американською публікою. Спортову справу, що викликала живу дискусію, реферував Іван С. Білий.

До нового уряду ввійшли: Михайло Пізнак, голова, Володимир Буката і Ольга Шабатура, заст. голови, Петро Захарчук, скарбник, Іван Косбин і Гелен Слободян і Евелін Калакура, секретарі.

В о с ь м и й Конгрес Ліги Української Молоді Північної Америки відбувся в Нью Йорку, в готелі Пенсилвенія, в днях 31. серпня та 1. і 2. вересня 1940 року. Він був получений з великою програмою, з якою виступила молодь на Світовій Виставі, що є описане на іншому місці цієї книжки, в статті „Українська участь у двох світових виставах”. Народами конгресу Ліги проводив Степан Ярема, секретарювали: Марія Кос і Михайло Прилуцький.

Марія Герман виголосила доклад на тему „Програма Клюбів Ліги”, виказуючи на прикладах, як можна в клубах виконувати організаційну корисну роботу, а рівночасно поширювати і поглиблювати українські традиції, влаштовувати вечірки, відчити, а теж дискусії в справі українських вишивок, народньої ноші, народніх пісень чи танків, народніх свят і обичаїв і т. п. Степан Шумейко в відчиті „Асиміляція й американсько-українська молодь” звертав увагу на те, що процесови асиміляції підлягають усі молоді покоління різних національних груп, а в тому і українське молоде покоління, але проте, як бачимо, українське молоде покоління заховало свої окремі прикмети. які є частиною того культурного спадку, що його воно перебрало від старшого покоління.

Нині старається молоде покоління вляти ті прикмети до загального американського культурного русла, вважаючи це своїм культурним вкладом в загальне американське життя. Роман Лапіка виголосив реферат на тему „Наклепи на український визвольний рух”, полемізуючи з тими, що стараються представляти весь цей рух як якусь чужу інтригу, зокрема німецько-нацистську. В дискусії над тими наклепами, пропонується документи такої проти-української пропаганди, стверджуючи, що вона походить з комуністичних або комунізуючих джерел. І. Романишин обговорював журнал Ліги, а лютенант Давид Чмелик говорив на тему військової кар'єри української молоді через службу в американській збройній силі.

До нового уряду Ліги ввійшли: Іван Робертс, голова, Гелен Слободян і Честер Монастирський, заст. голови, М. Прилуцький, Анна Марусевич і Г. Коваadlo, секретарі, І Лисогір, скарбник.

„Юкрейніен Віклі” з 14. вересня 1940, обговорюючи цей конгрес Ліги, звертає увагу, що молодь останніми роками більше занята „партійною боротьбою” як тим, щоб „дійсно серйозно ставитись до життєвої проблеми, як пристосувати себе до американського оточення”, заховуючи те цінне, що зв'язане з її українським походженням.

Д е в я т и й Конгрес Ліги відбувся в днях 30. і 31. серпня та 1. вересня 1941 року в місті Дітройті, в готелі Дітройт-Ліленд. Делегатів було 60 і кілька сот гостей. Осип Гурський і Іван Іванчук проводили нарадами, а секретарювали: Марія Кос і Софія Сторож.

Головна увага конгресу була звернена, як пише „Юкрейніен Віклі” з 8. вересня 1941, на оборону українського імені в Америці перед калюмніаторською акцією комуністів та інших не-американських елементів, що очернюють демократичний характер українського народу. Рішено індивідуально й організовано поборювати цю анти-демократичну кампанію. Адв. Михайло Пізнак виголосив реферат на тему „Американці чужинецького походження”; Геновефа Зепко говорила про „Івана Франка як речника української свободи і демократії”; Осип Лисогір мав доклад п. н. „Традиційна українська демократія”. В усіх тих докладах зібрано багато матеріалу, що виказує, якими шляхами ступав український нарід на шляху до поступу і визволення.

Ред. Степан Шумейко представив видану Накладнею Єйльського Університету „Історію України” М. Грушевського, що викликало серед молоді велике зацікавлення та одушевлення.

На бенкеті, що відбувся в згаданому вище готелі, було понад 450 учасників, а на концерті понад тисяч. Концерт, що відбувся в Чадсей Гайскул був величавий. Виступали два хори: Молодечий Хор Нью Йорку і Нью Джерзі під проводом Степана Марусевича і дітройтський хор „Трембіта”, під диригентурою Степана Луцького. Як солістки виступали такі молоді сили: Марія Подиняк, Анна Тростянецька, Доля Стефанія і Галина Крисько. Сольові танки виконала Ольга Пасічник.

До нової управи Ліги ввійшли: Честер Монастирський, голова, Осип Гурський, Анна Чопек, заст. голови, Софія Сторож, Михайло Прилуцький, Іван Іванчук, секретарі, Осип Лисогір, скарбник.

*

* *

Війна перервала конгреси молоді з тої причини, що майже вся активна молодь мужеського пола опинилась відразу в рядах американських збройних сил. До військової служби зголосилось теж і багато українських дівчат. Та нема сумніву, що праця цієї організації була позитивним вкладом в американсько-українське життя. Ліга гуртувала молодь товарисько й ідейно й помагала виховувати щораз нові кадри молодих провідних сил. Не зважаючи на те, чи вона по війні відновить свою діяльність, то до війни вона поважно впливала на життя молоді, помагаючи їй розв'язувати проблеми, звязані з її американським оточенням і українським походженням. Вона теж давала молоді нагоду організувати себе в такий спосіб, що відповідав її спеціальним вимогам, інтересам і проблемам. В Лізі й через Лігу вчилась молодь, як поширяти свою активність на ширше поле нашого життя, а вислід цього можна бачити хочби по тій молоді, що вже відграє поважну ролю в рядах У. Н. Союзу, а якої провідні одиниці були саме найактивнішими членами Ліги Української Молоді Північної Америки.

Матвій Костишин.

НАД РАНКОМ

Буйненький вітер стиха гарцює,
Мов гай пшеничка буйна філює
Пишні лелії цвितуть докруги,
А там від маку червоні смуги,
Роса їх мие... А там у гаю
Стоїть калина біля ручаю;
Там соловейко присів, співає,
Тьохка та свище мов вповідає,
Що сходить сонце й засвітить всюди,

Щиро огріє трудові люди.
Там жайворонок в повітря дзвонить,
Всіх хліборобів до праці гонить,
Щоб щиро брались усі за жниво.
То кукіль шезне під серпом живо.
А у діброві вже косар блудить
Зі сходом сонця і він розбудить,
Кликне: до праці! Зближаєсь день!
Задзвонить в косу: дзень, дзень

Свобода, 20. жовтня 1924.

Дмитро Капітула.

ТРИ ДЕЛЕГАЦІЇ ДО ВАШИНГТОНУ

(З доповненням редакції з „Свободи”).

1. В Апостольського Делегата в справі повних прав для єпископа.

ЕРША репрезентативна поїздка американських українців до Вашингтону була, так сказатиб, з церковною закраскою. Але вона мала й широке народне значіння.

На Десятій Конвенції У. Н. Союзу, що відбулась в 1908 р. в Філядельфії, ухвалено поробити заходи, щоби здобути в Римі більші права для першого нашого єпископа в Злучених Державах, себто для Сотера Ортинського. У тій справі рішено вислати делегацію до Апостольського Делегата.

Тоді була проти єпископа сильна агітація збоку „угорщан”, а властиво їхніх священників-мадяронів. Вони казали, що єпископ Ортинський властиво не має ніяких прав, бо його зверхниками є єпископи-ірландці й т. п. Отже ходило нам про те, щоби скріпити перед Апостольським Делегатом становище єп. Ортинського і дієцезії заявами, що нарід та організації є при єпископі й бажають собі, щоб їхній єпископ мав усі ті права, що їх мають айриські єпископи.

Ми теж рішили запросити до делегації представників закарпатських наших братів, щоб показати, що це тільки кілька угро-руських священників „бунтується”, а нарід не є проти єпископа.

Представниками тих, що походили з Галичини, були: Дмитро Капітула, предсідник У. Н. Союзу, Теодор Лабовський, рекордовий секретар цієї організації, та Константин Кирчів, менеджер „Свободи”. Представниками тих, що походили з Закарпаття, були: п. Врabelь з Трентон, Н. Дж. і Андрій Добош з Ленсфорд, Па.

Всі члени отсеї делегації зіхались у Філядельфії. Тут нам дано меморіал, виготовлений духовенством, який ми мали вручити Апостольському Делегатові. Але був клопіт з Врableм, бо він не мав відповідного одягу. В тих часах, ідучи на того роду авдиенцію, треба було

одягатись після приписаної форми, себто мати чорний одяг, т. зв. „принс-алберт”, чорний твердий капелюх, званий „пенч”, чорну краватку, як і чорні лякеровані черевики. Я те все собі справив завчасу і заплатив за це \$35. Кирчів і Лабовський приїхали вже так одягнені як на авдиенцію. Та Врабель приїхав таки в простім хлопській одягу і з м'яким капелюхом. Через те був неабиякий клопіт. Врабель був собі таки здоровезний хлоп! Як ми пішли до склепу, щоб випозичити для нього одяг, то годі було знайти для нього міру. Остаточо взялося найбільший одяг, який був у склепі, бо іншого виходу не було. Я заплатив за нього кавцію в сумі \$20. І так ми поїхали.

Прибувши до Вашингтону, ми поїхали до резиденції Апостольського Делегата Фальконія. Там нам сказав портієр-нігер, що Делегат вийшов на прохід та верне за яку годину. За той час ми випитали портієра, як і куди заходити, та яка є церемонія при авдиенції. Як він нам то все розказав, то ми вже були заспокоєні, бо знали, як себе повести. За якої півтора години він повідомив нас, що Апостольський Делегат готовий нас прийняти.

Як ми ввійшли в авдиенційну салю, то побачили Апостольського Делегата, що сидів на місці, з якого приймав. Ми приступили один за другим, щоб поцілувати перстень на його руці, як це водиться. Але він, несподівано для нас, підняв руки догори і не дав нам цього виконати.

Нашим бесідником, що представляв справу, був Теодозій Лабовський, що був секретарем у Союзі. Це була дуже спосібна людина. Він служив в американській армії й знав добре англійську мову. Він і передав Апостольському Делегатові меморіал, який ми привезли. Делегат узяв меморіал і зачав переглядати його зміст. За хвилину так якби змінив своє поступовання, бо звернувся до нас і привитався, даючи поцілувати перстень. І тоді й зачав нас випитувати, яка наша місія. Лабовський представив йому цілу справу як прохання вірних до Ексцеленції, щоб він втавився в Римі, в Святішого Отця, щоб наш єпископ був зрівнаний у своїх правах цілковито з айриськими єпископами, та щоб таким чином була припинена боротьба, яку ведуть деякі проти єпископа, розпускаючи вісти, що він не є повноправним єпископом.

На це Делегат відповів, що єп. Ортинський є законним єпископом і це повинно кожному вистарчити, але додав, що зробить усе можливе, щоб наші просьби були узгляднені в такий спосіб, як це ми представляємо в меморіалі.

Потім Апостольський Делегат звернувся до нас ще з таким запитом: Ви є урядники У. Р. Союзу (така тоді була назва); так чому ваша організація не є релігійною? На те наш представник відповів, що як наші люди закладали Союз, то ще не було нашого єпископа; вони тоді думали головно про те, щоб мати запомогово-асекураційне товариство. Але тепер, як усі ці справи наладнаються, то подумаютъ і про це.

При кінці Апостольський Делегат поставив ще одно питання: А чому ваші люди не хочуть записувати церков на єпископів? На те від-

повів наш представник, що тому, що не мають свого повноправного єпископа. Ап. Делегат відповів, що то не робить різниці, на якого католицького єпископа вони записують. Тоді ми пояснили, що може наші люди і на те пристануть, як побачать, що мають свого єпископа з повними правами. Тоді буде більше довіря.

З тим ми і відійшли від Апостольського Делегата.

2. За наше національне імя при переписі населення.

В 1910 році переведжено 13-ту перепись (сенсус) населення Злучених Держав. Її проголошено проклямацією президента Вільяма Г. Тафта, виданою на підставі ухвали конгресу.

В „Свободі” були пояснення, як нам треба записувати нашу національність. Писав про це багато о. П. Понятишин і поясняв, щоб не слухати наших „москалюшків” і не йменувати себе при переписі по англійськи “Russian”, бо Господь не сотворив нас ними. Писав, що ми повинні „розумною любовю любити російський нарід, бо він з нами споріднений”, але разом пам’ятати, як це теж доказують великі учені, що ми не є росіянами, а відрубною нацією. Також покликувався щодо цього на енциклопедію — британську і американську. Писав, що також не можемо себе записувати як „поляки” чи „слов’яни”, хоч ми слов’янського походження, ні як „греки”, хоч ми грецького обряду, ні як „австріяки”, ні теж як угорщани”, хоч походимо з Австро-Угорщини.¹⁾

Крім цього ще й я видав окрему відозву до членів У. Н. Союзу, щоб при переписі „ясно й недвозначно замаркували свою народність”, бо „між нами не сміє бути ні одного зрадника, ні одного ренегата... такі чейже в нашій славній організації — в У. Н. Союзі — не знайдуться”.²⁾

Та баламута вийшла ще через те, що на урядових списках не були зазначені такі народности як наша, сербська, словацька, хорватська й словінська. Ось ті так поминені національності скликали за ініціативою Словенської Ліги до Пітсбурга наради, на яких були заступлені майже всі слов’янські організації й часописи, включно з У. Н. Союзом і Свободою.

Москвофіли стояли за те, щоб усі наші люди записувались як росіяни (рошен). Свобода остерігала наших людей перед тим, пишучи, що москвофіли намовляють їх до „кримінальних фальшивих зізнань”.

В Пітсбургу був я делегатом від Союзу, як теж Т. Лабовський, а о. Понятишин від Свободи. Замітне те, що предсідник „Соєдиненія” (Угрин) домагався, щоб „угорщани” могли записуватись як „рошен”, на що дав йому дуже добру відповідь Т. Лабовський, одобрену всіми слов’янами-делегатами, що визнали „русинів-українців” за окрему від росіян націю, зараховуючи до неї теж і „угорщан”.

1) Свобода, ч. 14, 1910.

2) Тамже, ч. 15, 1910.

В прийнятій тоді резолюції сказано, що „конскрипція має узгляднити кожна народність зокрема, без огляду, чи вона має політичну самостійність, чи ні”. Теж ухвалено, щоб ту резолюцію предложила урядови в Вашингтоні делегація, до якої й я належав.

Авдиенцію для цієї делегації виробив у президента Тафта конгресмен А. Сабат з Шікага. Він теж представив президентови усіх делегатів і сказав, про що іде справа. Президент прийняв нас дуже ввічливо й признав рацію нашим домаганням, та заявив, що радий, „що може стиснути руку вибраним синам Славії”.

Опісля делегація пішла з цією справою до директора Цензусового Бюра. Він заявив, що справа трохи опізнена, бо друки розіслані, але приобіцяв, якщо конгрес змінить закон в користь наших домагань, то він видасть окреме розпорядження, щоби дописувати на переписних блякетках ті словянські національності, що їх там бракує.

Того самого дня вніс в сенаті Джордж Т. Олівер, сенатор з Пенсильванії, відповідну поправку, а те саме зробив конгресмен А. Сабат в палаті репрезентантів кілька днів пізніше. Усе те скоро перейшло в обидвох палатах та стало по підписі президента законом.

Про це читаємо в Свободі між іншим таке:

„Цей успіх справи, піднятої Словенською Лігою, є першим ясним днем словян в новій вітчизні. Ще ніколи тутешні слов'яни не вступили до боротьби в одній масі; ще ніколи не здобули такої великої перемоги... Справедливий американський Конгрес Злучених Держав признав нам це, що нам належить; признали нам нашу народню гідність... Американський конгрес признав нам те, що нам відмовляють ляхи і москалі на нашій рідній землі. Признали нам це, що нам відмовляють наші брати і слов'яни! Признали нам це тоді, коли „руській православний” цар одним указом замикає уста 30 мільонам нашого народу...”³⁾

3. В справі „Українського Дня”.

Третім разом був я в Вашингтоні дня 24. січня 1917 року як член делегації „Української Ради в Америці” в справі „Українського Дня”, про якого ввєднання поробив уже передше заходи о. Петро Понятишин, Адміністратор Греко-Католицької Церкви в Злучених Державах. Згадую про це, бо щодо цього „Українського Дня” є поширені в деякій пресі противниками „Української Ради” помилкові інформації. Письмо конгресмена Джеймса А. Гемила до „Української Ради”, поміщене тоді в Свободі, виразно вказує на те, що це було ділом Адміністратора о. П. Понятишина та Української Ради.⁴⁾

Як відпоручники „Української Ради” зявилися у Вашингтоні 24-го січня 1917 року такі особи: о. В. Довгович, голова Провидіння, та Д. Капітула і С. Ядловський, як представники У. Н. Союзу. Ось та делега-

³⁾ Тамже, ч. 12. 1910.

⁴⁾ Тамже, ч. 13, 1917.

ція, разом з о. Адміністратором Понятишином, була принята президентом Вилсоном. З нами був Виллем Дж. Кернс, єпархіяльний адвокат з Ньюарку, який представив президентови справу резолюції в конгресі щодо „Українського Дня”. По ухвалі конгресу мав бути цей День проголошений президентом держави як такий, в якому можна збирати в цілій державі жертви для підмоги українського населення в східній Європі, що терпить нужду, спричинену війсьним лихоліттям.

Президент розпитував ширше про положення українського народу і обіцяв, що ту справу попре. Того самого дня всі члени отсеї делегації були на галерії в палаті репрезентантів свідком, як конгресмен Джеймс А. Гемил з Джерзі Ситі вніс резолюцію в справі Українського Дня.

В тому самому часі вніс ту саму резолюцію в сенаті Виллем Гюз, сенатор з Нью Джерзі.

Ту резолюцію передала теж і проклямація президента Вилсона, якою проголошено день 21. квітня 1917 року як “Ukrainian Relief Day”.⁵⁾ Вона теж замітна з цього боку, що це перший раз появилась українська назва в урядовім американськім акті.⁶⁾

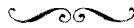
5) Тамже, ч. 34, 1917.

6) Ближче про це: Пропамятна Книга У. Н. Союзу, 1936, ст. 295

Дмитро Захарчук.

НЕ БУДУ

Не буду, не буду
Ворогам служити,
За Україну під
Вороженьків бити.

Ой прийде, ой прийде
День і ця година,
Кожний вільний з нас буде.
І наша Україна.

Не буду, не буду
З ворогом миритись,
Лиш буду, ой буду
З ворогами битись.

Ой прийде, ой прийде
День і ця година.
Ясне соненько зійде.
Всміхнеться Вкраїна.

Свобода. 13. вересня 1933.

Платон Стасюк.

ДВАДЦЯТЬ ПЯТЬ РОКІВ У БИЗНЕСІ

ДК Я ПЕРЕЙШОВ думками те все, що мені довелося пережити впродовж 25 років, як я є в американському бізнесі, то тоді доперва, маючи отсей власний досвід перед очима, я зрозумів і вповні відчув, що це значить святкувати нам усім, цілому нашому громадянству, ось таку подію, якою є Золотий Ювілей нашої найстаршої народньої установи — Українського Народного Ооюзу.

Деж є 50 років таких важких переживань, що нераз добивають сильних і великих та не дають їм дійти до наміченої мети. Це є 50 років боротьби з нашою власною безрадістю, з нашими власними сумнівами, з нашим власним недовірям у свої власні сили! І це теж 50 років завзяття і посвяти в праці для ідеї.

Що це все означає, а добре відчуваю, бо знаю, які труднощі я сам мусів перемагати впродовж 25 років моєї бізнесової практики. І чи тільки я? Ні! Переживали таке чи подібне многі інші українські бізнесмени. Але так є, що хоч нас є багато, ми мало даємо про себе знати, а прецінь наше життя, наші невдачі чи успіхи, є теж частиною збірною українського життя в Америці.

Ось таке заставило тепер мене написати дещо про свої переживання. Хай залишиться хоч один образ тих наших людей, що вийшли з старого краю, а бралися тут до бізнесу. Бож в тому, що мені доводилося переживати, є цілком певно дещо такого, що переходили й інші українці, що були чи є в бізнесі.

Зачну розказувати з самого початку, себто від тих молодих літ, коли я покидав рідну хату і пустився в широкий світ.

В і р і с у м о с к о в с ь к і й а т м о с ф е р і

Походжу з Поморян, містечка в Галичині, яке за моїх молодих літ належало до Австрії. Це частина Західної України. Поморяни належали до зборівського повіту, а цей був тоді дуже закацащений і просвітно запущений. До свідомих українців можна було зарахувати в нашому містечку крім студентів тільки кількох громадян. Не багато

могли тоді зробити і ослабити москвофільство такі діяльні одиниці як о. Д. Склепкович, парох, чи д-р Я. Лопатинський, лікар, чи учитель Я. Біляк. Мій батько, Микола Стасюк, вислужений австрійський жан-дарм, був теж дуже ревним русофілом. Як такий пренумерував тодішні русофільські газети: Галичанина, Русске Слово, Голос Народа. А так якби для прикраси і гармонії, щоб витворити добру атмосферу, пренумерував ще й польські газети. Український часописів не було в нас ніяких. В містечку була Читальня ім. М. Качковського, себто кацапська, а української не було. Вся атмосфера була з „йор” і „йорчиками”. Часом можна було почути і щось таке як „українець”, але тільки в значінню зрадників, якихось „мазепинців”.

Вихований в такому дусі, я теж ревно дописував „йорчики”, чи їх де треба було, чи ні. Крім цього маніфестував я свою „тверду рускість” ще й тим, що постійно „какав” і „чтокав”. Але чому я те все робив, то цього таки не знав і не розумів. А не розумів тому, що вже тоді завважив, що можна теж і по польськи говорити і писати, бо це теж мова вища, але чисту рідну мову треба було вважати за просту. Тому, як уже говорилось тою „простою” мовою, то писати треба було обовязково по „русски”, або по польськи. В школі писалось, що правда, фонетикою, але в дома завжди етимольогією. Читалось теж твори польських письменників, як Міцкевича чи Сенкевича. І це було добре. Зате читати твори українських письменників вважалось чимсь низьким, малокультурним.

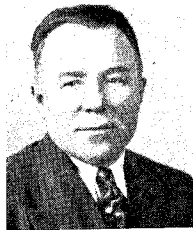
Не можу сказати, щоб молоді було це легко переживати. Я сам боровся у своїй середині, бо все те видавалось мені з національного боку якимсь дивоглядом. І таке саме було з іншими, що були в мому віці. І тому ми хитались і властиво не були по щирости: ні тут, ні там.

Вже змалку, як я ходив до народної школи, помагав я також свому батькови в масарському інтересі, який він вів. Я хотів дуже іти до вищих шкіл, але стало на тому, що пішла сестра, а на більше не було матеріяльних засобів. Та щось було в мені такого, що мене в дома не вдоволяло. Може це була задушна атмосфера, а якій доводилось тоді жити людям у малому галицькому містечку, а може молодечий гін, що гнав мене куди інде.

В чужих сторонах

І так виїхав я в 1908 році до Німеччини і опинився аж під Бремен, де дістав роботу в текстильній фабриці. Але тут, на чужині, затужив знов за домом і вернув назад та далі працював у свого батька. За якийсь час я знов покинув Поморяни і в 1910 році працював в масарстві у Львові. Тут довго не забарив і знов вернув до дому. Одначе не засидів місця.

В 1911 році був уже в Відні. Це місто дуже мені подобалось. Воно зробило на мене таке миле вражіння, що я вже рішив у ньому

ГОЛОВНІ РАДНІ У. Н. СОЮЗУ (згори і зліва направо): ПАВЛО ДУДА, СТЕПАН СЛОБОДЯН, ІВАН РОМАНИШИН, ТАРАС ШПІКУЛА, ВОЛОДИМИР ДІДИК, ГЕНОВЕФА ЗЕПКО, МИКОЛА ДАВИСКИБА, ЄВГЕН ЛЯХОВИЧ, АНТІН ШУМЕРИКО, ДМИТРО ШМАГАЛА, ЮЛІЯ БАВОЛЯК.

остатись назавжди. Зголосився до стоваришення масарів і все було в порядку. Але зговорившись раз з секретарем цього стоваришення, що знав, що я з Галичини, почув я від нього такі слова: „То краще бути псом у Відні, ніж чоловіком у Галичині”. Це мене страшенно заболіло й обурило. Я почув відразу до таких, що могли так виразитись про мій рідний край. Зненавидів їх відразу молодечою ненавистю і вже глядів і на сам Відень іншими очима. І покинув його.

Опинився я в іншому місті, в Катовицях на Шлезьку, де дістав роботу в копальні вугілля. Але не злюбив цієї роботи і того самого дня, як прийшов на роботу, втік ночью. І так прибув знов до Львова.

Приїхав до Львова ранком, купив „Век Нови” та читаю, не маючи що іншого до роботи. І завважую в газеті оголошення, що якесь асекураційне товариство пошукує агентів. Я пішов і зголосився. І зістав зараз принятий. Та треба було спершу підовчитись, як переводити різні асекураційні калькуляції. Як я зачав це все розраховувати, то мені вийшло, що то евентуально треба більше заплатити, ніж можна дістати. Таке не могло тоді в моїй голові поміститись і я на другий день покинув те заняття. Але відразу знайшов нове, яке мені подобалось. Було це при польській газеті „Млинарж Постемпови”, в якій я став секретарем редактора і адресарем. В тому заняттю найбільше імпонувала мені чиста обстановка в бюрі, а далі поїздка з редактором в день експедиції шклянкою каретою на залізничий двірєць. Але найбільше — то добрі ресторани і кіна. Але їздити в кареті на гумових колесах — то була дійсна розкіш.

Таке „панування тривало кілька місяців; „карієра” скінчилась і я вернув знов домів. Приїхав до Львова батько й просив, щоб я вертав йому помагати.

В дома я кинувся до книжки. Читав багато, книжок і газет. А теж правильно ходив до церкви і дійсно щиро молився, щоби Бог допоміг мені якось вибитись, до чогось дійти. Але не видів для себе будучности в Помор'ях і тому тягнуло мене в світ. За те „тягання” і називали мене в дома „волоцюгою”. Та властива причина цього була та, що мені здавалось, що батько мене не розуміє, що таке життя мене не вдоволяє.

На американській землі—в Нью Йорку.

Ось так я опинився в 1912 році, в місяці грудни, на землі Вашингтона. Приїхав сюди як один з многих тодішніх моїх братів-імігрантів, що звали себе „русинами”. І як усі вони, так і я, почав в першу чергу думати, як дістати скоро роботу. Очевидно, ось ту найчорнішу роботу, бо про іншу не могли тоді й думати. Ось так опинився я на різних роботах: при чищенню старих машин, по ресторанах і салунах, потім при кушнірстві, а далі в фабриці бішкоптів.

Найвища платня, до якої я добився в Нью Йорку, виносила тижне-

во \$7.60, не зважаючи на те, що я кидався на всі боки, щоб більше заробляти.

Вечерами ходив я до школи, щоб підвчитись англійської мови і краще пізнати той світ, в якому я опинився. Головно хотів я якнайскорше могти читати американські газети. Найбільше любив їздити собвеями і елевейторами. Як не працював, то нераз сідав у собвей і так їздив яких п'ять чи шість годин. Любив зайти і випити шклянку пива, а при пиві зісти, що тільки міг, бо це було — даром. Спочатку не міг я ніяк зрозуміти, як то можна давати гостеві, що випив шклянку пива за п'ять центів даром і зупу і хліб. Також дуже любив їздити до Бронкс Парку і оглядати різних звірів; відвідував парк літом чи не кожної неділі.

Та як тепер собі те все нагадую, то одного не можу зрозуміти: Як це сталось, що чомусь ніяк не тягнуло мене тоді до мого власного фаху — до масарського.

Як я уже потрохи освоївся з Нью Йорком, почав інтересуватись теж і нашим народним життям, себто життям „русинів”, але русофілів. Тоді й пізнав я передових людей цієї групи. Ходив тоді теж і на пікніки, де часто був свідком завзятих бійок між „русскими” і „мазелами”. В таких випадках я звичайно шукав сховку між оркестрою, бо це було ще найбезпечніше місце, та звідтам обсервував ту цілу „комедію”. З політично-національного боку почував я себе тоді „старорусином” і спорив з своїми товаришами, що не можна бути „русским” не знаючи „русскої” мови і літератури, чи „русских” традицій. Але одно можу ствердити, що тому, що виростав довгими роками в русофільській атмосфері не так легко було її позбутись. І через те приходилось переживати нераз тяжку душевну боротьбу. От бували тоді українські аматорські вистави. Серце тягнуло до них, а якийсь, ніби розум, піддавав сумніви, чи це часом не чуже. І так був чоловік серед цієї неясности на роздорожу. Таке життя незвичайно тяжке, а були тоді тисячі чесних наших людей, що переживали ось такі душевні муки. І не винувати їх за те, а жалувати, бо не вони тут винуваті, а ті, що їх так виховали. Ще додаю, що таке було не тільки з звичайними людьми, але також і з інтелігентними.

Я щадив кожний цент. А як видавав, то на часописи і книжки, головню польські. Оставав ось так надалі давним „русином”, тільки, що вже зачало мене брати огірчення, бо вже саме читання наших газет заставило мене доглупуватись, що властиво наші галичани не є ніякими „русскими”, бо ніхто з нас не говорив по „русски”, ні не читав по „русски”. Ми тільки „чтокали” і „какали”. І то нав'іть не знаючи, чому так робимо.

Редакторська порада: Вертай до свого фаху!

В 1913 році було в Нью Йорку безробіття. Як я не міг дістати роботи, вибрався в ті стейти, де робіт було доволі. І так я опинився в

Толідо, Огайо. Тут дістав спочатку роботу в фабриці роверів та дитячих візків, а пізніше в фабриці автомобілів „Оверленд”. Працював ночами. За 55 годин праці заробляв тижнево \$14. З того платив тижнево одного доляра за приватні лекції англійської мови. А що брала часом нудьга чоловіка, то брався за писання листів. Писав їх багато, навіть до особисто незнаних осіб. Заходив до Йонг Мен Крисчен Асоційшен. Теж ходив тоді вже й до української церкви, в Росфорд, Огайо. Та проте оставало ще доволі вільного часу і я не раз думав, чи я його не марную і чи не шукатим мені іншого заняття, де я міг би працювати довші години.

Ось так віднісся я за працею до польської газети „Америка Ехо”. Вніс подання, а власник часопису, А. А. Парискі, взяв мене на „інтервю”, щоб вивідати, яке мені дати заняття. Як я прийшов, він змірив мене згори надолину, а потім запитав, який був мій перший фах у мойому життю. На те я відповів, що різницько-масарський. Тоді Парискі сказав мені таке:

„Слухай молодичку! Я хочу, щоб ти добре запам’ятав собі, що я тобі скажу. Твоя будучність — є у твоїм фаху. Але вивчи його добре; від самих початків. Фабрику покинь і не шукай іншої праці. Маєш у руках фах, з якого будеш жив, а колись ще мені подякуєш за пораду. А як хочеш щось для мене зробити, то продавай мені книжки”.

На тім і скінчилось моє „редакторське заняття”.

Та до поради Париского я не прив’язував серйозної ваги. Тільки так склалось, що як я покинув Толідо і виїхав до Нью Йорку, то випадково зачав працювати в масарському склепі на 3-тій вулиці.

По п’ятих неділях я пристав до спілки до одного склепу на Дюпонт вулиці в Брукліні, але там стратив всьо до цента. І не тільки те. Ще мене обікрали. Я остав без нічого і вернув до Толідо. Сам не знаю, чому вернув, бо ж так виглядає, що для мене існували тоді тільки два міста в Америці: Нью Йорк та Толідо. Тим більше, що за кілька місяців я знов вернув до Нью Йорку, в листопаді 1917 року, і почав працювати в різницькому склепі в дільниці Йорквил.

За чотири місяці оженився. Моя дружина Марія, з роду Туз, походить з містечка Глиняни, в Галичині.

Внедовзі я змінив працю і перейшов до кушнірства. Але не довго й тут попасає, бо не було роботи. За „протекцією” дістав працю при будові парохідів в Нью Джерзі. Та як мене поставили до роботи високо на кораблі, що мав мати кілька поверхів, я набрав такого страху, що втік з доків. Але й втікати не було легко, бо при кожній брамі була варта. Треба було крутити. Сказав, що забув робочий одяг, та що вернусь до роботи на другий день. Звільнившись ось так від цієї роботи, попав я в новий страх, думаючи, що мене готові заарештувати за втечу з воєнної роботи.

Я пождав, а як побачив, що мені нічого не роблять, то знов вернув до свого різницького фаху.

По трьох місяцях купив я на спілку з одним жидом за 210 доларів різницький склеп, але „кушерний”. Але в склепі властиво нічого не було крім малої ледівни, двох кльоців до рубання мяса та малого стола (бенч). А що ми не мали грошей, то й не могли його поліпшити; видавалось тільки на те, що найконечніше. М'ясо мололи ми на ручній машинці й так мучились кілька місяців. Вкінці продали склеп за 1,600 доларів, купуючи zarazом другий склеп за \$1,200 від такого, що збанкрутував. Впродовж двох років мали ми в спілці вже п'ять склепів. Та за півчверта року остало з них тільки півтора. Та це головно через лінивство спільника. Я хотів з ним розв'язатись і домагався сплати. Вкінці в 1922 році спільник мене сплатив, давши мені \$2,200, що було дуже мало.

М і ж с в о ї м и і з с в о ї м и.

В часі, як я вів бізнес з малим капіталом, то мусів накладати у всьому пильністю та додатковою працею. Проте старався я завжди знайти час, щоби бути в зв'язку з своїми людьми. Заходив час від часу до „Русского Галицкого Клубу”, став членом Братства Русских Галичан і Общества Русских Братств. Але таки далі не міг погодитись з тим, що я „русский”, бо по „русски”, себто по московськи, не говорив, а як читав „русскі” книжки, то їх добре не розумів. Я діставав теж „Правду”, що була тоді редагована Бендасюком. Тої вже газети наш брат-галичанин таки ніяк не міг розуміти. Роздумування над тим вкінці довело до природної розв'язки, себто звело мене цілковито з моїми братами-українцями і з ними обєднало.

Як я вийшов з спілки, а бізнес цей був на горі міста Нью Йорку, я розпочав бізнес на долині міста, на Першій Евені. Отже між своїми. Але й зо своїми. Була це спілка: Стасюк, Кузик, Гладун і Ваврів. Назва фірми була така: „Ферст Евеню Міт енд Провижен Маркет”.

Не можу ще й досі знайти певної й правдивої відповіді на те, чому нам цей бізнес не йшов. Але думаю, що таки головною причиною було те, що ніхто з спільників не знав добре масарсько-різницького фаху. Відчинили ми ще й філію в Брукліні, але її треба було скоро замкнути.

В 1923 році ми розійшлись і кожний зачас працювати для себе. Бізнес остав на ласці того капіталу, який я вложив понад капітал спільників.

Б и з н е с у в л а с н о м у з а р я д і.

Ось так я опинився сам у бізнесі. Зараз зачав думати на підставі свого довголітнього досвіду над новими методами ведення бізнесу, щоб його більше розголосити і побільшити. І так пішов слідом за американськими великими бізнесами, що то видають великі гроші на газетні оголошення. Зачав оголошувати свій бізнес в українських,

польських, російських, словацьких і малярських газетах. А за якийсь час зачав ще оголошувати на українських і польських радіових програмах.

У самому бізнесі старався придержуватись американської бизнесової засади, що „покупець має завжди служність”. Склеп держав чисто і давав якнайліпший товар. Хоч до політики не мішався, то зачав більше інтересуватись українським суспільним життям. І так став членом товариства „Поморяни”, а теж і У. Р. Союзу. Зачав більше помагати різним українським народнім інституціям, тут і в краю, як і не відказувався ніколи від жертв на церкву чи школу. Як мав час, старався працювати трохи в товаристві, а часом післати якийсь допис і до „Свободи”. Тоді я вже почував себе повним і активним учасником українського життя. В 1924 році був я одним з чотирьох ініціаторів заложення Українського Демократичного Клубу в Нью Йорку, а в 1927 році одним з ініціаторів Союзу Українських Бизнесменів в Нью Йорку, де був касіером. В тому самому році я став членом товариства „Дністер”, а тим самим і У. Н. Союзу. Тоді зорганізували ми в Нью Йорку „Комітет будови Українського Народного Дому в Поморянах”, де я був касіером і як такий переслав до краю на ту ціль коло \$1,500. Тоді став теж акціонером Земельного Банку у Львові й „Кооперативи” в Поморянах.

Бизнес мій постійно поліпшався і зростав. І то головно завдяки українським та польським покупцям. Якась мала частина складалась з різнородної публіки. Правда, брали мене тоді в національному розумінню всіяко: одні за українця, другі за поляка, а треті за Богзна коло. Але я знав одно, а саме те, що я є українцем. І як такий вів я і свій бизнес та іншим не прикидався. Та те, що бизнес зростав, кололо в очі різних конкурентів. Боліло їх, що чоловік вибивається. Видумували про мене несотворені речі, а в тому помагали їм не тільки наївні поляки, але й українці. Це була, так сказатиб, колька в бік. Та на це я старався не звертати уваги, а зате ще більше себе оголошував і ще більше жертвував на різні гуманітарні ціли. Ось тим я боронився і побивав ворогів, стараючись заразом продавати якнайліпший товар.

Для прикладу, якого роду була це кампанія, подам таке, що як наш „патріот” побачив у польській газеті моє оголошення, чи мою жертву на польські сироти, то зараз причіплював у своїм склепі цілу сторінку цієї газети на виднім місці, щоб це могли оглядати українці й переконатись, „що то за патріот отой Стасюк”.

А многих поляків боліло знов те, що як це може бути, що мій бизнес розвивається, а в ньому не сидить поляк. На боротьбу зо мною використали вони 1930 рік, коли то в Нью Йорку відбувся славний протестаційний похід, звернений проти польської „пацифікації”. Розпустили між поляками вістку, що я був першим у поході проти Польщі, домагаючись, щоб польські газети не містили оголошувань

мого бізнесу. В самім склепі, правду кажучи, приходило тоді нераз просто до бійки між жінками-покупцями; таке тоді було роззярення між українцями і поляками. Я старався хоч у склепі людей усмирювати, але це приходило дуже тяжко.

На такі різні напади, як з польського так і українського боку, я відповідав тим, що зачав поміщувати в українських і польських газетах ще більші оголошення; такі, що були на пів часописної сторони.

У власному будинку.

В тому часі переніс я свій бізнес до свого власного будинку під ч. 124 Перша Евеня. В дні отворення відвідало склеп біля дві тисячі людей. Склеп і масарня були наскрізь модерні під кожним оглядом, включно з санітарним. Це признали фахові журнали, як Нешенел Провижен, Бучерс Адвокейт, та орган стейтової торгівлі „Булетен”. Вони визнали мій склеп одним з найкращих у Нью Йорку та назвали мене в журналі піоніром деталічної м'ясної індустрії, маючи на увазі ведення та урядження склепу, зарахували мене до „Чотирох соток”, себто дали мені загальне признание м'ясної індустрії. В такий самий спосіб помістили похвальні згадки українські, польські та російські часописи.

Наслідок цього був такий, що бізнес зріс на 100%. Це мене піднесло дуже на душі. За те я старався відплатити публиці добрим товаром і по можности дешевим, вдоволяючись часом 4% в обороті. Тоді працювало в мене 18 людей.

В 1931 році я отворив у своїм старім склепі першої якости гросерню п. н. „Роял Скарлет Стор”. Але тут мені не повелось, бо не мав відповідних людей до праці, а сам я був весь час зайнятий у м'яснім бізнесі.

В тому році була велика депресія. Люди стояли в славних „бредлайнах”. Але приглядаючись, як у тому важкому часі інші ведуть бізнеси, подібні до мого, то переконався, що хоч м'ясо було тоді дешеве, вони дуже натягали публицу. Я подумав, що це є саме найкращий час відплатитись публиці за попертя, знижуючи ціни. Почав оголошувати двічі в тиждень у пресі та через радіо спеціальні ціни. І то такі, що до виставового вікна мого склепу приходили сотки фахівців, щоб переконатись, чи це правда, бо не могли зрозуміти, як я можу продавати по таких низьких цінах. Бо бувало таке, що я деякі м'ясива продавав на 40% дешевше від справжньої ціни.

Бізнес зростав далі, а як в 1932 році влаштував я 10-літній ювілей моєї торгівлі на першій евені, то в той день відвідало склеп біля трьох тисяч осіб, в тому коло сотні репрезентантів різних фірм, представники фахових журналів та тих газет, де я оголошувався. Одержав теж повно телеграм і 27 кошиків квітів від приятелів. В тому дні не лишилося в склепі ні одного кусня м'яса. Я сам мало що не виходив з дива, як то сталось, що я став у свому бізнесі таким по-

пулярним у тому часі, коли інші свої бізнеси замикали. Саме тоді я робив найліпший бізнес; дозволяючи собі давати свої вироби навіть у презенті при більших закупках. Та в тому самому часі втратив я кілька тисяч доларів на гросерні, про яку згадував, а яку продав. Але то мене дуже не заболіло, бо бізнес любітьшився до такої міри, що мені треба було переробити склеп і масарню.

В тім самім році я отворив філію в дільниці Савт Бруклін.

І за добрі ціли треба постійно пам'ятати.

Ще хочу сказати, що в тому самому часі я щораз більше цікавився теж і українським життям. А старався пам'ятати про жертвенність на різні гуманітарні ціли; не тільки українські, але теж й інші. Пригадую собі, що на той час припала акція фінансової допомоги Українській Народній Лічниці у Львові. У зв'язку з тим мав я тоді такий випадок:

Товариство „Дністер” та Український Демократичний Клуб влаштували тоді прогульку рікою Годсон. Я бажав використати це для допомоги Лічниці. Якось з бідною добився я того, що міг мати „стенд” з усякою їжею. Весь торг призначив я на Народню Лічницю. Придбав яких 600 фунтів мяса та всячини, 1,000 квітів та 1,000 куснів мороженого, та ще задумав влаштувати інші дрібні підприємства, теж на ту саму ціль. Та все те розбилося, бо один наш професіоналіст наробив розголосу, що „Стасюк хоче мати цілий корабель”. І так я залишився тільки при перекусах. Щоб вийти і з тим горою, я оголосив в газетах і летючках, щоби публіка не брала з собою їжі. Постарався за обслугу, за яку заплатив вступ, як і заплатив за кухню і т. п. Але на тому всьому завівся. Всього торгу було яких \$165. Прийшлося викинути до ріки до 700 канапок, 60 бохонців хліба і т. п., бо забрав назад тільки те, що міг зужити. По тій прогульці, як обраховано весь дохід, хтось подав звіт до „Свободи”, в якому сказано, що з прогульки прийшло для Лічниці доходу \$156.45, але не було ні слова згадки, що це було з мого торгу.

Але пізніше появилось спростовання.

На таке не нарікаю, а згадую тільки тому, що такі речі це досвід, що гартує людину.

Я теж помагав різним організаціям, що давали дешеві чи даремні обіди безробітним. Помагав і полякам, що вели гуманітарну роботу, а дві польські організації навіть були прислали делегації з проханням, щоб я став почесним членом. Я їм щиро подякував, але цієї пропозиції не прийняв, заявляючи, що допомога бідним належить до громадських обов'язків. Проте були поляки, що гляділи завидним оком на зріст мого бізнесу і старались мені шкодити.

Як я став „мясним бароном”?

В Савт Брукліні мій склеп був одним з наймодерніших. В цій

дільниці мешкає найбільше поляків, які спочатку мене добре попирали вже з тої причини, що я давав добрий товар за ціни, що були нижчі від моїх товаришів по фаху, між якими були поляки.

В 1935 році я почав будувати другу філію в Брукліні на Грінпойнт. Саме тоді зачався в Нью Йорку бойкот, звернений проти продавців м'ясних виробів. Мовляв, вони беруть задорого. Хоч в моїй дільниці було багато інших таких склепів, менших і більших від мого, то якимсь чудом, я нагло став „мясним бароном” і зачався проти мене бойкот. Навіть зачали мій склеп пікетувати. Таке тривало коло п'ять тижнів. В одну суботу було аж таке збіговище, що треба було кликати поліцію.

В тім часі я рішив випровадитись з Нью Йорку. Купив однофамілійний дім в Форест Гилс і тамтуди перепровадився з родиною. Та мої конкуренти з дива не могли вийти, як я то все зводжу докупи. По кількох місяцях нашу хату в Форист Гилс обікрали. Забрали всі гарні предмети і ліпший одяг. Я лишився в одному сурдугі. А тут ще й бізнес в другій філії, що спочатку йшов добре, почав підупадати.

Конкуренція збільшалась, бо довкола мого бізнесу зачали повставати нові різницькі склепи. Одні з них залишились і до цього часу, інші звинули бізнес. Деякі мали навіть фінансове попертя збоку моїх більших конкурентів. Як те все не помагало, пішли в курс різні поголоски. Навіть такі, що я потруїв людей, як це було по Великодні в 1936 році. На це я мав свідків, що зложили афідевіти, але як прийшлося іти до суду, відмовились свідчити. Як було в склепі багато людей, то впадали якісь індивідуа і викрикували, що я мушу брати більшу ціну за товар, бо витрачаю багато грошей на оголошення в газетах. Розголошувано, що в мене вага не добра. А одного разу навіть в філядельфійській українській газеті подано на першій сторінці новинку, що на мене і покупців напали бандити і забрали гроші... І от такі речі спричинюють навіть таке, що на протязі кількох тижнів бізнес упав у покупцях на 20%.

В тому часі, в роках 1937 і 1938, продавав я теж всякі імпортовані м'ясні продукти, а щодо продажі імпортованих шинок то був найбільшим продавцем між усіма детальнічними продавцями не тільки в Нью Йорку, але в цілих Злучених Державах.

В 1937 р. отворив я третю філію в Нью Йорку під фірмою „Юнайтед Порк Стор, Інк.”, а вневдовзі четверту філію в Виліємсбург, де одначе вдержався тільки кілька тижнів, бо різницька юнія не хотіла дати мені навіть таких робітників, яких я хотів взяти. Це тому, що та дільниця була в районі генгстера, що хотів бути „босом” теж і в моїм склепі. Але й не бракувало тут таких, що хотіли бачити „барона” банкрутом і пустили нову поголоску, звернену на відтягнення від мого бізнесу польських покуліців. Пішла вістка, що моя дружина поїхала до Польщі з величезною сумою гроша на агітацію проти Польщі, та що її арештовано то в Лондоні, то в Гдині й т. п. Я спо-

чатку сміявся з цього, але скоро побачив, що то є агітація, що потягає за собою поважні бізнесові наслідки. І хоч польські часописи вияснили справу, то це не багато допомгло. Бізнес впав у філіях на 40%. Я мусів поставитись до справи серйозно й рішив філії продати. Тим більше, що мав в Брукліні клопоти з юнією. До року я продав усі три філії робітникам.

Не торгувати своєю душею задля бізнесу!

Правда, що воно може булоб пішло інакше, якщоб я був вступив до польських організацій, куди мене запрошувано, та як це деякі інші роблять. Це значить іншими словами, щоби бути, як кажуть американці „фіфті-фіфті”, пів поляком, а пів українцем. Та я є того погляду, що в бізнесі не конче треба попірати „свого”, як цей „свій” не веде бізнесу по людськи. Але і не маю найменшої пошани для тих, що задля бізнесу торгують своєю національністю, чи бояться до неї признатись. Та ми маємо в Америці, а знаю це з досвіду, нажаль поважне число таких українських бізнесменів, що „з різних причин” бояться признати до свого народу. Ось ті „причини” — це ніщо інше, а безхребетність. Це безхарактерність!

В мому життю мені не доводилось стрічати поляка, чеха, словака, росіянина, чи когось з іншої нації, щоби стидався свого національного походження. Але я знаю, що є такі українці, що встидаються...

Був я раз в Нью Йорку на якімсь великім зібранню, де був промовцем визначний американсько-жидівський діяч. Ніколи не забуду того, як він з натиском сказав: „Я є американцем 56 років, а жидом майже шість тисяч літ”.

Ось таких жидів мають поляки та інші народи. І я їх за це шаную. І сам хочу залишитись таким українцем-американцем, як той старий жид — жидом-американцем. Знаю польських бізнесменів, що дають роботу якій тисячці робітників. Значить, що мають великі бізнеси. Та вони гордяться своїм польським походженням і всюди виступають як поляки. Як поляки влаштовують, наприклад, День Пуласского, то я бачу в комітетах тут роджених поляків, що займають федеральні, стейтові чи міські становища. Вони ще гордяться тим, що є в комітеті. Знаю польського бізнесмена, що подарував образи для Сити Гол в Джерзі Сіті, та що з цього приводу відбулась велика парада. Можна жити навіть далеко від своїх, між іншими людьми, але це не повинно впливати на зміну нашого національного наставлення. Очевидно, що все це треба так розуміти, що маємо буди добрим американцями. Чейже відомі нам славні американці, що були горді з свого національного походження!

Про себе можу сказати, що можливо, що я потерпів фінансово, що держуся ось таких поглядів. Але можливо заважували більше тільки сплетні. Та щоби воно не було, я остав тим, чим був, та не по-

требую приглушувати свого сумління, що кручу чи крутив своєю душею, своїм національним походженням.

Організація Українських Бізнесменів.

Як я зліквідував свої філії, то думав, що трохи відітхну по тяжкій праці. Маючи більше вільного часу, почав я думати про те, як зорганізувати українських бізнесменів. Написав тоді, в 1940 році, кілька дописів до „Свободи” на цю тему і ось так, при допомозі добрих людей, ми заклали в 1941 році Союз Українських Бізнесменів. Справа набрала розголосу. Зацікавились нею всі українські кольонії. І все виглядало дуже гарно. Мені здавалось, що треба звернути увагу на українських grosерників, бо вони могли бути відіграти велику роллю. Їх є в Нью Йорку багато, а в самому Союзі Українських Бізнесменів було коло сотки. А як брати, що grosерник торгує пересічно тижнево \$400, то це означає в нашому випадку два мільйони обороту річно. Керуючи таким оборотом, гуртовно й деталічно, можна би мати: добрі товари, свої репрезентаційні бюро, де працювалиб наші тут роджені сили, а навіть можнаб видавати свій власний фаховий часопис. Та всі ті пляни не подобались деяким гуртівникам з мого фаху. Поборювали це й різні приватні особи, що з тим бізнесом взагалі не мали нічого спільного. Знов конкуренти боялись, щоб їм не забрали бізнес. Інші пускали вісти, „що за тим усім щось криється”, що я хочу на grosерниках „доробитись”, а вдійсности ішло про те, щоб grosерники самі були панами, а не якісь „джабери”. Кінець був такий, що многі grosерники повірили тим сплетням і з сотки grosерників остало в Союзі мабуть 7. І тут вживали навіть таких спосібів при оклеветуванню, що я „шпиг”, що за мною поліція шукає, що знайшла в мене тайне радіо в ледівні та понад мільйон долярів, і т.п. Що занедбали через такі речі добру справу grosерники, то їм не дивуюсь, бо можливо не знали, що роблять, хоч тепер уже знають. Але дивуюсь тим свідомим, що попірали справу навіть у газеті, а потім прибули на одні збори і на тім кінчили своє заінтересовання цю справою. Організація Бізнесменів впала, бо одна частина українських бізнесменів не зрозуміла, в чому є матеріяльні користи з такої організації, не вмюючи оцінити своїх сил. Друга частина наших старших і практичних бізнесменів не змогла або не хотіли добачувати моральних користей, як для себе самих, так і для цілої української суспільности в Америці. А користи були такі: Як би була своя бізнесменська організація, то наші дрібні бізнесмени не булиб трактовані гуртівниками як „несвідома бізнесова маса”. За них булоб кому обізватись! А це означалоб більші матеріяльні користи, бо їх скорше ви-торгувалаб організація, ніж це може зробити одиниця.

А далі, всі бізнесмени різних категорій малиб ті самі моральні користи, а вони нераз мають більше значіння як мільйонові капітали. Хто бізнесмен, цей повинен це знати. Добре поставлена організація

українських бізнесменів причиниласяб не тільки до спопуляризованя самих бізнесменів; вона булаб теж добрим засобом для спопуляризованя української справи, на що теж слід памятати. А це не булоб тяжко осягнути, якби українці мали більше довіря до себе самих, до своїх власних сил.

Наука з 25-літньоїї практики.

За моїх 25 років у бізнесі я не зробив нічого надзвичайного. Від 1922 до 1943 року, себто за 21 років, мав я обороту на суму коло трьох мільонів долярів, обслужив коло чотири мільони покупців, та зужив коло 16 мільонів фунтів різнородних м'ясив, що рівнається 550 вагонам.

Клієнтеля моя була українська приблизно на половину. Я прийшов до переконання, що в бізнесі не треба звертати уваги на всякі клевети і підшепти, та що треба бути завжди приготованим на неприємности збоку покупців та інших, а також на провал та фінансові невдачі, бо й такі я переживав. А видержав фінансово, між іншим, теж тому, що був завжди настільки обережним, що ніколи не брав нічого понад свої фінансові спроможности.

Рекляма в бізнесі є велика річ. І то найважлиша попри добрий товар, чемну обслугу і добрих помішників. Від 1930 до 1943 року мої видатки на рекламу виносили коло трьох процентів загального обороту. Загально видав я на рекламу яких \$30,000.

Жертвенність є не тільки добрим і благородним ділом, але теж і доброю рекламою, хоч жертвувати на гуманітарні чи інші добрі ціли є властиво обовязком кожного з нас, а не якоюсь особливою прикметою бізнесмена.

Вибивався я працею, терпеливістю, завзятістю і ризиковністю. Ось ці прикмети, разом з точністю, є конечно потрібні в бізнесі, щоби вибитись між своїми і чужими.

Без точности нема кредитів, а без кредитів бізнесмен не обійдеться.

Щоб чоловік не робив і як не старався вести себе добре, то без помилок таки не обійдеться. Такі помилки і я робив. За молодих літ робив через такі помилки прикрости своїм родичам та іншим. Робив я помилки і в політичному життю. І може декому в життю і кривду зробив. Але я чуюсь щасливим, що ті помилки міг поволі направляти, що навчився, заки когось другого скритикувати, насамперід поглянути на себе самого.

З мого життя як одиниці і члена української нації, а теж і бізнесмена, я виношу таку науку: Без огляду на те, чим хто є, і як йому поводитьсь, чи він має менший, чи більший успіх, то таки найкраще жити — з своїми людьми. А хто шанує свій нарід, того пошанує і другий. Так поступати, значить, у мому розумінню, іти — чесною життєвою дорогою.

Степан Марусевич.

МОЛОДЬ І УКРАЇНЬКА МУЗИКА

Є АМЕРИКАНЦЕМ українського походження. І як такий хочу згадати коротко про українську активність і музичні досягнення в нашій музичній ділянці; висловити свою думку про можливості поширення української музики в Америці та зясувати наставлення молодого покоління до української музики взагалі.

Тепер уже ніхто не сумнівається про вроджену й унасліджену від українських предків любов до української музики в серцях американців українського походження. Самий факт, що кожен український хор та музичний кружок складається у 90 а навіть і у 100 відсотках з молодшого елемента (уродженого в Америці, хоч нераз уже і не цілком молодого) свідчить про любов або хоч заінтересування в українській музиці.

В багатьох громадах позакладано хори, у яких усі члени, разом із диригентом належали до молодого покоління. Вони намагалися поглибити та поширити інтерес до української музики серед себе самих і серед інших людей, які ще не були познайомлені з нашою музикою. Тому, що я найліпше обізнаний з „Молодечим Хором з Нью Йорку та Нью Джерзі”, я зясую на його прикладі організаційні пляни, досвід, діяльність та спроби для виказання живучости української музики в Америці не лише для американців українського роду, але теж і для інших громадян.

„Молодечий Хор з Нью Йорку й Нью Джерзі” спирається на ясний ідеалі та передуманих засадах, яких придержується згідно із своїми найліпшими силами. Поперед усього цей хор змагає до підтримування привязання до української музики серед молоді; дальше, ця організація робить зусилля до розвитку цього хору в такому напрямку, щоб він виріс понад звичайний пересічний рівень і щоб тим способом досягнув основну ціль, тобто зазнайомлювати інших людей із чудовою й на високім рівні поставленою українською хоральною літературою, із мотивами й технікою української творчости.

Як згадаю про минулу діяльність оцей організації, з чистою совістю можу сказати, що вона виказала свою вартість для досягнення

наміченої цілі. Багато молоді вписалося в члени хору, що зрештою інакше ніколи не були б мати нагоду в практиці зазнайомитися з нашою музичною спадщиною, бо лише через участь у праці можна справді набутися есенціональне розуміння нашої музики.

Хорови пощастилося теж зазнайомити американський загаль із українською піснею частими концертами та передаванням пісні через радіо, міжтим двічі через радіову сітку від океану до океану. Вчасі Світової Вистави в Нью Йорку Український Хор з Нью Йорку й Нью Джерзі виступав багато разів перед загальною неукраїнською публікою в Американ Камонс, в Святині Релігії і на Подвір'ю Народів. Хор співав теж і для Шкільної Ради міста Нью Йорку та для університетів Нью Йорк і Колумбія. Ця дружина відбувала часті подорожі до різних міст, між ін. до Філядельфії, Питсбурга, Клівленду, Дітройту, Ньюарку й Гартфорду.

Оцей огляд найважливішої діяльності наскрізь молодечої дружини ясно свідчить про змагання, щоб українську пісню вивести із чисто українських концертних місць і презентувати її ширшій американській публіці, очевидно тому, що молодь любить українську пісню й хоче нею похвалитися перед іншими. Програма цих виступів не була ані пишна ані не мала на меті викликати подив. Одначе, коли зважити, що це була дружина аматорська, то хоч не мала фінансової підтримки й виробленого імені, вона всетаки причинилася більше до розбудження інтересу до української музики, ніж старша генерація.

Тепер призадумаймося, що зроблено давніше для поширення української музики в Америці. Коли я переходжу думкою нашу минувшину, то мені просто здається, що від часу поїздки Українського Національного Хору під управою проф. Олександра Кошиця в другому десятилітті теперішнього століття, я не завважую поважних змагань для поширення української музики за виїмком таких випадків, як от виступи проф. Р. Придаткевича з його товариством „Приятелі Української Музики”.

Щоб наглядніше виказати, до чого я зміряю, застановімся наперед над музичними видавництвами. Чи було колись в минулому змагання створити принаймні якусь музичну бібліотеку, щоб мати одно центральне джерело, з якого міг би користати кожен, хто хоче студіювати або писати нові композиції? Майже кожен хорист мусить добре натягати свою шию і видивляти свої очі, щоб доглянути хоч щось із старого поживлого нотного паперу. Звичайно в один примірник нот заглядає 5 або 6 хористів.

Чи по стільки літах організаційного життя не можна спромогтися на видрукування нот, придатних для всякої музичної дружини? А чей же, колиб хтось фахово опрацював і видав ноти до співу, така праця оплатилась би навіть фінансово. Хори, які мають ледви по кілька примірників нот для цілого загалу членів, радо закупили б потрібну кількість примірників для вжитку всіх співаків, як би їх можна лише діста-

ти, бо це значно допомогло їм при науці й вивченню музичних композицій. Чому загалом ми мусимо натрапляти на такі труднощі при закупні нот, все одно, чи для скрипки, чи для фортепіяну, чи для сольових партій, чи для хорів, для оперет, для музичної банди й оркестри? Саме те, що якась там організація не може дістати нот до науки, стримує неодного від роботи і спиняє діяльність на музичному полі. Багато „музик” тримається дешевого роду музики і нехай ніхто не дивується такому висловови, бо й українці мають доволі дешевої „музики”. „Де я можу дістати ноти?” — оце найчастіше питання, яке доводиться мені почути і від старших і від молодших диригентів.

А що зроблено на полі перекладів хоч ліпших наших музичних композицій, хочби лише для вжитку хорів та поодиноких співаків? Колиб це зроблено, то такі переклади й видавництва принеслиб великий розголос для українців. Так от наприклад самого „Щедрика” співають не раз на концертах, по школах, по радіо і то визначні хори по цілій Америці під такими наголовками, як: “RING OUT WILD BELLS” або “BLUE BIRDS”. На щастя, всі признають, що це пісня українського походження. Отже багато інших хорових, вокальних, а навіть і оркестральних композицій здобулиб собі популярність між американцями, колиб лише цей матеріал був для них доступний.

Я того переконання, що досі були ми на злій дорозі і тому час уже зрозуміти положення та змінити напрям нашої діяльності в імени добра нашої культури. Переглядаючи нашу музичну ниву, я запримічую дуже мало нових імен в нашому музичному життю. Загально можна завважати лише імена давніших людей, що повторяють свою давню роботу. Тому треба сказати, що щось зле з нами. Для мене це є признакою застою. Де є ці молоді люди, що мають перебрати провід і втримати українську музику на шляху признання і розвитку?

А що станеться з церковними хорами вже в недалекій майбутності? З року на рік меншає число людей, спосібних вести музичний бік нашого чудового, притягаючого і одушевлення викликаючого церковного обряду. Чи робить хто старання, щоб запобігти такій недостатці?

Церковний хор повинен мати диригента, що має добре зрівноважене музичне виховання. Це становище вимагає таланту, спосібности і всестороннього вишколу. На таке визначне становище не вистарчає кількамісячна наука, коли загал вимагає від диригента знаменитого ведення церковного хору.

Між родженою в Америці українською молодю є багато одиниць, яких варта підготовити до ведення музичних організацій, чи то в церквах чи в громадах. Я знаю таких, що тепер є вчителями у високих школах („гайскул”) та університетах; знаю й таких, що є професійними музикантами у першорядних музичних бандах і оркестрах. Такі одиниці можуть піднести якість кожної музичної дружини. Однак, щоб забезпечити для себе працю таких людей, потрібно сповнення таких умовин: Перше: Піднести значіння директора церковного хору, як це

зробили давніші американські церкви; друге: Піднести заплату диригента, бо інакше не можна надіятися, щоб людина з високою музичною освітою могла шукати становища, яке їй не дає фінансової безпеки.

Багато з таких талановитих та вишколених музик цураються праці серед українців із легко зрозумілих причин. Причина є znana: Уродженець Америки у протиставленню до уродження Європи. Я візьму як приклад співачку. Дівчина посвятила багато літ на науку, працювала тяжко, щоб заробити собі на прожиток і платити за лекції співу. Тому, що вона має знаменитий голос, її запрошують з виступом на концерті, а за цей виступ вона, як професійна сила, дістає смішно малу нагороду, або таки й нічого, а навіть дуже малий розголос. Колиб таку мірку прикладати до всіх, то ще можнаб це зрозуміти. А то в багатьох випадках запрошується гостей, що приїхали з Європи і їм дається правдиву нагороду, все одно, чи це давно чи свіжо прибувші європейці. Дехто не має навіть ясної минувшини, а дістає великий розголос.

А яка причина такого нерівного трактування одних і других? Чи може нерівність в талантах? У деяких випадках такої підстави нема. Звичайно чуємо одну й тусаму відповідь: „Вона молода і не має практики”. Чи такий заміт витримує критику? Ці молоді співачки співали в оперетах, в операх, в концертах, в церквах, по радіо, запрошені не українцями, а американцями давнього роду. А організатори наших концертів мають чоло казати: „Вона не має практики!” Такі підприємці нагадують тих батьків, що то не розуміють, що їх дочки й сини вже пережили по 20 літ і вже не є дітьми. Тому не диво, мої дорогі земляки, що на ваші, чи на наші спільні сходиони вони не приходять і нема допливу свіжих сил. Ви самі їх відстарушуете і не багато або й нічого не робиться, щоб їх приєднати або підтримати їхній талант.

Головна причина застою в українській музичній діяльності є недостача організацій й централізації, всеодно чи то по місцевостях, чи в загальнім житттю. Досі всі громади вели свої музичні діла на свій спеціальний лад, не дбаючи про поступ в українській музиці як цілість. І це головне наше недомагання. Кожна громада вдоволяється тим, що якось „пхає діло вперед”, без огляду на це, що й інші громади мають такі самі труднощі. Їм і на думку не прийде, що спільними зусиллями можна ці труднощі усунути.

Отже я запропонував би заложення загального краевого („нешенел”) українсько-американського товариства з диригентів, визначних українських музик, композиторів та студентів музики. Чисто музичне товариство без домішки політичних, релігійних та професійних упереджень, значно посунулоб наперед українську музичну справу в Америці і поставилоб її на належній висоті. У музичних справах політичні чи церковні різниці не грають такої важної ролі. Це краєве музичне товариство моглоб мати свої окружні секції. Так булаб округа ньюйорська, філядельфійська, питебурська, дітройтська чи яка там інша.

Можливості праці для такого загально-американського українського музичного товариства необмежені. У першу чергу таке товариство видвинуло б українську музику на почесне місце і стало б у пригоді кожному, як професійним силам так і студентам музики, а також і не-музикам. Диригенти могли б себе взаємно пізнати і на спілку з іншими композиторами скласти плян розвитку на будуче. Без такого товариства я не бачу можливості для поступу в українській музичній ділянці народнього життя.

Я дав би такий начерк для діяльності музичного українського товариства:

1. Заложення музичної бібліотеки; 2. підготовка видавництва чи друкування музичних нот; 3. давання порад та вказівок для всіх музичних організацій та кружків дорогою лекцій і публікацій; 4. дбання про нагороду для наших композиторів в Америці за їхні композиції; 5. заохочування закладати музичні банди й оркестри у громадах; так само спонукування компонувати нові музичні твори, основані на народнім українським матеріалі для інструментальних кружків і поміч при їх видаванню; 6. покладення основ під постійний загально-краєвий („національний”) „музичний фестиваль”, попереджений місцевими музичними пописами, вчасі яких dokonуваноб вибору кандидатів на загальний музичний здвиг.

Я хотів би дожити цієї хвилини, коли то на річнім музичнім фестивалі зіхались би найліпші українські таланти. Ліга Української Молоді Північної Америки відбувала такі музичні здвиги з великими успіхами. Та під опікою національного музичного українського товариства такі фестивалі набрали б притягаючої магнетичної сили.

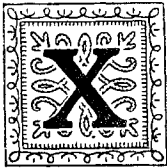
Без сумніву, що при обговорюванні таких проектів усе вирине питання, хто їх сфінансує. Наш досвід у минулому виказує, що все найдуться фонди на такі замисли, а коли будуть добре виведені, то можуть принести навіть і чистий дохід. А кілько то разів українці дали гроші на підприємства та імпрези, які лишили по собі лише немилі спомини? Зате добре поставлені імпрези приносять моральну користь, не зважаючи на те, які одиниці при такій нагоді дістануть належну заплату.

Колиб я так міг звернутись з апелем до любителів української музики, то я сказав би їм таке: „Земляки й Браття: Вийдіть раз на денне світло й зорганізуйте себе. Кожна організація, без огляду на величину, може щось гідного досягнути. Нам судилося покласти тепер основи на будуче!”

Я не вичислив усіх можливостей для української музики, що їх можна досягнути організованою діяльністю, одначе я вірю, що оцеї заклик спонукає когось до діла. Українці, назагал, не злі мислителі, але сама думка без введення її в життя, не багато варта. Тому закасаймо рукави і починаймо передумане вже конструктивне діло!

Адв. О. Е. Малицький.

УКРАЇНСЬКІ ПРОФЕСІОНАЛІСТИ

ОТІВ БИ Я сказати дещо про ролю українських професіоналістів в нашому народньому життю в Америці. Думаю, що вона, хоч дуже важна, то проте ще й досі не є як слід висвітлена. Що гірше: не визнаються у ній дуже часто самі професіоналісти.

Український нарід на своїх землях багато втратив на тому в різних критичних моментах, що не мав відповідної кількості своєї інтелігенції, науковців і людей вільних професій. Велика частина цієї інтелігенції, як знаємо з української історії, покидала свій нарід, виховувалась під чужими впливами і асимілювалась. А та, що залишилась при своїм народі й пробувала його захищати, не мала часто матеріяльних засобів та інших можливостей, щоб свому народови вірно й добре служити. Усе те відбилось і на визвольних змаганнях України в останніх десятиках літ. Відбилось на рідних землях і при міжнародних столах, де вирішували судьби народів. Українських людей не було по світових осередках науки і дипломатії, а ті, що були, не були до цього діла як слід підготовлені, не мали доступу до наукових осередків, політичних клубів чи сальонів, чи фінансових центрів.

Чому згадую за те? Бо думаю, що ми, що опинились на американській землі, маємо кращу змогу, як хто інший з української крові, допомогти українському народови в Європі ось такі недомагання перемагати і вибиватись наверх на різних ділянках і як такі, себто як видатніші американці, допомагати тому народови, з якого ми вийшли, добитись в світі такого признання, на яке заслугоє. До цього ще додаю, що так глядить наш американсько-український загал на наших тутешніх професіоналістів. Ті з старої генерації, що давали свій тяжко зароблений гріш на виховання ось тих професіоналістів, були свідомі й ідейні люди. Вони розбудовували наше життя в Америці як могли і вміли, майже без інтелігенції. Для тих людей професіоналіст — це було щось велике, це був природний провідник, що повинен їх організувати і вказувати шлях до культурно-освітнього розвою. Окрему ще роллю приписувано священикови зогляду на вагу релігійної справи.

Вкінці діждались ми того, що маємо вже сотки професіоналістів, а може й більше. А чи вони сповняють ті надії, які на них покладали ті, що їх в школи посилали? З свого досвіду і знання скажу, що сповняють тільки в виїмкових випадках:

Вистарчить розглянутись в списі відомих нам українських професіоналістів в Злучених Державах і Канаді й поглянути на наше громадське життя, а відразу завважимо, що професіоналісти рідко вибиваються між нами на провідників. Яка цьому причина?

В першу чергу українські професіоналісти вдоволяються працею, звязаною тісно з їхньою професією. Та рівночасно мають до українського загалу претенсію, щоб він їх попирав, згідно з кличем „свій до свого”. Що й вони зобовязані тому загалови щось дати, це мало хто бере собі до серця. Що вони, на думку того загалу, повинні ставати в проводі ідейної громадської роботи, це тяжко їм іде до голови. І це є найбільше наше недомагання, коли мова про професіоналістів. На мою думку, професіоналісти є нашою інтелігенцією, нашим мозком. І як такі вони не можуть відтягатись від активности в нашому громадському життю і від проводу. Очевидно, що ніхто не вимагає від них, щоб вони занедбували ось таким чином свої професійні обовязки, а цілком посвячували себе народній роботі. Але й не можна їм відпекуватись від участі в громадському життю. Бо коли наші люди підпирають своїх лікарів, адвокатів, дентистів, аптикарів і т. п., то не тільки тому, що вони добрі професіоналісти, але й тому, що вони надіються від „своїх” народньої роботи. Отже добрі взаємини між громадянством і професіоналістами можуть властиво найкраще унормуватись на підставі старої римської засади „даю, щоб ти мені дав”. Правда, може дехто сказати, що не хоче мішатись „в політику”, щоб не робити собі ворогів у своїй професії. Та остає велике просвітно-освітне поле праці. Є й інші ділянки. Походимо з народу, що ще досі не добився державної самостійности, про який ще досі пишеться і говориться багато неправди. Чи не є обовязком професіоналістів оці неправди усувати? Чи і ми не можемо мати відчити по різних американських клюбах про змагання українського народу, про його історію і культуру? Чи не можемо й ми вдержувати контакту з американською пресою і своїми дописами вияснити різні українські проблеми?

Українські професіоналісти занедбали й чисто американське політичне поле. І тому не відграють ще досі поважнішої ролі в американському політичному життю як члени партій, зокрема як члени Демократичної чи Республіканської Партії. І тут треба збоку українських професіоналістів більшої активности і постійности, себто того, щоб не міняти партії при кожних виборах. Політичне життя теж приносить користи: матеріальні й моральні, як і впливи, що можуть помогти і нашій акції допомоги українському народови в Європі вибитись з неволі й нужди.

Тут виховані професіоналісти мають тепер ще одно почесне завдання: Вони повинні бути тими, що злагоджують наші гарячі темпераменти, а з ними і нашу партійну боротьбу і ненависть. Через ту боротьбу вдержується між нами ще далі загумінковість, замикання себе в вузькому колі однодумців, що заставляє нас часто вважати ворогами тих, що не годяться з нами на 100%. Американська толерантність, в якій ми виховались, повинна заставити нас до праці над обеднуванням усіх українських творчих сил для спільних інтересів та ідей.

Усі ми бажаємо собі добра. Всі хочемо поступити вперед. Та цього не буде, як не поступлять вперед ті, що повинні бути з природи на переді. А ними є професіоналісти.

О р г а н і з а ц і я У к р а ї н с ь к и х П р о ф е с і о н а л і с т і в в А м е р и ц і .

Ось те, про що я згадав, мучило довго не одного з нас, українських професіоналістів в Злучених Державах і Канаді. І саме з тих думок зродилась ідея згуртовання всіх українських професіоналістів-інтелігентів в Америці в одній організації. Плян створення такого спільного тіла предложено Першому Конгресови Українських Професіоналістів, що відбувся в Шікаго, в днях 18 і 19 серпня 1933 року, знагоди Світової Вистави і Українського Тижня на тій виставі. Ширше описано цей Конгрес в цій книжці в описі Української Учаси в Світовій Виставі в Шікаго. Тут обмежуюся до цього, що подам для характеристики дещо з статута створеної тоді організації: Товариство Українських Професіоналістів в Америці. Статут подає, між іншим, такі цілі цієї організації: Заохочувати нашу молодь, щоб посвячувалась науці й досягала найвищих ступнів; дбати про переклади з українського письменства на англійську мову і з американського на українську; дбати про оснóвування українських бібліотек; допильнувати, щоб члени писали статті до американських і українських часописів і заохочувати їх до участі в громадському життю; видавати наукові праці англійською та українською мовою. Присутні на Конгресі професіоналісти з Стейтів і Канади, а було їх коло 50, були одушевлені програмою і переконані, що такого товариства треба.

До першого уряду (1933-34) вибрано таких професіоналістів: адв. О. Е. Малицький, голова; адв. Іван Яців, перший заст. голови; проф. А. А. Грановський, другий заст. голови; д-р Г. Г. Скегар, секретар; Степан Шумейко, касієр. Велике зацікавлення тими справами виявив і Другий Конгрес, що відбувся в 1934 році в Шікаго, де було много нових професіоналістів. Для улекшення участі в наступному конгресі канадійцям, вибрано місто Дітройт на наступний зїзд. До нового уряду ввійшли тоді: адв. О. Е. Малицький, голова; інж. О. Гладкий, перший заступник, п-нна М. Онуфреїв, другий заступник; д-р Г. Г. Скегар, секретар; а адв. Р. Нагірняк касієр. На Третньому Конгресі Професіоналіс-

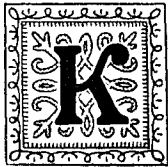
тів у Дітройті в 1935 році було велике число професіоналістів з Канади та молодих професіоналістів і студентів. З звіту секретаря виходило, що до товариства вписалось впродовж року до 200 професіоналістів. Проте, хоч був запал, то не видно було поважнішої праці. Конгрес за явився за видання Адресара Українських Професіоналістів. Уряд вибрано той самий, за виїмком касієра, яким став д-р Павло Канчір. Поверх сотки професіоналістів прибуло на Четвертий Конгрес, що відбувся в 1936 році в Філядельфії. Там і зайшли зміни в уряді: д-р Володимир Галан, голова; адв. В. Тухлій і адв. Іван Сківір, заступники; а адв. Іван Дудан як секретар і касієр. П'ятий Конгрес відбувся в Клівленді в 1937 році. Та склалося так, що уряд, що складався головню з філядельфійців, на Конгрес не прибув. Конгрес відбувся, але можна було завважити знеохоту і байдужність. До нового уряду ввійшли: адв. Роман Смук, голова; д-р В. Яремій і адв. М. Пізнак, заступники; д-р П. Канчір як секретар і касієр. Майже той самий уряд зістав відновлений в 1938 році. Його заходами видано книжечку: *Directory of Ukrainian Professionals in the United States*.

В тім коротенькім очерку не згадую за доклади і дискусії на поодиноких конгресах, бо властива моя ціль була вказати тільки на конечну потребу існування такої організації. А властиво на те, що якщо наше громадське життя має якслід розвиватись, то воно мусить притягнути до праці наших професіоналістів. Отсе мусять зрозуміти в першу чергу самі професіоналісти з ідейного боку і з власного інтересу. Війна перервала процес їхнього пристосовання до громадського життя, як спинила виконання дечого з того, що ввійшло в програму Товариства Українських Професіоналістів. Просто тому, що багато з професіоналістів опинилось в збройних американських силах і пішло боронити наших демократичних ідеалів. Та по війні всі ті проблеми стануть перед ними в ще яснішому виді. Тоді й добре почате діло повинно продовжуватись з новими силами і з новим запалом.

Олександр Луговий (Канада).

ОБРАЗКИ З ЧАСІВ ДЕПРЕСІЇ

КРІЗА економічна — річ не так, щоб аж надто приємна. Неприємна вона для багатих, а вже для бідаків, то їй згадувати нема що... Просто загибель. Воно і зрозуміло, — бож у житті все якось складається так, що бідак першим відчуває погіршення темпу міжнародного економічного живчика, а поліпшення відчуває аж останнім. Щось наше той „офермуватий” вояк, якому все приходить бути першим у наступі і останнім у відступі.

Але поняття про бідність дуже відносне, чи там „релятивне” по вченому. Границі між бідним і багатим ще не встановив ніхто. Тим то кожний вважає себе бідним, хоча певно і за сто тисяч доларів не дав би собі ока, приміром, вибрати. За теж кожний бідніший вважає багатцем людину, хоч трохи від себе заможнішу. Робітник-чорнороб вважає заможним фермера і робітника-спеціаліста; ці обоє вважають багачами всяких дрібних „бизнесменів” та професіоналістів; останні — промисловців і фабрикантів; вони знов — мільонерів; мільонери — мультимільонерів і так далі. Та поговоріть хоч би й з мільонером! Певний, що почуєте такі жалі і нарікання на недостатки, що й останнього „кводра” — якщо ви чутливого серця людина — йому готові віддати. І кожний з них має свою правду, а правда та є великою неправдою для всіх інших.

Існує поділ в особистому життю, існує він і в громадах, в організаціях. Коли яка громада, особливо не нашого напрямку, не задовжена, має зайвий цент у скарбоні, росте й розвивається — кажемо, що „лихий її не бере”. Колиж навіть від податків не може обігнатися — кажемо зловтішно — „капцаніє”... І калькулюємо собі в мозгівницях — коли вже нарешті настане той довгожданий час „скапцаніння”? ну, тай чи й нам персонально що не припалоб.

Однак, — громада великий чоловік — каже помовка. Тож і не дивно, що громади не капцаніють так счаста. Бо все знайдуться хрещені душі, які до того недопустять. Буває, що й хрещені мають

якусь укриту, задню думку, громаду в потребі підпрятозуючи. Але трапляється, що підпомагають щиро, без всякої калькуляції. Буває так у різних народів, буває і в нас грішних. Та, назагал беручи, наш нарід, — без уваги на часом і великі прогріхи — є ширій і чутливий. Скільки вже його не натягано чужими, та ба й своїми несумлінними одиницями, то проте національні потреби він таки щиро спомагає. Трапляється між нами, як і у кожному іншому народі, багато всезнайків, багато зарозумілих на своє майно; трапляються несвідомі й темні, а теж — чомуб ні — навіть несумлінні... Та всеж є засоби їх навернути. А найкращим засобом, по моїй думці, є щирість і отвертість. У багатьох наших проводирів цих прикмет власне бракує... Тим то і загал наш тиняється з одного манівця у другий, не знаючи, кого вже слухати. І часто не слухає нікого й нікому недовіряє. Та щирість, і лише щирість, обєднає український загал, винайде відповідну площину для співпраці різних наших груп і організацій, сконсолідує сили, як для гідного виконання обов'язків супроти країн, де живемо, так і для помочі українству на українських землях у майбутньому.

Поволі витворюється у нас новий тип українця, що з розвальними традиціями має все менш і менш спільности. Іде ще боротьба з старосвітським типом і перемагає уже новітній тим, але подекуди ще старий, що буде видно з тих образків, що їх автор цих рядків тут змальовує.

I.

Діялося це в часах, коли за бушель святої пшенички можна було купити дві восьмушки тютюну без папірців, а за годованого річняка, бичка чи ялівку, діставалося чек на цілий фунт хрунівської ковбаси... Цебто, іншими словами, у часах розцвіту і сили економічної кризи, коли вона зявилася була у всій своїй могутній красі й величі.

Місце події — заселена українцями лісиста — чи властиво пенькувата, бо ліс вирубали, — околиця на півночі одної з фармерських провінцій. Околиця занадто промислова: кожня друга хата — маленька „муншайн фекторі". Всі пють, наче старокраєві шевці й горять, гейби газоліною облиті. Бідні може й дуже, але у кожного, як що не „Шевролет", чи який інший там „Понтіак" чи „Дженерал Моторс", то бодай „Форд". Що правда, власники „Фордів" не в пошанівку...

Околиця й цивілізована не аби як! Як зійдуться на стацію моднярки, так по 200 фунтів ваги, наперфумовані, напудровані, начервонені, в коротеньких обтислих спідничках, ну, очі просто розбігаються... Наче квітник насадив хто на пероні. „Квітники" трохи занадто корчисті, та цеж вам не міська тандита, щупла, дрібна, тоненька, трохи не зломиться... А тут і солідні підстави і на підставах також сама солідність, сила й міць...

На стаційці пять склепів ріжновірних власників. Через дорогу сяє пусткою Народний Дім імені Івана Франка. У домі ні одної Фран-

кової книжки, ні портрету. Мало хто з членів Дому знає, хто був Іван Франко, а більшість певно не знає, чи така людина взагалі жила будьколи на світі. Тай Дому там не було потрібно. Збудувала його заздрість — сусідні околиці мають якісь Доми, а ми що? Гірші?... А крім заздрости і потреба — не було відповідного приміщення голки витинати.

Неділя, року паціфікації Галичини. Дотогож і Пилипівка, — з голками не розженешся. Людиська дуже „побожні”, — скорше обійстя сусідови підпалить, чим, скажемо, поскоромиться у піст, або танцюватиме. Але тої неділі до Народного Дому з усіх сторін світу — з півдня, півночі, сходу й заходу — тьопали купками фермери. Під охотою кожний, — балакають собі, огризуються. Видно якась не зовсім буденна подія затрівожила їх розум...

Бо й справді, хоча здорово роздумавши й не було ніякої події, але... фермери з осені ще торочили, і навіть всіякі знаки на небі віщували, що в зимі в околиці спокою не буде. Ну, і справді не було, а тої неділі якраз воно й почалося...

Приїхав в околицю отакий собі миршавий „манігрант”, такий якийсь, — ні то риба, ні то мясо, — ні то ще хлопець, ні то чоловік. Дрова через зиму рубатиме в одного фермера-ж таки... Подивився, розглянувся по людях, і на маеш!... „Веє” якийсь скликає, відчити даватиме. І в чесних фермерських головах зразу зродилося підозріння: — Хоче грошей!

Зібралось коло сотки людей; прийшло навіть дві представниці гарнішої половини людського роду. Все гладко пішло, як то вже й водиться у світі Божому. Підохочена президія засіла на сцені. Бідака „манігрант” аж прів, так старався втолкувати в голови слухачів все те, чим сам переймався. Говорив про всі несправедливости, світом супроти України допущені, про паціфікації впродовж століть, змалював похід уланів на безборонні галицькі села, руїну людських житей і дорібку. Говорив про протестну акцію українського суспільства, про поміч потерпілим. Камінь, здається, зворушив би. А публіка розсілася собі по лавках, попакує люльки, цигарки, розмовляє, жартує, мовляв, — гладко бреше „манігрант”, не знати, чи в банку багато грошей має...

Дійшло врешті до резолюції осуду паціфікації. Відчитано ту резолюцію, ну й запитано шановних слухачів, чи годяться з нею, чи ні.

— Згодні! Згодні! — закричали чоловічі тенори, басы й баритони, підперті двома сопрановими фальцетами пань.

— Ну, то коли згодні, хай кожний підпише резолюцію й вишлемо її до центру наших тутешніх організацій для опублікування... — попрохав „манігрант”. — А попри те, кожного просимо дати якусь пожертву у користь паціфікованих.

Узброївшись довгим олівцем „манігрант” наставився записувати

„кводри” і пятьдесяки. Хоч бідний був, самий дав скарбникови два доляри...

І певно, читач подумає, посипалися кводри, пятьдесяки, а може й зелені у поміч галицькому силу... Егеж!...

Як би Народний Дім раптом зайнявся з усіх сторін горіти, то й тоді не втікалиб фармери з салі швидче. Правда, остала президія і заряд Народного Дому, — задля сорому скинули два й пів доляри. Опісля розібрали і свої „кводри”...

Та „манігрант” був завзятуций. Не вдалося одне — властється друге — подумав. І надумав на Різдво поставити „Наталку Полтавку”. Заряд підскоком за тим. Трохи посумнів, правда, коли „манігрант” поставив умову: третину доходу з „Наталки Полтавки” вислати на інвалідів і Рідну Школу, — але погодився... — Чейже і ми також українці патріоти — заявив. Скоро і по околиці розійшлася чутка, що на Різдво будуть „комедію давати”. Наталку взяла учителька з сусідньої околиці, ірляндка, що чудово говорила й читала по українськи, Петра — також учитель з іншої школи, „манігрант” — виборного, а возьного — очитаний трохи секційний робітник. Решту місцеві. Товклися, наче казковий Марко по пеклі, перевели зо пятнадцять проб, і „комедія” заповідалася якнайкраще...

Другого дня Різдва, ввечері, повалила пяна й твереза публіка. Успіх надзвичайний. Скарбоня, хоч і криза, принесла сто пять долярів з центами, а багато втиснулося і без билетів. Гралосся „комедію” так, що не гріх би хоч у приближенню ту гру наслідувати всяким нашим аматорам і артистам по великих містах, серед десятків тисяч українців...

Як же дійшло до висилання грошей — забідкався заряд Народного Дому. Деж таки, 35 долярів вислати якомусь нетруженому бісові... Ну, тай Дім довги має, і асекурація незаплачена, і того нема, і іншого бракує... А висновок — гроші в нашій касі і ми їх не дамо кудись, якимсь дармоїдам висилати... Не помогли ні сварки, ні лайки, хоч бери правуйся з ними. Та чи виправуєш?...

Люди кажуть — у Трійці Бог перебуває. Таке і тут було. Ще раз, третій, підійшов заряд добродушного „манігранта”. На цей раз пригадкою Січневих Подій, Святом Державности і Злуки. І вже напевно, але то „фор шюр” давали половину доходу. Не було часу на підготовання, та пішло зовсім не зле. Було і з 90 долярів доходу... Однак ініціатори свята не побачили ні centa з тих грошей, а Народний Дім заплатив довг, вже не знати кому з черги.

Прохали ще дати хоч коротеньку, на яких чотири дії, комедію ще й на пущення. „Манігрант” затався, тож на пущення влаштував заряд „муншайн денс”... І дійсно... Попилися, побилися, порвали один на одному з десятків нових убрань, полпровалювали голови, а один потрапив відкусити недругови кавалок вуха. У Нар. Домі виламали двері, вибили всі вікна... Кінні Червоножупанники мали на цілий тиждень праці, поки розплутали всі ті вузли. Кількох фармерчуків ледви

вичіхалися в госпиталях, кількох в Івановій хаті. А пішло все з того, що двох засперечалося, у кого коні швидші...

Після такої „конфузії” Дім стояв з забитими вікнами й дверми. Купив його один з заряду, склепар, за смішно малу ціну, та й ту посплачував членам не грішми, а рахунками за набір у склепі. Весною мали перебудувати Дім на склеп і житло. Тимчасом на Великдень Дім з доброго дива згорів, а склепар за одержану асекурацію вибудував собі чи не найкращий склеп у всьому дистрикті. Правда, були певні вказівки, чия це була робота, але хто таких річей буде доходити?... Околиця, вже без Народного Дому, пе і танцює й досі, часом і в пресу попадає, така стала славна... Хоч, що правда, все більше через голосну поведінку...

II.

Інша околиця наступного року кризи. Інша місцевість, інші й люди. Попадаються злі і добрі, пють при нагоді, — бо й чомуж час від часу не випити, коли обставини й кишеня дозволяють, — самі, однак, „трунків” не роблять. Попри випивку, й де чим поважнішим цікавляться. Доволі багато читають, особливо в довгі зимові вечорі; у кожній хаті все знайдеться пара книжок, а трапляються хати, що бібліотекою своєю не одного міського українського інтелігента завстидалиб. Книжки, правда, не дібрані... Натрапите там і „Сон Геновефи”, і „Проклятий цісарський рід”, і „Пророцтва Михальди”. Та поряд з ними — твори Шевченка, Франка, Грінченка, Маковея, Стефаніка, Грушевського... Набувалися книжки у тій самій послідовності, як друкувалися. А українські видавництва друкували не поважніші книжки, тільки лекші на збут... І коли фармер розповідає, у якій черзі він набував книжки, то слухачеви здається, що розповідає він історію українського культурного розвою у цій країні... Від „Сонників” і „Снів Геновефи” до Історії України-Русі М. Грушевського, повного видання творів Шевченка, Історії Української Культури, — взагалі видань, що їх не стидаласяб ніяка наукова установа.

Не повелося спочатку і в тій околиці. Безробіття ширилося в застрашаючих розмірах, а на допомогу вдаватись — деякі люди за горді були. Тож вганяли „фрейтами” скрізь, як країна довга і широка у пошуках покупця на руки й горб. Кожному мусіло десь пощастити. Та гіреньке те „щастя” було!...

Наш „манігрант” найнявся на пару днів викопати пивницю (селер) під будову нового дому у одного „свідомого” фармера по півтора доляра денно і харчі. Мучився два дні, праці зісталося може ще на пів дня, нехай на день. Але прийшов над вечір сусід, також фармер. Оглянувся, допитливо подивився на працюючого „манігранта”, тай питає господаря:

— А то де „манігрулу” собі знайшли? Чи за „борт” робить?

— Ні, — господар відповів. — Найняв по півтора доляра денно й харчі.

— Ото, але... У таку пору платити по півтора доляра, як та „нендза” тисячами, голодна вганяє „фрейтами”. Таж тої сарани стільки наїхало, що за „борт” напрошуються робити. У мене самого аж трьох корчує...

„Манігрант” скипів, але стримувався ще. А сусід тягнув своє:

— Не хворі й за „борт” робити, а ні, то хай здихають з голоду. Чого понаїздили до Канади? Думали — пануватимуть тут? Та й ви, — скартав господаря, — нам лише псуєте. Свому „манігрантові” платите, наші довідаються, та й собі плати доходитимуть...

„Манігрант” вибухнув. З рискалем вискочив з ями і заговорив зневажливо:

— Слухайте но, вуйку. Ви хотілиб, щоб робітники у вас літом працювали за харчі. А чи подумали ви, що вони робитимуть зимою? Що їстимуть?... Виж не даєте їм їсти, ні помешкання.

— Назиму нехай на „реліф” до міста їдуть. „Губермен” всіх старців кормить, а нас податками обкладає.

— Ну, не всіж ласі на „реліф”, та́к як ви, як по вас бачу.

— То хай здихають! — бовкнув фармер.

— Ах тиж, собачий сину, — визвірився на це „манігрант”. — Так ти хотів би, щоб люди з голоду здихали?... Зараз мені забирайся звідсі, а то голову розвалю...

Сусід пустився втікати, оглядаючись, чи „манігрант” за ним не женеться часом. Відбігши, погрозив кулаком, викрикуючи:

— Ти но не дуже, большевику якийсь!.. Я на тебе ще найду управу!..

Господар, хоч і не мішався у суперечку, сказав невдоволено „манігрантові”:

— Я не знав, що ти такий гарячий... Чоловік пожартував, а ти на нього з рискалем пускаєшся.

— Дуже дурні то жарти — огризнувся той. — Мабуть цьому вашому сусідові бракує клепки в голові...

— А ти знаєш, хто він? Він три „кводри” землі має... Не такий злидар, як ти — заговорив вже гостро.

— Хоч би й десять „кводрів”, та й що з того? „Кводри” ні тисячі в банку не дадуть йому розуму, ані не направлять сумління.

— Це мій зять! — викрикнув фармер.

— Хай собі й рідний син. Я не дбаю...

— То ти в мене не робитимеш...

— Я з вами шлюбу не брав, вуйку... Не робитиму, то й не треба, — озвався „манігрант” зневажливо.

— Ото, яка гонорна „нендза”. З голоду пухне, а диви, слова про неї не можна сказати, — тягнув своє господар. — То Канада, найнявся — продався... Тут у нас маєш нічого не чути, не бачити, а робити те, що тобі каже твій хлібодавець... Хоч би воду опихати!

— Це добре для вас, господарю, для тих, що щойно почали людськості та поваги набиратися... Я, знов, ріс і виховувався де інде, де мене ніхто не понижував. І я не звик терпіти зневаги від когоб то не було...

Дістав по вечері три доляри і знов подався шукати муки на свої руки. Найшов роботу у чотирьох милях від попереднього місця. Новий роботодавець був зовсім відмінного типу людиною. Перше, що кинулося „манігрантові” у вічі, — була чистота в хаті, далі повні дві великі шафи книжок у кімнаті, відведеній „манігрантові” на ночівлю. Відмінні люди — відмінні і умови праці. Працювати скрізь треба. Але інакше йде праця там, де робітника вважають за щось від себе нижче, на кожному кроці пригадують, що він наймит, а інакше, коли робітника вважають такоюж, як і самі людиною. Мабуть ті перші самі були наймитами колись, і вибившись всякими правдами й неправдами на більш-менш незалежне матеріяльне становище, мстяться над робітниками за пережиті колись пониження і зневаги. Мовляв: — не гладили по голові мене колись, за наймитівських часів, тож тепер відплачуся вдесятеро, кому іншому. Теж, що відплачується „Богу духа винним” людям — мало обходить...

III.

В осені довелося „манігрантові” і в цій околиці зайнятися громадською діяльністю. Народного Дому не було; властиво був колись, та також згорів літ шість тому. Імпреди відбувалися по будинках поблизьких шкіл, для таких річей не доконче вигідних.

Успіх імпреди у нас завжди міряється тим, як велику суму вона принесла. Не зовсім то справедлива міра, та щож... Так прийнялося. Тай дірок на „мамону” українці аж надто багато мають, — і Рідна Школа, і політичні в'язні, і інваліди, сироти по поляглих у Визвольнім змагу, голодуючі, а й місцевих потреб також не бракує: — преса, інституції, організації, церкви... Мільонерів у нас нема, так як у інших народів, — ніхто не видасть більших сум, — а коли і є з десятків стотисячників, то вони ніколи або дуже рідко на що дадуть... Отже муситься покладати надії виключно на загал.

Однак і загал не все ті надії виправдує. Коли якийсь діяч приїздить до нього „ланом”, чи властивіше „святочним Іваном”, ну то ще-ще... Чи то з пихи, чи то з бажання і себе не будь чим показати — загал наш поставиться відповідно, навіть грошей скине отак, жартуючи, чи глузуючи про себе з „голодного панка”. Але скарана година, коли той „лан” приходить до загалу у чорній шкірі — робітником... Заріже себе! Довіря до нього ні на цент; — бо ніби, як вартував би що, то не наймавсяб до фермера на роботу, а „крутив би”, як інші панки крутять... І нехай він буде самим Ціцером, чи Іваном Золотустим, а заріжеться... У наш вік важне не те, що говориться, чи пи-

шеться, але важне, хто говорить, чи пише, особливо коли він не нашої парохії...

Що правда, у більшій чи меншій мірі було так і в давнині. Для прикладу — ось такий випадок з життя Вольтера: Приносять до нього запрошення короля Людовика XV. Пішов Вольтер до короля у гостину, а той і давай читати ним написане віршилище, довге, нудне, без риму, без ритму і без сенсу. Тай питає Вольтера, чи вірш вартий, що будь... Ну, а Вольтер, — не в тімяз битий, — розхвалив віршилище попід небеса, сказав, що це архитвір поезії, що такої поезії світ ще не чув і не бачив, та й не бачитиме ще довгі віки (мав мабуть на увазі наші часи і модерну „поезію”). Приємно заскочений король спитав, чи дійсно Вольтер аж так високої думки про вірш. А Вольтер і відповів: — Тут важне не те, що написане, а хто написав. Як би цей вірш написав простий смертельник, то за нього ніхто не дав би і одного су (рівновартне з одним грошем), але цей вірш написав король, тож він вартує мільйони франків і друкуватиметься й передруковуватиметься, доки й Франція... Добре, що король мав хоч сумління; тож вірш той на очах Вольтера знищив, хоч до Вольтера після того зовсім охолов... Більш-менш таке воно і в нас...

Подібно щось притрапилося і нашому „манігрулі”. Коли рознеслася вістка про голод у Східній Україні, надумав він, як й інші, щось трохи зібрати для голодуючих і вислати Міжнародному Червоному Хрестови, у ті часи у Брюсселі, для доручення голодуючим. І почалося... Та хто?... Та де?... Та куди?... Оцей, во, во, „манігрула”, буде щось говорити? Та що він може розумного сказати? Як би щось справді знав, то не тинявсяб по фармах за роботою... А може для себе пару центів хоче зібрати?

Відчит однак відбувся. Людей зібралось багато певно з цікавості, щож такий собі робітник, дурний, злидар, може сказати нам, людям заможним, а тим самим і розумним, що то три кводри, а навіть по секції й більше землі мають, дітей на вчителів та адвокатів виучують, а й в банках тисячі у кожного. Тобто таким, що й кишень повна, тай голова не порожна...

І почав „манігрант”. У вступі сказав отверто, що чув деякі вислови, начеб він хотів зібрати щось для себе. Тому заявляє, що за вступ гроші зістануться на руках церковного заряду, який і вживе їх на намічену ціль.

А далі й пішов! Чого тільки не говорив? Почавши від утрати державности — згадав всі, штучно спричинені злидні і голод давньою Польщею, у той час відпроваджуючої сотки тисяч кірців українського хліба за кордони. Руїну України Петром Першим і його наступниками, що з року в рік здирали з українського селянства мільйони кірців пшениці, сотки тисяч штук рогатої худоби, десятки тисяч коней, а селянство примирало з голоду. Та крім того селянство мусіло ще

кормити численні російські полки, бо в російській державі не було ще військової інтендантури (відділу постачання).

Таку саму політику супроти українців проводить в життя і нова влада. Для неї потрібна Україна, але без українців. Тому штучно викликається голод у провінціях, які донедавна всю Європу кормили своїм хлібом. Так було у 21-22 році, так є і тепер. Голод викликала злочинна рука опікунів, і всі вони однакові вороги українців, опікуни теперішні, ті що були у минувшині і ті що у майбутньому схочуть Україною опікуватися.

Змальовуючи бачені випадки голодової смерті у рр. 1921—22, навів випадок, коли мала дитина, може 8—9 літ, прохала кусочок хліба у відпасеного і добре убраного представника опікунчої влади, а замість хліба дістала прикладом у голову і сконала на місці. — Закінчив „манігрант” — щоб кожний і кожна, сідаючи за уставлений достатно стравами стіл, пригадали собі оту дитину. І коли їм у ту хвилию страва не стане поперек горла, то вони не українці, і українцями зватися негідні...

Своєю мовою „манігрант” ухопив слухачів за серця. Навіть ті, що ставилися скептично до його заходів, змінили думку. Один по одному підходили й щиро давали хто скільки міг. Зібрана сума перевищала всякі сподівання. Змів свою думку і той, що то хотів, щоб „манігранти” працювали у нього за харчі. Наступних неділь такіж відчити відбулися по близьких околицях із таким самим успіхом. Чи ті гроші вжито на намічену ціль, чи на яку місцеву — невідомо. Тим більше, що опікуни України відмовились прийняти поміч для голодуючих, зібрану Міжнародним Червоним Хрестом у європейських країнах, а навіть заперечили голод, хоча автор цих рядків читав оригінальні листи з Східної України, писані до різних осіб у цій країні, з описами десятків випадків голодової смерті у селах. звідки автори листів походили...

Л. М.

УКРАЇНСЬКА УЧАСТЬ У ДВОХ СВІТОВИХ ВИСТАВАХ

ДО СВІТЛИХ моментів в життю американських українців треба зарахувати теж і їхню участь у двох світових виставах, з яких одна відбулась в Шікаго, а друга в Нью Йорку. Особливо важною являється українська участь в шікаговській виставі, бо там виступили американські українці з своїм власним павільоном.

Участь у Виставі Століття Поступу.

З нагоди свого 100-літнього існування проголосило місто Шікаго в 1933 році Виставу Століття Поступу --- від 1. травня до 31. жовтня 1933. Як тільки зачалась підготовка до цієї вистави, піднесли голоси серед українського громадянства в Шікаго, щоб використати таку добру нагоду для розголосу української культури і українського імені. На ту тему розвелась широка дискусія теж і в пресі. Громадянство годилось з доброю думкою і заявлялось за те, щоби на її здійснення зложити жертви, як це видно з того, що читаємо в Свободі з 13. лютого 1933 ч. 35:

„Треба негайно приступити до збірки дальших жертв на будову Українського Павільйону на Світовій Виставі Поступу в Шікаго та на влаштування самої вистави. Треба надіятись, що дієцезії, заповомогіві організації, парохії, громади, товариства та преса пороблять усі заходи, щоби така збірка на допомогу виставі була зібрана... До такого заключення дійшли громадяни, що були скликані представниками Українського Виставового Комітету в Шікаго на наради, які відбулися 10. лютого в галі Українського Народного Дому в Нью Йорку”.

Реферували тоді: д-р Мирослав Сіминович і Михайло Белегай, обидва з Шікаго.

Знов в Свободі з 16. лютого 1933, ч. 38, поміщено „Комунікат Виставової Корпорації в Шікаго” в справі нарад в У. Н. Домі в Нью Йорку,

на яких були представники У. Н. Союзу, Провидіння, У. Р. Союзу, та преси: Свобода, Америка і Народна Воля. На тих нарадах ухвалено бюджет в сумі \$20,000, що мав покрити видатки будови Українського Павільону та закупна і спровадження експонатів.

В статті Свободи з 17. лютого закликається уже загал до жертв на згадану ціль в такий спосіб:

„Якщо та вистава має бути загально-народною, то нарід мусить на неї зложити гроші”.

Знов в статті з 25. березня, покликуючись на встановлений „Тиждень Збірки на Українську Світову Виставу”, пишеться таке:

„Наш національний інтерес і наша честь вимагають, цілком зрозуміло, щоби ми взяли участь у Світовій Виставі, та щоби мали свій власний Український Павільон, а в нім, щоби виставили зразки нашої культури”.

Від цього часу йшли день за днем поклики, щоби складати на ту ціль жертви. Відозви Української Виставової Корпорації підписували: д-р М. Сіминович, голова, Степан Куропась, секретар, Тарас Шпікула, скарбник, Ю. Небор, фінансовий секретар. А за Діловий Комітет: д-р М. Сіминович, голова, Стефанія Чижович, секретарка. Від липня до вересня помагав заряджувати Павільоном д-р Володимир Левицький. Проголошено, що є у Львові Центральний Допомоговий Комітет для мистецької допомоги цій виставі, та що Українська Господарська Академія в Подебрадах в Чехословаччині виготовляє свої експонати.

Проект Українського Павільону в українським стилю, з написом „Україна” і Тризубом на самій горі поміщено в Свободі з 28. березня ч. 71. Очевидно, що цей проект, поклики і фотографії появлялись теж і в інших українських часописах, як: Америка, Народна Воля, Народне Слово.

Про те, чим має бути Український Павільон поясняє Діловий Виставовий Комітет у Свободі з 29. березня 1933 р., між іншим ось так:

„Чужинець, що ввійде до Українського Павільону, повинен винести з того, що там побачить, потрібні інформації про Україну, починаючи від основних відомостей, де жие український нарід, скільки його і чим він займається, аж до таких складніших питань як те, що з культурних здобутків того народу може придатись для загальної людської культури”.

Щоб таке осягнути, поділено Український Павільон на три відділи: 1) Відділ народнього господарства України, до якого достарчила відповідного матеріялу Українська Господарська Академія в Подебрадах (мапи, діяграми, статистичні карти, і т. п.), 2) Історичний Відділ набув матеріялів з українських музеїв і від приватних збирачів історичних памяток України, 3) Відділ Українського Мистецтва мав два підвідділи: народнього мистецтва і модерного (графіка, різьба, малярство). В тому останньому була виділена окремо збірка різьб і малюнків Олександра Архипенка.

Надійшов день офіційного отворення, що повинно було наступити дня 1. червня, але не було такої суми гроша, щоб Павільон „викупити” від контракторів, що його будували. Та хоч Павільону офіційно не отворено, то проте читаємо в Свободі з 10. червня 1933, ч. 133. таке:

„Колекція творів Архипенка, виставлена в Українськiм Павільоні, притягає до себе все більшу та більшу увагу відвідувачів Світової Вистави. Хоч, як відомо, Павільон ще не отворений офіційно, в більшості шікаговських газет уже поміщені довші статті, в котрих критики обговорюють різьбу нашого славного артиста з просто таки незвичайним захопленням”.

Верхом української участі в Шікаговській Виставі був „Український Тиждень”, що тривав від 14. до 20. серпня 1933. На цей час зіхались до Шікага великі маси українців з різних сторін Злучених Держав і Канади. Була виготовлена велика програма на кожний день Тижня.

Як подає Свобода з 18. серпня, ч. 191, то Український Тиждень отворено 14. серпня 1933 р. при „великім здвизі українців”. Прибули представники різних організацій, маса молоді, много жіноцтва і професіоналістів.

Програма була така:

Дня 15. серпня був Український Жіночий Зїзд (вітав від У. Н. Союзу — М. Мурашко); 16. серпня був Зїзд Української Молоді (вітав від У. Н. С. і Свободи — Л. Мишуга). Дня 17. серпня тисячі прибули до Гол оф Саенс, яких привитав д-р М. Сіменович від Українського Виставового Комітету, а Ф. Страйкменс як голова Комітету Національностей Світової Вистави. Свято, що відбулось пополудні під голим небом, перепроваджував д-р А. Кібзей. Співав Хор міста Шікаго під диригентурою Ю. Бенецького, а відспівані ним українські пісні були передавані через Нешенел Бродкестінг. Виступала Школа Танцюристів балетмайстра Василя Авраменка. А теж виступила з дружками „Мисс Україна” (Марія Любас з Шікаго), вибрана попередно на конкурсі краси. Від українського жіноцтва промовляла п-ні Олена Лотоцька. При кінці д-р Л. Мишуга подякував американській землі за те, що дала змогу українцям виступити з своєю культурою, нарівні з державними народами. Того дня вечером витано в Українськiм Павільоні д-ра Франтішека Сокупа, президента чехословацького сенату українською вечерою і піснями. В памяткову книжку Українського Павільону вписав він таке: „Щирий привіт і глибока пошана для українського народу, піоніра в боротьбі за поступ і демократію”. В днях 18. і 19. серпня відбувся Перший Зїзд Українських Професіоналістів Америки і Канади, на який надіслали реферати проф. Іван Боберський („Обовязки українського інтелігента в Америці й Канаді”) та В. Біберович („українські професіоналісти”), які відчитано. Виголошено ще такі реферати: д-р Л. Мишуга „Український Професіоналіст як провідник”; д-р Г. Г. Скегар „Скільки нас?”; Т. Свистун „Наші національні завдання”; Галя Гаврилюк з Винніпегу „Наша жінка та її освіта”. Далі привитав Зїзд М. Му-

рашко від У. Н. Союзу, Ярослав Чиж від У. Р. Союзу, д-р А. Кібзей від лікарів, пані Йонкер від канадійських організацій, а д-р Потоцький від канадійських медиків. Ще промовляли: д-р Яців про потребу реклами, С. Шумейко про потребу дописування до американських газет, проф. А. Грановський про потребу наукового центру, а теж адв. Гуменюк з Канади про потребу організації українських професіоналістів. По нарадах заложено тоді „Українське Професіональне Товариство” з адв. О. Е. Малицьким як головою, а д-ром Г. Г. Скегаром як секретарем. Дня 19. серпня відбулось „Свято Українського Мистецтва” в величезній галі в Колізеум, з виступами Українського Хору міста Шікаго, під проводом Ю. Бенецького, орхестрою капітана Барабаша, сольоспівом оперової співачки Марії Гребенецької, та масовим виступом танцюристів В. Авраменка з Америки і Канади, при чудових світляних ефектах.

Український Тиждень на Світовій Виставі в Шікаго був доброю рекламою для українського імені й тим самим сповнив своє завдання. Так, як сповнила повні своє завдання і ціла українська участь у Шікаговській виставці.

Український Павільон відвідало приблизно до 1,800,000 людей, між якими були такі особистости, як, наприклад, Герберт Гувер, бувший президент. Консулі, як чеський, литовський чи югословський, були частими гістьми в Українськiм Павільоні, де вдержувано український ресторан, та де відбувались кожного вечора українські концерти.

Правда, не вдержано Павільону, як виставу продовжено, але треба зважити, що, наприклад, польський павільон замкнено — таки при самім отворенню. Значить, що його взагалі не було, бо відразу збанкрутував. З словян тільки українці й чехи мали свої павільони, а росіяни, наприклад, цілком не мали. Ще треба одмітити, що Український Павільон не мав піддержки від ніякої держави, і від ніякого уряду. Українцям, як недержавному народови, треба було ще трудитись, щоб дістати спеціальний дозвіл на павільон! І вони його дістали та були одним недержавним народом, що мав свій павільон.

За спродані в павільоні вироби народнього мистецтва кооператив Українське Народне Мистецтво у Львові, чи Гуцульське Мистецтво в Косові повернуто кілька тисяч доларів старому краєви, себто тим, що їх виробляли, головно по селах. Американська преса подавала не тільки в Шікаго, але по цілій Америці, звідомлення про Український Павільон, який визнано мистецьким і оригінальним. „Гай Арт Павилон” — казав про нього Дос, президент Вистави. Його показувано по театрах фільмових образів разом з пречудною китайською святиною, що її привезено з Джегол на Світову Виставу в Шікаго. І то показувано як дві найцікавіші річі між чужинецькими павільонами. „Вистава”, як подала на „Обеднання” у своїм звіті про Виставу п-ні Стефанія Чижович, „давала рідку нагоду зазнайти чужинців зі зразками нашої народньої творчости і наглядно переконати відвідувачів з усіх сторін світа, що в деяких ділянках культури Україна не то, що не стоїть позаду, але додер-

жує кроку, як не випереджає найбільше цивілізованим народам” (Свобода, з 15. і 16. листопаду 1933). А вже найбільше було згадок про мистецькі твори Архипенка, виставлені в Українськiм Павільоні. Українському народньому мистецтву, виставленому в павільоні, теж давано загальне признание. А як виставу продовжено ще на рік, а Українського Павільону вже не було, то в „Шікаго Трибюн” написали таке:

„Цього року дається відчувати на Виставі брак Українського Павільону”.

Чи це не гарне признание?

Участь у виставі „З автрішній Світ” у Нью Йорку.

У „Свободі” з 29. березня 1938 року читаємо, що дня 27. березня відбулась в Українськiм Народнім Домі в Нью Йорку нарада в справі української участі в Світовій Виставі в 1939 році, на якій було 148 делегатів від різних українських організацій з чотирьох стейтів, як теж були представники від головних заповомогових організацій. Наради отворив і ними проводив М. Мурашко, а справу реферував Д. Галичин. Ціла Світова Вистава, говорив референт, буде поділена на три часті: репрезентативну, виставову і розривкову. В репрезентативній частині матимуть павільони тільки держави, а вони, зокрема Совети, застерегли собі контрактом, що тільки вони мають право репрезентувати культурні здобутки тих народів, що живуть в їхніх границях. З цього виходить, що навіть тяжко американським українцям дістати місце у виставовій чи розривковій частині, бо ї проти цього треба надіятись протесту. Та Заряд Світової Вистави евентуально дав би згоду, якщо ми загарантували мистецький павільон. А мінімальні кошти його вибудування виносилиб \$100,000, а якщо ми хотіли виарендувати місце в іншiм павільоні, то коштувало б вдвое стільки. Та якби не було американські українці мусять на тій Світовій Виставі бути хочби тільки з Культурною Виставою, а її кошти за обрахунком проф. Олександра Кошиця виносилиб приблизно \$25,000.

По широкій дискусії представники організацій „заявилися за те, щоб українська іміграція в Америці взяла в Світовій Виставі в Нью Йорку якнайактивнішу участь, та щоб виступила на ній у таких розмірах, на які дозволять фонди, зложені на ту ціль українською іміграцією в Америці”. Вибрано теж Комітет Світової Вистави, який зівстав зачартерований як „Українсько-Американське Виставове Товариство”. Виконний уряд був такий: Дмитро Галичин, голова; Кирило Піддубчин і Анна Воробець, заст. голови; Микола Мурашко, касієр; д-р Семен Демидчук, секретар; В. Різник і С. Шумейко, заст. секретара. Правним дорадником Комітету був адв. Михайло Пізнак. Та найгірше йшло з грошевою збіркою. Це були часи, коли увага американських українців була занята подіями в Карпатській Україні, її поривом до власної

державности, за тою трагедією, яка потім настала. За участь у Світовій Виставі в Нью Йорку так якби забуто, хоч були поклики і статті в цій справі. Тоді обізвався проф. Ол. Кошиць, нагадуючи, що наша участь у Виставі — це теж важне діло. Описуючи чудове місто, що повстане в Флоринг (місце Світової Вистави), пише проф. Кошиць в Свободі з 20 жовтня 1938 року, між іншим, таке:

„Міліони людей поринуть у ці фантастичні палати, щоби побачити найновіші досягнення людського розуму, уміння, знання, волі й праці. Всі нації світу показують тут, на що вони здатні, що досягли, на чому стоять, на що заслужили та куди і до чого прямують... А чи будемо ми, українці, серед них? Чи прилучимось і ми до того славного „хору” світової пропаганди і реклами?... Пропаганда, яке заляпане й сіре слово! А разом з тим, яка могутня, просто непереможна сила в ньому криється. Та сила, що прищиплює нові ідеї, ширить їх, освідомлює маси, заохочує, порушує, творить нові форми, змінює навіть внутрішній світ, чоловіка”.

Потім передав проф. Кошиць згадки міжнародної преси про виступи Української Республіканської Капелі в світі, які зводились до цього, що написав часопис „Ди Конститушен” в місті Атланта, в стейті Джорджія, по українському концерті, а саме: „А ті, що були на концерті, не забудуть України”. Значить, що необхідно виступити з українським концертом і на Світовій Виставі в Нью Йорку.

Світову Виставу в Нью Йорку, що дістала символічну назву „Завіршній Світ”, відкрив президент Рузвельт офіційно дня 30. квітня 1939 року. Але ще навіть тоді не можна було знати, чи буде даний дозвіл на українську участь у цій Виставі. Місяцями ішли торги, що опинились аж у Вашингтоні, бо Совети, що взяли участь у Виставі (в Шікаговській Виставі їх не було!), вибудували величавий павільон і вживали своїх впливів на те, щоб не дано дозволу на український культурний виступ. Та вкінці, дня 29. травня 1939, написала Свобода п. н. „Таки будемо на виставі”, між іншим, таке:

„Ще тепер не пора, щоб розповісти про ті нечувані перешкоди, які треба було поборювати кілька місяців, щоб добитись того, щоб українсько-американській іміграції в Америці була дана можливість взяти участь у Світовій Виставі — як окремій одиниці, що хоче виступити з українською культурою. Та які це були труднощі може кожний пізнати по тім, що було подане про ньюйорський часопис „Дейлі Мірор”, що то приготував цілий рік виступи різних національностей, з якими хотів виступити теж і на Світовій Виставі. Як відомо не міг він добитись дозволу... А не добився тому, що проти цього були Совети... Колиж впливи і протести „Дейлі Мірор” не помагали, то щож доперва говорити про положення Українського Виставового Комітету, що намагався добитись для американців українського роду права заманіфестувати українську народню культуру на Світовій Виставі. Та проте так є, що контракт підписаний!”

Ось так проголошено „Українсько-Американський День” на неділю 18. червня 1938 року в Стадіоні Корт оф Піс на Виставовій Площі. Очевидно, що той день був проголошений у всій американській пресі й через радіо.

Зачнім з цього, що подав „Нью Гералд Трибюн” з 19. червня 1939, під наголовком „50,000 українців на ріднім Фестивалі на Виставі”, а в піднаголовку „Совети запротестували, заряд не дозволив бесідникам виголошувати промови підчас свята”. Потім іде опис Українського Свята, а далі протест перед пресою Михайла Пізнака, майстра церемоній на Святі, що ні йому, ні Д. Галичинови, голові, Виставова Корпорація не дозволила виголошувати промови через протест Советів, надісланий Виставовій Корпорації з Вашингтону від державного секретаріату. Корпорація, пише далі згадана газета, потім вияснила, що Совети вимовили собі в контракті, що того роду вистав як українська не буде. Отже принаймні спинено політичні промови...

В „Свободі” з 20. червня 1939 описувано „Українсько-Американський День” як „імпазантну маніфестацію, якій приглядалося до сто тисяч осіб, в тому до 60,000 українців з усіх сторін Америки.

Тому, що маса українських дітей і жінок прибула в українських народніх строях, то українців було в той день усюди видно, так, що здавалось, що вони надали в тому дні цілій виставі український характер. А це був американський „День Батьків”, як і день посвячення пам'ятника Христофі Колюмбови, що теж стягнули масу публіки, бо були зааранжовані спеціальні програми, високо артистичні. Та хтоб не йшов, мусів зупинитись, щоб поглянути на 1,000 молодих співаків і танцюристів, всі в прекрасних народніх українських строях, що вийшли на естраду на „Площі миру” на пів години перед виставою і уставились у ряди. А перед ними понад 10,000 крісел, давно занятих, а десятки тисяч людей довкола великої площі, що нігде протиснутись не можна. Словом — море голов.

Виходить проф. Олександр Кошиць, а перед ним 500 співаків і співачок. Піднеслась магічна рука, залунав американський гімн, а потім поплили звуки української пісні... Образ зворушливий для кожного українця, а також захопливий для кожного чужинця.

Оперовий співак, Михайло Голинський, як пише газета співав так, що пісня плила з душі до душі, а спів його стояв на найвищій співацькій рівні.

А потім до 500 молоденьких танцюристів, під проводом А. Кістя і М. Лаврика, що їх витають громом оплесків.

А далі 10-літня скрипачка Донна Гресько, що то здобула собі не тільки серед нас, але й в американських музичних колах найвищі признання.

Ще раз чарівний спів хору. І кінцеве „Ще не вмерла Україна” під проводом проф. Кошиця та при співі десятків тисяч публіки...

Гровер Гвейлен, президент американської Корпорації Світової Вистави, проголосив на другий день через радіо, що неділя 18. червня, в якій був українсько-американський фестиваль, лобила всі рекорди, бо хоч було хмарно, було 60,000 людей більше, ніж котроїнебудь неділі.

Знов повідомляючи Український Виставовий Комітет, що був протест советського амбасадора проти Українського Дня, зложений в департаменті стейту в Вашингтоні, один з директорів Світової Вистави в Нью Йорку, сказав таке:

„Справа вашого Українського Дня стала інтернаціональною аферою”.

В тому і особливе значіння української участі в Світовій Виставі в Нью Йорку, що не зважаючи на такий советський натиск, Український День таки відбувся.

До української участі в Світовій Виставі треба ще зарахувати „Американсько-Український День Молоді”, що відбувся в неділю, 1. вересня 1940 року, на площі Америкен Камон. Цей День влаштовано заходом Ліги Української Молоді Північної Америки, що саме тоді відбувала свій восьмий річний зїзд в готелі Пенсилвенія, в Нью Йорку.

Молодь виступила на тім Дні з дуже великою програмою, що тривала чотири і пів години. Виставі постійно приглядалось чи прислухувалось біля сім тисяч осіб, а десятки тисяч — переходово. Програма була задумана як культурна маніфестація українського народного мистецтва. І такою вона дійсно була. Це було діло виключно самого молодого покоління, яке фінансово попер, між іншим, теж і У. Н. Союз.

Програму отворив і переводив нею Степан Шумейко. Він підкреслив любов до американської землі не тільки збоку молодою генерації, але й глибоку льяольність старого покоління американських українців, а потім обговорив ті духово-культурні цінності, як пісня, різьба, малярство, народне мистецтво, що їх американські українці вложили в спільну духову скарбницю Америки. Комендер Г. А. Фленінген зложив привіт від імені Корпорації Світової Вистави. Знов адв. Михайло Пізнак, виголошуючи святочний реферат, напаятував негідні калюмнії, які кидають певні кола на американських українців, мовляв, вони звязані з якимись чужими „ізмами”. Ось такі калюмнії він назвав „злюбними і безпідставними видумками”. Ще сказав, як подає Свобода з 4. вересня 1940 року, „що американські українці з особливо великою приємністю виконують свою програму на тому місці, де минулого року стояв советський павільон, бо саме Совети минулого року робили стільки старань, щоб не допустити до влаштування української, чисто культурної програми на Світовій Виставі”.

Виступали далі з добірною програмою три хори, сім кружків танцюристів, українські модельки і українська народня орхестра. З хорів виступали: Молодечий Хор з Нью Йорку і Нью Джерзі, та Український Молодечий Хор з Філядельфії, обидва під проводом Степана Марусе-

вича, як теж Козацький Хор з Філядельфії під проводом С. Савчука. Вони відспівали много творів різних українських композиторів, головню в аранжеровці Ол. Кошиця, а найбільше стрілецьких пісень М. Гайворонського. Солоістки: Марія Полинйак і Анна Тростянецька, (молоді й знамениті мистецькгі сили), як і тенор Михайло Мельник, співали українські пісні та арії з різних опер. А танцюристи виступали під проводом балетмайстра Михайла Германа. Він пояснював через голосник кожний український народній танок перед кожним виступом, представляючи і провідників поодиноких Молодечих Клюбів Танцюристів, якими були: В. Рибка, М. Гира, М. Т. Томчук, Г. Стельмашук, І. Заблоцький, та провідника сільської музики, Й. Снігура.

Та пише Свобода, перше місце треба віддати показові українських костюмів, під зарядом пані Марії Боднар-Герман. Модельки, одягнені в українські костюми з різних частин України, виходили на сцену, а пані Герман давала до них пояснення, перемішуючи серіозне з гумором. Серед костюмів були і модерні одяги, скроені під впливом зразків українського народнього мистецтва. Закінчуючи це Свято Української Молоді, Гарвей А. Андерсон, директор „Американ Камон”, заявив, що хоч Американ Камон вже здобула собі імя добрими виставами, то ця українська вистава була таки найліпша з усіх, які досі були. Навіть, казав він, колиб за цілий час було виставлено лиш одну українську програму, то Американ Камон виправдалаб свое отворення.

При кінці, щоб краще розуміти часи і обставини, в яких те все діялось, згадаємо й за те, що написане в англійськім додатку до Свободи, в „Юкрейніен Віклі” з 7. вересня 1940 р. в статті п. н. „Що затим усім криється”. Стаття стверджує, що це була маніфестація льяоальности до Америки, влаштована молодими американцями, тут родженими і вихованими, яку оплескували годинами до 20,000 людей, та яка дістала найбільші признання від самої управи Світової Вистави. І тому саме висказує здивовання, чому ньюйорська преса „не помістила навіть одной стрічки” про цю маніфестацію молоді, хоч кожного дня пише про найменші подробиці з Світової Вистави, включно до бурлескових... І хоч Адміністрація Американ Камон, як і комітет української маніфестації, порозсилала якнайточніші інформації до всієї преси.

Діється отже, пише „Юкрейніен Віклі”, те, що й з конгресом Ліги Української Молоді, що відбуває наради в однім з найбільших ньюйорських готелів, де видніе величезний напис про цей конгрес, та звідки розіслано всі потрібні інформації, а в пресі ні одного слова згадки. Щось так, як не було ні одного слова згадки за Конгрес Американських Українців у Вашингтоні, хоч про це писали вашингтонські газети і десятки інших по цілій Америці. Зате, кажеться далі, є в цій пресі завжди місце на різні наклепи на український нарід, особливо, коли згадується вікову боротьбу України за визволення і самостійність...

Ось ті всі речі треба мати на увазі, коли хто хоче належито оцінити американсько-українську активність тих часів.

На участь в Шікаговській Виставі зложило громадянство всього \$16,000, а на участь Ньюйорській щось понад \$5,000. Очевидно, що за такі суми не можливо булоб це все виконати, якби не було повної посвяти з боку тих старих і молодих, що займались тими справами; якби не було патріотичних батьків і матерей, що не тільки висилали своїх дітей, але й покривали кошти їхньої науки (як от народніх танків) та кошти участі в тих різних імпрезах. І не булоб теж моральної перемоги, колиб десятки тисяч наших громадян не являлись масово, прибуваючи навіть і з дуже далеких сторін, щоб ось так заманіфестувати на вільній американській землі, що Українське Імя — їм любе й дороге.

Степан Муційчук.

ЯК БИ НЕ РІДНА ПІСНЯ

Як би не пісні рідної звук,
Що день і нічю квелить мені, грає,
Що сить думок все снує, збирає. —
Я не терпів би так много мук,
Як би не пісні рідної звук.

Як би не пісні рідної сум,
Що з ним разом так я тут горюю,
Що в нім недолю народню чую, —
Менеб лишили скорби і глум,
Як би не пісні рідної сум.

Як би не пісні рідної плач,
Що в нім я чую горе й муки,
Рідної неньки сльози розпуки,—
Я би позбувся суворих вдач,
Як би не пісні рідної плач.

Як би не пісні рідної тон,
Я міг би спокійно жити в чужині,
Не снів би о своїй рідній країні,—
Рідної землі забув би стон,
Як би не пісні рідний гомон.

Свобода, 7. листопада 1927.

Григорій Герман.

МОЛОДЬ І СПОРТ

КОЖНА т. зв. національна група в Америці має один і той самий тяжкий оріх до розгризання: Як зацікавити тут роджене молоде покоління життям цієї групи, як втягнути його до різних організацій цієї групи і вдержати його в тих організаціях. Перед такою самою проблемою станув теж і Український Народний Союз і взявся вже давно до її розв'язки. Одною з спроб ось такої розв'язки є „спортова акція”, яка до війни зачала гарно розвиватись та з якою я був тісно зв'язаний. Думаю, що й це є частина історії У. Н. Союзу, а то й частина нашого загального американсько-українського життя, тому й хочу про це згадати і поділитись своїми вражіннями і думками.

Як творилися перші спортові дружини?

Американська молодь любить спорт. Очевидно, що теж і та, що є з українського роду. Знов рухливість і гін до попису в зручності, це одні з таких прикмет, що окреслюють всяку молодь. Беручи це під увагу, 19-та Конвенція У. Н. Союзу рішила організувати свою молодь у спортові дружини. На меті було утотожнення інтересів молоді з інтересами У. Н. Союзу, щоб цим зміцнити зв'язь молодих членів з їхньою організацією.

Перший поклик до організації спортових дружин появилася в початку місяця квітня в Юкрейнієн Віклі, де взивалося молодь творити дружини „бейзбол” при грошевій допомозі збоку У. Н. Союзу. Від дружин вимагалася, щоби вони виступали під назвою У. Н. Союзу, та щоб разом творили Бейзболову Лігу У. Н. Союзу.

Не зважаючи на дописи і вияснення, що їх друковано кожного тижня, створення перших шістьох спортових гуртків забрало три місяці часу.

Труднощі на місцях були різні: брак провідних членів; добрі гравці вважали за ризико вступати до нової дружини; інші не мали відваги братися за це діло; знов інші належали до не-союзних дружин і дивилися на Союз як на конкурента.

Щоб початок улекшити, дозволено новим дружинам приймати мале число гравців, що не були членами У. Н. Союзу. Ось так по тримісячній підготовці, зіхались дня 18-го червня 1938 року представники шістьох бейзболових дружин до головної канцелярії У. Н. Союзу і виготовили першу програму спортових змагань.

Дня 4-го липня була перша стріча Союзових дружин. (Вилкс-Бері і МекАду).

В наступних чотирох роках число спортових дружин зросло, а рік 1940 показався найкращим. Цього літа було 28 дружин (бейзбол і софтбол), а зимою 22 в баскетбол і 33 бовлін (круглі).

По першій спробі допускати не-членів У. Н. Союзу, цей плян залишено, а до участі в спорті приймалося уже лишень членів Союзу. В цілі перевірки членства кожна дружина подавала реєстрацію своїх гравців, а відділові секретарі ручили за їхнє членство (приналежність до У. Н. С.). На цій точці спочивала теж контроля відділових урядників, бо на підставі реєстрації давалося дружині грошеву поміч через руки відділових урядників. Теж поручалося дружинам співпрацювати з відділовими урядниками, а така співпраця приносила тут і там користи і дружинам і відділам.

Спортові дружини вербували також нових членів, які були спосібні до спорту, а відділові урядники мали поле до організованя між прихильниками, що цікавилися пописами дружини. Були випадки, що втягано в члени спритних гравців не-українців, але з них хісна не було. По першій невдачі в змаганнях, вони організацію покидали. Дуже часто траплялося, що до спортової дружини зголошувалися такі, що навіть не знали, що вони є членами У. Н. Союзу. Родичі платили за них вкладку, а про це вони довідувалися доперва тоді, як почали інтересуватися місцевою спортовою дружиною.

Число спортових дружин почало упадати в 1941-ім році, коли молодь почала гуртовно вступати до війська. Два роки пізніше лишилася одна дружина в Філядельфії, що завдяки прововоди і сприятливим обставинам задержалася при життю.

Змагатись чесно й по джентельменськи!

В тій нашій спортовій акції мали ми на увазі теж і виховний бік. Від дружини вимагалось пристойного поведення в стрічі, а тим, що провинились, давано нагану. Дружину, що допустила неправного гравця до стрічі, карано тим, що відбиралось тій дружині титул перемоги, а призначувано його тій дружині, що була покривджена. Був теж такий випадок, що одна дружина зволікала з рішальною стрічою аж поза сезон і через те стріча не відбулась. Винувату дружину суспендовано на один рік, але проте покривджена дружина (Маганой Ситі) була позбавлена чемпіонату в баскетбол.

З кличем „Змагайтесь чесно і держіться правила “FAIR PLAY”, а здобудете на спортовій арені добре імя для Батька Союза!”, розпо-

чинали перші спортові дружини У. Н. Союзу змагання в бейзбол, літом 1938-го року. До тих дружин ставили ми такі вимоги, які ставить американська школа. А в цій школі спорт має на меті не лиш розвинення сили і зручності тіла, але теж і будову характеру. На цій підставі велася між дружинами уміркована конкуренція в ціли перевищення в грі і досягнення чемпіонату. Знов те, що переможені дружини давали признання побідним без жалю і злости, було здоровим явищем серед Союзової молоді в чотирох роках нашої спортової акції.

П р а к т и ч н і з д о б у т к и.

Ще треба підкреслити, що в нас на спорті не кінчилося, бо з спортом були получені і практичні сторони життя, що розвивають здібности в людині.

Берім, наприклад, обовязки менеджера спортової дружини, що приготує хлопців до гри і розпоряджає ними підчас стрічі. Він старається виробити в них зручність і витривалість, та створити з них скоординований, гармонійний гурток. Менш спосібних він держить в запасі, щоб ними заступити втомлених або неприявних. Він оцінює їхні здібности в грі і придержується такту в рішеннях, щоб позбутись упередження, а відтак негодовання. Цеж найтяжча праця, щоб вдержати хлопців не лиш в пожаданім фізичнім стані, що вимагає частих проб перед стрічею, але теж, щоб і підчас стрічі вдержати в них моральну витривалість. Коли гурток програє, вкрадається знеохота. І їй треба протиділати. Коли виграє— насувається недоцінення противника і легковажність, що може зробити з мнимого переможця — переможеного. Необхідний отже є в дружині член, що відзначається організаторськими спосібностями, а коли такого нема, дружина розкладається. Готових і досвідчених менеджерів Союзіві дружини не мали; вони вироблялися з бігом сезону завдяки спортової акції, що дала їм поле до набуття досвіду.

Неменше організаційної праці виявляв секретар спортової дружини, що звичайно був титулований BUSINESS MANAGER. Він мав нагляд над спортовими приборами і річами дружини, а з наглядом було получене і достачання річей. Він вів часту переписку з іншими дружинами в справі часу і місця на стрічу. Він шукав за майданом на стрічу, що являлося найтруднішим, бо Союзіві дружини були нові і не мали претенсій до мійських майданів. Він подавав вислід стрічі до місцевих газет і до Юкрейнієн Віклі. По скінченню гри секретар старався, щоб для прибувшої дружини була перекуса, бо не годилося відправляти зголоднілих хлопців на далеку віддаль домів. Колиж дружина виїжджала на стрічу до другого міста, то відпадала справа перекуски, а натомісь приходила справа транспорту. Пошукування за автами, прохання, торгання — це були рівночасно клопоти і корисні досвіди для секретаря.

Не можна поминути участі решти членів спортових дружин в їхній співпраці і виникаючих з цього користях.

При організованню нової дружини грошена поміч від У. Н. Союзу являлась рівночасно заохотою до праці і гарантією успіху. Та видатки на однострої, спортові прибори і подорож виносили ще раз так як Союз давав! Ріжницю покривала дружина членськими вкладками і підприємствами, що вимагало співпраці всіх членів гуртка.

А вже необхідною справою був прийом для відвідуючого гуртка по стрічі. В початку була це скромна перекуска, а згодом набрала вона характеру товариського вечірка. Приходили на такий прийом молоді і старші Союзовці, що спортом незанималися, щоб познайомитися з гостями. Були промови і товариські забави. Старші заохочували молодь до праці в У. Н. Союзі і самі цеї охоти набирали. Спортові відвідини позамісцевих дружин отвирали Союзом дітям товариський світ між українцями серед американської суспільности. Бейзбол, софтбол, баскетбол і круглі — це були роди спорту, що захоплювали Союзом молодь. Та підставною силою, що притягала молодь до спорту, був У. Н. Союз. Молоді імпонувало це, що вона в змаганнях репрезентувала Союз, а шовкова відзнака Союзу на спортових одностроях набирала поважного значіння. В молоді виробилося почуття приналежности до великої родини Батька Союзу. І цього почуття не здушить жорстока війна, але скріпить його. Союзом діти розбрилися по цілому світу, а де лиш вони стрінуться, то згадують це, що їм спільне і миле — згадують Український Народний Союз! На це маємо докази — їх письма з Паціфіку, чи з європейського фронту.

Юлія М. Шустакевич.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР В АМЕРИЦІ

(Спомин української артистки).

1. Про український театр у старім краю.

Б АЖАЮЧИ своїм спогадом дати хоч короткий начерк української театральної праці в Америці, як теж згадати про її національно-культурне значіння для українців в Америці, хочу подати коротенько і про український театр на українських землях, з якого я вийшла. Інтелігентні українські емігранти, священники і світські, з Галичини і Великої України, привезли сюди, між іншим, теж і ідею творення українського театального мистецтва як засобу для поширення серед українських емігрантів національної свідомості та піднесення їхнього культурного рівеня. Бо знали, що український театр в Україні відограв величезну ролю у національному пробудженні широких мас нашого народу. Бували часи, коли він був на Великій Україні головним чинником в розбудженні української національної свідомості. Подібним чинником був у Галичині Український (давніше Руський) Народній Театр „Бесіди”, що як українська народня інституція проіснував більше як 60 років, майже до часу анексії Західної України Польщею. З оповідань моїх старших товаришів-артистів знаю, що українське суспільство в Галичині ставилось у початках пасивно до свого театру. Українським артистам приходилось часто терпіти голод, зимно і нужду, пробиваючись не раз піхотою чи на сільських возах з міста до міста. Театр був мандрівним, а вистави давались по різних саях, своїх і чужих, а навіть на підсіннях заїздних домів та по млинах. Та непереможним був дух українських артистів і невмірущою їхня велика посвята. Сотки разів слухала я оповідань про перші початки Українського Театру в Галичині. А слухаючи їх, то один раз серце стискалось з болю і сльози тиснулись до очей, а другим разом ми всі заходились сердечним рего-том, бо було й багато гумористичного в тих пригодах. Було багато романтики і щирого гумору, а теж і багато трагедії. Та по кількох роках важкої боротьби за існування, Український Народній Театр „Бесіди” став у Галичині таки необходимою національною життєвою

потребою. І як він загостив до цього чи другого міста, то артистів витали на залізничних стаціях цвітами та сердечними обіймами. І за-служено. Директорами Українського Театру були люди високої осві-ти, які жертвували не раз для сцени свою кар'єру і ціле життя. Пер-сонал артистів набірався теж з освічених людей.

До найвищого пункту свого культурного розвою дійшов Укра-їнський Театр в Галичині за дирекції Івана Біберовича, опісля за Садовського та вкінці за Осипа Стадника. Згадані три директори були світилами нашого театрального мистецтва, люди великого інте-лекту і сильні характером, а при цім щирі українські патріоти. Вели-кого артиста з Великої України, Миколу Садовського, запросила „Бесіда” на директора Українського Театру мабуть за порадою Івана Франка. Це було в 1904 році, а з Садовським приїхала до Галичини велика українська артистка Марія Заньковецька. Обидвоє піднесли артистичний рівень театру до високої міри. Садовський звернув свою головну увагу на українські драматичні штуки історичного та побу-тового змісту, в яких він із Заньковецькою були незрівнані. Зате від-сунув на другий плян оперету та оперу, що не дуже подобалась га-лицькій інтелігентній верхівці, яка бажала бачити свій театр укра-їнським, але теж і загально-європейським.

По нім став за якийсь час директором Осип Стадник, народній учитель з фаху, який кінчив драматичну школу у Відні, як теж грав якийсь час в польськім театрі у Львові, в якому було більше наших артистів і співаків.

Осип Стадник, як директор театру дав галичанам те, чого вони бажали, впроваджуючи крім народньої, історичної та побутової драми, ще й легку оперету та клясичну оперу. Як артист, Стадник не дорівнював Садовському, зате був незрівнаний як режисер та адмі-ністратор. Репертуар Українського Театру тоді був великий, багатий і різноманітний, був серіозно обдуманий та творив собою левну куль-турну цілість як в українськім, так і світовім змислі. Тому вимагав великої обсади і добрих артистів. Стадник крім галицьких артистів запросив ще визначних артистів з Великої України. На вистави опер Стадник запрошував на виступи і чужих оперових співаків. За мо-його побуту в театрі співали в нас оперові співаки з Італії, Франції, а навіть з Америки, як от Едіта Де Лайс з Метрополитен Опері, яка тоді була в обїзді по Європі. Саме мені, як молодій силі, довелось в 1911 році виступити в опері „Фавст” в ролі Марти з Едітою Де Лайс, яка співала Маргарету. Було це в Чернівцях. На виставу Фавста приїхав був тоді з Коломиї австрійський наслідник престолоа, пізні-ший безталанний австрійський цісар Карло, з цілим своїм штабом. Були це передвоєнні часи і ми вважали це якоюсь „політичною грою” австрійського уряду. Та на вистави прибувала різна культурна публі-ка. Це були часи тріумфів українського театру в Галичині.

Я стала працювати на сцені Українського Театру на початку 1907

року, саме на початках моїх студій в учительському семінарі. Померла тоді моя мати і я як 15-літня дівчина виїхала до театру під опіку моєї сестри і швагра Юрчаків. За їх впливом я вступила на сцену. Український Театр не був мені чужий, бо їздила я нераз у гості до моєї сестри і при цих нагодах пізнавала всіх тодішніх артистів. Як 12-літнім дівчаком поїхала в 1904 році до сестри на Різдво, то тоді в неї зібралась на Святий Вечір сама артистична сметанка. Був і тодішній директор Микола Садовський. Памятаю, як розохотившись Садовський підкрутив свої величезні вуса та до мене: Заспівай маленька ще й ти вашої галицької пісні. Посадив мене собі на коліна і все — „нубо чорненька ще одну”. По цім моїм святочнім концерті Садовський поцілував мене в чоло та чогось втер сльозу. Мабуть озвалась у його незнана батьківська струна. Кєлись, говорив він, співатимеш ще й на сцені. Так і сталось. Вступивши до театру в дуже молодому віці я вспіла вибитись за короткий час завдяки дуже пильній праці.

Ще згадаю, що наш театр дав Радянській Україні Леся Курбаса, директора „Березіля” (якого большевики заслали на Соловки), Бронка Бучму, фільмового артиста і режисера, Евгена Коханенка, режисера Театру ім. І. Франка в Києві (який пропав безслідно), Софію Стадникову, артистку цьогож театру, Фавста Лопатинського, фільмового режисера та інших.

2. З Українського Театру до Америки.

З Українського Театру „Бесіди” прибули деякі молоді працівники теж і на американську землю, як от Боянівський, Цурковський, Юрко Костур, артист-маляр Евген Василенко, Дмитро Атаманець (дяко-учитель), Осип Заяць (дяко-учитель) та Галька Стечинська-Кричківська. Були це члени нашого хору, себто початкуючі сили. До нашого театру приймаючі здібних людей з добрими голосами, а ті знов, якщо у них були виїмкові драматичні здібності, вибивались потім після драматичного та голосового вишколення на артистів в драмі, опері або опереті.

В Америці бачимо при праці Боянівського на українській сцені в Нью Йорку як режисера в часі першої серйозної спроби створити Український Театр в Америці. Це було зимою 1907 року, а почин до цього дало товариство „Запорозька Січ”^{*}). Знов Юрко Костур, після деяких спроб на українській сцені в Нью Йорку, перейшов на американську сцену у водевіль. Евген Василенко віддався виключно церковному та сценічному малярству, при чім брав участь в деяких театральних виставах в Нью Йорку; Дмитрові Атаманцеві його короткий побут в театрі та досвід послужив у його дяко-учительській

^{*}) Гляди „Рідна пісня і рідний театр”, ст. 427 в „Пропамятній Книзі” У. Н. Союзу з 1936 р.

праці в Америці. А Галька Стечинська-Кричківська винесла з нашого театру широкий досвід, яким опісля багато прислужилась при організуванні театрального мистецтва в Нью Йорку, працюючи при театральних гуртках „Жіночої Громади” та „Української Бесіди” в Нью Йорку.

Мій приїзд з мужем до Америки попередив загальний страйк яких сто членів Українського Народного Театру „Бесіди”, що домагались більшої платні. Це була афера, що відбилась тоді голосним відгомоном. Хоч театральний референт „Бесіди”, Степан Чарнецький, полагодив страйк і артисти отримали більшу платню, то невдоволення до Стадника, яке по моему було неоправдане, осталося надалі, а результатом цього було те, що в осіні цього самого року наступив масовий вихід з театру артистів, головню тих, що були з Великої України, а вони потягнули за собою на Україну і деяких артистів галичан. Та мій муж, якого тягнуло більше до журналістики ніж сцени, хотів пробувати сил у містичному краю — Америці. І це заважило.

З важким серцем опускала я рідну сцену, якій я відала шість років щирої праці та молодості. Жаль мені було опускати товариство, а особливо знаменитий артистичний провід Осипа Стадника, до якого в мене осталась глибока пошана і вдячність на ціле життя. Не одну годину він присвятив для мене, на різьблення моїх молодих сил і здібностей сценічних!

3. На американській сцені.

Я прибула до Злучених Держав разом з мужем в січні 1913 року. Ми заїхали до його тітки в Клівленді. Тут я довідалась, що в Клівленд ще не було ні одної української театральної вистави. Таке саме було і по десятках інших громад. Десь-не-десь ставлено аматорські вистави, але такі, як „Тимко Капраль” або „Знімчений Юрко”, себто зразки примітивного театру. Тільки в Нью Йорку був тоді кращий театральний гурток молоді, який ставив кращі українські театральні штуки. Явище це було до певної міри оправдане і природне. Був тоді брак інтелігентного проводу. Наші імігранти приїздили до Америки тільки на тимчасовий побут, а їхнім головним завданням було заробити долари та вертати в рідній край. Тому — крім Нью Йорку — ніхто серіозно не журився такою справою як український театр в Америці.

В Клівленді я познакомилась з маленьким гуртком інтелігентних громадян, в якому були о. Степан Макар та Чегин, свідомий українець з Карпатської України, і ще дехто. Ми сходились часто у Чегинів, співали пісні, розмовляли на українські теми та обговорювали справу організування театрального гуртка. Та о. Макар заохочував мене іти на американську сцену. Він познайомив мене з американцем українського роду (третьої вже генерації) Олексюком, який був тоді якимось урядником при федеральнім суді. Його дід прибув до Америки

з Великої України. Сам він не знав української мови і тільки за впливами о. Макара признавався до українців та був щирим прихильником українства. За впливами тогож Олесюка американська преса помістила тоді про мене широкі згадки та фотографії. А були тоді в Америці деякі фільмові театри вищого, класичного типу, які між фільмовими виставами давали концерти симфонічних оркестр та співаків. У Клівленді було тоді два такі театри, „Нікербокер” та „Капітоль”, які удержували симфонічні оркестри. Перший запросив мене на виступи „Нікербокер”, де між іншим був тоді диригентом оркестри чех Спітальни, старший брат Филипа Спітального, славного тепер зі своїх виступів з дівочою оркестрою і хором на Нешенел Бродкестінг. Під його то батуттою я співала різні арії з опер в українській мові та українські концертні й народні пісні, які він самий аранжував на оркестру. У цих театрах я співала кілька місяців, після чого агенції хотіли вислати мене на обїздку по Америці. Та під весну прибула до Клівленд, здається, одинока тоді подорожуюча німецька опера „Синсинаті Гренд Опера”. Я зараз увійшла у звязки з нею. Одначе мала великі перешкоди, бо опера ставила в більшості німецькі, вагнерівські, опери, яких я не знала, а з тих італійських, що йшли в нашім театрі, тільки дві чи три. І це мені треба було переучувати на італійську мову, бо в нашім театрі я співала по українськи. Та скоро скінчилась моя карієра на американській сцені з іншою, дуже простою, причини: В мене назривала родина. Крім цього мене таки боліла наша українська сцена, з якою я зросла і за якою я тужила цілою душею.

4. Праця на українській ниві.

При допомозі мужа та інших громадян зорганізовано в Клівленді Тов. „Просвіта”, а при нім хор і театральний гурток. З цим гуртком дала я перших кілька вистав. Та наш побут у Клівленді був короткий. Муж мій шукав карієри в американських банках і це заставило нас переїздити з міста до міста. В кожному з них я оставила по собі згадку театральної праці, як ось в Йонгставн, Пітсбург, Гренд Репидс та Шікаго, особливож у Вест Пулман біля Шікага, де при допомозі місцевих українських громадян я оснувала драматичний гурток і з різними виставами обїздила околиці, де гурток наш люди щиро витали та тішились ним, бо многі з них ще ніколи не бачили української театральної вистави.

По шести роках американської мандрівки по провінції ми остаточно в осені 1918 року осіли на довший час в Ньюарку, Н. Дж., де я негайно взялась закладати театральний гурток. З різнородної праці згадаю, що працюючи при Товаристві „Будучність”, дала я з ним ряд таких вистав як Маруся Богуславка, Безталанна, Мати Наймичка, Назар Стодоля, Жидівка Вихрестка, Ой не ходи Грицю, Борці за Мрії, Гріх (Винниченка), Одружіння (Гоголя), Чорноморці та много інших.

В тім самім часі ввійшла я теж у звязки з українськими театральними гуртками в Нью Йорку. Там застала в 1918 році три театральні гуртки. А це, при „Жіночій Громаді” під проводом Марії Скубової, при Тов. „Поморяни”, та найбільший і найкращий при „Українській Бесіді”, при якій був не тільки театральний гурток, зложений з інтелігентніших артистів-аматорів, але теж великий мішаний хор під проводом широко знаного тоді диригента Мирона Корикори. Хор цей був у той час чи не найкращим українським хором в Америці. Перша зустріч з гуртком „Української Бесіди” була у Вашингтоні, в осені 1918 р., підчас Сойму „Федерації Українців в Америці”, куди мене запрошено на виступ в ролі Оксани в опері „Запорожець за Дунаєм”, яку ставлено тоді для делегатів Сойму. Між визначними аматорами Української Бесіди пізнала я там таких як Емілія Корнатова, А. Ольшевська, М. Осадчукова, М. Татаринська-Горобець, Елсі Шутаківна-Фенчинська, Ю. Шевчуківна, В. Лавришко, В. Ярема, С. Фесолович, Г. Тріш, М. Трач, С. Корда та інших.

Цей театр „Української Бесіди” давав в Нью Йорку в У. Н. Домі часті вистави українських визначніших драм, комедій та оперет, а найпопулярнішою його виставою був „Запорожець за Дунаєм”. При інших театральних гуртках Нью Йорку визначались — М. Мелешко, К. Гупалова, В. Карпович, Е. Жуковський, Лідія Корецька, Кобзар та широко знані в цей час співаки: Михайло Зазуляк, барітон, та В. Ділов, бас. Останні наспівали багато наших пісень на рекорди.

Час до часу давав в У. Н. Домі свої вистави теж театр Медова, який грав не тільки в Нью Йорку, але й роїздив по Америці. Грав він головно для жидів з Росії, а теж і для українців. Вистави ці я бачила і мушу сказати, що Медов приніс українському мистецтву і українській театральній справі немало шкоду. Складався він з „акторів”, що походили з різних „малоросійських” театрів, яких було повно в Україні та цілій Росії, та з яких деморалізуючим впливом зводив боротьбу Садовський та інші чільні провідники українського театру на Великій Україні. Такі театри як театр Медова, типу „Гаркуна Задунайського”, відзеркалювали негативну сторону театру. Їх головним завданням було натішити та розсмішити публіку шаржом, пародією мистецтва, а кульмінаційною точкою „артизму” були „ніс як бараболя” в характеристиці, а верескливий голак в танках. Знов мова була російсько-українсько-жидівським жаргоном. Таке „мистецтво” ширили Медови між нашими людьми для одної тільки цілі: зібрати якнайбільше доларів. Та в артистів Українського Народного Театру в Галичині, з якого я вийшла, впоювано ідею, що театр це святиня штуки, якого завданням є сповняти велику місію несення між народні маси чистоти літературного українського слова, ширення національної свідомості та підношення ідеального, морального і культурного уровня нашого народу. Тому, де могла, я зводила боротьбу з тим негативним впливом, який сіяли між нашим народом такі театри, як от Медова.

Ще згадаю, що літом 1921 р., Мирон Корикора вийшов з ініціативою поставлення опери М. Аркаса „Катерина”. В тій цілі при Українській Бесіді в Нью-Йорку створено „Українську Оперову Дружину”. Був це той самий Театр Української Бесіди тільки під новою назвою. Партитуру і орхестрацію спроваджено зі Львова і Корикора зачав проби хору. Опісля покликано мене з мужем до участі і помочі. Шустакевич взяв на себе часть адміністраційну, пропаганду, зладив лібрето, а також вивчив балет та помагав у режисерії. Корикора хор і орхестру і рівнож режисерію. Перший раз тоді в Америці поставлено оперу Катерину у такій обсаді: Катерина — Шустакевичева, мати — Корнатова, батько — Ділов, Андрій — Лавришко, Іван — Ярема. Опера йшла в У. Н. Домі в Нью-Йорку на саме Різдво, три дні підряд, 7-8-9 січня 1922, з великим моральним і матеріальним успіхом. На оперу приїхали люди з далеких околиць. „Катерину” а теж „Запорожця” ми ставили ще в Філядельфії 13 і 14 березня цього самого року. Перед тим ще на 5. лютого „Оперова Дружина” відіграла в Ньюарку в 15-ліття моєї сценічної праці „Запорожця за Дунаєм” і на цім закінчилась історія Української Оперової Дружини, бо Корикора виїхав на провінцію. Театр Української Бесіди в Нью-Йорку однак дальше існував.

5. У допомогу театрови й артистам в старім краю.

В тому часі, там в Європі, під напором ворожих сил, котилась до упадку молоденька Українська Народня Республіка. Славний Український Державний Театр, який вона покликала до життя, перестав існувати, а його артисти розїхались на всі сторони світу. Частина інтэрнувала, а опісля випустила на волю польська влада. Ось та частина створила у Львові Український Незалежний Театр, який почав давати вистави під фірмою „Народній Театр Бесіди”. Опісля цей театр прийняв назву „Українського Кооперативного театру”. В грудні 1920 року на мої й мого мужа руки управитель цього театру д-р Гр. Ничка та режисер Микола Бенцаль прислали відозву до українців Америки з просьбою рятувати театр, який знайшовся у страшних матеріальних злиднях.

Цю відозву ми передали українській пресі до поміщення, а на поміч театрови виставили власним коштом 30. січня 1921 р. „Наталку Полтавку”. Аматори української протестантської громади з Ньюарку дали під моїм проводом на цю саму ціль „Безталанну” в Пасейку, а відтак силами Української Театральної Дружини з Нью-Йорку ми поставили „Мати Наймичку”. З цих трьох вистав ми зібрали понад 300 долярів, які ми вислали на поміч нашому театрови на Західній Україні. Від цієї пори між мною і цим театром навязалася постійна переписка.

І так в літі 1922 р. прийшла на мої руки пропозиція від артистів Українського Кооперативного Театру у Львові, що яких десять з них бажалиб приїхати до Америки, щоби тут створити постійний Укра-

їнський Народній Театр. Рішилися приїхати відомі галицькі артисти, як Іван Рубчак, Микола Бенцаль з дружиною, Крушельницький і з артистів з Великої України режисер Олександр Загаров, Марія Морська і славна артистка Ганна Борисоглібська та ще кілька осіб.

В цій справі Шустакевич віднісся в першу чергу до предсідника У. Н. Союзу С. Ядловського та спів-редактора Свободи О. Стеткевича, що віднеслиши щиро до справи і порадили Шустакевичови обіхати дооколичних священиків та провідників товариств по громадах Нью Йорку й околиці й приєднати їх для справи. Зложено тимчасовий комітет та скликано збори до салі У. Н. Дому в Нью Йорку, на які прибуло велике число представників українських товариств та духовної і світської інтелігенції, та на яких рішено створити корпорацію „Український Народній Театр в Америці” на 10-долярових уділах на загальну суму 100 тисяч доларів. Організацію заінкорпоровано в стейті, зачато розпродажу уділів, а рівночасно старання в еміграційних властей та приготування фондів на подорож для артистів. Був великий запал до справи і здавалось, що все йде гладко до наміченої ціли та що українці в Америці вже раз матимуть свій постійний фаховий театр.

Серед цих приготувань надійшов однак несподівано лист від провідника групи Олександра Загарова, що артисти вимагають крім контракту ще поважної гарантії готівкою, яку треба було зложити в Земельнім Банку у Львові. Цього домагання уряд корпорації не був у стані виконати. Та незадовго виявилось, що артисти придніпрянци з цієї групи виїхали на Радянську Україну і можна догадуватись, що вони таки не мали великої охоти їхати до Америки.

6. Спроби створення У. Н. Театру.

Хоч одинокий реальний проект створення постійного Українського Народнього Театру в Америці, опертий на корпорації й підмозі всього українського громадянства Америки, про який вище згадано, не вдався, то проте в осени цього самого року таки зачав організуватись Український Театр в Нью Йорку при У. Н. Домі. Аранжером його був Іван Добрянський. Спершу цей театр складався з місцевих аматорів, та вже в 1924 році управу цього театру обняв Ісає Базяк, який покликав до складу театру фахових артистів та деяких членів Українського Національного Хору О. Кошиця, який після славної тури по північній та полудневій Америці саме тоді розв'язався. Та на один весняний сезон повстав в Нью Йорку ще один „Український Театр”, який став фінансувати о. М. Підгорецький, тоді парох укр. кат. церкви при 7-мій вулиці. Режисером цього театру був А. Шабельський, режисер театрів в Росії, а диригентом М. Корикора. В складі персоналу цього театру були з фахових артистів Олександра Кочубей, Юлія М. Шустакевич, Михайло Швець, а з кращих аматорів М. Зазуляк, В. Лавришко, Емілія Корнотова, С. Корда, Г. Правдюк та І. Сергієнко. Театр поста-

вив на весні 1924 року „Катерину”, „Запорожця за Дунаєм” та „Наталку Полтавку”, які grano на перемену по кілька разів у Нью-Йорку, Ньюарку та Пасейку. Після цього цей театр перестав існувати.

В цьому році осінній театральний сезон відкрив в Нью-Йорку У. Н. Театр при У. Н. Домі, в наступному сезоні диригентуру хору і оркестри перебрав наш відомий композитор Михайло Гайворонський. У склад цього театру входили з фахівців: Кочубей, Шустакевичева, Ординська, Міліна, а пізніше Марія Машир та Марія Гребенецька. З мужчин М. Карлаш, М. Швець, а з аматорських сил з хористів У. Н. Хору О. Кошиця, Троїцька, Ковбель, Шандрівський, Якубенко, Бажанів та здібний місцевий аматор Лазута. Театр мав гарний хор і оркестру. В репертуарі були такі штуки, як Запорожець за Дунаєм, Вій, Майська Ніч, Ой не ходи Грицю, Тарас Бульба, Невольник, Гетьман Дорошенко, Про що тирса шелестіла, та много інших. Театр спершу грав на дохід Українській Рідній Школі в Нью-Йорку. Я брала участь в цьому театрі до весни 1926, а літом виїхала з родиною до Пенсильвенії, бо там мій муж обняв посаду редактора „Нового Життя” при українській заповомовій організації „Згода Братств” в Олифанті.

По перших двох адміністраторах (І. Базяк та В. Кедровський) управу театру перебрав Микола Карлаш, оперовий артист, а після нього Марія Машир, теж відома оперова артистка з Києва. Дорадником театру був д-р Л. Цегельський. Це було вже в роках 1927—1928. До репертуару театрального додано ще оперу Катерина, Сорочинський ярмарок та НоктюРН (Лисенка). Театр У. Н. Дому вдержався ще найдовше з усіх, бо майже пять років та розвинувся до правдиво мистецького урореня. Від 1929 року в Нью-Йорку вже не було серйозних спроб створити постійний і фаховий Український Театр. Фахові артисти розіхались у різні сторони Америки і театральна справа в Нью-Йорку після цього знова зійшла до аматорського урореня.

У звязку з театральною справою треба згадати, що Дмитро Чутро, при помочі д-ра Л. Цегельського, виставив українською мовою у квітні 1933 р. оперу П. Чайковського „Мазепа”. Диригентом опери був український композитор Павло Печеніга-Углицький, а на оперові партії покликано різних оперових опіваків, по більшій часті чужих. Оперу Мазепа з поправленим до певної міри змістом (лібретом) ставлено в Нью-Йорку, Дітройт, Шікаго, Клівленд, Пітсбурзі та Філадельфії.

Після цього ще раз відродив Український Театр в Америці на фільмі український балетмайстер Василь Авраменко. В 1936 році він zorganizував в Нью-Йорку Українську Фільмову Компанію, яка випродукувала у фільмі оперету Лисенка-Котляревського „Наталка Полтавка”. У виставі цій брали участь фахові артисти та ліпші аматорські сили, декотрі вже з молодого генерации.

В 1938 інша фільмова організація під назвою „Українська Фільмова Корпорація” в Нью-Йорку випродукувала другу українську філь-

му, „Маруся”, на тлі драми Старицького „Ой не ходи Грицю на вечерниці”. Вокальний і хоральний провід цієї фільми був в руках нашого славного маестра, проф. д-ра Олександра Кошиця, а музичний і оркестральний провід в руках нашого славного концертного артиста скрипака і композитора Романа Придаткевича. В ролях фільми „Маруся” бачимо спосібних аматорів, дібраних вже з американської української молоді.

Наступного року В. Авраменко зорганізував нову фільмову компанію в Канаді та випустив ще одну українську фільму, оперу „Запорожець за Дунаєм”, в якій провідну роль (Одарка) грала відома українська оперова артистка з Європи Марія Сокіл, Карася оперовий артист Михайло Швець, а інші ролі кращі артисти-аматори. Музичний провід дав відомий оперовий диригент і композитор Антін Рудницький.

Безпосередно перед вибухом другої світової війни прибули до Америки в роках 1938—39 ще свіжі українські артисти з рідного краю, як славний оперовий артист Михайло Голинський, Ольга Лепкова та оперова артистка з Радянської України Марія Сокіл, яка вперше прибула до Америки в 1937 році разом з своїм мужем, композитором проф. Антоном Рудницьким на концертну туру в користь Української Народньої Лічниці у Львові. Згадані артисти головно віддалися концертній праці в Америці й Канаді. А в 1941 році пробували організувати Український Театр в Америці. Вони поставили на першу виставу оперу „Запорожець за Дунаєм” та обїхали з нею кілька головніших міст Америки. Після цієї вистави припинилась діяльність і цього останнього Українського Театру, який був останнім під цю пору фахово зорганізованим театром в Америці.

7. Т р у д и н е п і ш л и н а м а р н о .

Ось так творився Український Театр в Америці на періоді 35 років. Від 1907 року, від перших піонерів української сцени, повставало ряд за рядом багато різних українських театрів аматорського, а опісля і фахового типу, які по успіхах і невдачах розв'язувались а на їх місце повставали нові з новими чи тими самими аматорськими, або фаховими силами. Осередком їх все був Нью Йорк, де в першу чергу спиналися всі інтелігентні люди української еміграції. Великі й постійні ці змагання, щоби створити на американській землі свій рідний театр, були нічим іншим, а тільки проявом могутньої життєвої сили і культури українців Америки, яка кристалізувалася у різних ділянках нашого духового життя, як церква, запомогові організації, преса, рідне письменство, театр, спів, музика, танки, композиція, малярство, рідно школа та проче.

Багато з цих духових надбань залишилися у нас у формі існуючих організацій чи видань. Український театр, як і деякі інші наші мистецькі змагання не остали у нас у постійній формі, це однак ще

не є нашою відемною стороною. Ми подивімся на Америку, країну найбільшої індустрії й матеріяльних засобів у світі. Тут теж повставали і зникали різні американські великі театри, опери і симфонії, хоч мали за собою всі можливі вигоди й матеріяльні засоби, яких ми українці ніколи не мали.

Український Театр в Америці оставив незатертий вплив на наше громадянство, причинився до поширення та скріплення національної свідомости, піднесення морального й культурного урєвня народніх мав та приєднав для української справи роджену в Америці українську молодь. Український Театр, який на протязі 35 років творився в Нью Йорку, мав свій постійний вплив і на українські громади на провінції, особливо зараз після першої світової війни, коли українські емігранти побачили, що для них вже немає повороту до рідного, розшарпаного на чотири часті ворожими наїздниками краю, та що тут в Америці треба наладжувати своє постійне життя. Праця Українського Театру, яка головно відзеркалювалася на сторінках „Свободи” через свої оголошення, дописи та рецензії була спонукою до творення українських аматорських театрів на провінції. По українських громадах повставали сотки аматорських гуртків, які давали театральні вистави на різні народні ціли в Америці, а головно в ріднім краю, як Рідна Школа, Просвіта, інваліди, політичні в'язні, визвольна боротьба та інші. Деякі з них, от хочби наприклад у Дітройті (Гемтремк) під проводом Дмитра Атаманця (1918—1922), який весь час працює при українських католицьких парохіях, а опісля під його проводом у Шікаго, розвинулися до кращого мистецького урєвня. Ставлено кращі театральні штуки а навіть українські опери, як Запорожець за Дунаєм і Катерина. Провінція дала нам теж число визначніших артистів аматорів, між якими згадаю хоч ближче мені знаних і вельми заслужених, як Стефанія Цимбаліст з Шікаго, Надія Атаманець і Галя Рихлівська з Дітройт, усі три добрі співачки, які працювали на українській сцені довгі роки.

Останніми роками вибилось на передне місце багато здібних театральних сил з родженої в Америці української молоді, співаки і співачки з покінченими драматичними школами та вокальними консерваторіями, а навіть здібні молоді режисери, як Михайло Скоробогач. Молоді співачки Марія Полиняк, Анна Тростянецька і Люба Ковальська з околиць Нью Йорку, Оріся Мусійчук з Йонгстаун, О., та Доня Стефанія Демері з Дітройт. Ці молоді співачки крім своїх українських концертних виступів та участі в театральних виставах, є запрошувані часто на виступи в американських концертах, а навіть в опері. Деякі з нашої молоді, як приміром Іван Годяк з Гемтремк, Міш., тепер виступає в одній з провідних роль в американській фільмі в Галівуд.

Українське театральне мистецтво знайшло рівнож своє місце і на українських радіових програмах в Америці. З 1930 року стали творитися Українські Радіо Години в різних містах, як Нью Йорк, Дітройт,

Шікаго, Пітсбург, Філядельфія та інші. Принагідні виступи українських хорів, співаків та співачок на американських радіо стаціях були вже давніше. Першим таким виступом був „Український Вечір на Радіо”, зааранжований в Нью Йорку (Василем Кузевим, М. Шустакевичем та д-ром Л. Цегельським) 23. травня 1923 року. Того вечора був переданий радіо стацією Вестінггауз Електрик Корпорейшен з Еоліен Гол в Нью Йорку на цілу Америку перший великий український концерт, який тривав цілу годину. Після цьогоatina придні українські концерти давалися по десятках українських громад в Америці. Однак з 1930 року стали творитися постійні Українські Радіо Години комерційного характеру, які між українською музикою передавали оголошення різних торговельних фірм та громадські оголошення. Такі години, які передаються на радіо раз чи два в тиждні, маємо під цю пору в Шікаго, Філядельфія та кілька в Нью Йорку, а від 1933 р. існує українська Радіо Година в Дітройті, що тепер передає шість програм тижнево, в які вкладаю і я своє знання, набуте з театральної сцени, бо передаємо много сценізованих мною українських повістей і оповідань, як і пес та виїмків з таких опер як Запорожець за Дунаєм, Роксоляна та Катерина.

Якаж є дальша перспектива для Українського Театру в Америці? Чи будуть ще далі спроби, особливо після війни, в напрямі кращого або навіть створення фахового Українського Театру в Америці? Вірю, що так. Як довго житиме ідейне українство в Америці, так довго буде продовжатися на українській сцені праця ідейних і видатних одиниць.

О. Е. Малицький.

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ГОРОД В АМЕРИЦІ

ОДНО місто в Америці, що має щось таке, чого нема не тільки по різних американських містах, але й в ніякому іншому місті в світі.

Тим містом є Клівленд, в стеїті Огайо. А тим „чудом”, якого нема деінде, є — „Ланцюх Культурних Городів”, збудований трудами і коштом 19 різних національностей, з яких складаються національні групи цього міста.

Ціль тих Городів — плекання і поширювання міжнароднього братерства і приязні серед космополітичного населення міста Клівленду, а також і піднесення рівня культурних надбань різних етнічних груп.

Ціль ту відчув чи не найкраще генеральний секретар Ліги Націй, що свого часу відвідував ті Городи. Тоді він забрав з собою їх пляни і фотографії різних статуй, щоб зужити це все для прикраси майдану довкола Палати Ліги Націй в Женеві, в Швейцарії.

А тепер дещо про ці Городи.

Першим був Англійський Город, який викінчено ще в 1916 році. Присвячено його 300-літній річниці смерти славного англійського драматурга — Вильяма Шекспіра. Той Город започаткував рух за іншими культурними городами. Ідея зачала прийматись уже тому, що Англійський Город робив на усіх дуже миле вражіння. До нього спроваджено деревця і рослини з різних національних парків в Англії. А особливе могутне вражіння викликувала статуя Шекспіра, викута з граніту.

З весною 1926 року викінчено Єврейський Город, який є збудований у формі шістькутної звізди Давида, з тим, що на кожному кінці є уставлені пам'ятники з каміння, на яких є наліплені бронзові таблиці з подобами таких жидівських великих людей, як Спіноца, Мендельсон, та інші.

Третім з ряду був Німецький Город, побудований в 1929 році. Відкрито його в часі святкування 200-ліття народин німецького драма-

турга і критика Лесінга і музика Мендельсона. Та домінуючими в тім городі є статуї німецьких поетів: Гетого й Шілера.

В День Колумба 1930 року отворено Італійський Город, який докінчено щойно в 1938 р. Святковано тоді 2000-літню річницю народин славного римського поета Віргіля, якого гранітна статуя пишається в городі. В Городі, що є побудований в стилю Відродження, бачимо теж камінну колюмну з старинного римського Форуму, різні бюсти славних італійських людей, а також гарну фонтанну, з якої грають різнокольорові водні струї.

В 1933 році отворено Литовський Город, в якому видніє на першому місці славний литовський визвольник д-р Йонас Басанавічіус.

В 1934 році святочно відкрито Словацький Город з бюстами двох словацьких провідників: Степана Турдека і Яна Колляра.

Польський Город, викінчений в 1935 році, присвячено славному польському музикови — Фридрихови Шопенови. Статуй, які мали би бути в тім Городі, ще нема. Це був перший Город, що для викінчення дістав державну допомогу через Воркс Прогрес Адміністрейшен, а по нім одержували таку поміч уже й інші Города, що їх викінчувано.

Югославський Город (спільний: сербів, хорватів, і словінців) отворено на весні 1936 року при величезній масі народу і великій участі духовенства, що прибуло на Євхаристичний Конгрес. Уміщено в нім бюсти поетів Івана Цанкара і Петра Петровича Негоша, епископа Бараги, першого югославського епископа в Америці, що працював серед індіян, та ще бюст заслуженого священика Симона Грегорчіча.

Того року отворено Чеський Город, в якому знаходяться високі кам'яні колюмни, на яких виставлені бронзові погруддя славних чеських музиків і патріотів.

Американський Город Мира і Свободи отворено на весні 1936 року. В святі взяли участь амбасади і консулі різних держав. Кожний з них мав з собою землю, спроваджену з рідного краю, з якогось святого для нації місця. Ось ту землю зсипували вони всі до одної урни на знак символічного вияву приязні і мира. Відтак цю так зсипану землю перемішано, а саму урну закопано при звуках різних національних гимнів в місці, призначеному для цієї цілі біля Храму Мира.

Була це чудова церемонія з чудовими словами і надіями, які, на жаль, розвіялись уже за два роки...

Виходці з Карпатської України збудували невеличкий город, який назвали Русинським Городом (Русін Гарден), а посвятив його єп. Такач в 1938 році.

Мадярський Город збудовано згідно з пляном, що його виготовлено в Будапешті. Отворено його літом 1939 року. Був викінчений при значній підмозі заломогового мадярського товариства „Верговай”. Присвятили його славному композиторови Францови Лістови.

Ірландський Город побудовано на вид Кельтійського Хреста. Його отворено 1940 р. з великою релігійною церемонією.

Грецький Город, що його отворено в той самий день, що й український, має вид старинного Акрополісу в Атенах. Він знаходиться напроти українського городу, по другім боці бульвару.

Решта городів ще жеде на викінчення.

Український Культурний Город.

Дня 2. червня 1940 року отворено формально й дуже величаво Український Культурний Город. Саме свято зачалось день передтим гарно підготованим концертом, що відбувся у просторій Міській Музичній Авдиторії. На концерті виступали такі музичні українські сили як Марія Сокіл та Ольга Лепкова та композитор і піяніст Антін Рудницький. Запрошено на концерт з Дітройту Хор „Думка” під диригентурою І. Атаманця, а вступну промову виголосила пані Буртон, дружина мейора міста, а тепер сенатора. По українськи промовляв д-р Лука Мишуга, а пишучий ці рядки був головним впорядчиком.

В неділю 2. червня відбуто величавий парадний похід, в якому взяла участь вся українська кольонія з Клівленду і околиці. Відкриття відбулось з багатою програмою в парку біля Українського Городу. На програму зложились співи Хору „Думка” і Злучених Хорів обидвох церковних громад, а головними бесідниками були: Кларенс А. Манінг, професор Колюмбійського Університету, в англійській мові, а Дмитро Галичин, головний секретар У. Н. Союзу, в українській. Інвокацію перед розпочаттям і благословіння по закінченню виголосив архієпископ Іван Теодорович. Ще промовляли: президент найвищого суду стейту Огайо Вейґандт, посадник міста Буртон, М. Мурашко, предсідник У. Н. Союзу, М. Січинський, предсідник У. Р. С., В. Шабатура, представник У. Н. П., а крім того говорили ще представники інших культурних городів і гості. Господарем свята був О. Е. Малицький. По посвяченню відбувся бенкет в Українськім Народнім Домі при 14. вулиці.

Знагоди отворення Українського Культурного Городу видав губернатор стейту Огайо, Джан В. Брикер, спеціальну проклямацію з привітом, в якому дав признання Обеднаним Українським Організаціям міста Клівленду „за дійсну працю”, якою вони допомагають „американцям запізнатись з Україною та українськими науковцями, письменниками і поетами”.

Гаролд Г. Буртон, мейор міста Клівленду, підкреслив у своїй проклямації, що „Український Культурний Город є символом вкладу України в культурний і духовий поступ світа”. Взиваючи мешканців взяти участь у святі отворення Українського Городу, посадник зазначив, що між статуями, які є в тому городі, є „погруддя Тараса Шевченка-співця України, Володимира Великого, що ввів християнство в Україну, Івана Франка, поета, патріота і письменника, як і відбитки гетьмана Богдана Хмельницького та історика Михайла Грушевського”.

Український Культурний Город, що обіймає яких три акри землі, простягається здовж долішньо-східнього Бульвару (Ловер Іст Болевард) в Парку Ракефелера і є майже по середині ланцюха культурних городів, між вулицями Сейнт Клер і Сопіріор, над берегом річки Довн.

Шевченківський пам'ятник побудований на горбку, на березі річки. Це подумане так, щоби воно символізувало Шевченкову могилу над Дніпром.

В інших частях городу побудовані пам'ятники Івана Франка і Володимира Великого; до них ведуть муровані стежки, прикрашені по обидвох боках барвінком та іншими квітами і деревами.

На лівій стороні, при вході до Українського Городу, є колюмна брама, на якій опирається лукова вежа з Тризубом посередині. На колюмнах є бронзові плити з відбитками Богдана Хмельницького і Михайла Грушевського. Отся брама веде до пам'ятника Шевченка.

По обидвох боках пам'ятників є каменні лавки для відпочинку відвідувачів і тих, що студіюють мистецтво, чи любуються в ньому. На кожному пам'ятнику є бронзові таблиці, де є пояснення, кого ті пам'ятники представляють.

По обидвох боках входу до Українського Городу є розлогі українські берези, що так нагадують українські землі, а пам'ятники (поза мистецтвом) навівають повно думок на кожного, що з української крові і знає історію України та її боротьбу за свобідне життя у народів вольнім колі...

З ч и є ї і н і ц і я т и в и і з ч и ї х ж е р т в і т р у д і в .

Першими, що між українцями міста Клівленду зацікавились ідеєю Культурних Городів та дали почин до основання Українського Культурного Городу, були: Василь Волянський, Іван Тарнавський, Андрій Білінський, Яків Волянський, Степан Палівода, як і автор тих стрічок. Пізніше перебрали на себе ту акцію Злучені Українські Організації м. Клівленду, а докінчили її за допомогою і стараннями парохій і різних товариств, як також одиниць і товариств з поближких громад.

Коли іде про дальшу щедрю допомогу, зокрема від наших запомогових організацій, то треба піднести в першу чергу Український Народний Союз, що перший жертвував поважну суму на ту ціль і ревно піддержував цей рух через свій орган „Свободу”.

Пам'ятник Володимира Великого є збудований виключно коштом У. Н. Союзу.

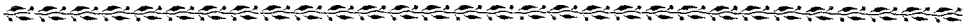
Далі треба ствердити, що українські організації й поодинокі особи зложили фонди на пам'ятники і матеріал, а державна адміністрація дала роботу. Знов місто подарувало землю на цей город. Вдержування Городу є у заряді міського директора парків.

Найбільше натрудилася біля довершення цього діла управа Українських Злучених Товариств, що працювала впродовж кількох років

серед надзвичайно важних перепон, а складалася вона з таких осіб: О. Е. Малицький, голова, Іван Тарнавський, містоголова, Марія Олексик, містоголова жіночого відділу, Григорій Степанек, фінансовий секретар, Іван Сподар, рекордовий секретар, Дмитро Шмагала, касієр, Теодор Грицей, референт преси, Катерина Бобрівська, Володимир Войціцький і Володимир Тритяк, контрольори.

Велика наша цінність.

Ось цей Український Культурний Город у Клівленді є великою культурною цінністю американських українців. Загально відомим є в американському мистецькому світі імя Олександра Архипенка, світової слави скульптора, що є виконавцем трьох головних пам'ятників. Про цей Український Город видали вже мистецькі знавці, як і різні визначні особи, якнайкращу оцінку. А й це важне, що тисячі різних людей з цілої Америки приїжджають рік-річно звідувати Культурні Города, а між ними і Український Город, а тим самим мають нагоду заізнатись з частиною української культури і українського духа, вічно змагаючого до поступу і волі.

ІМІГРАНТИ Й АМЕРИКА.

„І я вірю в те, що нам треба держати широко відкритим джерело нашої державної сили, іміграцію. Це не значить, що ми маємо дозволити всякому прийти до Америки. Ми, що тут є, маємо право сказати, хто має прийти до цієї нашої держави. В той самий час я вірю, що ми ще не навчилися, як добувати для нашої держави ці цінности іміграції, бо ми ще не найшли розумової основи для означення іміграційної квоти. Який розумний чоловік скаже: „Я допущу стільки німців, стільки чехів, стільки італійців, стільки англійців, і не пушу ні одної людини зо Сходу до свого дому”? Тільки глупий і упереджений чоловік може поступати так нерозумно. Розумний чоловік відкриє двері широко для розумних і для добрих, безогляду на те, з якого народу й з якої держави не походилиб, а закриє двері для всіх злочинних і тупоумних. Я вірю, що самотнім мірилом, яке треба би примінювати до тих, що хочуть стати американцями, є мірило розуму і проба вродженого характеру. Мозок і зрозуміння добра й зла повинні бути пашпортом до Америки”.

(Американська письменниця Перл Бак у своїй статті: „Про відкриття Америки”).

о. Нестор Дмитрів.

З ПОЧАТКІВ НАШОГО ЖИТТЯ В АМЕРИЦІ*)

ЖИТТЯ в перших роках в Америці було дуже тяжке. Чоловік жив далеко від жінки і дітей; чужий, без знання мови, серед інших зовсім порядків, звичаїв і обичаїв, поневірюваний американцями до того ступня, що навіть його грошей до банку не приймали; на вулицях побивали камінням; навіть щоб міг наш чоловік зайти хочби до звичайної коршми і там собі постояти коло бари — то й мови про це не було. Але життєві умовини були дуже дешеві: стейк 10 центів, хліб 3 центи, цілий борд (утримання) 10 доларів місячно. Тому, хоч наші люди заробляли зглядно мало, виконуючи найтяжчу роботу (а за найменшу плату!), то щадили, а заощаджені гроші висилали жінкам до краю, або зашивали в матраци, а навіть мали схованки по майнах, а що часто така скала завалилася, то й пропадало кілька соток доларів в золоті. Та таке життя — не життя. Воно довго тривати не могло. Людина ніколи не вдовольниться тільки звірячим животінням, а завжди шукає ідеалу. Ось таким ідеалом була і є в наших людей — церква, в котрій виріс, з якою зжився, якою живе, яку любить і з якої черпає потіху і відраду для своєї душі.

Нарешті він ту свою церкву знайшов. Приїхав перший священник, о. Іван Волянський, в грудні 1884 року.***) Мушу сказати, що о. Волянський був незвичайно енергичний і трудячий чоловік. Крім організування церков він організував коперативні склепи в Шенандоа, Шамокін, Олифант. А були це властиво банки, в яких наші люди в початках склали гроші. По його виїзді були найстарші священники з Галичини оо. Обушкевич, Грушка, Констанкевич, Полянський. З угорських оо. С. Дзубай, Евг. Волкай, Лавришин та інші. Найстарші церкви наші: Ше-

*) Найбільше відомостей про початки української еміграції в Америці походить спід пера „українсько-американського Нестора“, себто від Покійного о. Нестора Дмитрова. Вони розсіпані по річниках „Свободи“, календарях У. Н. Союзу, та деінде. Тут передаємо частинно те, що написав о. Дмитрів в 1924 році для календаря „Провидня“ п. н. „Перші роки еміграції українців в Злучених Державах Північної Америки“.

**) Оповідає про це о. Волянський в „Свободі“ з 5. вересня 1912 р.

нандоа — 1884, Фріленд — 1888, Міннеаполіс — 1887, Мавнт Кармел — 1886, Маганой Ситі — 1890, Джерзі Ситі — 1890, Питсбург — 1891.

Зараз, таки 18. січня 1885 року, як о. Волянський зорганізував церкву в Шенандоа, заложив і братство св. Михаїла на взірець давних церковних братств на Україні, з тим додатком, що братства в Америці мали ще й ціль матеріяльної підмоги. А в 1887 році засновано братство св. Кирила і Методія в Шамокін, котре треба вважати основателем У. Н. Союзу.

Вже в 1891 році українські католицькі священники враз з о. Обушкевичем закладають організацію під назвою „Соединеніє греко-католицьких русских Братств” і для інтересів тої організації видають „Американсько-Русский Вістник”. Предсідником став Гринчак Смит з Маганой Ситі, а редактором Юрій Жаткович. Мадярський дух угро-руських священників, босівство, як і лиха господарка спонукали о. Констанкевича на конвенції в Скрентоні в 1893 році до гострого виступу проти урядників „Соединенія” і з недвозначною заявою, що галицьким українцям нема місця в „Соединенію”. Вже на другий рік (1894) виготовлено статуту для нової організації і 22. лютого 1894 відбулись в Шамокін перші збори ново залиженої організації — „Руського Народного Союзу”.

До розвою Р. Н. Союзу треба було доконче часописи. Та вже була „Свобода”, яку заложив в 1893 році і видавав, сказатиб, своїм коштом о. Гр. Грушка в Джерзі Ситі, Н. Дж. Перед тим виходила „Америка”, відтак „Руске Слово”, що видавав о. Андрухович. Отже під той час в 1895 вже були дві організації заповомогів, Соединеніє та Р. Н. Союз, та дві тижневі газети, Ам. Р. Вістник і Свобода. Між тими двома організаціями і їхніми органами велась завзята боротьба за члени, як і за напрям. А. Р. Вістник заступав напрям москвофільський з дуже баламутною закраскою греко-католицизму, а Свобода стояла на яснім народнім українським ґрунті.

Ось такі були перші початки організації української іміграції.

Друга доба зачинається від приїзду кількох молодих священників, що їх кацапи прозвали „попиками-радикалами”. До праці треба було більше інтелігентних молодих сил, котріб цілу свою молодечу енергію, свої спосібности, увесь час, словом самих себе вцілости посвятили церковно-народній роботі. Це зрозуміли в краю вчисти і церковна влада, світські-патріоти, особливо д-р Евген Олесницький і його товариші, що разом з ним створили високо-політичну не всім відому організацію. Та світських людей не мож було висилати до Америки, бо для них не було між українським народом крім дяківства ніякого іншого заняття. Одинокі священники могли знайти хліб, а притім віддати свою працю для організації українців-імігрантів. Перший з тих молодих священників приїхав до Мавнт Кармел о. Нестор Дмитрів 4. березня 1895 р. Відтак 6. липня цього року о. Микола Стефанович, а 2. грудня Іван Ардан.

Церковне, просвітне та організаційне життя гуртувалось тоді біля

церкви, Союзу і Свободи, тому не можна ніщо говорити про тодішнє життя не згадуючи тих трьох чинників в життю тодішніх імігрантів. Вже на другій головній конвенції Союзу вибрано о. Н. Дмитрова головним секретарем. Свободу, що виходила в Джерзі Ситі під редакцією о. Гр. Грушки перенесено в 1896 р. до Шамокін, але вже з днем 2. липня 1896 р. виходить в Мт. Кармел, де проживав редактор о. Дмитрів.

В 1897 р. появилсь в друкарні Свободи перший русько-американський Календар. Була це перша українська книжка, друкована в Америці.

Як кому тепер попадуться в руки перші річники Свободи або Календаря, він, не знаючи тодішніх обставин, здивується, що ми, молоді українці, видавали газету і книжку етимольогією з різними йорчиками та вживали назви „русин”, а не українець. Та треба розуміти тодішні часи. Наші імігранти були виключно лемки, що принесли з собою впрост ненависть до фонетики, а назва „українець” була для них синонімом поляка, або просто чорта з рогами. Тому ми мусіли йти між лемків обережно, щоб їх не дражнити...

В березні 1897 року приїхав о. Степан Макар і обняв парохію в Мт. Кармел, а також редакцію Свободи з днем 1. квітня, а о. Дмитрів виїхав до Канади в цілі організованя тамошніх перших поселенців.

В 1897 році, 21. грудня приїхали ще: о. Антін Бончевський, осів в Ансонії (і там помер 1903 р.), як і о. Микола Підгорецький, що осів в Джерзі Ситі. Було нас отже в тому році сім робітників-священиків та один одинокий світський інтелігент, д-р Володимир Сіменович, котрий від 1894 р. практикував в Шікаго.

В церковних справах панував хаос. Латинські єпископи держались дальшої політики ігноровання нашого обряду таї ми самі не дуже були охочі пхатися під їхню юрисдикцію. В церковних громадах панували або босівство кураторів, звичайно коршмарів, або анархія. Нові громади домагались священників, а власти в Галичині були безпомічні.

В 1898 р. скликано зїзд священників і світських делегатів з кожної громади до Шамокін і там по довгих нарадах вибрано Народну Церковну Раду, до котрої входили члени з священників і світських людей та прийнято начерк статута. Та „Церковна Рада” була наче консисторія і вона зовсім успішно управляла ділами церкви.

„Союз” — тоді одинока наша запомогова організація — зростав. Ми по черзі були безплатними секретарями і предсідниками. І так по черзі секретарями: о. Н. Констанкевич, о. Н. Дмитрів, о. Н. Стефанович, Іван Ардан, о. А. Бончевський, а відтак уже платні секретарі: Денис Пирч, Семен Ядловський та інші. Предсідником Союзу був вибраний Антін Бончевський на конвенції в Пітсбурзі в 1900 р. Знов о. Стефанович був предсідником конвенції Союзу в Джерзі Ситі в 1902 р., коли то виметено ренегатів кацапів і виведено українську ідею на ясний путь.

Старий вже тоді о. Теофан Обушкевич, невдоволений „клятими” українцями і їх фонетикою, заложив газету „Поступ” (пізніша: „Прав-

да”), якої редактором наставив дяка Віктора Гладика, і тою газеткою безчестив всьо, що українське, намагаючись взяти Союз під свою контролю. На конвенції в Джерзі Ситі счинилась завзята боротьба між двома таборами і як ми побили кацапів на голову, вони виступили з Союзу і заложили свою організацію „Общество Русских Братств”, а газетку назвали „Правда”.

В тих часах почалась масова іміграція з Сх. Галичини, особливо з Поділля. Іміграція наша скріпилась через те національно свідомим елементом. Прийшли люди письменні, інтелігентні. Союз почав зростати і поширювати свою діяльність і на просвітне поле. Свобода зачала видавати просвітні книжочки, а щороку обемисту книгу-календар. В 1901 році вона переходить до Олифанту і її редагує довгі літа Іван Ардан.

До нас приходять нові українські священники: Павло Тимкевич, Ал. Улицький, Д. Добротвор, Кульчицький Цмайло, М. Струтинський, Лев Левицький і Йосиф Чаплинський. Та на полі церковної організації не було ладу через брак голови — єпископа. Ми представляли положення церковній владі, раз-у-раз просили і просили, а вкінці, як не стало вже терпцю, на зїзді в Гарісбурзі, в 1903 році, загрозили... Наслідки вийшли корисні. Рим зрозумів, що не можна нашої церкви ігнорувати та іменував єпископа в особі С. С. Оргинського, що приїхав до нас 27. серпня 1907 року.

АМЕРИКАНСЬКА КУЛЬТУРА.

З одного боку є такі американці, що хочуть зблизитись більше до англійської традиції, яка є первісною американською традицією. Такий ідеал плекає Нова Англія; Гарвардський університет та інші установи звертають свої змагання саме на те, щоб класти натиск на англійську спадщину...

З другого боку є знов такі, що кажуть: „Хай американська культура буде справді американською; хай навіть буде стовідсотково американською”. Американці, які виказали доволі сили своїми самостійними досягненнями не потребують і в справах культури держатись запаски Старого Світу. Американська культура не повинна бути невільничим наслідуванням європейських традицій, але корінитись у нашій землі і відповідати нашим американським відносинам, а не таким, що в Америці не існують...

Маючи на увазі ті два протилежні напрями американської культури, ледви чи може бути сумнів, котрий з них достойніший і в основі розумніший.

(З статті „Що злого з американською культурою?”, яку написав Роберт Бріфозлд, автор повісти „Європа”, в якій змальовує передвоєнний занепад аристократичної Європи).

ПРО ПЕРШИХ ЛЕМКІВ В АМЕРИЦІ

(Подав „старий лемко” — Дамян Мерена)

О вже буде багато понад 50 років, як наші лемки почали виїжджати з Лемківщини до Америки. Велика то була подія, як випроваджали в далекий світ першого лемка, Михайла Дуркота з села Ганчова. Випроваджували його з цілою процесією. Прощалась з ним ціла громада, а не тільки батько і мати, жінка і діти. А так всі при тому заливались слізми, що чужий, що не знав би, що то діється, гадав би, що десь ведуть когось на шибеницю чи іншу загладу. Та він був шанований цілою громадою, то й так величаво його прощали.

Ось так покидав він рідну землю, рідне село, рідну хату. Так покидав батька і матір, жінку діти і помандрував, щоб шукати в далекому світі кусника хліба і ліпшої долі. Заїхав фірою до найближчого містечка Грибова, сів там на поїзд, і так їхав поїздами три дні й три ночі через міста, села, ліси і гори, поки не заїхав до німецької пристані Бремен.

Їхав з тугою в серці й з укритим плачем за ріднею, роздумуючи, яка то його жде доля в тому новому світі. І так доплив до старої „Касельгарди” в Нью Йорку. А звідси виїхав до містечка Шенандоа в Пенсилвенії. Сам він навіть не запам’ятав, в яких властиво людей примістився. Знав тільки, що дістав роботу в майнах, себто в копальнях вугілля. Його мрією було побути рік чи два, заробити якийсь „грейцар” та скоро вернути з цього чудного краю, про який казали в краю, що в ньому плоти городжені ковбасами — назад до рідного села.

Та доля судила інакше. І Дуркот більше не побачив рідної стріхи.

Другий найстарший лемко, це був Золяк з села Висова. Він теж працював у майнах. Його засипали в майні земля і вугілля разом з двома товаришами і він оставав під землею 18 днів. Як і чим ті люди там жили, то цього не вмію описати і передати. Тут уже мусить собі кожний сам уявляти. Вугільна компанія зарядила ратунок і приказала працювати день і ніч, щоби тих трьох майнерів виратувати, себ-

то дістати спід землі живими. І це таки вдалось. По 18 днях їх відкопали. Та мусіли вони оставати ще других 18 днів під землею під лікарським доглядом, заки їх вивезли наверх. А як їх вкінці вивезли, то два з них зараз померли. Та наш Золяк остав в живих.

З оповідань наших старих лемків знаю, що між першими, що сюди прибули, були такі: Тудей із Шпїтницї, Демянчик з Висови, Криницький з Устя Руського, Мадзелян з Фльоринки, Кліщ з Брунар, Талпаш з Лабової, Хиляк з Білцерової, Копистянський з Кудинця, а далі Ю. Вільчацький, Штекля, Глова; прїзвища інших то вже таки позабував.

Одні з них поїхали до Шенандоа, другі до Шамокіна, а треті аж до Пітсбурга. Були і такі, що їх агенти післали і на фарми. Та знаю з достовірного джерела, що містечко Шенандоа було першим осідком наших імігрантів. А другою такою оселею був Шамокін.

Ой трудні то були часи тих перших імігрантів лемків! Як ми тільки де показалися, то нас називали „гунгарами” й „гонками”. Неодному льялася кров з голови, бо над нами спочатку збиткувалися старші чужі імігранти, або їх діти. Аж з часом ми „вибороли” чи „випрацювали” собі свободу.

Перші імігранти працювали переважно по „брехах”, де чистили викопане вугілля. Там вони вибирали каміння („шлейт”) споміж вугілля. Молодші діставали по \$3.75 тижнево, а старші по \$5, але й з цієї платні стягали ще по 21 центів у тиждень. Це було за президента Клівленда. Тоді праця йшла по 10 годин денно. Рано вставали ми в год. 5., йшли пішки „треками” залізничими, щоби бути при роботі на 7. годину. Тоді не було ще навіть і „стріткарї”, а не то автомобіля чи автобуса. Не носили ми ще теж ні ковнірців, ні краваток, ні пальта, але просту робітничу сорочку за 25 центів. Не ходили ми на пікніки, балі фільми; не відвідували готелів, ресторанів ані „салунів”. Одно, що наш чоловік жалував „никла”, а друге, як би хто з нас явився був у салуні, то його побилиб.

Правда, що тоді було теж і життя таньше, як тепер. За убрання платили ми \$5—\$6, за черевики \$1, за капелюх 50 ц. Бушель бараболь коштував тоді 50 ц., але фунт кави таки 25 ц., мушок муки 75 ц. — отже харчі не багато різнилися від теперішних щодо ціни. Не говорю про мясо, бо хоч який довгий місяць, але наш чоловік за мясом не тужив. Хліб і чорна кава — от була головна їжа. Я був тоді на „Шанди Гил” коло Шамокіну, то не бачив ні „гросерні” ні „бучерні”, не знав навіть, що це таке „поркчапс”. Раз у місяць власник крамниці доставляв нам мішочок муки і фунт кави, 2 фунти цукру і 2 фунти сира на пироги. Тоді люди спали як оселедці в бочці, навіть по 5 осіб у ліжку, а як хто працював на ніч, то один з ліжка, а другий на лічко. Із 7 хлопів, що прийшли з майни, 5 милися в одній і тійсамій воді, що аж почорніла як гноївка. Ванни не було, вода не текла із стіни, як тепер.

Гірко нам було жити, але зате ми любилися, як браття. Ми сходилися, радилися і шукали способів, як то показати, що й ми культурні люди. Почали ми закладати союзів братства, а як айриші та ляшки побачили, що ми гуртуємося, тоді доперва почали нас шанувати. Згодом, як почали в нас будуватися церкви, як от шамокінська аж за \$75,000, то й старі айриші почали нам завидувати, а навіть нас боятися. Правда, тоді ми ще не мали нагоди ходити до школи вечерами, бо були перепрацьовані в день, а крім цього кожний з нас мрів вертати до краю із заробленими грішми. Аж зчасом, як ми поженилися, як почала наростати родина, ми почали прощатися з думкою вертатися до старого краю і ставали „американами”.

Не гріх і повеличатися, що то лемки мають свою найстаршу американську українську інтелігенцію, вже тут виховану, як от адвокатів, лікарів та інших професіоналістів. Лемки, хоч самі були неграмотні, але дітей своїх у школи посилали хочби тому, що хотіли, щоб їх діти лекше на хліб заробляли, ніж вони самі. І тому то йшли за закликами, поміщуваними в „Свободі”, що то „В школі наша будучність”. А як тяжко було нам тоді посилати дітей до високих шкіл. Кожен мусів рахувати на свої власні сили.

Де там тодішні часи в порівнянню з теперішними. Таж тепер і Союз із своєю допомогою для шкільної молоді, і братства мають свої фонди, і люди мають сотки або й тисячі по банках, або таки ульковані в домах, землі та навіть і в паперах. Ось те все повинно тепер бути використане для вивчення масово наших дітей, бо хтось споміж них мусить прийти на наше місце і переняти провід у народних справах. Ми клали основи і будували життя, а вони мають втримати те, що ми придбали, розбудувати і щось нового добудувувати. Як ми побачимо, що на наше місце приходять наші діти, тоді з чистим сумлінням будемо могли попрощатися з цим світом. І тоді теж наші діти зрозуміють нас, чому то ми так хотіли, ба навіть мусіли, будувати своє життя під закликом: „В своїй хаті своя правда, і сила і воля”.

МІТИНГ*)

Розказав НАДВІРНИЙ.

РУСЬКИЙ коршмар Фецьо нині тяжко працює. Малий кечок пива викотив із пивниці до хижі, поставив на кріслі, пайпу забив, шумовини випустив, миску підставив і чекає на мітинг. Нарід сходиться поволі, деякі вичікують коло плота, деякі походжують по вулиці. Тільки куми Феця зайшли до хати, привиталися, посідали тай чекають. Хочуть зафундувати, але Фецьо не дає: „Почекайте, почекайте, добрі люди, най голова прийде. Таж ви знаєте, що нині мітинг!”

Дивляться на вікна, дивляться, аж іде Николай. Всі люди гурмою з вулиці потягли до коршми. Николай ввійшов, а за ним ціла громада. Кум Фецьо поставив безліку шклянок, вцідив до одної, до другої, до третьої — до десятої, подав Николайови й другим, націдив собі шельк і так проговорив:

— Хоч я не вчений чоловік і не знаю говорити так, як ксьондз казане, але я газда в своїм гавзі, тож можна мені моїх кумів і приятелів погостити. Ось тут є кум Николай, най вони скажуть, чи я на котрого коли зле сказав, чи я кому ворог. А хоч ви до мене не приходите, і я з вас не жию, то всетаки ви мої краяни і браття і я хочу вас погостити. Дай Боже здоровля всім нам і всім добрим людям.

— Дай Боже здоровля! — загули христіяни.

Ніхто нічого не говорив, тільки пиво пили. Малий кечок пук за кілька мінут. Кум Фецьо вистрілив малою кулькою, чекав і сподівався більшої. Подразнений і обидливий нарід хотів і пити і фундувати.

— Гей, краяни — каже Павло. — А ми не скинулисьби по пару центів і не зафундували кечок, але не такий маленький, як той сирота, але великий, поважний. Таж ми прецінь газди.

— Ол райт! — закричали краяни.

Павло вхопив капелюх, обійшов навколо і вмить зібрав чотири доляри.

— Куме Фецю, великий кек пива!

Кум Фецьо скинув вестку, моргнув на двох хлопців, поліз до пивниці, викотив кек, поставив на кріслі, набив, обтер піт з чола,

*) Цей образок з українського життя в Америці сперед 40 років передрукований з „Свободи”, ч. 35. з 1903 року.

лідставив миску, зцідив шумовину, обернувся з усмішкою до громади і каже:

— Тепер ви частуйтеся, добрі люди. Я вже своє зробив.

— Дай Боже здоровля, куме Фецю! Дай Боже здоровля, куме Николаю, що пригадали, а то чоловік був би був і до смерти братства не закоштував. А то нам чоловік! А то нам Господь Бог з неба його прислав.

Випили одну, другу, третю. Краяни почервоніли, почали голосніше гуторити, а Николай з кута відзивається:

— Та бо ми, любі краяни, не на то нині зійшлися, щоб лем пиво пити, але на то, щоб нашу спільність заложити. Ви знаєте дуже добре, не треба вам говорити, що в „Союзі” сила: Чи то хто зімре, чи хто захворіє, чи то кому жінка в старім краю зійде зо світа, то кождому підмоги треба. Один всіх не споможе, а всі одного, то гей. Булисьмо по других плейзах, то там братства, то там церкви! А ми що? — Чи не такі ми газди, як другі? Чи не так ми беремо пейду, або може ще й ліпшу як другі? Скажіть!

— Так, так! Правду маєте — загудів нарід.

— А тепер, краяни, заложім собі своє братство. Виберемо собі уряд, поскладаємо центи, тай вже є братство.

Почалися вибори. Нарід кричав, шептав, головами кивав. Не можна нікого образити. І цей кум, і той краян милий, і тамтой не ворог. Николай вдарив кулаком об стіл, відкашляв і проговорив голосно:

— Хто буде председа?

Тихо стало.

— Ну, вибирайте, хтось мусить бути.

Тимко Обмитий почіхався в потилицю, кашельнув, вичистив ніс тай каже:

— І вас, куме Николаю, як чесного; і вас, куме Фецю, і вас, всі браття, прошу бардз шумне слово. Хоч я не вчений чоловік, бо мій няньо не посилали мене до школи, лише за вівцями в поле, але всеж я кусцік розуму маю, бо я ходив поміж люди і дивився, як вони живуть. А як уже маємо найстаршого споміж себе вибрати, то я би думав, що ніхто між нами не варт більше, як таки наш кум Николай. Вони, правда, також не знають письма, так як і я. Але вони вже в тім бізнесі були і його розуміють.

— Най буде Николай председою — загула громада.

— А може би кум Фецьо зістали — відозвався якийсь чоловік в червоній краватці.

— Не вольно, вони в бізнесі. Мають, Богу дякувати сальон, не можна такого вибирати — відозвався хтось другий.

Вибрали цілий уряд, поскладали центи; до пізної ночі йшла така робота. Складали, міняли, видавали, робили помилки, направляли. Одні сиділи в хижі, другі коло бари. Говорили, кричали, сварилися, перепрошувались і... пили.

ПО „СІЧОВОМУ”

(Оповід Покійний о. Йосиф Чаплинський, а передав С. Демидчук).

ОЛИ я прибув в 1903 р. до Америки, застав тут звісну „Духовну Раду”, що в заступстві правильної духовної української влади надавала священикам парафії, чи за згодою всіх інтересованих чинників їх зміняла.

Про це я вже мав інформації, заки ще прибув до Америки. Коли я виходив з корабля, то, на диво, мені назустріч вийшли священики: Підгорецький, Дмитрів, Тимкевич, Макар, Ардан. Вони запровадили мене до Юніон Сквер Готел при 15 вул. в Нью Йорку, а потім казали їхати до голови Духовної Ради, тобто до о. Констанкевича в Шамокіні. Я й так зробив.

Прибувши на місце нарад, я, очевидно, надіявся найти дуже офіційне духовне зібрання, щось на лад краєвої капітули, що відноситься до підчиненого духовенства при полагоді справ формально й урядово. Таке було моє наставлення і до цієї Духовної Ради. Та вже на самому вступі в кімнату, де відбувалося засідання Духовної Ради, зазнав я такого прийняття, що ще тепер наповняє мене якимсь дивним почуванням.

Представте собі сцену:

По середині стоїть стіл, а при ньому голова Ради. Він убраний по священичому. Одначе під стіною позасідали з підобганими під себе ногами інші члени Духовної Ради. Напереді між ними секретар о. Степан Макар. Він, в додатку, перевісив собі через плече на якимсь шнурку фляшочку з чорнилом, або як то кажуть „каламар”, а в руці тримає гусяче перо і жде на розкази, що писати. Як я вступив до кімнати, то мене повитали словами: „Пугу! Пугу! Чи ти козак з лугу?”

Я навіть не мав часу подумати, що на те відповісти, як уже мені поясняють: „Ось тут козацька Духовна Рада. Вона має право тебе прийняти і тебе на парафію вислати, але ти мусиш повинуватися її розпорядкам. Та наперед мусимо знати, хто ти такий?”

Я подав своє прізвище, а о. Макар відповідає мені змісця:

„Тут щось шляхотством пахне! Чи ти часом не нащадок того шляхтича Чаплинського, щото нашому славному козацькому гетьманови Богданови жінку вкрав? Як так, то хіба знаєш, яка ти небез-

печна фігура. Щож би то було, як би ми тобі так дали парафію, тут, між нами, на Сході! Та проте нам священників треба. Тому тебе приймаємо і випробуємо, а на початок призначаємо на далеку парафію, до Сейнт Луїс. Там нема багато нашого козацького народу. Там більшість становлять угорщани і ти їх маєш просвітити і в послушенстві до Духовної Ради втримати. Щойно опісля, як ти викажеш свою здібність і лояльність до влади, і будеш прикладно справуватись, призначимо тебе на парафію десь тут, на Сході”.

„А тут ось печатка!” — додав ще секретар. І витягнув зза пазухи металеву печатку та почав запалювати свічку, щоб над нею її закіптити.

Тут хтось вмшався і каже: „Ні, йому треба дати модерну печатку, бо він не іде між козацьких людей. Тому треба намачати печатку в подушечці, щоб усе виглядало як слід”.

Тоді о. Макар з розмахом вдарив печаткою наперед в чорну подушечку, а потім вдарив нею в папір, на якому була написана моя номінація на парафію в Сейнт Луїс.

Я не розумів, чому все те так робиться, але запитав, як далеко ось та парафія. Та якось ніхто не хотів сказати правди. Зате всі зачали мене потішати, кажучи: „Там незабаром буде світова вистава і народу зідеться багато з усіх кінців Америки. То будеш мати там відпусти”.

Ще додаю, що зі мною приймали теж і о. Льва Левицького, який приїхав тоді як і я. Та він був щасливіший і з „добрим прізвищем”. Тому і дали йому парафію на Сході, а я самий мусів гнати на далеку і незнану тоді парафію.

Коли вже рада мала кінчитися, ще крикнув о. Макар: „А вважай на свій рід, бо в нас на таке, чим він колись прогрішив, є окрема кара”.

Д-р Семен Демидчук.

UCRAINICA В АМЕРИЦІ

(Перед забороною українського слова в Росії).

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ Карпатської України, проголошена в березні 1939 р. відбилася таким голосним відгомонам в Америці, що переконала кожного, яке значіння для розголосу якої-небудь національної справи має політична самостійність якогонебудь краю: великого, чи малого. Перегляньмо лише наголовки американських газет з 1939 р., а переконаємося про вище сказане. Невеличка, мало кому відома гірська країна діждалася зовсім поважного трактування і приятелями і ворогами. Шезла назва „Підкарпатська Росія”, „Русь”, „Рутенія” і всі інші, а натомість докладні мапи й описи цього краю неоспоримо доводили, що це справжня Україна, — частина великої території 45-мілонового українського народу.

I.

Сучасне старше українське покоління, зроджене й виховане ще перед першою світовою війною (1914—1918), відчуло на собі самим важкий гніт, в якому находився його рідний край. Цей гніт проявився в першу чергу в тому, що не лише Україні, як землі, але теж і народови, що її замешкував, заборонено правну і правильну назву. Наслідок цього був такий, що український емігрант, поза границями своєї землі, не лише не мав національного імени, але ще й нераз ставав посміховищем чужинців, що не розуміли розпучливого положення цього народу на його рідній землі. Другий, ще дошкульніший наслідок був той, що діти українського емігранта з легковаженням відносилися до своїх батьків. Вони не могли розуміти цього, що наприклад, малесенький словінський нарід мав свою назву і був признаний як нарід — а 45-міліоновий великий історичний нарід не мав майже в нікого признання ні значіння!

Молоде покоління українського емігранта почувалося духово пригночене теж і тому, що в його рідній Америці не було ні відповідних книжок, ні журналів, які моглиб кинути ясне світло на цю трагедію його батьків. Чому саме так сталося, що американська публіцистика,

література та наука, з незначними виїмками, промовчувала не лише діяльність, але й само існування українського народу — на це власне має дати відповідь оця праця.

Негідна кампанія проти придушеного народу.

У листі з Риму, писаному 31. січня 1869. р. пише П. А. Валуев до міністра внутрішніх справ російської імперії А. Е. Тімошева: „...Бюро Цензури а також і Департамент Преси функціонували або під моїм наглядом, або під моїми вказівками”.

Цей Валуев — це попередник А. Е. Тімошева в міністерстві внутрішніх справ у Петербурзі (від 1863. р. до 1868. р.), що разом із своїм приятелем Михайлом Катковом, редактором „Русского Вестника” і „Московских Ведомостей” проповідував засаду винищення всіх не-російських національностей у великій російській державі. А що український нарід був найбільший числом між усіма іншими, тому він і найбільше його ненавидів. Ось цей Валуев вислав 20. липня 1863. р. до своїх підвладних урядів тайні інструкції, щоб не дозволити на публікацію ніяких релігійних або шкільних книжок в українській мові (котру він називав „мало-російською”) без його попереднього дозволу, а це тому, що (як він твердив) „ніколи не було, нема і не може бути” української мови.

Українські діячі, розпалені саме тоді живим словом Шевченка (помер 10. березня 1861 р.), зрозуміли, що зогляду на обставини, треба припинити політичну працю серед українського народу. Вони зорганізували в Києві „Південно-Західній Відділ Імператорського Географічного Общества” з наміром видавати етнографічні матеріали України. Вони призбирали великий матеріал і скликали в 1874. р. Археологічний Конгрес до Києва. Прислужники Валуєва доглянули навіть у такій праці небезпеку для їхньої ідеї тоталітарної російської держави і приготували проти-український державний акт у формі царського розпорядку (указу) з 18. травня 1876. р., в якому було сказано: Не вільно спроваджувати ніяких чужомовних книжок із заграниці; цензура не сміє давати дозволу на друк українських книжок в російській імперії, за виїмком наукових та белетристичних і то лише в російським правописі. У практиці цей указ заборонив українську мову, в природному життю українського народу на його рідній землі. Не вільно було ні проповідувати українською мовою в церквах, ні учити в школах, ні видавати книжок.

Внаслідок цього указу пішло припинення культурного розвитку українського народу на території Росії, а прилюдне життя 30-мільйонного українського народу нашло хіба захист серед 4 мільонів українців

в Галичині й на Буковині під австрійською займанщиною і то серед дуже важких обставин.

В теперішньому часі кожен розуміє, який вплив має уряд на життя населення. Раз ступила російська держава на шлях, щоб здавити життя українського народу, російський державний уряд уважав своїм обов'язком ужити всі можливі засоби, щоби цю засаду виконати в цілому світі.. Щоб оправдати видання цього варварського указу, російські урядовці розголосили свому населенню, що український національний рух стояв підо впливом польських революціонерів, котрі підняли невдачне повстання проти Росії в 1863 р. Агенти російського уряду розпочали навіть в австрійській та угорській частині України русофільський проти-український рух, який мав на ціли висміяти українські змагання до культуральної й національної незалежності, а також оклеветати цей рух як польську або німецьку інтригу. Москвофільська пропаганда виказала справді успіхи і зчасом значна частина українського населення в Галичині, на Буковині і на Угорщині вітверто проголосила свою ненависть до всього, що носило українське знамя. Австрійські урядовці польської національності, які держали владу на українських землях, вважали за свій патріотичний обов'язок спиняти всякий розвиток українського народу, щоб у такий спосіб помочи польським політичним аспіраціям. Отже навіть і поза границями Росії удалося до великої міри російському урядові придавати український національний рух.

Щоби виказати, якими дорогами йшли затії російського уряду для здавлювання не лише українського руху, але навіть і самого українського імени, на це треба окремих студій. Одно певне, що внаслідок ослаблення українського руху, ослабав теж і інтерес світу до цього народу і згодом починає щезати імя українського народу та й самої України з газет, з книжок, з журналів і з мап, а натомісць приходять назви, накинені українському народові та краєви російським державним урядом. Ті назви такі різnorodні, що навіть люди доброї волі почали в них плутатися, а вкінці, щоб якось вийти з хаосу, приймали назву держави, в якій жили українці. Такому наставленню помагали ще й оті русо- та москво-фільські елементи, які вийшли з рідного краю і на чужині завзято поборювали український рух і українське імя, користаючися при цьому обильними фондами російського царського уряду.

І м я У к р а ї н и в А м е р и ц і п е р е д з а т і я м и ц а р с ь к о г о у р я д у.

Як довго не було заборони українського слова на Україні, так довго американські видавництва виказують традицію української козацької держави та історичні подвиги українського народу згідно з діяльністю та вартістю цього народу. Очевидно, щоб виказати це наглядно, на це треба праці цілої громади свідомих, освічених людей. Треба переглянути велитенські збірники книжок, журналів, та річників

газет по американських головних бібліотеках, починаючи від часів, від коли зацвило в Америці самостійне літературне та політичне життя. Досі, по скільки знаємо, не було систематичної праці в тому напрямку, бо що правда, нема кому сфінансувати таких замислів. Тому треба обмежитися на ділетантську працю людей доброї волі і покористуватися їхніми осягами для насвітлення, по скільки українське ім'я було звісне в Америці незалежно від пропаганди й публікацій українських емігрантів. В такій позиції ділетантського добровольця найшовся й автор оцієї розвідки і при своїх невеличких силах та засобах представляє результати своєї праці. Праця була доривочна тому й відомости тут подані треба вважати лише зразками — взірцями американських публікацій української справи.

„Мазепа, Гетьман України”
на сцені театру в Бостоні 1811 р.

Американська преса широко розписувалася про плянований Наполеоном похід проти Росії перед 1812. р. Появлялися статті з аргументами про можливість перемоги Наполеона над Росією і навпаки. Мабуть, щоб додати ваги аргументам про силу Росії, виставлено в Бостоні, в отих Атенах американської літератури, тричі драму під наголовком: „Мазепа, Гетьман України” (MAZEPA HETMAN OF THE UKRAINE, WRITTEN BY A GENTLEMAN).

У виданню газети “COLUMBIAN SENTINEL” з дня 6. березня 1811. р. появилось таке оголошення BOSTON THEATRE: „Досі ще не грана вистава. Сьогодні ввечір, 6. березня, буде виставлена трагедія в 5 актах, під назвою: „Мазепа: гетьман України, написана „джентелменом”. Особи зазначені такі: ролю Мазепи грає п. Дуф; прольоґ виголосить п. Боган. В театральних замітках цієї газети є згадка про цю виставу, яка мусить зацікавити кожного українця простоїїністю. Вона написана ще перед виставою, так сказатиб, для реклями, але віддає настрої читача, що знав цю трагедію ще перед її виставою. Замітка є доволі довга і тому подаємо її тут у перекладі в скороченню:

„Булоб смішно удавати і не признаватись, що нова трагедія, яку вперше виставляємо в нашому краю, а яка заслуговує на похвалу за свою ориґінальність і знаменитість, є дивом, яким Америка може повеличатися. З побіжного перечитання твору „Мазепа” ми легко схиляємося до віри, що вона багато причиниться до піднесення американської сцени.

„Драма починається хвилинною” — сказано дальше — „дуже цікавою для історика та автора біографій, а ще важнішою для долі північної Європи; це частина часу, яка піднесла ім'я Петра Великого як воївника спід притемненого обрїю до блискучої висоти військової слави. Битва під Полтавою, в якій Карло XII., найбільший воївник свого часу, зазнав поразки від Петра, дала йому підставу посягати щораз

вище; ця битва є знана теж з поведінки отого світлого бунтаря, якого імя дає назву театральній песі, що перед нами. Цей бунтар спонукав Карла завернути із берегів Бористену (Дніпра) на Україну, обіцяючи йому союз, скріплення воєнних сил і харчів. Та хтось зрадив Петрови відчуження Мазепи і Петро на підставі тих інформацій повів скору акцію і малощо не зловив гетьмана, заки він іще самий зрозумів свою небезпеку. Він приневолив його тікати до Карла за охороною з малою горсткою вояків, невеликим скарбом і без ніяких воєнних припасів”.

„Дальше згадує автор замітки в „Коломбіян Сентинел”, що зміст драми обертається коло цього інциденту і висвітлює причини трагедії Мазепи.

В наступнім виданню газети „Коломбіян Сентинел” (вона виходила двічі в тиждень) з дня 9. березня 1811. р. поміщене оголошення про виставу „Мазепи”, що має відбутися 11. березня „на дохід автора”. І в цій газеті нема вже ніякої згадки опісля ані про виставу ні про автора. Але виходив у тому році в Бостоні ще другий часопис, теж двічі в тиждень, а це “INDEPENDENT CHRONICLE”. У виданню цього часопису з 7. березня є оголошення Бостонського Театру про другу виставу „Мазепи”, дня 8. березня. Оголошення таке як у „Коломбіян Сентинел”, лише, що під оголошенням подана замітка під наг.: „Гетьман України”. В ній переповіджене вірно, хоч і коротко, відношення Росії й України перед битвою під Полтавою в 1709. р. У замітці сказано між ін.: „Тому, що Мазепа є єдиною правдивою особою в драмі, бо інші характери це видумка, тому завязки не можна досліджувати історично, але як продукт фантазії. І тому публіка може видати свою безсторонну оцінку”.

Цим разом у театральній оповістці є теж подані особи драми і вони такі: Мазепа, Крамола, Добриня, Зерга, Морано, Адольфус, Генерал, Єлисавета, Хльойра. Потім вичислені актори: Дуф, Ентвисл, Робінсон, Дартлі, Воген, Фишер, Роберт, пані Дарлі, пані Павел. Загадочне те, що „Коломбіян Сентинел” не помістив ніякої критики після вистави, хоч так високо захвалював драму перед виставою. Але „Індивидент Кроникел” з 11. березня 1811., отже з дня, коли відбулася вистава втретє, помістила таку критику другої вистави:

„Мазепа, або гетьман України, виставлений вдруге в п'ятницю ввечір на повне вдоволення і признання публіки. Драма зараховується до історичних трагедій, хоч імя героя є майже єдиною частиною песи, за яку треба дати признання історії. Видумка оповідання є загалом оригінальна, а могутність завязки, — яка прикувала публіку — є виключно заслугою письменника”.

Опісля критик згадує про знамениту гру акторів; каже, що актори мали костюми відповідні до характерів, а про саму песу додає ще такі завваги:

„Думаємо, що оця трагедія є спробою у вищому стилі, ніж усі інші, що ми їх досі бачили в нашому місті”.

Оголошення про виставу „Мазепи, гетьман України” появилася

теж у газеті "BOSTON PATRIOT", з 24. квітня 1811. р., заповідаючи, що „первісний Епільог буде переповіджений у промові". Після цього вже нема згадки про долю цієї драми-трагедії.

Вистава „Мазепи" в американських цирках (1839—1878).

Англійський поет лорд Байрон написав 1816. р. поему „Мазепа", в якій представляє утечу Мазепи, як молодого шляхтича, з двора польського короля в українські степи. У поемі Байрона представлено, як двораки привязали голого Мазепу до дикого татарського коня, він лігнав у степи і аж козаки його відв'язали, а опісля зробили своїм гетьманом.

Це фантастичне оповідання Байрона підхопив Генрі Мильнер і на його підставі створив циркову штуку під наг.: „Мазепа і дикий татарський кінь". Ця циркова вистава полонила фантазію наперед англійської публіки, а від 1839. до 1878. р. була головною атракцією американських цирків і циркових театрів. Вона була розповсюджена головно завдяки акторці Ади Айзакс Менкен, що виконувала роль Мазепи, привязаного до коня. В театральних оповістках з першої половини 19. століття є повно похвал для цієї акторки, яка славилася приятню французького письменника Олександра Діма (сина), та американського Марка Твена. Циркова трупа з акторкою Менкен обіхала американські міста від Атлантийського океану аж до Мексиканського заливу, згадатиб лише про такі: Бостон, Нью Йорк, Філядельфія, Балтимор, Вашингтон, Віксбург (Місісіпі), і т. і. Для схарактеризування цих вистав наведемо лише замітку із „Нью Йорк Клипер" (найстарший американський спортовий і театральний журнал). з дня 12. травня 1866. р., де сказано між ін.: „Театральною сенсацією минулого тижня була поява Ади Менкен в театрі Бродвей в її особливій креації як „Мазепа". Ледви чи треба згадувати, що театр був переповнений густою масою людей... Менкен є справді сенсацією дня, а вистава „Мазепи" буде дальше відбуватися в театрі".

При цій нагоді в журналі поміщена поема під наг.: „Правдива історія Мазепи і коня", написана „людиною, що там був і тому знає ці відносини". Поема зачинається словами (в перекладі): „На Україні жив страшний старезний чоловік...".

Виправа Наполеона на Росію й Україна

Коли мова про похід Наполеона проти Росії, то в звязку з цим появилася в Бостоні в 1812. р. книжка „Сили Росії" (на випадок війни з Францією" (THE RESOURCES OF RUSSIA IN THE EVENT OF A WAR WITH FRANCE"), у якій згадано про перепис („цензус") в Росії з р. 1719, а тоді цифри виказали, що в Росії, разом з Україною і ново підбитими краями, як Естонією, Лівонією й частию Фінляндії, число населення

дійшло до 14 мільйонів душ; в році 1794. було вже 32 мільйони, а в 1811. р. воно досягло цифри 46 мільйонів. При цій нагоді автор, Олексій Григорович Евстафій, подає коротку статистику й історію козаків. Він окремо згадує про козаків України, називаючи їх також „запорожцями”. При цій праці автор покликається на книжку Р. Вилсона “CAMPAIGN IN POLAND”, (1806—1807) видану в Лондоні, а в якій є докладна історія козаків.

Для підчеркнення заінтересовання козаками треба тут згадати про поему: “COSSACKS GRAVE”, поміщену в журналі “ATHENEUM”, (BOSTON, APRIL—SEPT. 1817).

Заінтересовання, яке виявилось в Америці до походу Наполеона, відбилося теж у виданню більше книжок про Росію, в яких згадана доля України. Такою книжкою є „Нова історія царя Петра Великого” (“A NEW HISTORY OF THE LIFE AND REIGN OF THE CZAR PETER THE GREAT” — BY THE AUTHOR OR THE CRITICAL REVIEW OF THE POLITICAL LIFE OF OLIVER CROMWELL), видана в місті MONTPELLIER (VT.) в 1811. Побіч порозкиданих по цілій книжці натяків про Україну, на стор. 4. розпочинається опис та історія України. Зачинається цей розділ словами:

„Цар має в своїм посіданню теж часть України поза Дніпром і тому вона називається Тогобічна Україна (UKRAINA ULTERIOR). Київ, на західнім березі Дніпра, є столицею... Інші міста там такі: Тираспіль, Чигирин, Канів. Острів Запороже є в спільнім посіданню поляків і москалів, котрі мають спільний обовязок боронити Україну на підставі договору в Андрусіві”. Автор книжки щедро користав з історії про Петра Великого, написаної французьким філософом Ф. М. Вольтером. Нове видання цієї праці появилася саме тоді в Парижі (в 1809. р.). У книжці, виданій у Монтпелієр, є поміщений опис походу Карла XII. на Україну і битву під Полтавою та участь у ній гетьмана Мазепи з козаками.

В 1811. році появилася в OTSEGO, N. Y., „Історія Карла XII.” (“THE HISTORY OF CHARLES XII., KING OF SWEDEN, BY FRANCOIS M. de VOLTAIRE, A NEW TRANSLATION FROM PARIS EDITION”). На сторони 130. починається опис України, а потім теж поміщений відомий пропам'ятний вислів Вольтера: „Україна все змагала до свободи, але тому, що була окружена Московщиною, Туреччиною й Польщею, вона все мусіла змінити свого опікуна в одній із цих трьох держав”.

Цю книжку у французькій мові під наг. “HISTOIRE DE CHARLES XII., ROI DE SWEDE, PAR VOLTAIRE” видано теж в 1839. р. в Нью Йорку, а англійські переклади цілої історії Вольтера були в тому часі досить часті в Англії й Америці.

Після невдалого походу Наполеона з Москви появилася в 1825. р. у Філядельфії „Історія вистави Наполеона до Росії” в 1812. написана генералом Павлом Серіп (“HISTORY OF THE EXPEDITION TO RUSSIA OF NAPALEON, BY GENERAL PHILIPP PAUL DE SEGUR”). у якій на стор. 94. переповідається, як поляки торгували з Наполеоном, щоб він при-

лучив до будучої польської держави Галичину. На це Наполеон відповів, що не може, бо має договір з австрійським цісарем, з гарантією для його територій. А зате сказав він полякам таке: „Ви лише подбайте, щоб у Литві, Самогітії, Вітебську, Полоцьку, Могилеві, Волині, в Україні і на Поділля запанував такий настрій, який я завважав у Великій Польщі, а Провидіння увінчає наші змагання успіхом”.

Після упадку Наполеона і розвіяних надій на відбудову Польщі прибула в Америку дуже численна польська еміграція і розпочала тут свою політичну працю. Вислідом її була між іншими книжка: “KRNITSIR, CHARLES V.: THE POLES IN THE U. S. OF AMERICA, PRECEDED BY THE EARLIEST HISTORY OF THE SLAVONIANS AND THE HISTORY OF POLAND” („Поляки в Америці,, з попередженням історії словян і історії Польщі), видана у Філядельфії 1837, а в ній повно натяків (правильних і баламутних), про Роксолянів, Русинів, Руснаків, Козаків та Україну .

Інтерес до української літератури в Америці

Як довго йшла праця на полі української літератури в рідному краю, так довго вона находила відгомін і поза границями України в Європі, а звідси ці звістки діставалися в Америку. Як приклад цього находимо такі публікації:

“THE AMERICAN ECLECTIC, OF SELECTIONS FROM THE PERIODICAL LITERATURE OF ALL FOREIGN COUNTRIES,” (NEW YORK AND BOSTON, VOL. I., MARCH, 1841. No. II.) на стор. 332 містить: “THE HISTORY AND LITERATURE OF COSSACKS: SONGS OF UKRAINE” („Історія і література козаків: Пісні України”), у котрій за лондонським “FOREIGN QUARTERLY REVIEW” обговорені докладно Українські Пісні, видані П. Максимовичем у Москві в 1834. р. При цій нагоді написана дуже тепла корота історія українських козаків з таким виясненням питання, чому про цю справу так мало світ знає:

„Мало предметів історичного розсліду мало таке мале щастя, що їх ще гірше розуміли, ніж мали козаки; а чей про них пишуть і про них розправляють всі народи Європи. Причиною цього позірного промаху є в части незнання словянських мов, що панує загалом між авторами; далше: різnorodні мильні звідомлення, поширювані подорожними...; а до того треба ще додати національну зависть до козаків, котрі, стративши цілковито свою політичну незалежність і свсбоду, всетаки переказали потомности незнищиму признаку своєї національности, звичаїв, обичаїв і своєї поезії. Це питання щойно треба буде розв'язати...”

Про збірку Максимовича згадано, що вона обіймає 3,000 пісень України, а потім подано таку характеристику: „Ці пісні, з котрих деякі моглиб радше бути названі епічними поемами; колиб їх упорядкувати з талантом... вони моглиб справедливо зайняти місце побіч

(німецької епопеї) „Нібелюнги”, як уже не побіч самої (грецької) „Іліяди”. У статті подана характеристика поезій, виїмки й переклади, між іншими переклад думи про „Побіг трьох братів з Азова”.

До цієї категорії писань належить стаття “BALLADS AND BARDS OF UKRAINE, BY SARAH W. WISTER,” („Баллади й кобзарі України”) поміщеної в “LIPPINCOTT'S MAGAZINE”. (PHILADELPHIA, MARCH 1875. VOL. XVI. PAGE 724). Авторка покликується на розвідки про цю справу написані Анатолем Лерой Боаліє і Альфредом Рамбо в французькій журналі “REVUE DE DEUX MONDES”.

У статті поміщена коротка історія України, подана характеристика козацьких дум, а обговорена теж збірка української народньої поезії видана П. Кулішем.

Багато місця присвячено історії, етнографії, географічному розміщенню народу, що його називає “RUSSINIACS, RUTHENIANS, RUSSINIANS, MALO-RUSSIANS” автор, що назвав себе прибраним іменем TABVI, в книжці “HISTORICAL REVIEW („Історичний огляд”) OF SLAVIC NATIONS, WITH A SKETCH OF POPULAR POETRY” з переднім словом Едварда Робінсона. Цю книжку видала фірма G. P. PUTNAM в 1850 р. в Нью Йорку. Згадуючи про плодovitі степи України, автор твердить теж, що там процвітає й народня поезія, поширювана бандуристами і передає зразки цієї поезії в перекладах. Ці зразки взяв автор із статті Срезневського, поміщений в „Кієвській Старині” з 1857, під наг. „Історія Запорозьких Козаків”. Замітний є переклад думи „Плач за осаулом Пушкарем”, у якій „Україна плаче за ним і за своєю долею”. Поданий також зразок поезії з Галичини („Мертва Любов”). На кінці автор відсилає читача, щоб він пошукав більше вістей про народню поезію України в журналі: QUARTERLY REVIEW, VOL. XXVI, No. 51.

Незалежно від цих оглядів помістив THE ALASKAN HERALD (дво-тижневик), видаваний у Сан Френсиско, Каліфорнія, з 1. березня 1868. статтю о. А. Гончаренка, під наг. “CURIOUS IDEAS OF THE POET TARAS SHEVCHENKO” — Цікаві думки поета Тараса Шевченка”.

Незвичайне поводження мала в Америці повість “FOR THE RIGHT” („За право”), написана Карлом Емілем Франкосом, (по німецьки) ще перед 1850 р. і перекладена на англійську мову Юлією Сутер. Повість, основана на тлі боротьби гуцульського провідника Тараса проти польських панів, діждалася кілька видань. До видання накладні HARPER AND BROTHERS у Нью Йорку в “CONTINENTAL CLASSICS, VOL. VII. AND VIII.” написав передне слово Джордж Макдоналд, а в ньому замітні такі думки: „Наскільки оповідання оперте на правді, я не можу сказати. Знати, що загалом колись жив такий чоловік, як змальований тут, може причинитися до набрання нового почування сили й обовязку. Бо тут маємо людину, яка жила по геройськи, не маючи нізвідки помочи від цього, що звичайно називається освітою. Але

хай оповідання навіть буде вислідом фантазії, то остане знаменним фактом, що ота генерація видала людину, спосібну до такого ідеалу”.

* * *

Треба тут згадати про спроби дослідів д-ра Василя Галича, який відкрив перші згадки про Україну в таких виданнях: “A COMPEND OF HISTORY”. VOL. I., BY SAMUEL WHELPLEY, BOSTON, 1825; а в 1829. писав JAMES MATSULEY про козаків з України сперед 100 літ в “NATURAL, STATISTICAL AND CIVIL HISTORY OF NEW YORK, VOL. 2, PAGE 207”.

Праці з ділянки географії та історіографії

Мабуть найвірніші відомости в Америці про Україну містили науково видані праці з географії, звичайно перемішані історичними натяками та прикладами. Крім цього не брак теж безсторонних інших видань зі згадками про Україну.

Науково і джерельно написана „Універсальна Географія” М. Малті-Бруном (“UNIVERSAL GEOGRAPHY”, BY M. MALTE-BRUN) діждалася кількох видань. У IV. томі, видання з 1829. р. у Філядельфії, на стор. 46. сказано між ін.: „Словянські народи, відповідно до своїх діалектів, поділені на три галузі: перша, Східно-словянська, яка обіймає східних словян, між ними росіян, що походять з роксолянів, словян і скандинавців; русняків у Галичині; сербів, або словян над Дунаєм; словаків, хорватів та інших”. На 2. стороні є вчислені словянські народи, на підставі поділу Добровського і Фатера. До Східної і Південної галузі, як каже автор, належать такі: 1. Руси, змішані з роксолянами, словянами і готами, а це: а) велико-руси з Новгорода, Москви й Суздаю; в) мало-руси з Києва й України; с) русняки або „орос” з Галичини й Горішньої Угорщини; д) козаки, помішані з татарами.

Руські діалекти: а) велико-руський (мова писана); б) діалект суздальський, найбільше різnorodний; в) діалект України або Мало-Росії; г) русняцький, дуже старовинний діалект; г) русько-литовський, що походить від кривичів; д) русько-козацький.

Подаючи географію Угорщини пишеться в цій книжці на стор. 173: „Русняки, або червоно-руси замешкують майже виключно північно-західну частину краю... “ROUSNIACS OR RUTHENIANS”, яких деколи називають греками ізза їх релігії, походять з Червоної Руси або східної Галичини, звідки їх вигнали громадянські війни, зміни династій, або февдальний гніт. Вони поселилися в Угорщині коло 12. століття... Приміщені на границях своєї рідної землі, вони мішаються зі своїми земляками в Галичині, а в округах Станіс зі словянами Стрия та Самбоса. Той самий нарід виемігрував на Буковину, а навіть до Трансильванії; в тім останнім краю їх змішують з волохами. Їх число на Угорщині не менше як 360,000 душ”. Опісля йде ширший опис характеру народу.

Про Україну і її нарід під царями поміщений широкий опис при нагоді опису географії Росії. На стор. 211. говориться про ріку Дніпро, який наводнює губернії: Катеринославську, Херсонську і Тавриду — „всі вони творили давніше Малу Татарію”. Згадується про пороги на Дніпрі і про Запорозьких Козаків, а про Одесу сказано, що через цей порт вивозять все збіжжа, шкіри, дерево та віск з України.

Окремо описується в книжці „Мало-Росію”, як край козаків. Сказано там, що „слов'яни з Києва творили зовсім відрубну кольонію від новгородських слов'ян, їх спосіб правління не був такий самий і їх доля була зовсім інша. У своїй мові, звичаях, а навіть і фізичній будові це зовсім окремий нарід. Малоруси тепер заселяють Україну, або губернії: Київську, Чернігівську, Новгорода-Сіверського, Курську, Орельську і Тамбовську”.

Довше застановляється автор книжки над Козаками Малоросії, а потім над Козаками Російської України. Згадує про війну Мазепи і наступну їх історію аж до знищення Запорозької Січи в 1775.

На сторони 307. автор причисляє до Мало-Росії губернії: Київ, Чернігів, Полтаву й Харків, „а до неї треба ще додати польські провінції Поділля й Волині.. Всі селяни в тих провінціях були русняки або малоруси, не обзнайомлені з мовою і звичаями поляків... Тому Мало-Росія і Польська Україна творять край з 32,156 квадратних миль, а населення там є не менше як 9,200,000 душ, майже по рівні розміщеного по обох берегах Дніпра”. Україна — за описом автора — це велика рівнина, поперетинана незначними височинами, з великими природними багатствами, а „нарід на Російській Україні не є упідлений неволею (стор. 308.). Малоруси, які творять подавляючу масу суспільности, втішаються особистою свободою; вони або „одноворці” або „посадники”. Вони вітверті, гостинні і веселі... вони не мають невільників і радше відзначаються чеснотами ніж пороками свого стану”... „Малоруси (стор. 312) є далеко більше старинного походження ніж великоруси; затримують свою національну фізіономію і їх легко пізнати по їх гарніших рисах, темних і синіх очах, високою поставою і більше гармонійною мовою... Моральний характер не тойсамий. Великоруси самолюбні, підступні, захланні... Малоруси неметкі, добродушні, щедрі; вони ніколи не думають про завтра, користають із свого лагідного клімату і рідко працюють, хіба, що приневолені konieczністю... Малоруси зазнали довгої неволі від поляків, але вони не спідліли, як, от великоруси... Вільний і завзятий нарід козаків злагіднів через зносини з чужинцями, але вони походять з малорусів. Великоруси, навпаки, приноровилися до ярма упродовж століть і через свої звязки з фінами”.

Окремо описується в книжці Польську Україну у звязку з Польщею; там повно натяків на велику старинність цієї частини України,

на характер і культуру народу і на спільність цього народу з населенням північної Угорщини та Російської України.

Подібний опис характеру козаків і населення України находимо в іншій книжці, а нею є: „Історія Європи від 1789 до 1815” (“HISTORY OF EUROPE FROM THE COMMENCEMENT OF FRENCH REVOLUTION IN 1789 TO THE RESTORATION OF THE BOURBONS IN 1815, BY ARCHIBALD ALISON, F. R. S. E. IN 4 VOLUMS”). В четвертому томі виданім у Нью Йорку 1843. на стор. 14. читаємо у звязку з історією Росії, про козаків, що замешкують плодovitі землі, подібні до земель України. Описуючи в чудових красках саму Україну, згадує автор про чисті і гарні хати українців у протиставленню до брудних хлопів Великоросії. Загалом характеристика козаків і населення України подана так барвно і принадно, що варт її видати окремо.

Американське пророцтво Незалежної України з р. 1852.

Найдалше у похвалах самостійного характеру й історії та географії України й її населення пішов Гю Морей, автор „Географії всіх Народів” (“THE ENCYCLOPAEDIA OR GEOGRAPHY OF ALL NATIONS”, BY HUGH MURRAY, F. R. S. E.) виданій у Філядельфії в 1852. р. У II. томі, при описі земель Росії на стор. 164. вирізняє автор окремо Мало-Росію і до неї зараховує губернії: Київ, Слобідську Україну (Харків), Полтаву, Чернігів; а окремо відзначає Південну Росію з губерніями: Катеринослав, Херсон, Таврида, Басарабія, Область Донських Козаків. Переповівши вичерпно історію України й Козаків, багатства краю, автор подає до відома (на стор. 170), що:

„Біло-або Мало-Росія, звана також Україною, перейшла різні революції. Це був осередок Русі, як це було знане грекам, коли то її столиця Київ славився як суперник Царгороду... Малоруси є зовсім окремою нацією, рішучо вищою від великорусів. За словами д-ра Кларка, малоруси перевищають їх ві всім, в чім лише одна кляса людей може перевищити другу: в роботящости, чесности, ввічливости, чистоті, зручности. Їх хати дбайливо вибілені, в середині обстановлені, прегарно чисті. Мало-Росія є один великий плодуючий край, не так зле загосподарений як решта (царської) імперії і тому численніше заселений. Старинне і почитане місто Київ положене маєстатично як амфітеатер на горбах понад широко розлитим Дніпром...

„Південна Росія є продовженням рівнини або степів аж до Чорного моря... Петро і Катерина насадили тут цивілізацію, яка тепер видає плоди. Дехто навіть передбачує, що цей край йде на стрічу добі, коли він скине російське ярмо і створить свою незалежну державу”

Забагато часу забрало б виписувати тут усі американські голоси в користь відрубності і самостійності українського народу в першій половині 19. століття. Але з цього, що досі сказане, ясно пізнати, що світ признавав і розумів вартість України і українського народу.

Не диво, що царський уряд робив усе можливе, щоби спинити розвиток українського народу, а перед світом виказати, що нема ніякого українського народу.

III.

Свідoctва московських затій в Америці.

Якими дорогами йшла дипломатична інтрига Росії для затемнення української справи в Америці після заборони українського слова на Україні, нелегко віднайти. Але є згадки про інші затії.

В газеті PUBLIC OPINION у Сан Френсиско, поміщена 8. червня 1889. р. стаття про російську православну церкву як про інструмент царського уряду для поширення русифікації різних емігрантів в Америці.

В подібнім дусі появилася в газеті NEW YORK TIMES, з неділі, 16. березня 1913., стаття під наг. "RUSSIA'S CONSPIRACY AGAINST AMERICANIZING ALIENS" („Російська конспірація проти американізації чужинних імігрантів”) у якій між ін. наглядно виказані затії російського церковного Синоду на знищення української церкви в Америці. Та все те показалося безуспішне, коли завалилася царська держава в 1917. році.

Що кажуть давні мапи про Україну?

Оця праця не була би заокруглена, колиб не подати згадки про мапи України сперед 1876. р. Тут треба ствердити, що Америка дбала про видавання мап свого континенту, а для європейських мап були здавна славні картографічні інститути в Амстердамі (Голяндія), Парижу (Франція), Оксфорді і Лондоні (Англія), в Норемберзі (Німеччина). Мапами й атлясами видаваними в повище згаданих містах користувалася Америка і тому майже кожна важніша бібліотека в Америці має велику кількість цих атлясів і мап. На них здавна (ще від 1650. р.) була зазначена Україна як край Козаків, або поодинокі провінції -- землі України, всеодно, чи то тоді як Україна була самостійною державою чи як частина Польщі або Росії. Це бачимо наглядно в тих мапах, що поміщені в виданнях англійською мовою про Україну (як от: Історія України видана заходами У. Н. Союзу, п. н.: "A HISTORY OF UKRAINE, BY MICHAEL HRUSHEVSKY", COPYRIGHT, 1941.)

З мап, виданих в Америці, годиться згадати: "A COMPLETE ATLAS, BY M. LAVOISNE, TO THE BEGINNING OF THE YEAR 1821", виданий у Філадельфії. В цій мапі на території України під Росією є написи: "WHITE RUSSIA, LITTLE RUSSIA, UKRAINE".

У "COLTON'S ATLAS OF THE WORLD", виданім у Нью Йорку в 1858, на мапі Російської Імперії („політичний поділ") зазначено ще: "LITTLE RUSSIA" — "SOUTH RUSSIA" ("NEW RUSSIA").

На мапах, виданих в Америці після 1876., або ще й на якийсь час перед тим, не подавано вже назви ні "UKRAINE", ні "LITTLE RUSSIA" — лише губернії. А на мапах Австрії здавна була назва Галичини — "GALICIA", як української провінції, ще з часів окремої Галицької Держави, без додатку „Руси" чи „України".

Щойно нова доба в історії України від 1917. та 1918. р. принесла зміну і в цій справі. А це знов стверджує історичну правду про світове значіння, яке має для кожного народу власна державність.

Кость Курилло.

РІДНИЙ КРАЙ

Чи носиш в серденьку соколе мій брате, Сі шуми, що віють од карпатських гір, Чи чуеш, як пахне те жито не зжате Душисто на росі під вечір до зір...	Чи спімнеш мій брате маму стареньку, Що з праці в неволі зжовтіла як пень, Як тебе пращала в годину чорненьку За море, далеко... гень... гень...
Чи тямиш у ясну ноченьку часами Сі співи дівочі, голосні як дзвін, Що котиться в душу рідними словами, Іх дивний, жалісний, тужливий гомін...	Чи бачиш мій брате церковцю, могили, Що квітом жовтвявим квітчаються в май, Чи счислиш ті сльози, що жінки пролили Там, брате, в неволі, де твій рідний край...

Перт Амбой. Н. Дж., 20. жовтня 1908
(З „Календаря" з 1909 року, виданого накладом У. Н. Союзу)

Л. М.

З ПРИЗНАННЯМ УКРАЇНСЬКІЙ ЖІНЦІ

ЧИ МОЖНА, святкуючи Золотий Ювілей Українського Народного Союзу, не згадати за українську жінку в Америці?

Ніяк! А чому?

З одної дуже простої, а zarazом і дуже важкої причини: Українська жінка була вже в самих початках У. Н. Союзу тою, що інстинктивно відчула вагу цієї організації. І тому в часах найбільших депресій з останнього стягалась, щоби вона та її родина залишались обезпеченими в Союзі.

Ось і тому, коли У. Н. Союз, поборовши стільки перешкод, розвинувся і дожив у розквіті свого 50-ліття, то на тому ювілейному святі мусимо признати почесне місце теж і трудови та розвазі української жінки. Без зрозуміння ваги У. Н. Союзу збоку української жінки, не булиб ми тепер святкували і 50 років народної праці цієї організації.

Але так є, що українська жінка в Америці має теж багато завдячувати і У. Н. Союзови, що признав їй відразу рівні права, поставився до неї з найбільшою увагою, та ратував її та її діти в не одну лиху годину. Знов „Свобода” станула відразу на становищі, що „усунемо багато злого з нашого суспільного життя, якщо жінка осягне цілковиту рівність і свободу”¹⁾

При тому не забуваймо, що це писалось тому 50 років, або точніше, в 1897 році, коли іде про наведений цитат з статті тодішньої „Свободи”.

Українська жінка в Америці піднімалась звільна на щораз вищий культурний щабель, заки дійшла до того розквіту, що його бачимо нині, а про що тому 50 років вона і мріяти не могла. Історія початків її життя в Америці дуже скупа на слово. Та те, що залишилось на сторінках „Свободи”, чи деінде, каже, що просте і злиденне було її життя, як і кожного імігранта. Та як жінка-імігрантка вона була виставлена

¹⁾ Гляди: Жіноча Проблема, в Пропамятній Книзі У. Н. Союзу з 1936 року.

ще на додаткові небезпеки і терпіння. Бо бувало в початках нашої іміграції й таке, „...що не одна таки вже в першій хвилі, ще того самого дня, як прибула до Злучених Держав, попадала до публичного дому”. Трафилася їй „служба”, але нім розглянулася, що це за смужба — „двері вже заперлись і вона, хочби як опиралася і як заломлювала руки, звідтам вже не видобулася...”²⁾

Але треба з притиском признати, що українська жінка назагал берігла своєї чести, як могла. Стверджують це найдавніші свідки і спостерігачі, ще до появи „Свободи”. Один з них, о. К. Андрухович (в книжочці: „З життя русинів в Америці”), пише, між іншим, таке:

„В самім місті Нью Йорку було много українських дівчат. Працювали в карпетярнях (фабриках диванів) і табачарнях (фабриках цигарів). Вони жили по станціях громадно, а одна лишалася на господарстві. Хто з нежонатих в Америці хотів женитися, їхав до Нью Йорку, а там мав вибір. Але треба признати, що дівчата ті жили дуже морально”.³⁾

Проте небезпека була. І тому „Свобода” була тоді повна апелів до наших дівчат з острогами перед „музиками” і „балями” по різних чужинецьких галях, салунах.

Та як вийшла дівчина-імігрантка заміж, то життя її було теж гірке. Ю. Бачинський змальовує його ось так:

„Від рана до пізної ночі усе на ногах і усе при роботі, хоч і домовій та прикрій, однастайній, нудній. Жениться парубок і перше про що думає, це розпочати бордінгерський бизнес. Сам тим бизнесом не займаєся, хіба, що наймає дім і збирає від бордінгерів гроші — про решту має журитися жінка. І тягнесь та жура — день по дневи, рік по рокови і вигризає жінці мозок. Рано встає і ладить бордінгерам снідане; потім миє начине і знов пряче; в перервах пере бордінгерам біле і шмате; в районі вуглянім ладить їм ще теплу воду і миє їм шию і плечі. Так день у день. А до того ще — діти.

„Але, в тім нуднім, монотоннім життю, так утуплюючі... і підриваючім здоровля і живість тої жінки-невільниці таки шукає вона — конечно! — якоїсь розради. І находить — в висці. І пе. А нагоди до сего досить — тільки бордінгерів... „Ану-но газдине, напиймося!” — І нині пе з одним, завтра з другим — кождий почастує. І поволі так привикає до виски, що без неї ніяк вже їй обійтись. А при висці — всіляко буває — тільки бордінгерів, а всі такі молоді, здорові... І буває — вертає муж домів — а жінки вже нема — пропала з бордінгером. Але буває і так, що живе дівчина на борді — і нераз пропадає муж з дівчиною. І шукай вітра в полі. І тільки згадки про це, що прочитають імігранти в своїх часописах оповістку: Де є мій муж (жінка)? Нази-

²⁾ Цитати з статті „Перші українські емігранти в Америці”, взяті з книжки Юліяна Бачинського „Українська Іміграція в Зединених Державах Америки”; стаття поміщена в Ювілейнім Альманакх Української Жіночої Громади, Нью Йорк, 1931.

³⁾ Тамже.

ваєся Н. Н. Утік(ла) з... виглядає так і так, хто би його(її) бачив, нехай напише на адресу..."⁴⁾

Ось таких оголошень було чимало і в „Свободі”. І чимало статей на ту тему. А пригадується отсе все на те, щоб новочасне покоління зрозуміло, з якими великими труднощами приходилось боротись на американському ґрунті імігрантови-одиноці, як й імігрантській громаді, щоб вдержувати наш нарід чистим і моральним, а теж, щоб притягнути його серед таких обставин до вищого зорганізованого життя. А з тим притягнути теж і українську жінку-імігрантку, якої тодішні вимоги як дівчини описує Ю. Бачинський так:

„До якої категорії не належалаб українська імігрантка, чи це є вільна робітниця, чи служниця, що є під наглядом службодавців, всіх їх характеризує одно, спільне їм, як впрочім усім дівчатам взагалі: всі їх старання, всі заходи, оскільки не відносяться до зарібкової праці, зводяться до одного — приподобатися мужчині і вийти заміж. До сего стремлять усі їх думки і змагання. Все інше має для них другорядне значіння, або й жадне. Читають дуже мало, хіба які байки або лекші оповідання, і то, як случайно попадуться їм в руки. Публичними справами також не займаються..."⁵⁾

Ось це був назагал той матеріял, дівчат і жінок, з якого наші піоніри зачали будувати наше організаційне життя. Певно, що тут і там траплялись навіть в перших часах свідоміші одиноці, а навіть дуже діяльні, як от дружина о. І. Волянського, першого українського грекокат. священика в Америці. Але тут мова про жіночий загал, з якого приходилось і У. Н. Союзови діставати членів. Той загал треба було якось втягати в організаційні ряди; йому треба було давати в руки газету і книжку та культурно підносити, а національно освідомлювати.

Ось та початкова робота виконувалась в рядах У. Н. Союзу, а далі в перших його жіночих відділах, що були заразом і першими світськими, народними, жіночими, українськими організаціями в Америці. До них промовляли раз-у-раз через „Свободу” найсвідоміші наші жінки, що жили на американському ґрунті, чи ті письменниці і піонірки жіночого українського руху, що в тому часі підносили українську жінку на українських землях.

Тепер У. Н. Союз має понад 43 тисячі членів, а в тому є третина жіночого роду. Та в першому році істновання Союзу, в 1894 році, себто тому 50 років, було в У. Н. Союзі всього 5 жінок: Емілія Басалига і Константина Констанкевич (дочка о. Констанкевича) з Шамокін, Па., та Текля Бердей, Ксеня Гоць і Тереса Кундратик з Вилкс Бері, Па. В 1895 році прибули ще дві жінки: Анна Живан з Олифант, Па., та Сальомея Демко з Шамокін, Па. В 1896 році прибуло дальших 6 жінок: Марія Ющак, Лукія Ковальчик, Катерина Карляк, всі з Джерзі Ситі, Н. Дж., Антоніна Зелем з Олифант, Па., Тетяна Кашицька з Сентралії, Па., і Олена Стець Цікот з Шенандоа, Па. Та в 1897 році вже

4) Тамже.

5) Тамже.

не приєднано до Союзу ні одної жінки, Вже з цього бачимо, з яким то великим трудом доводилось У. Н. Союзови втягати українську жінку в Америці в організаційні ряди. Довгі роки забрало, заки зачав У. Н. Союз нараховувати десятки жінок-члениць, а ще довше — сотки. А що доперва говорити про тисячі!

Українська жінка-робітниця дістала теж і своє передове заступництво в У. Н. Союзі. У своїй відозві до Союзових сестрицтв, в 1908 році, вона вже розуміє завдання української жінки в Америці, коли каже тій жінці, що „на нас упаде проклін наступних поколінь, що наша байдужність спричинила упадок американської України”.⁶⁾ Українська замєриканізована жінка, читаємо в „Свободі” десятки років тому, не може бути гасителькою сонця-правди, а мусить стати „провідною зорею” в родиннім і громадськїм життю. А це вже означало великий поступ, коли вже можна було промовляти до цієї жінки в ось такий спосіб.

Піонірська праця „Свободи” і У. Н. Союзу над виєманципуванням української жінки в Америці принесла гарні плоди, бо жінки, що знайшлися у рядах У. Н. Союзу, ставали пропагаторками українського жіночого руху, або його прихильницями.

Багато часу минуло від першого жіночого товариства (Сестрицтво св. Ольги в Джєрзі Ситі, рік 1897), чи першого жіночого віча в Америці, в Нью Йорку в 1905 році, та першого жіночого журналу „Рання Зоря” (орган Союзу Українських Жінок, Шікаго, рік 1918) — до нинішніх днів. За той час повстав цілий ряд нових жіночих організацій і нових видавництв. Деякі з них, як Союз Українок Америки⁷⁾ та Українська Жіноча Громада в Нью Йорку видали спеціальні Альманахи з нагоди ювілеїв своєї діяльності. До війни розвивав живу діяльність Український Золотий Хрест, а в часі війни почали працювати на більші розміри Українські Відділи (Юнітс) Американського Червоного Хреста. І можна сказати, що нема нині такої громадської чи культурної праці, в якій не булоб української жінки: її труду, мозку, серця і посвяти. Усе те є і в Українськїм Народнїм Союзі. Усе те відбивається теж і з сторінок „Свободи”.

⁶⁾ Як під 1).

⁷⁾ Ювілейна Книжка Союзу Українок Америки, видана з нагоди 15-тих роковин його засновання (1925—1940). Нью Йорк, 1941. — Тепер зачав видавати С. У. А. жіночий журнал „Наше Життя” (місячник).

З ЛИСТІВ АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ

ЧАСІ першої світової війни не було так багато американських вояків українського роду, а офіцерів то так якби не було. А й ті, що були, мало давали про себе чути. Та теперішня світова війна щодо цього цілком інакша. Українська імміграція стала віком старша. І вже вспіла підховати молоде покоління. Тому, як тільки наш край почав відчувати небезпеку, тисячі американсько-української молоді зголосились відразу добровольцями до служби в збройних силах Дядька Сема. А як наш край пішов до війни, то це число збільшилось на десятки тисячів, серед яких є теж велике число офіцерів різних ступнів, є і такі, що покінчили Вест Пойнт, себто найвищу американську мілітарну школу. І є теж між ними вже тепер поважне число вояків та офіцерів з високими відзначенням за хоробрість, як от рядовик Микола Миньо, родом з Залужа в Західній Україні, що дістав найвище відзначення, Почесну Конгресову Медалю, за геройство, якого доконав на полі битви в Тунісі, в Африці, де його смертельно ранено й де він від ран помер. Отже буде про що писати по цій війні, коли схочемо і ми зібрати наш вклад у найновішу історію Злучених Держав, коли то американський нарід рішив віддати свою людську силу і посвяту та всі свої безмежні матеріяльні багатства на те, щоб перехилити перемогу в цій війні на сторону Аліянтів. Тут про це не будемо писати, але пора на це колись прийде. Зате хочемо подати тепер короткі виїмки з деяких листів наших вояків. Тих листів є повно в українській пресі. Є їх повно в таких наших різних організаціях, що займаються висилкою нашим воякам святочних пакунків з різними дарунками та побажаннями. З тих вояцьких письм видно, як наші хлопці радіють, що їх не забувають українські парохії, громади, організації, як їм мило, коли вони їм пригадують свої свята, як їм надсилають українські газети чи книжки. Бож є і такі, що є круглими сиротами і нікого не мають, а тут — в Українській Великій Родині — і за них памятають.

Тут містимо дещо з іншого роду листів. Вони теж цікаві тим, що наші хлопці, хоч молоденькі, вміють спостерігати і спостережене ці-

каво й з гумором передавати. Читаючи ось такі їхні безпретенціональні листи, мимоволі насувається думка: А може між тими нашими хлопцями, як повернуть щасливо назад, знайдуться згодом і такі, що зможуть змалювати і свої військові переживання в такий спосіб, що збагатять своїм писанням американську чи світову літературу? Дав би Бог!

Лист з гарячої Африки.*)

ДОЗВОЛЬ уже на самому початку зазначити, що моє давнє поняття про Африку цілковито змінилось. Я завжди думав, що там спека і курява; повно піскових буревіїв і караванів, що то довозять шовк і дактилі з далекого сходу; що там дуже делікатно завельовані (теж і делікатно вбрані!) танцюристки; що там тропічний місяць серед тропічного неба; що це край безмежного блиску, включно з пестро одітими арабами. А тут усе навпаки. Болото замість піску; воші замість бліх; дощ, сніг і град замість піскових буревіїв; точно три нужденні верблюди, що не везуть на плечах нічого крім своїх горбів; араби, яких тіло правдоподібно було в купелі тоді, як вони вродились, та вбрані в щось таке, що нагадує лахміття, яке не надається навіть на страхопудів в краю; знов щодо танцюристок, то я їх ще не бачив, тож і не можу нічого сказати. А місяця то ми вже не дуже цікаві бачити в повнім сяєві, бо тоді звичайно надлітають складати нам своє поважання...

Торговці тут дуже ревниво стараються запізнати американських вояків з місцевими звичаями, наприклад з таким, як є у них з напивками. В кожній каварні, в ресторані, чи в голяра видніють делікатні написи: „Услуга не є плачена. Вона сподіється напивків. Не забувай за це!”

Дивує чоловіка, чому ті написи в англійській мові, коли тут так мало людей, щоб розуміли хоч трохи по англійськи!

Ще одна морока: Хлопці, що чистять чоботи. Ходять тисячами. Виглядає, що всі діти зачинають від чищення обуви. Але й хитрі вони, ось ті малі жебраки. День і ніч вганяють по барах і голярнях і тягнуть тебе за полу і не відчепляться, поки, оборони ради, не згодишся на чищення. Але й тим не оборонишся, бо за хвилину причепиться хтось другий і хоче ще раз очистити... Часом буває, що збудеш цілий вечір на тому, що маєш чищення черевиків — одне за другим.

А тепер дещо про напінки.

Я тобі подам назви, а ти догадайся, що вони означають. Принаймні ми так тут робимо! Отже в першу чергу — мускат. Цей напінток люблю найліпше! Рішучо не знаю, що це за напінток і як його роб-

*) Ці виймки походять з довгого листа, що його написав американсько-український вояк до свого брата, а цей передав до зужитковання редакторови „Юкпейнін Віклі”, де вони були поміщені в двох числах, з 1. і 8. квітня 1944. Тут перекладено тільки малу частину. Брат (М. Косців з Бруклін, Н. Й.) є тепер теж при війську і за морем.

лять, але мені смакує. Спершу я думав, що це мускателя, але так не є.

На вермут, очевидно, є тут найбільший попит. Та я не дбаю; хіба як захочеться пити „сухий Мартіні”, але тут вони про такий напитек навіть не чули.

Потім біле вино “VIN BLANC”. Несогірше. Але смаком дуже нагадує воду. “VIN ROUGE”, або червоне вино, то вже трохи густіше. Його вже так сильно не розпускають водою як біле!

Теж можна тут дістати щось таке, що зветься пивом. Не розумію, звідки вони взяли ось ту назву на той напитек! Хіба може тому, що кольор і трохи піни наверху нагадують пиво.

Зате кава, то це вже щось таке, що тільки подивляти. Не знаю, чи вони її роблять з індійських оріхів, чи з соснових сухів, чи з куснів вугілля. У всякому випадку вона має чорний кольор. І це все, що нагадує каву. Замість цукру подають сахарину. А також щось таке, що називається сметанкою. Але що воно, то вже питай своєї фантазії...

Та короною всього є щось таке, що його називають „марк”.

Не знаю, чи назвати це горівкою, джіном, вином, чаєм чи кавою. Але як випеш чарку, то тримаєшся за волосся на голові; думаєш, що вискочить зо шкіри; а рівночасно й затикаєш обидва вуха. Випеш другу, то чуєш, що то щось таке, чого нема в цілм світі. Та як берешся випити ще й третю чарку, то сусіди зачинають оглядатись за „лисячою нором”, чи де є схоронище проти летунських налетів. Мабуть припускаючи, що з чоловіком, що випе ще й третю чарку того трунку, усяке може статись... Не можу тобі одначе того напитеку з нічим порівнати. Найгірший самогон з часів прогибіції був нектаром, божеським напоєм, в порівнанню з тим „марком”...

Я так дуже хотів би описати мої подорожування по цьому чудовому краю, але це дуже тяжко писати такий лист — через цензора. Як переходимо з одного місця на друге, то це все військова тайна...

Одно мале містечко в Мароко називають „Місце в Африці, так якби в Франції”. Це дуже миле містечко. Мале, з каледжом, дуже чисте, замешкале більше французами ніж арабами. Тут ми дуже заприятелювали з французами і їли знамениті французькі обіди. Як відіхали, то від того часу не мали ні одного порядного обіду.

Заїхали знов до містечка, що колись було „другим найбагатшим містом” в Африці. Першим була старинна Картагіна. Та не можна було проїхати через місто автомобілем, бо вулиці були завузькі.

Близько було видно славні Римські Купальні, що ще й досі заховались у досить доброму стані.

Тепер бачу з моїх вікон інші старинні римські руїни. Живемо в „апартаменті” з двох кімнат: без кухні, без умивальні, без лазнички, без печі, без входових дверей, без елевейтрів, без шиб у вікнах, без ключів до дверей, без текучої води, без світла, без крісла, без стола і без ліжка. Та щасливі, що в — кімнаті! Ці руїни є такі великанські, що Стадіум Грифита можна помістити в їх середині, а ще остало б

місце на Нюз-Билдінг. Не маю поняття, що це було. Виглядає на стару циркову арену, але не бачу, щоб лежали де глядіятори, то й не певний себе...

Якось один з наших хлопців згадав, що того дня припадають його уродини. Очевидно, що треба було відпразнувати. Всі зійшлися порадитись, а вислід нарад такий: бочівка з п'ять гальонами вина, чотири кварта мускату, фляшка вермуту, фляшка цитринового соку, кена англійського сира і бохонець хліба. Гістьми були два шофери і один англійський вістун. Спочатку було ніяково. Ніхто не говорив, бо як говорити, як усі пили. Та як перші гальони випорожніли, то зачалась розмова про те, як то бувало в дома чудово виварювали різні страви і припікали. А потім пішла жвава розмова, яка горівка ліпша: CARSTAIRS, FOUR ROSES, чи PAUL JONES. Вкінці всі погодились, що літом таки найліпше смакують джін і пиво.

Бритійський вістун, що мав при собі спис гробів, розповідав усячину про те, як вигребувати тіла поляглих і ховати на кладбищах. Твердив авторитетно, що не всі тіла нищатья цілковито наслідком спеки. Многі є в досить добромому стані; давав поради, як їх шукати...

Та вершок забави наступив тоді, як бритаець вніс тост в честь нашого Президента і Американської Армії.

Всі хлопці випростувались, оскільки могли, і врочисто випили. Це трохи довше затяглося, бо не було шклянко і фляшка мусіла перейти довкруги.

Як тільки це скінчилось, піднесено другий тост: „Боже благослови Короля і Бритійську Армію”.

Кожний старався стояти на „позір”, а фляшка знов покружляла. В тому часі вже всі були так вичерпані, що не могли довше вдержатись і мусіли сідати, або падати один на одного. На щастя уже ніхто не вносив більше тоастів...

Найгірше в тому краю — це спека. Якби так хтось замовив собі тут в ресторані (якби був який ресторан!) смажені яйця, то реставратор приніс би йому ринку і курку, щоб вона знесла йому яйце, бо тільки тоді воно булоб свіжим. Маючи яйце, гість дав би трохи якогось смаровила на ринку, збив яйце, виляв на ринку, а воно вже усмажилосяб від сонця. Очевидно, що требаб скоро його зісти, бо інакше згорілоб. Як це трохи пересадно сказане, то ніщо; лекше зрозумієш, про що іде...

З джунглів на Соломонських островах.*)

МАЄМО множество пестрих птахів в тім тропічнім раю; різного роду папуг та інших. Днями вони виглядають чудово, але ночами то так,

*) Це з листа штабового сержанта Степана Дмитрова з Джерзі Ситі, Н. Дж., одного з дуже активних членів нашої молоді, що співав у хорі, грав в оркестрі, брав участь у спорті й т. д. Лист поміщений в „Юкрейнієн Віклі” з 29. квітня 1944.

якби були в змові з ворогом. Счиняють такий дикий вереск, що годі видержати.

Повно „дикого життя” в отих джунглях... Розумій це, як тобі до вподоби.

Спочатку „дике життя” взагалі не давало нам спати, хоч і без цього не можна було заснути серед страшної духоти, не зважаючи на те, що ми скидали з себе все, що мали на собі. Та одної ночі я пробував за всяку ціну хоч трохи заснути, бо на другий день ждала мене велика праця. Та нагло побачив тінь „малої малпи” біля входу до шатра. Я зірвався, вхопив за багнет і пігнав за японцем аж до кемпу маринарів, а там уже дали собі з ним раду.

Взявши все разом, це є чудове місце; Тарзан почував би себе тут як в дома...

А жінок і дівчат тут тьма! Всюди їх бачиш — поналіплюваних на стінах, стелях, літаках, троках і т. п. Тільки живих нема! Самі тільки намальовані.

Хочеш знати, як я себе почувую. Отже, по трьох роках служби, щось трохи нервово. Чи не смішна історія? Дай хлопцям трохи руху, а він уже стає нервовим! Та, як тільки почує приказ рушити вперед, відразу на фронті — перший.

Як минає день?

Отже встаєш рано, десь так між годиною четвертою і пятою, і готовишся до „джабу”. Даруй, що не кажу, до якого...

Поснідаєш та ідеш звільняти того, що тебе звільнив. І так день за днем; все та сама історія.

Тепер трохи успокоїлось; можна дістати навіть відпустку на один день. Та це ще гірше, бо нема що робити, нікуди піти. Дуже неінтересне! В залученню пересилаю фотографію буди, що я її збудував з своїм товаришем в часі ось таких відпусток. Все, що треба було, щоб її збудувати, то військова пилака, молоток, цвяхи і щось таке, за щоб можна виторгувати дощок.

Питаєш мене, що я думаю про японський напад на Перл Гарбор.

Не хочу вживати таких виразів, якими міг би тобі окреслити мою відповідь. Я бачив власними очима, як бомбардовано Перл Гарбор. І ніколи того не забуду! Та я бачив подібного ще й потім багато, але тепер знаю, що щастя уже перехилилось на наш бік...

Нема музики. Це той брак, який відчуваю болюче, та проте ми таки співаємо!

Як верну до рідні і своєї дівчини, то хочу спершу докінчити летунську школу. Практику тут маю добру на літаках, ще й платять мені за неї! Це тяжка праця, але варта цього. До чорта! Цеж очевидне. Яж безсумнівно в найкращій ескадрі! Навіть булоб дуже прикро покидати тих хлопців. Миж стільки пережили! І всі ми добрі товариші: разом нарікаємо, разом негодуємо, разом немо, разом сміємось, разом кли-

немо менажу, і навіть те знаємо, що всі ми — добрі хлопці. А як станемо разом і нам кажуть, що „12-цята це раз тобі смільчаки”, то тоді доперва почуваєш себе гордим!

І всі ми тужимо за рідним домом. Всі ми перетомлені. І всі відчуваємо себе осамітненими. Але як тільки чуємо приказ, щоб іти на японців — то ми вже готові. І та наша постава не є ніяким патріотичним „вимахуванням прапорами”! Ми знаємо наше завдання!

З а м о р е м—в А н г л і ї.*)

НИНІ, коли пишу цей лист, неділя. Значить я на передодні тої події, коли стану офіційно чоловіком. Це мої 21-ші народини. Щоб таку подію відповідно відсвяткувати, я дістав відпустку ще в п'ятницю і поїхав до Лондону.

Висівши на стації Ватерльо, пішов зараз шукати нічлігу. Вступив до Червоного Хреста, де, мимоходом кажучи, побачив у читальні чи-сла Юкрейніен Віклі. Але там було всюди переповнено.

Пішов шукати за готелем. Знайшов місце в Бонінгтон, що є готелем тої кляси, що Доглес в Ньюарку. Вмився і прибрався та пішов розглядатись по місті. Купив тикет на песу „Сомтінг ту Сінг Ебавт”, та вона була середньої якості.

Цікаве, що тут театри мають бари, або тільки на чай, або на нап'итки. Я випив чарку знаменитого вина (першу в Англії!) і це мене трохи загріло. Та почував себе таким змученим, що скоро вернув до готелю і пішов спати.

Рано пішов оглядати місто: будинок парляменту, Вестмінстер, Давнінг Стріт та інші славні місця, що їх усіх годі вичисляти. Зайшов потім до Алберт Гол, що є найбільшою концертною салею в Лондоні й купив тикет на концерт. А що ще було доволі часу до концерту, то пішов на прохід і зайшов до будинку Червоного Хреста, що є положений напроти Гайд Парку, щоб там щось перекусити. Як тільки ввійшов, завважив гарну дівчину з Червоного Хреста, питаючу, чи хто не хоче піти на концерт до Алберт Гол.

Побачивши мене в дверях, вона усміхнулась і спитала, чи я не хочу піти. Я відповів, що вже купив тикет. Ми зачали балачку, підчас якої вона мене переконала, щоб я взяв дарований тикет, бо тикет, що я його купив, був місцем на партері, а дівчина давала мені тикет в мезаніновій льожі. Не визнаючись у лондонських театрах, я думав, що вона дає мені тикет десь на балкони. Та це була льожа подібна до тих, що є в „Діаментовій Підкові” в Метрополівен Опері в Нью Йорку, то вже з цього можеш собі уявити, що це за місце.

Концертував Микола Метднер, німецький росіянин. Я сам сидів у льожі, що призначена на 12 осіб, і слухав програми, яка була знаменита.

*) Це з двох листів вістуну Теодора Шумейка, Ньюарк, Н. Дж., років 21, до брата, редактора „Юкрейніен Віклі”, поміщені тамже в числах з 25. березня і 29. квітня 1944.

В часі павзи ввійшла до льожі старша пані й представилась як лейді-доваджер Свейтлі. Вона попросила мене до другої льожі нагорі, щоб стрінуги її приятелів. Там познайомився я з лордом і лейді Семблі й з дуже гарною молодого лейді Валма, що сама є піяністкою. Та ще з одною, дуже елегантною лейді з Торонто, Канада. Ось так, щоб якось зачати розмову, я спитав, чи вона випадково не знає української піяністки, Любки Колесса. Вона відповіла, що бачила її кількома наворотами, та що знає її досить добре. Але як я їй розповів, що я був на концерті Колесси в Нью Йорку, та що мій брат навіть мав дещо до діла з тим концертом, то вона не могла з дива вийти, як то всьо зійшлося разом. І так, заки я розглянувся, я вже дістав запрошення на чай до Кенсингтон Корт, себто до дому лейді Свейтлі.

Тут провели ми час дуже мило при чаю, тісточках, сендвичках і розмові. Трохи було мені спочатку тяжко навикнути до сальонових манер, бож я їх довго не вживав, але якось воно пішло. Тільки кількома наворотами я мало що не виговорив „містер” і „миссис” замість „лорд” і „лейді”.

*
* *

Нині Великдень. Наш Великдень! Беруся за писання листа, бо таке писання зближає мене з рідним домом і нагадує ті часи, коли ми всі разом засідали до стола, до „свяченого”; усіх нас семеро „дітей”, не враховуючи вуйків і тіток. Як то тоді тато і мама усім нам побажання складали! Та нагадуючи собі святочні шинки і ковбаси, думаю: коби то так тут вони були! Бувало, то ми так понаїдалися, що як потім співали в хорі на Великодній Службі Божій, то ніяк не могли співати; не диво, що саме на Великдень спів виходив нераз найслабше.

Та вертаймо до дійсности. Мій Великдень не ріжниться тут від інших днів, з тою ріжницею, що це неділя і можна було спати годину довше. А та додаткова година, повір, то так, якби цілий світ в очах змінився!

Коло години 10:30 я пішов з іншими хлопцями до церкви; була завалена людьми.

Я завважив тут цікаве явище. Хоч кожний хоче бути по можности у своїй церкві, та проте ніколи не вагається піти і до церкви іншої віри. Підчас Служби Божої я завважив у церкві вояків-жидів, а теж і кількох китайців. Вони люблять слухати проповідей, а моляться по своєму і своєю мовою. Деякі з вояків то виглядають на таких, що думають тільки про себе, а про релігію не дбають, але як прийде неділя, то теж і вони ідуть до церкви, разом з нами. Щось таки пхає нас до церкви! Не знаю, чим це пояснити...

Думаю, що ти слідкуєш за воєнними подіями точніше ніж я, але хочу тобі сказати, який є тут сентимент. Советські армії — російські та українські — dokonують чудес і їх тут подивляють навіть ті, що

не можуть стерпіти комунізму, хоч поправді комунізм не має нічого спільного з хоробрістю советських вояків.

Саме читаю про криваві бої в селі під Тернополем, звідки наші родичі походять. Цікавий знати, чи стрийко ще там живий, та чи взагалі хтонебудь з нашої родини там ще врятується..

Не забувай слати мені Нью Йорк Таймс з буденних днів і неділі.

Через Атлантик на Середземне море.*)

МИ ВИПЛИЛИ з одної з пристаней Злучених Держав в конвою; за безпекою були контрторпедовці і патрулюючі літаки. Погода була незла і хлопці вигрівались на покладі до сонця через більшу частину дороги.

Всі були піднесені на душі.

Наблизившись до Азорів треба було держатись на острозі й спати в одязі, бо це місце вважається ще далі небезпечним ізза ворожих субмарин.

За 16 днів доїхали ми до Гібральтарської Скали, або просто „скали”, як це звичайно називають. Це щось справді чудового! Ми надплили саме тоді, як сходило сонце і соняшні проміння освітили одну велику стіну скали, що виглядала така гладка як мармур. Чаруючий вид. Поминаючи рівчики, якими спливає дощівка, не видно найменшого знаку, що вказував би на те, що це найсильніша твердиня в світі, збудована людськими руками.

По противному боці є Еспанське Мароко. Гористе. А на долах видніють сельця тубильців з малими глиняними і камяними хатами.

Впливаючи в Середземне море, завважуеш відразу різницю між водами Атлантику і Середземного моря. Вода Середземного моря має чудовий, ясний, як небо голубий кольор, а Атлантику блідо-голубо-зелений.

Велика громада морських свинок гралася у воді, наближаючись з надзвичайною скорістю до корабля, щоб в останній минуті скрутити в бік і виминути з ним зудару.

За кілька днів приплили до Орану в Північній Африці. Саме місто є положене на високім горбку, а щоб дістатись до нього, треба зробити під гору яких 2,000 кроків, себто якраз стільки, скільки хочеться зробити.

Населення складається з французів і арабів. Дуже збідніло через часті бомбардування.

Пізнати там зародки інфляції. Наприклад малий кусень мила коштує 50 американських центів. А одягу та харчів взагалі не можна дістати.

Як ми виплили з Північної Африки, то завважили німецькі патрульні літаки, але ми їх відігнали нашими проти-летунськими гарма-

*) Описав для „Юкрейніен Віклі” (з 13. травня 1944) Василь Демидчук, Нью Йорк, Н. Й., років 19, вернувши з чотиромісячної поїздки як моряк на торговельнім кораблі.

тами. Та як я відбував нічну службу, роздався точно година 10:15 генеральний алярм: один короткий та один довгий. Значить знак, що надлітають ворожі літаки. Змістя зачалась стрілянина. І бомбардування. Кожний з поготівля нашого торговельного корабля був відразу на місці свого призначення. Нагло цілий конвой ясно освічено парашутним полум'ям, скиданим з німецьких атакуючих літаків. Надлетіли зараз німецькі Гайнкелс і настав пекольний гук. Полум'я було таке сильне, що засліплювало гарматчиків корабля.

Ворожі летуни якийсь час виминали наші смертоносні постріли, але нагло один постріл вдарив у ворожий літак і він стрімголов полетів в долину, в полум'ях, і буквально до щенту розлетівся, як вибух газоліновий тенк.

Потім пострілено другий літак, що полетів в море і експльодував з сильним гуркотом як зударився з водою.

Міжтим бомба вдарила в один з наших кораблів і він зачав скоро горіти...

Та ворожий налет, як скоро з'явився, так і скоро зник, як надлетіли з Африки американські й французькі літаки-бойовики. Атак тривав 45 минут, але видавався нам далеко коротшим.

За кілька днів приплили ми до Сицилії. Як тільки ми спустили якор, з'явилася ціла фльота малих човнів з різного роду овочами, оріхами, гітарами і т. п. Та цікаве, що продавці не питали за гроші, а тільки хотіли дістати за свої товари — американські цигаретки. За кілька пачок цигареток ми дістали великі кошики знаменитих помаранч і великанських оріхів.

Покинувши Сицилію ми переплили ночью Месинські протоки, відомі з своєї зрадливості... За кілька днів ми вже були в Неаполі, та наше прибуття не принесло містови щастя, бо того самого дня його бомбардувало 40 німецьких бомберів.

В Італії населення більше збідніле ніж в Північній Африці. Поживи і одіння не можна дістати за ніяку ціну. Частина все ще симпатизує з німцями, але більшість таки беться за леремогу Аліянтів. Многу молодих італійських хлопців беться рамя об рамя з американськими хлопцями в Анціо.

Як ми заплили до неапольської пристані, то небо потемніло від диму і пороху, що його викидав вулькан Везувій, що саме тоді дуже вибухав, кидаючи високо вгору огненними язиками, якби протестуючи проти хаосу, що його наробили люди довкруги нього.

Неаполь, що знаходиться так близько цього вулькану, був цілий покритий грубою поволокою пороху. Та, на диво, місцеве населення не привязувало великої ваги до вибухів Везувія.

Вернувши до стейтів, хочу сказати, що ця моя перша подорож до Східньої Гемісфери остане для мене незабутньою. Вона зродила в мені бажання знов вибратись у подібну дорогу і зложити свою пайку в допомозі нашим збройним силам.

Гордий з санітетсько-медичної служби.*)

ЯК Я ПШОВ до військової служби і знайшовся в вояцькім вагоні, що мав мене завести до якоїсь нам незнаної місцевости, де дають новобранцям перше вишколення, то я був певний, що мене будуть вчити як воювати, як — вбивати. І я собі вже уявляв, що треба буде навчитись, як зручно обходитись з крісом і багнетом, як цільно кидати ручними гранатами, чи пізнати техніку рукопашного бою. У своїй уяві я уже стріляв з машинових крісів і нищив усе, що тільки попало.

І, очевидно, я уже бачив на своїх грудях різні відзначення за різні военні подвиги. А заки поїзд доїхав до місця призначення, я вже відіграв у своїй уяві кілька геройських роль, а навіть став полковником...

Усе це була тільки уява. Я це знав. Але якось приємно було ось так мріяти.

Та як я прибув до місця основного вишколу, то скоро дізнався, що я маю стати вояком Медичного Департаменту. Я і всі мої товариші були дуже огірчені таким призначенням. Ми розуміли, що це буде якась служба по шпиталях; себто, що треба буде виносити хорим зпід ліжок і виконувати іншу подібну роботу, а ми хотіли іти воювати.

Загальне невдоволення тривало цілий перший тиждень. Хлопці давали пізнати на кожному місці й при кожній нагоді, що вони не є зацікавлені вишколенням, яке має зробити їх „мужеськими норска-ми”, чи „командосами зпід ліжок”.

Та одного дня заговорив до нас офіцір-інструктор на тему, чим ми маємо бути, та яка наша роля у війні. Усім нам було цікаво це послухати, а найважніше, почути від нього, що наша роля є дуже важна. Ми маємо, казав він, помагати воякам, хорим і раненим, прийти до здоровля, щоби вони могли знову воювати. Він казав, що сповняючи цей обовязок, ми теж воюємо, ми є теж у боротьбі. Медичний вояк, казав він, що втратує життя десять летунам, є теж так як і ці летуни — в боротьбі. Він втратує їх і дає їм можливість знову боротись.

Всі ми зрозуміли, про що тут іде. Отже ми повинні допомагати заощаджувати людську силу.

Це вже нас зацікавило. Особливо, як ми побачили різні фотографічні знимки з поля бою в джунглях, у повітрі, чи на морі, а всюди був там теж і — медичний вояк. Тоді вже почали ми відноситись до нашого призначення в цілком інший спосіб, бо з більшою увагою і любовю. Ми зрозуміли, що ми будемо ратувати життя інших вояків, наражуючи своє власне.

Це піднесло нашу гідність.

Від того часу ми вже вважали нашим природним заняттям навчитись медично-санітетського діла. Замість вправляти крісом — ми робили вправи з ношами, замість пізнати тайни рукопашного бою, ми

*) Написав Теодор Литвинюк, років 28, з Джерзі Сіті, що дописує до „Юкрейніен Віклі” від самого початку цього видавництва.

вчилися, як прийти раненому воякови з першою допомогою. Замість думати про бомбардування і демолування, ми вчилися, як обходитись з куснями шрапнелі, що вбили в ранене тіло вояка, чи як завязувати бандажі й які подавати напої-ліки для скріплення сил ослабленого раненого. Ми відбували довгі й тяжкі марші й вчилися поборювати всі можливі перешкоди, щоб всюди долізти, теж і до лісячих нор. Бож медичний вояк повинен знати, як дістатись підчас стрілянини до ранених вояків, не зважаючи на віддаль і перешкоди, а теж рівночасно охороняти і себе від смерти.

Усього того вчилися ми підчас військових вправ і маневрів, що були імітацією справжніх битв. А спосіб нашого військового життя не відрізнявся в нічому від життя інших вояків.

Згодом ми так полюбили ось те своє заняття і призначення ратувати людське життя, що ми стали гордитись своїм призначенням медичного вояка.

Як ми скінчили основне вишколення, нас порозсилали до різних збройних частин. Многі з моїх товаришів є вже за морем; одні при артилерії, другі при піхоті, треті при тенках і т. д. Всі вони заняті тим, щоб доставляти ранених вояків з поля бою до полевого шпиталю. А доставляють їх ношами, амбулянсами, джіпами, або просто несуть на руках чи двигают на плечах. Що при цій службі многі з них гинуть — це зрозуміле.

Я не раз помагав при транспортуванні ранених вояків з шпитального корабля до загальних шпиталів. Оце переносення ранених і хворих з корабля до амбулянсів це не така проста справа, якби могло декому видаватись. Це робота, що за серце хапає. Я не забуду, як я переносив перший раз раненого вояка. Цей пацієнт мав яких 20 років. Шрапнеля ранила його в яких вісьмох місцях. Ціла середина враз з правою ногою була в гіпсі. А він розповідав, що те, що ще жиє, може завдячувати тільки медичному воякови, що як завважив, що шрапнеля його ранила, наражаючи своє життя, підсунувся до нього і прийшов з першою помічу, а незабаром надійшли санітети і його брали та занесли до полевого шпиталю, де доратували його добрі лікарі і кровна плязма.

Воно так, що чоловік відчувається добре, коли такому воякови поможе навіть так мало, скільки я поміг, перенісши його з корабля до амбулянсу! А хочеться допомогти з усієї сили ось тим нашим борцям, що їх бачиш, одного без руки, другого без ноги, а буває, що й без обидвох ніг, а іншого без ока, а то й без обидвох очей. Хочеш допомогти душевно потрясеним, яким не дописали нерви, чи іншим. А всі вони, хоч терплять болі, усміхнені, хочуть питати і говорити, та раді, що вступили знов на американську землю.

Колись я думав, що це буде прикрий, сумний „джаб”. Але переконався, що є якраз навпаки. Це велика радість глядіти на тих хворих і ранених наших вояків, що зносять болі й нещастя з усміхом, що вважають великим щастям, що вони взагалі живуть.

Д-р Василь Галич.

ПОЗА МЕЖАМИ НАШОГО ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

А МОЇХ студентських часів бував я в різних стейтах і в різних містах, на сході, середнім заході, й на полудні. І кудиб не заїхав, включно з полуднем, то всюди стрічав українських людей. Навіть у таких місцевостях, що й припустити тяжко, щоб там міг бути хтось з наших людей. Та коли так, то міг би хтось спитати: Чомуж про тих людей нічого не чути? Правда, буває, що часом чути про одиниці, що хоч живуть одинцем, але патріотичні й дають про себе знати. Але загал ось тих розпорошених людей є такий, що ні українське громадянство нічого про них не знає, ні місцеве населення. Одна половина тих людей, це люди національно цілком несвідомі, хоч держаться своєї мови і нею дорожать. Вони „галичани”, „руснаки”, „русини”, чи „руські”; записують своє національне походження як попало, але дуже рідко правдиво. Відомі вони трохи своїм словянським сусідам, а більш нікому. Зате друга категорія, це як москаль каже, вже інша „птіца”. Це „розумні”, що знають своє походження, але ним погорджують і тому подають себе за мадярів, москалів, а деколи і за німців; часом вдають й американців, хоч це вже їм не вдається через акцент. До цієї категорії належать робітники, дехто з фермерів і купців, але переважають тут священники, студенти по каледжах, а теж редактори. Це головно в Пенсилвенії, з Пітсбурщиною як осередком. І хоч уже цілий світ знає тепер про Україну, вони ще далі не признають української народности.

Як вибухла революція в Росії, віднайшлись і українці.

З свого досвіду можу сказати, що властива українська свідомість зачала в Америці масово підніматись головно в часі минулої світової війни, в роках 1917-1918. Як з вибухом революції в Росії понеслось по світі українське імя, то тоді вже легко було знайти українців навіть у найтемніших закутинах, особливо як американські часописи зачали пи-

сати, що Україна намагається стати самостійною державою. Тоді трапилось мені навіть таке, що як я був Дубюк (Айова) в склепі одіння, то власник, жид Метольський, запевняв мене, що в тому місті є „много правдивих українців”. І подав мені кілька адрес. В суботу пішов їх відвідувати. Більшість з них була в дома, бо був сабаш. Я сказав їм, що мене поінформовано, що вони українці, то я, студент-українець, прийшов з ними ближче познайомитись. Можу сказати, що вони приймали мене чемно й до українства признавались. А один з них розповів мені пригоду з дитячих літ з Ігнацом Падеревским. Каже, що малими хлопцями вони бавились в українськiм селі на Поділля. Малий Ігнац мав бути „пекаром”, а жидівський хлопчина „хлібом”. Тоді Ігнац мало не спалив того жидівського хлопця, бо запах його в піч, а при отворі наложив дров та запалив їх.

Таких українців-жидів стрічав я і по інших містах. По великих центрах мусить бути їх далеко більше. Та всі вони є властиво поза межами американсько-українського громадського життя.

В у г л е к о п - б а г а т и р .

В 1916 році зайшов я до одної майнерської оселі недалеко Юніонтавн, Па. Там було кілька українських родин. Найстарший з вуглекопів-українців походив десь слід Перемишля. Він запросив мене, щоб я зайшов до хати прочитати йому якісь папери, писані по англійськи. Як я зачав розглядати ті папери, то очам своїм не вірив, чи це правда, що я читаю. Я побачив, що цей простий вуглекоп є, як на українські відносини, великим багатирем. Питаю, як він дійшов до тих грошей, про які пишеться в паперах. Розповів, що як спершу працював, то давав заощаджені центи до банку, де вони пропадали. Тому попросив компанію, щоби йому виплачували тільки якусь малу частину платні на прожиток, а решту задержували на його рахунок. Ось так він став „компаністом” і як такий мав роботу навіть у часах найбільшого безробіття, себто в роках 1897 і 1907. Будучи вдівцем видавав дуже мало, а решту щадив. Папери, що він мені дав причитати, то були річні звіти компанії про його маєтковий стан, себто про майно з інвестицій, як і про те, що йому лишилось з заробітку. Було теж запрошення компанії щоби прийшов на річні збори. Та він на ніякі збори ніколи не ходив, по англійськи дуже мало розумів, а навіть ломав і по українськи, змішуючи різні слова, словацькі, хорватські й литовські. Згідно з паперами, його маєток виносив чверть мільона доларів. Я йому пояснив, що це такі гроші, що він може їх оставити в компанії й жити вигідно з процентів, не потребуючи більше працювати в майні. Та він махнув рукою і каже: „Е, що там! В майнах я люблю робити. Як хочу, то роблю, а як ні, то засплю і сплю, поки щурі мене не збудять. Ого, мене з роботи ніхто не викине!”

Ч и м з а й м а ю т ь с я ?

Я стрічав більше наших людей, йому подібних, тільки не таких багатих. Є вони в Міннесоті, Мішиген, Індіана, Огайо, Іліной. Їх число може досягати навіть до 20,000 осіб! Люди ті займаються головно фізичною працею. Частина є при рільництві; мають власні господарства, або їх виарендовують, особливо на полудні; знов інші працюють на господарстві як наймити, головно в Норт Дакоті. Більшість працює по фабриках. Від двох до трьох тисяч працює в Міннесоті, Вискансин і Мишиген в майнах залізної руди, найбільше в Міннесоті. Є теж і на лісних роботах і при залізницях. В Монтані є їх більше, але тоді, як є добрі роботи в копальнях залізної руди. Інші займаються там рільництвом біля села Скобей. Є їх там більше і почали організувати свою церкву, приймаючи різних „мандрівних” духовників. Кількох мають більші ренчі, себто займаються годівлею більшого числа худоби на мясо. У стейті Тексас є сотки наших людей, що працюють у копальнях. Є там мала горстка українських бизнесменів, вікночистів, що є свідомими і патріотичними людьми, подібно, як є ними ті, що живуть в Нью Орлінс. Про них є час від часу чутки в нашій пресі.

Стрічав я теж кілька українських подорожжучих агентів, професійних атлетів (бейзбол), різного роду бизнесменів, склепарів, корчмарів, вікночистів, голярників, а в Монтані, Норт Дакоті і Дулут по одному готелеви. У перших двох українки є власниками. З професіоналістів-скитальців то вчителі ведуть перід, а найбільше їх в Норт Дакоті й Пенсилвенії. Є вони по фармах у початкових школах, як і є по каледжах і університетах, а число їх росте з кожним роком. До другої світової війни я знав про біля 150 вчителів-українців по американських школах. Є теж і кілька інженірів-скитальців. Многі з них зачали зомною переписуватись як Юнайтед Прес подала по Америці згадку про мою книжку “Ukrainians in the United States”.

Але є теж ще одна скитальча категорія: це пройдисвіти і ошуканці. Перед такими були нераз остороги в українській пресі. Та в глухих закутинах люди несвідомі й преси не читають. Такі закутини це для волюцігів найкраще поле для попису. Такими пройдисвітами, що обдурюють тих нещасних наших людей-скитальців, є українці, але й інші, що говорять „по нашому”. Одного поляка, що мав „пересилкове бюро” і панатягав наших людей, арештовано в Бостоні в 1917 році, та він утік і вештається в „польській одежі” під різними прізвищами. Інспектор пошти в Ньюарку показував мені многі листи від українців, що їх він грубо ошукав, не висилаючи їм грошей. Знаю про одного „вітця духовного”, що обїздить ті глухі закутини і живе як воробець без праці тільки завдяки чорній сорочці й обдертому ковнірикови. Він пробував дурити наших людей і в Норт Дакоті й „висвячувати в попи”. Там я пізнав теж і такого поляка, що добре говорить по українськи і добрий балакайло, а жиє тільки з того, що натягає наших людей. Цей волюціо-

га ще й хвалиться тим, що на нього навіть найлютіші пси не гавкають, а тільки по приятельськи хвостами махають. як його зустрінуть. А це важне, бо інакше його до хати не пустилиб. Знов фермері бояться його, щоб їх не обікрав, коли таку в псів ласку має.

Громадські сироти.

Скиталці, про котрих згадує, є з соціального боку дуже нещасливими. Вони почувають себе сиротами. Живуть без своєї церкви, школи і газети, та без свого товариства. Можуть тільки листуватись з своїми людьми. А що так жити годі, то пристають до чужих церков і товариства. Не весело їм там, але платять і тихо сидять. Як десь є близько якась словянська організація чи церква, то тамтуди ідуть. І так приступають до польських у Милвокі, Тексас і біля Стівенс Пойнт (Вискансин) та Дулут, або до словацьких. Де нема словянської церкви, ідуть до айриських церков, або до протестантських. Замітне, що ті люди-скитальці не американізуються так скоро, як можнаб надіятись. В Тексас і Вискансин спершу стають „латинниками”, чи там поляками, а потім доперва зачинають американізуватись. Там нетяжко стрінуті тут роджених, що по англійськи говорять з таким самим трудом, як їхні батьки-імігранти. Часописів ті люди майже не читають. Скільки я не намовляв наших у Норт Дакоті, щоб читали свої часописи, а все осталося без успіхів, хоч роздавав часописи даром. Читали деколи російські газети. Усіх тих людей треба вважати за пропащих. Правда, вони нераз тужать за своїми людьми і за якимсь громадським життям, бажаючи жити серед українського гурту. Та на тому і кінчиться. В таких громадах, як от в Норт Дакоті, найбільшого лиха наробив царизм. Бувало в малій громаді нараз по двох священників і по дві церкви, а згодом обидві порожні. Подібне діється тут і там в Пенсилвенії.

Найважніша скитальська громада, на яку слід звернути завчасу пильну увагу, це та, що повстала в часі цієї війни в Вашингтоні, нашій столиці. Там є значне число молодих і спосібних людей з різних сторін краю і їх треба доконче зорганізувати, щоб вони краще почувались товарисько, а теж набрали більшої української свідомости, зокрема українського знання, бо тепер так буває, що нераз американець не-українець знає більше про Україну від такого, що є з української крові. А такого не повинно бути принаймні в такому великому центрі як у Вашингтоні.

Скільки є українців-скиталців?

Від яких 30 років працюю над українською статистикою в Америці. Перечитую постійно всю українську пресу, а теж і москвофільську. Переглядаю різні статистики. А проте мушу пуститись на здогад, якщо хотів би означити число українських скиталців. Ще іміграційні ста-

тистичні дані дають найпевніші дані щодо цього, з якої народности хто куди їхав. Отже в роках 1899-1930 українці-скиталці були в такому числі й в таких стейтах:

Ala. -----	31	Ky. -----	10	S. C. -----	12
Alaska -----	26	La. -----	99	S. Dak. -----	47
Ariz. -----	9	Me. -----	168	Tenn. -----	24
Ark. -----	12	Miss. -----	15	Texas -----	823
Calif. -----	400	Mont. -----	400	Utah -----	6
Colo. -----	173	Nebr. -----	108	Va. -----	210
D. C. -----	59	Nev. -----	4	Wash. -----	573
Idaho -----	36	N. Mex. -----	4	W. Va. -----	1,587
Okla. -----	78	N. C. -----	7	Wis. -----	795
Iowa -----	115	Oreg. -----	196	Wyo. -----	44

Отже разом було їх 6,089. В тому самому часі приїхало українців до всіх стейтів 268,898. Значить, що тільки 2% розіхалось далеко від своїх. Та це число не відповідає дійсности. Знаю з власного досвіду, що в такій Пенсилвенії, де живе найбільше українців, є теж і найбільше число незорганізованих українців, головню по майнерських селах і фармах. А Пенсилвенія не є врахована до вище згаданої статистики.

К.

ТРИ УКРАЇНСЬКІ МІСІЇ У ВАШИНГТОНІ

ПІСЛЯ минулої, першої, світової війни були три українські місії у Вашингтоні, які щодо періоду часу наступали одна по одній. Перша була місія придніпрянська, а дві останні були галицькі.

Для списання історії цих місій треба матеріялів, яких автор цього спогаду не має, або має дуже маленько. Та поки хто це опише докладніше, нехай оцей спогад буде спонукою до цього.

Українські місії у Вашингтоні — це була важна історична подія, бо це була перший раз в історії й на території Злучених Держав, офіційна декларація збоку українського народу про його суверенність.

Після довголітніх домагань волі для України Пилипа Орлика й його сина Григора (після розгрому під Полтавою), в різних державах Європи, справа української державности неначе була завмерла. Аж видвинула її світова війна й революція в Росії і в Україні.

У Злучених Державах йшла тоді голосна й широка пропаганда іміграцій поневолених народів за визволення їхніх рідних країв. Уряд Злучених Держав і публична опінія піддержували ті змагання. Була одностудність — за визволення поневолених народів, за демократичні національні републики.

У цій пропаганді взяли участь також американські українці. Що їхня агітація була сильна й демократична, показує хочби те, що до них приєднались іміграції трьох демократичних народів, литовців, лотишів та естонців. Про ту діяльність американських українців знали також в Європі, а зокрема в Україні.

Дня 2. серпня 1919 р. приїхала до Нью Йорку з Данії місія уряду Симона Петлюри, в якій склад входили: Юліян Бачинський, голова; Віктор Козакевич, секретар; д-р Мусій Кадець, заступник секретаря.

Юліян Бачинський, який був в Америці й Канаді в 1906 і 1907 році й написав працю про українську іміграцію у Злучених Державах і в Канаді, знав тутешні відносини. Він зараз зателефонував до „Свободи”, щоб поінформуватись у деяких справах та запросив екекутиву

Українського Народнього Комітету на конференцію до готелю Коммодор в Нью-Йорку. Там добув письмо від Директорії Української Народньої Республіки до Українського Національного Комітету в Америці. Прочитав його, але не віддав.

Треба пригадати, яка була тоді Директорія. Дня 9. квітня 1919 р. соціялісти-революціонери й соціалдемократи виконали переворот в Рівнім. Тоді під проводом Петлюри й Мартоса почалась диктатура. Між нею і владою д-ра Евгена Петрушевича, президента Української Національної Ради Західної Области Української Народньої Республіки, не було повної згоди, себто одностайности в політиці, особливо заграничній. Вислідом цього був Варшавський Договір, у грудні 1919, яким уряд Симона Петлюри виявив своє „незаінтересовання” західно-українськими землями, що опинились під Польщею.

Серед таких відносин в Україні становище місії, яка осіла у Вашингтоні, було дуже трудне.

Характеризує ці труднощі хочби така телеграма до редакції „Свободи” з Парижа („Свобода”, ч. 110, 16. вересня 1919):

„Покликаний до проводу делегації Української Народньої Республіки у Франції, у незвичайно важку хвилину для майбутньої долі нашого безталанного рідного краю, звертаюсь оце до наших братів і земляків у Злучених Державах, із закликом, щоб подали нам свою моральну поміч. Піднімайте свій голос, де тільки можете, щоб піддержати справу повної незалежности України й Галичини. Наша віра в тих, що боронили права народів, за які ви теж по геройськи проливали кров у рядах американської армії. — Михайло Тишкевич, голова делегації У. Н. Р. в Парижі”.

Тоді місія Юліяна Бачинського навязувала звязки з українцями у Злучених Державах, і делегація з Парижа, з таким апелем як повищий, хіба повинна була звернутись через місію У. Н. Р. у Вашингтоні. Вже це показує наглядно, які то були часи та обставини.

В тім часі Юліян Бачинський робив заходи, щоб державний секретар Роберт Ленсинг прийняв його, одначе він не міг прийняти представника невизнаної держави, й скінчилось на тім, що лише переслав йому письмо, на яке Ленсинг відповів на адресу Українського Народнього Комітету в Нью-Йорку. Повторив увесь лист Юліяна Бачинського, а при кінці сказав, що уряд вважає Україну як частину Росії. Цей лист Бачинського дуже поіритував, і він прохав, щоб це держати у строгій тайні.

Голова місії, яка називалась дипломатичною, скликував представників українських організацій, щоб скласти допомогивий комітет, але з цього ніщо не вийшло.

Всеж місія зорганізувала була бюро „Френдс оф Юкрейн”, яке видало декілька книжечек про українські справи в англійській мові.

Нема сумніву, що Юліяна Бачинського, автора праці *Ukraina Irredenta*, болюче вразила згода Петлюри з Польщею. Це було й одною з причин, що він в 1920 році покинув Америку й вернувся до Європи.

Другу місію у Вашингтоні організував д-р Лонгин Цегельський. Це була західно-українська місія, щоб заступати спеціально справи Східної Галичини, яку на підставі постанови аліянтської Найвищої Ради з 25. червня 1919 р. передано Польщі для заведення цивільної адміністрації з тим, що остаточно судьба цього краю має бути оперта на праві самовизначення населення.

Було це зараз після наїзду армії ген. Галера на Галицьку Україну. Уряд д-ра Евгена Петрушевича опинився на вигнанні, у Відні, без жадних засобів, ані для себе, ані для своїх представництв в інших державах. Одинокий український загаль у Злучених Державах міг прийти йому з фінансовою помічю у тій скруті. Д-р Цегельський, прибувши до Америки, пробував спершу найти кількох фінансистів, наперед в Нью Йорку, а потім в Монтреалі, в Канаді, які годилисяб дати завдатки на більшу позичку, якої бонди малиб розкупити в першу чергу українці, щоб за ті завдатки вести галицьку українську місію у Вашингтоні. Та це не вдалось.

На запити з уряду д-ра Петрушевича, чи є яка надія на поміч, дано звідси відповіді, що треба звернутися прямо до українців, а буде можна зібрати яких \$100,000.

Те, як й інші причини, зокрема потреба посилення дипломатично-інформативної акції, бо справа Галичини ще тоді не була остаточно вирішена, склалися на те, що уряд З. У. Н. Республіки, вислав до Злучених Держав Фінансово-Торговельну Місію, яка прибула до Нью Йорку 31. червня 1921 року і складалась з д-ра Луки Мишуги і д-ра Роберта Березовського. Саме в тому часі, дня 1. липня 1921, д-р Цегельський проголосив отворення Дипломатичного Представництва З. У. Н. Р. в Вашингтоні в будинку, де була попередна місія У. Н. Р. з Юліаном Бачинським як представником: 1901 Columbia Road, Washington, D. C. В числі 171 „Свободи” з 25. липня 1921 (як і в інших українських газетах) появилась відозва д-ра Евгена Петрушевича п. н. „Складайте Позичку Національної Оборони для здобуття і закріплення Галицької Держави”, як і відозва Фінансово-Торговельної Місії в справі Стотисячної Позички. Ось та Позичка зістала зібрана, та ще перевищена, як і зібрано додатково ще майже \$30,000. Від січня 1922 року вів агенди цілої місії д-р Л. Мишуга до рішення Ради Амбасадорів в справі Галичини з 15. березня 1923; наслідком цього почато ліквідацію місії, хоч пашпорти видавано ще до кінця 1923 року.

Ось така є коротка історія трьох перших українських місій у Вашингтоні, що зявилися тут в дуже трудних обставинах, політично цілком несприятливих, бо Америка ввійшла в період повної політичної ізоляції.

ПРИЙМІТЬ І ПОВИТАЙТЕ ЯК СВОЮ...

(В пам'ять 50-ліття „Свободи”).

українців.

РОЗГАРІ другої світової війни, коли всі наші зусилля були звернені в сторону повної перемоги Америки та її союзників, припала дня 15. вересня 1943 року подія, дуже тісно зв'язана з цілим життям американських

українців. Тою подією було 50-ліття „Свободи”, першого українського народного часопису в Америці.

В інших, невоєнних обставинах, булoб ось це 50-ліття відбилось широким відгомoном, як тут на американській землі, так і там за морем. Але тому, що війна, пошановано цей ювілей тільки скромним виданням ювілейного числа „Свободи”. Є ним число 179 з 15. вересня 1943 року, видане в пам'ять першого числа з 15. вересня 1893 року.

В „Пропамятній Книзі”, виданій з нагоди 40-ліття У. Н. Союзу, зібрано багато матеріалу про те, чим була „Свобода” для українського громадянства в Америці та українського народу в старім краю. Та коли святкуємо 50-ліття У. Н. Союзу новим ювілейним виданням, то й неможливо не згадати хоч тихим словом і 50-ліття „Свободи”. Ще й тому, що в часі, коли „Свобода” зближалась до 50 років, то пішла на неї найбільша нагінка, яка колинебудь була в часі її довголітнього істнування.

Необізнаний з цею справою питає: А за що така нагінка?

У відповіді на те, подамо ось таку характеристику основоположників і редакторів „Свободи”:

„Вони не закладали газети для бізнесу, ані не працювали для бізнесу, а тільки для ідеї, для громадської справи українців в Америці, не забуваючи при тім України та її долі. Були вони патріоти, щирі демократи, й поступовці. Газета із самих зачатків стояла за демократію й за поступ, за добро й за права робітників.

„Й коли „угорщани”, чи мадярони, служили ворогам мадярам, а москвофіли ворожій Москві, „Свобода” перша підняла прапор самостійної України.

„В 44 числі „Свободи” з 12. грудня 1894 року, появилася стаття п. з. „Руська доля”, в якій редактор писав:

„Наша газета від днесь буде вірним речником ідеї незалежності і волі українського (в оригіналі — руського) краю в Європі, і буде невідкупним вказателем дороги, по котрій українці в Америці мають ступати, щоб стати провідниками української свободи, і дали перші лепти на престіл вітчизни, котра жадає від нас матеріальної помочі в години повстання і боротьби за волю”.

„Це були перші слова „Свободи” в обороні волі й самостійності України, неначе заповіт її першого редактора для майбутніх поколінь”.¹⁾

За цей заповіт першого редактора „Свободи” переслідувано його самого, а потім і всіх інших редакторів „Свободи”, що йшли його слідами і вірно служили тим ідеям. І то переслідували вороги визволення українського народу, і вороги поступу та демократії, бажаючи добити „Свободу”, або хоч заставити її мовчати. Робили це чужі й „свої”. Одні з приказів слова Америки, другі з темноти чи дурної конкуренції, а треті з охоти використати воєнну психозу для наживи, доставляючи „матеріяли”, себто різні брехні таким, що з калюмніаторства робили бізнес.

Ювілейне число „Свободи”, видане з нагоди 50-ліття, збуло все те мовчанкою. І помістило тільки дещо з того, що думають про „Свободу” українські люди в Америці, як теж і декілька редакторських помічень. Дещо з цього хочемо і тут передати в скороченню як частину нашого життя, наших почувань.

50 років на народній службі.

„Прийміть і повітайте, яко свою”, відзивався перший редактор „Свободи” першими своїми словами до українського громадянства в Америці, випускаючи тому 50 років перше число „Свободи”.

І прийміть та повітайте її в дні, коли вона скінчила 50 років своєї праці, як свій рідний і власний труд та здобуток, відзиваємось сьогодні до сучасного громадянства. І пригляньтесь її трудам і здобуткам, себто самим собі. А що ми робили і чим ми були в Америці — то є в „Свободі”. Що ми відчували — є теж у ній. Чого ми не доконали, чи що зруйнували, чи що думали робити — теж знайдете у ній. Може те все неповне, може тут і там недоповіджене, або не цілком справедливо переказане, але якеб воно не було — це ще найвірніший образ українського народнього життя в Америці. Бо де тільки була яка громада українських діяльних людей — є вони в „Свободі”. Де тільки щось творилося у загально-народньому значінню — воно є обговорене в „Свободі”.

З цього боку „Свобода” сповнила в американсько-українському життю таку службу, якої ніхто другий не виконав, а навіть не міг вико-

¹⁾ В. Лотоцький в статті: Початки „Свободи”; в ювілейнім числі „Свободи” з 15. вересня 1943.

нати, що навіть природне, бо ж вона була довго першою і одинокою газетою американських українців. Тому до неї треба заглядати і з неї пізнавати довгі роки давнього життя української іміграції в Америці, бо іншого джерела нема. Без неї, не можна вірно представити і тих основ, на яких те життя повстало і розбудовувалось, ні пізнати справедливо хто і які заслуги положив для нашого тут розвою, не тільки на народному полі, але й на інших.

„Свобода” як загально-народня газета ставить на першому місці — загальне добро. А тим самим не може всім догодити... Тому і приходилось їй на протязі свого існування переживати різні конфлікти, зводити різні боротьби не тільки з ворогами, що є поза українським громадянством, але з різними гуртками чи особами в самому громадянстві. Ті конфлікти бували такі важкі, що вони булиб знищили „Свободу”, якби не те, що народня маса через своїх найкращих представників свій часопис в найтяжчих крізах не опускала, а давала йому моральну і фінансову піддержку.

Ось так вдержувалась і розвивалась „Свобода”. І так дожила свого 50-літнього Ювілею. Ось і тому це може не так 50-ліття „Свободи”, як святкування 50-ліття української народньої праці в Америці. Бо ж про зорганізовану таку працю можна говорити доперва від засновання „Свободи” і Українського Народного Союзу, що повстав рік пізніше від неї²⁾

„С в о б о д а” й А м е р и к а.

До яких людей часопис в Америці не промовляв би, він усе буде бачити факти так, як вони виглядають його читачам в Америці, хочби їх було не багато. Через те мають слухність американські вчені, коли всі часописи в Америці називають американськими, безогляду на те, якоюб вони мовою не писалися.

В тому розумінню й „Свобода” є американський часопис. Вона обслуговує інтереси тих американців, для котрих українська мова є найкращим засобом духового життя, як для інших американців таким засобом є англійська, чи французька, еспанська, чи яка інша мова. Вона висвітлює життя в Америці й поза Америкою з точки погляду людей, що родилися й виростили на Україні, подібно як інші газети насвітлюють його з точки погляду людей інших культур. Ні мова, ні культурні наставлення редакторів чи читачів газети не змінюють її американськості, бо Америка не стоїть на становищі виключно якоїсь одної мови чи культури і не старається нищити всі мови чи культури на користь одної. Америка дозволяє свобідний розвій усяких культур, стараючися хіба зілляти їх в одну гармонійну цілість. У цій власне роботі чужинецька преса сповняє для Америки велику службу, інколи більшу ніж та преса, що вживає англійської мови, а газети інших мов називає чу-

²⁾ Свобода, ч. 179. 1943, ст. 1.

жинецькими. На своїй ділянці таку роботу для Америки сповняє й „Свобода”.³⁾

Н а в ч а л а н а с і о р г а н і з у в а л а .

Читаючи „Свободу”, всі ми зачали краще розуміти, як братися до оборони українського народу, та до поліпшення його долі там, а нашої тут.

„Свобода” була для усіх нас порадою. Вона давала поради нашим молодим бизнесменам, як їм треба вести бизнес, яких засад придержуватись. А покупцям українським, що не купують в українських бизнесменів, вона прикладами старалася доказати, що „привезений із краю звичай не мати довіря до „свого”, треба залишити, „бо це не по американськи”.

Помагала вона добрими порадами і українським фермерам, котрим доля судила працювати і жити на своїх чи чужих фармах. Праця на фармах в Америці, писала „Свобода”, в багатьох справах відмінна від праці краевого господаря, бо кожна околиця має свої спеціальности, до яких треба нашому чоловікови навикнути і їх навчитись. Бо можна бути фермером з діда-прадіда, а не вміти фермерувати, як треба. Отже і в цій ділянці радила вона шукати знання в науці.

Багато місця присвячувала „Свобода” українським робітникам, з чола котрих — як казав д-р Ю. Чупка на вічу майнерів у Шамокін, Па., в 1899 році — „спливали каплі чорного поту на тверді скали, що над головами робітників звисали мов неблаганий меч Дамокля”. Дораджувала їм вступати в правдиві робітничі організації, що дійсно помагали робітникам боротися за поліпшення їхньої долі та обороняли їхні та їхніх родин інтереси. Вона поміщувала багато робітничих голосів, що закликали українських робітників не продавати багачам, власникам фабрик і копалень вугля, „своїх сильних рук і сильних хребтів” за таку платню, за яку вони могли купити тоді лиш „картоплю і сіль”, а спати у брудних і холодних шапах. Голосів, що закликали українських робітників боротися чесно за здобуття такого життя, якого Линколн бажав усім. Життя, що „вартувало би більше ніж маетки, а людина, щоби була ціннішою від доляра”.

А вже найбільше неоціненої праці й труду, впродовж пів століття, вклала „Свобода”, її редактори й робітники, в потребу і поширення тої організаційної ідеї, що її собою представляє Український Народний Союз.⁴⁾

„С в о б о д а” у г а д к а х м о л о д о г о і м і г р а н т а .

Приятеля пізнати в біді, каже наша народня пословиця в подібний спосіб, як давні римляни казали: доки ти щаслив, то і приятелів маєш багато, але як настануть нужденні часи, будеш самітний.

³⁾ Тамже, ст. 3.

⁴⁾ Тамже, ст. 4, з спогаду М. Мурашка.

І таке трапилось у мойому життю, що я опинився серед „чужих”, хоч кілька літ працював серед своїх людей... Від серпня 1939 року листи від рідні, від приятелів в старім краю перестали приходити. А тутешні знакомі, здавалось, відцурались, забули за своїми клопотами про мене і нераз скука-туга наче змія огортала ціле ество...

Читав я тоді Франкове „Відцуралися люди мене”... І двічі на день заглядав до поштової скринки за листом. І двічі приходилось мені повтаряти за Шевченком на заслання: І знов мені не привезла нічого почта з України.

Та був у мене вірний приятель і тоді. Кожного дня я находив у поштовій скринці „Свободу”. Це вона лучила мене із нашим американським життям і з українським світом. З неї довідувався я, що діялось там „на ясных зорях, на тихих водах” та й тут по наших громадах. Нераз була вона для мене одинокою розрадою...

Кілька разів я бажав поділитись з кимсь радістю чи злиднями, не так моїми як нашими. Мовляв, коли поділимось нашим щастям із приятелем, то щастя наше подвоюється, а як розкажемо йому про наше горе, то воно маліє до половини, бо хтось наче взяв частину нашого тягару на себе... І тоді писав до „Свободи” допис, чи статтю...

Мушу також признатися, що хоч довго ходив я до школи, то проте я таки багато дечого навчився із „Свободи”, читаючи її не одні повні глибокого змісту статті. А читаючи з увагою можна багато навчитися із доброго часопису.

Думаю, що „Свобода”, видаючи одно число в тижні в англійській мові для родженої тут молоді, виконує працю великої ваги, бо виховує наше молоде покоління...

Багато молодих читає „Віклі” і таки дещо запам’ятає із нашої історії, довідається про славних прадідів, дізнається, що і в нас є перлини красного письменства, такі як „Чорна Рада”, „Мойсей”, і т. д. Читає молодь переклад „Чорної Ради”—Панька Куліша і може по раз перший запізнається із характерами козаків. А „Чорна Рада” є одною з найкращих повістей в українській літературі; її можна читати кілька разів і за кожним разом находимо в ній нову насолоду, теж і сам вибір повісти до перекладу був дуже влучний.

З перекладів Шевченка, Франка і інших велитнів нашого народного духа молоді американці, що в їх жилах пливе українська кров — пізнають, що і український нарід мав славних великих людей. А на уривках з Історії України — таж молодь вчиться про славне минуле українського народу, пізнає, наприклад, що Україна була властиво першою демократією в Європі, що українці не переставали боротись за свободу. І, хоч не-хоч, у неї, в тої молоді, будиться пошана до народу, що з нього вийшли її батьки, а та пошана є початком любови. Отже добре зерно кидає сівач — „Свобода” — і багато з тих зерен кільчиться, прозябає і приновить плід.⁵⁾

⁵⁾ Тамже, ст. 5, з спогаду Олекси Бойкова.

Робітник про Золотий Ювілей „Свободи”.

Пів століття Ти ширила просвіту між нашим народом. І дбала про поліпшення долі робучого люду. Ломила Ти не одну тяжку скалу, промощуючи нам шлях до кращої будуччини. Пів століття Ти була нашим провідником: робітникови, фермерови, бизнесменови.

Пів століття Ти боролась з усіма нашими ворогами. Пів століття усувала колоди, що їх клали Тобі свої й чужі, прямуючи до правди і поступу без ляку і зневіри.

Пів століття Тебе валили, щоб і сліду з Тебе не остало. А не стало сліду з тих, що Тебе колись валили, як і не стане сліду з тих, що Тебе тепер пробують валити.

Ти не кривила душею, хоч так много було й є таких, що хотілиб Тебе викривити. Ти боронила і борониш правду і вказуєш на добрий і простий шлях, якщо тільки хто хоче ту правду пізнати і той шлях добачити.

Служилась не кому іншому, а тільки нам, і служиш далі нам, нашим дітям і внукам. Лавровий вінець Тобі від нас за Твій труд.

Тим, що в „Свободі” працювали, а їх уже нема між нами, хай їм буде земля легкою як перо і тепла згадка від нас. А тим, що тепер працюють, щастя їм Боже, щоб щасливо далі йшли тим самим шляхом. Знов тим, що по них прийдуть, щире побажання, щоб ішли слідами своїх попередників.

Десятки тисяч рук беруть Тебе кожного дня, шукаючи в Тобі поживи, а Ти це відчуваєш і кормиш їх здоровим кормом. Пів століття вдібирає Тебе українська жінка, ждучи рано на порозі своєї хати, як листар має переходити. А як робітник вертає вечером з тяжкої праці, то чи зараз не витається з Тобою?

Вміуючи історичні оповідання чи статті з гадками за наше минуле Ти навчила нас пізнати самих себе, своє минуле, і піднесла нас духово.

Ти вносиш в хату, в родину, щастя, бо повчаєш, як треба чесно жити і як виховувати нам дітей, щоб з них люди були.

І в кожний час, коли наступають чорні хмари на український нарід в старім краю, Ти не вагаєшся брати той нарід в оборону і постояти за його слушні права. Болієш його муками і шукаєш кожного часу способу, як йому допомгти дістатись на волю.

Як 28-літній Твій читач витаю Тебе з Золотим Ювілеєм від себе і всіх тих, що так, як я відчувають та ідуть таким самим шляхом, на який Ти вказуєш, з вірою, що Твоя правда переможе та що на тій вільній землі доживемо ще тої хвилини, коли сонце волі й свободи засяє також і над українською землею.⁶⁾

⁶⁾ Тамже, ст. 2. написав: Теодор Малик.

Привіт від українського композитора.

Зустрінув я її доперва в Новім Світі. Заговорила до мене рідною мовою і запросила до себе в гості.

„Розкажу тобі” — казала мені — „про те усе, що записалося у моїй пам'яті впродовж мого життя, а може мій досвід придасться і тобі, новикови по цім боці океану. Зачну із того, що зачну запізнавати тебе із нашими земляками, з нашими організаціями і з нашим тутешнім життям, а що буде далі, побачимо”.

І почав я слухати її — рік за роком. І не стямився, що то вже двадцять літ минає нам у нашій дружбі. Читаю її щоднини, а щоби краще її пізнати й зрозуміти, зачав поволі вглиблюватись в її минуле. І так перейшов всі її річники. У найдавніших річниках уже папір при читанню ломався. Та як багато цікавих речей я там начитався! Як близькими стали мені усі ті, що при мозольній праці все мріяли про кращу долю покинутої ними рідної землі, а свою тяжку працю осолоджували собі своєю незабутою піснею.

Вона, та наша пісня, була їм чистою жерельною водою в час спраги і втоми. Вона, та рідна пісня, золотими ключами отвирала їм серце і очі та відкривала чар тієї землі, з якої вони вийшли...

По нитці пісні я йшов далі й стрінув тих, яких наші чорнороби наняли собі, щом їм праця лекшою здавалася при їхньому співі, та щоб їхні діти не виростили без знання української мови і пісні. Ці „співці-барди”, ось ті Сіменовичі, Андрейки, Гели і багато інших, довгими літами берегли повіреного як найбільшого й найдорожчого скарбу, ширючи замилювання до нашої пісні й пошану до нашої історії і обряду, до наших героїв від давних часів аж до Українського Січового Стрілецтва, а при тому з повною льюальністю супроти прибраної країни — Америки і з повною любов'ю до неї.

А що і де коли вони робили, те „Свобода” собі занотовувала і подавала до відома своїм читачам, широ й тепло, заохочуючи до дальшої праці.

У „Свободі” побачив я образ стремління наших громад до організованого життя, від самих початків іміграції. „Свобода”, що є часописом Українського Народного Союзу, стала речником усіх нас та відзеркалювала думки подавляючої більшості американських українців. І так є і в сучасну пору.

Будучи зацікавленим в музичному ділі, я вичитував в „Свободі” з особливим зацікавленням про працю в хоральних та оркестральних гуртках, про їх виступи і оцінку виконання. Ставши до праці у цій ділянці, опирався я все на „Свободу”, бо сам побачив і переконався, яку велику піддержку давала вона нам при організації наших хорів, як тішилася їх працею і розвитком; як захоплено витала наших артистів і як раділа їхніми успіхами. А при тому все стояла на такому становищі, що хотіла бачити наших артистів добрими громадянами, яким на думці

не тільки їх особистий успіх, але і підтримка наших культурних, гуманітарних чи політичних акцій.

За двадцять літ був час пізнати мені вартість „Свободи” як тої, що служить ідеї волі і справедливості. Тому в п'ятьдесятьлітні роковини її появи радію, що маємо вірного і щирого виразника волі і чину нашої української громади в Америці.

І Українському Народному Союзови, з рамени якого „Свобода” виходить, теж належить за це подяка.⁷⁾

Три зустрічі з „Свободою”.

„З військом за волю боролись ми:
Рівність, братство і воля усім.
Наші були ідеали.
Теплою кров'ю на стягу своїм
Ми їх з борні написали...”

Олесь.

Осінь 1905 року.

Так оспівав великий український поет першу революцію, отсей зрив народнього гніву, що був скоро здушений, залишаючи переповнені тюрми. Переповненою була і Александрівська в'язниця „для політичних” під Іркутськом на Сибірі. Більшість її в'язнів були „хахли”. І не диво, цеж українці робили вбільшості першу революцію, (а теж і другу!). А раз були „хахли”, то за короткий час в'язниця мала вже добрий хор. А співали майже виключно українські пісні. З російських оскільки пригадує собі, співали тільки „Дубінушку” та Некрасівського „мужіка”. Між співаками великим успіхом користувався один інженір, чистий тип Релінського Запорожця. Від його могутнього баса дріжали вікна, особливо, як затягнув „Гетьмани”, чи „Ой Дніпре”, або „Дубінушку”.

Політичні в'язні редагували рукописний журнал, що мав теж „гумористично-сатиричний відділ”, а та частина була писана чистою українською мовою. В'язням було дозволено користуватись в'язничною бібліотекою та читати в ній „Іркутські Відомости”. Та тому, що в'язнична варта ставилась до політичних в'язнів не тільки прихильно, але навіть з скритим респектом, ми діставали з „волі” нелегальні „ліберальні” газети та журнали. Ті газети перепачковувано по одному примірникови, а тому вони читали голосно для цілого бараку. Одного дня прийшла пачка таких часописів з Харбіна, з Манджурії. Між тими часописами завважено якусь, досі нікому невідому газету з Америки під назвою „Свобода”. Усіх вона дуже зацікавила, особливо „хахлів”. Та біда, що були труднощі з читанням її наголос. Але скоро знайшовся один залізнодорожний урядовець, що вже бачив ту газету давніше і мав нагоду навикнути, як її треба читати. „Хахли” дуже тоді згорділи, що от мають свій часопис у далекій Америці...

⁷⁾ Там же, ст. 7, написав Михайло Гайворонський.

Літо 196 року.

Було це над Сулою в Полтавщині. Саме тоді „Україна глухо волнувалась”, як це співав колись у своїй „Полтаві” російський поет Пушкін. Революція з 1905 року розбурхала селянські маси. Мені приходилось тоді не раз читати селянам український часопис „Раду”, що виходив у Києві. Це було легко. Та якось прийшов знайомий студент, син місцевого лікаря, і разом з „Радою” приніс один примірник — американської „Свободи”. Ось такі студенти як мій знайомий належали тоді до різних революційних гуртків, а ті знову діставали різну нелегальну пресу, яку розвозили. Так і дісталась до нас і американська „Свобода”. Не так то легко було мені навикнути читати „Свободу”, та ще й наголос, бо до багатьох виразів я не звик. Але трудніше було вияснити селянам, як це сталося, що в Америці виходить український часопис, бо про те я знав дуже мало. Та головне тут те, що цей часопис викликавав надзвичайний подив уже своєю появою.

Осінь 1906 року.

Прийшов у Росії Столипін, а з ним і кінець „свободам першої революції”. Цей студент, а тепер пишучий ці рядки, що довозив селянам „Раду” зівстав арештований. Казали, що зівстав розстріляний, а навіть були такі, що казали, що чули, як стріляли. В деяких околицях над Сулою селяни піднімали бунти, побивали поліцію, а за те діставали донських козаків на постій, а я опинився аж — в Туркестані.

Живучи в Ташкенті дістаю одного дня від сестри Олеся пару примірників щойно вийшовших поезій Олеся п. н. „З журбою радість обнялась”. Захоплений тими віршами, сідаю на коня і везу їх до свого приятеля агронома Польового. Коли пройшов перший захват, викликаний читанням віршів Олеся, бачу, що бере з полиці якийсь часопис і каже, що він теж має чим похвалитись. І показує мені — американську „Свободу”, що її одержував нелегальним способом з Одеси.

Ось так виглядала моя третя зустріч з „Свободою”. Але аж двадцять літ пізніше став я уже щоденним її читачем. І є вона для мене носієм української культури, українським трибуном, достойним репрезентантом американсько-українського громадянства у всіх його поривах і змаганнях.⁸⁾

Привіт з Канади.

„Свобода” тим для канадійських українців цікава, що вона обслуговувала у перших роках наших переселенців до Канади... Коли куди до Канади прийшло число американської „Свободи”, то наші люди читали його просто наперобій. А як таке число „Свободи” перейшло через кількадесять мозольних рук, то просто з нього самі залишки лишали-

⁸⁾ Тамже, сто. 8, написав Микола Данильченко.

ся... Але й таку зношену „Свободу” далі передавали до свіжих рук... Ще недавно я бачив уважно збережений примірник отакої зношеної руками „Свободи” десь так з року 1893-го чи 1894-го в одного нашого фермера-ветерана близько містечка Давфін у Манітобі.

А що перший український канадійський часопис, „Канадійський Фармер”, почав виходити в Канаді аж в 1903-тім році, то до того часу, через 10 літ, американська „Свобода” була в дійсності й українським часописом для українських переселенців у Канаді. Канадійські українці містили в „Свободі” й свої дописи, віршові спроби, тощо. Ба, що більше — американська „Свобода” була дуже популярною в Канаді ще й понад десять наступних літ. Уже в часі першої світової війни, у роках 1914 і 1915-тім, і я був уже майже постійним читачем „Свободи”. Учитель наш у публичній школі в Гарленд, Манітоба, на імя Дмитро Кушнірук, передплачував багато українських часописів, між ними теж і „Свободу”. А що він дбав пильно, щоб ми, його учні та учениці, знали добре й українську мову, та щоб були добре познайомлені з українськими справами, то визичив нам українські книжки до читання та майже що дня приносив цілий оберемок українських та англійських часописів. Між тими часописами, памятаю добре, чільне місце занимала „Свобода”. Приходила десь що два дні. І ми, учні публичної школи, читали ці часописи. Читали залюбки й „Свободу”. Я ще й досі бачу ясно в памяті деякі картини з того часу, що були в „Свободі”.

Що я люблю в „Свободі”, то це є те, що її редактори та запрошені співробітники дійсно зацікавлені в ході українських світових та американських і канадійських подій і на підставі такого знання пишуть дуже цікаві та доцільні статті, витворюють нові погляди на хід подій, тощо. Я люблю те, що завжди мають на думці добро загальне, що дбають щиро про американську землю, а разом завжди мають тепле серце і для поневоленої України. Додаткове число „Свободи”, що видаване англійською мовою, завжди має багато добірного матеріялу про культурне надбання українців.

В перших часах нашої імїграції до Північної Америки, гідно сповняла „Свобода” свою ролю піонірки-просвітительки, а тепер удостоїлася провідного місця між ветеранами-часописами. І будьмо певні, що доживе „Свобода” ще й того часу, що повитає український нарід, якого право на самостійне життя так гідно обороняє, з перемогою України як незалежної держави в колі поступових та демократичних держав світу.⁹⁾

З спогаду піоніра про „Свободу”.

Мені попадала в руки „Свобода”, коли я ще був у старім краю. Привозили її повертаючі з Америки емігранти, а часами дехто присилав поштою до села. Я захоплювався американською „Свободою” більше, як Свободою, що виходила у Львові, а яку я передплачував. Мої

⁹⁾ Тамже, ст. 2, з привіту О. Іваха.

родичі і сусіди любили слухати новинки і оповідання про життя наших людей в Америці, що я їх читав їм з американської „Свободи”.

Я приїхав до Америки 4-го травня 1899 р. маючи тоді 22 роки. Перший „руський” часопис, що попав мені тоді в руки, був Американський Рускій Вестнік. Вестнік друкувався тоді кирилицею (тепер друкується латинкою). Читаючи той Вестнік, писаний незрозумілою тарабанщиною, мав я вражіння, що читаю Псалтир при помершій. Цей часопис був цілком незрозумілим для наших імігрантів. А „Свободу” я знайшов у мого краяна Трофима Драбика, котрого я навчив читати в старім краю і це було для мене великою сатисфакцією. За пару тижнів я поїхав до Нортгемптон, Пенсилвенія, де дістав роботу в цементовім млині, а як дістав першу „пейду”, то зараз записав собі „Свободу”, що виходила тоді в Мавнт Кармел, Па., а яку редагував о. Стефан Макар. Від тоді читаю „Свободу” постійно 44 роки. І є вона для мене і тепер така інтересна, якою була тоді, коли я приїхав з Галичини.

Як довголітній читач „Свободи”, мушу признати по щирости, що „Свобода” служила і служить вірно американській землі й завзято боронила й боронить український нарід та його право на свободне й самостійне життя. Вона поборювала царславне москвофільство, вона бореться і тепер з новомодним комуністичним русофільством. Идеологія „Свободи” від початку до тепер іде по витиченій дорозі вірности американським ідеалам і допомоги українському народови визволитись з неволи й збудувати свою власну державу.¹⁰⁾

В і д н а й с т а р ш о г о ч и т а ч а „ С в о б о д и ”.

Я вже застарий, щоби брати за перо й описати ту радість, яку я відчув, як прийшло до мене перше число „Свободи”, прислане о. Грушкою. Але таку саму радість відчуваю, що дожив того року, що є 50-літньою річницею „Свободи”. Витаю Вас усіх з тим великим святом і щиро бажаю, щоби Ви далі твердо стояли при своїм, як досі стояли.¹¹⁾

¹⁰⁾ Тамже, ст. 2, з спогадів Василя Гришка.

¹¹⁾ Тамже, ст. 1. Привіт від Олексія Шаршона, що номер у 1944 році.

50-ЛІТТЯ У. Н. СОЮЗУ В КАРНЕГІ ГОЛ

ЗОЛОТИЙ ЮВІЛЕЙ першої, найстаршої й найбільшої народньої установи в Америці — Українського Народного Союзу — мусів, цілком природно, викликати серед усього свідомого американсько-українського громадянства загальну радість. Цеж ніщо інше, а золотий ювілей народньої праці й народнього поступу! Ювілей поту, труду, жертви та посвяти; і то в першу чергу — людей звичайних, робітництва, і малої гостки інтелігенції. Тому і не диво, що майже кожна більша місцевість старалася усе те звеличати в спосіб найкращий, хоч труднощі були великі, бож це воєнні часи і обставини.

В окрузі Великого Нью Йорку, де знаходиться осідок У. Н. Союзу і „Свободи”, доложено особливих старань, щоб саме там ось таке свято випало якнайкраще й найвеличавіше. На зборах представників Відділів У. Н. Союзу Метрополитальної Округи рішено відбуту Ювілейне Свято в Карнегі Гол, найбільшій концертній галі в Нью Йорку, а переведення свята поручено Ювілейному Комітетови, якого головою був Дмитро Галичин, а секретарем Степан Шумейко.

„Вступайте до Союзу, а через Союз „дайте пізнатись світові, що ви живі, та що тут в Америці українське народне життя бе живою струєю”, писала „Свобода” 1. березня 1894 р., подаючи звіт про основання У. Н. Союзу, а маючи ці слова на думці, влаштовано 50 років пізніше Свято-Концерт в 50-ліття У. Н. Союзу, в неділю, 5. березня 1944 року в Нью Йорку, в славній Карнегі Гол... Відбулося це свято в такий торжественно-культурний спосіб, що остане назавжди імпазантною, українською маніфестацією поступу і культури американських українців” — читаємо в „Свободі” з 7. березня 1944, в перших словах звідомлення про це Свято.

А далі іде опис церковних торжеств. А ще далі опис виконання програми концерту, в якому взяли участь такі визначні мистецькі сили, як славна світова піяністка, Любка Колесса, та славний оперовий співак Михайло Голинський. Триумфувала там і українська пісня у знаменитім хорівім виконанню, під проводом проф. Юрія Кириченка.

Ось те маніфестаційно-репрезентативне свято стягнуло тисячі публіки, так, що не стало для усіх місця.

З промовців згадаємо головного секретаря У. Н. Союзу, Дмитра Галичина, редактора „Юкрейніен Віклі”, Степана Шумейка, а зокрема проф. Кларенса Манінга, а в перекладі на українську мову подамо дещо з промов таких двох запрошених гостей: Вільяма Генрі Чемберліна, письменника і журналіста, довголітнього кореспондента в Советах бостонського щоденника „Крицен Сайенс Монітор”; як і Антона Глинки, посла до канадійського парламенту з округи Вегревил, Алберта, який є з українського роду.

З промови В. Г. Чемберліна.*)

Ствердивши, що „по обидвох боках Атлантику українці є народом, що любить свободу, і вже з цієї причини можна їх зарахувати до найліпших громадян Америки, себто краю, що за словами Линколна зродився з свободи і визнає засаду, що всі люди є свободні”, підніс Чемберлін таке:

Б о р о т ь б а з а с в о б о д у ц е т е м а у к р а ї н с ь к о ї
і с т о р і ї.

Боротьба за свободу є провідною думкою в романтичній, часто трагічній історії України. Ви відчуваєте її в оцих диких порогах великої української ріки Дніпра; вона горить у віршах національного пророка Тараса Шевченка; вона вплетена в зразки української народної поезії й народніх оповідань.

Говорячи про козаків, треба ствердити, що це вони творили охоронні станиці для оборони Польщі й Москви проти турків і татарів... Одна героїчна доба в історії України припадає на половину 17. століття, коли то Богдан Хмельницький вивів козаків та українських селян на війну за національне та суспільне визволення зпід польських панів. Память про подвиги Богдана зберігається в деяких народніх піснях, які ви чули сьогоднішнього вечора, а також і в багатьох творах української національної літератури.

З прикрістю треба ствердити, що небагато американців знає, хто це був Хмельницький. Я познайомився з ним ще хлопцем, коли то я читав історичні повісті польського письменника Сенкевича. Очевидно, що Сенкевич описує Хмельницького не так прихильно, як українські письменники, але всетаки з цього ворожого опису можна відчутти його велику особистість, його силу й енергію. Я відчував тесаме вражіння, коли відвідав перший раз Київ і глядів на вдуховлену статую Хмельницького на коні.

*) “The Ukrainian Struggle for Freedom,” by William Henry Chamberlin, Ukrainian Weekly, April 15, 1944.

К о л и б Х м е л ь н и ц ь к и й б у в п р о ж и в д о в ш е . . .

Колиб Хмельницький був прожив довше, або якби його наслідники були відзначалися такою самою силою особистою й дипломатичною, Україна булаб добула собі місце між незалежними державами Східної Європи. Бож вона більша і простором і населенням ніж яканебудь країна на Балкані. Одначе ідея незалежності України не мала здійснитися. Її розмах загородили сусіди, як Москва, Польща й Туреччина, а також внутрішні непорозуміння між українським народом.

Ш е в ч е н к о — к о б з а р У к р а ї н и .

По упадку незалежності України, українці, як зрештою й багато інших народів Східної Європи втримувалися при життю своєю культурою, своєю мовою, своєю піснею, своєю літературою. Найбільшим іменем в українській літературі є Шевченко. Уроджений в кріпацтві, він відтворив історичну минувшину свого народу в епічній поезії і в описах страждань селян-кріпаків своїми ніжними і зворушливими ліричними віршами. Власне життя Шевченка було тверде й гірке... Характеристичне це, що він добув приязнь і подив серед деяких ліберально настроєних російських інтелігентів того часу, саме тоді, як терпів brutальне переслідування з рук деспотичного уряду царя Миколи I.

Перша світова війна вітворила нові вигляди для волі України. Після упадку царату створено Раду в Києві і вона почала перебирати обовязки парламенту. Одначе Україна в 20. століттю зазнала такої самої долі, як і в 17. Її стиснули з усіх боків большевики, російська біла армія й поляки. Дехто з вас, що тут приявні, брав участь у цій нерівній боротьбі за свободу України і тому знає ліпше ніж я, які велитенські труднощі Україна мусіла перебороти. Одною з найбільших перешкод це була страшенна епідемія тифу. В тому часі Україну бльоковано і відрізано від світу. Повстав терор, а вчасі терору ще чути було, як і тепер, вічну тугу України за свободою... Українці завзятіше боролися проти большевицького поневолення ніж москалі.

Р і ж н и ц я м і ж М о с к о в щ и н о ю й У к р а ї н о ю .

Упродовж мого 12-літнього побуту в Советах, від 1922 до 1934, я кілька разів виїздив на Україну. Нема якоїсь означеної границі, ні великої ріки, ні гірського пасма між Україною й Росією. Одначе я все відчував ріжницю, коли я переїхав неназначену границю України. Селянське життя здавалося багатше з отими вибіленими хатками, народніми піснями і оповіданнями. Я відчув величність великої історичної минувшини в Києві з його величавого положення високо над берегами Дніпра і з його церков та монастирів... Я все чувся близьким до українського серця, коли я перебував на селі. По містах населення мішане, але по селах, особливо на рівнині коло Дніпра, це українці по національності

й мові. Памятаю спомини з одного села, де я заприятнив з учителем. Коли він довідався, що моя жінка з України а я чужинець і ми не є комуністи, він зараз став говорити свобідніше. Оповідав, як то селяни вели підіздову боротьбу проти червоних і проти білих росіян. „Комуністи називали нас „бандитами” — говорив учитель — „але я думаю, що ми були такими, як Гарібальді”. Саме такі люди, як оцей учитель утримували при життю вогонь української національної ідеї навіть серед найтрудніших відносин під терором і шпигунством.

П о л і т и ч н и й г о л о д н а с а д ж е н и й ч е р в о н и м и .

Треба признати советському режимові, що він залишив насильні способи русифікації, але за політичні й економічні шнурки Москва далі потягала. Вищі урядовці України були українського роду. Одначе вони не були відповідальні перед українським народом як це повинно бути згідно з демократичними засадами, а перед малою горсткою високопоставлених провідних людей з Комуністичної Партії в Москві.

Я завважав, яке значіння має для життя мільонів українських селян брак правдивої демократичної системи, коли я подорожував в околицях Полтави й Білої Церкви в 1933 р. Велика кількість народу в цих звичайно багатих околицях погинула з голоду, який в основі був придуманий людьми для політичних цілей, іменно на це, щоби приневолити селян залишити опір проти колективізації. Страхіттям було перейти від одної селянської хати до другої й побачити, що вони опущені, зарослі хабазям, а довідатися від оставших при життю, як великі жертви забрала голодова смерть.

Зворушлива є історія звязана з смертю старого українського комуніста Скрипника. Він був старим учнем Леніна; він боровся проти українського національного руху, а за советську Україну. Колиж одначе побачив терпіння свого народу в тому часі страждань і голоду, не міг уже довше витримати і покінчив життя вистрілом з револьверу.

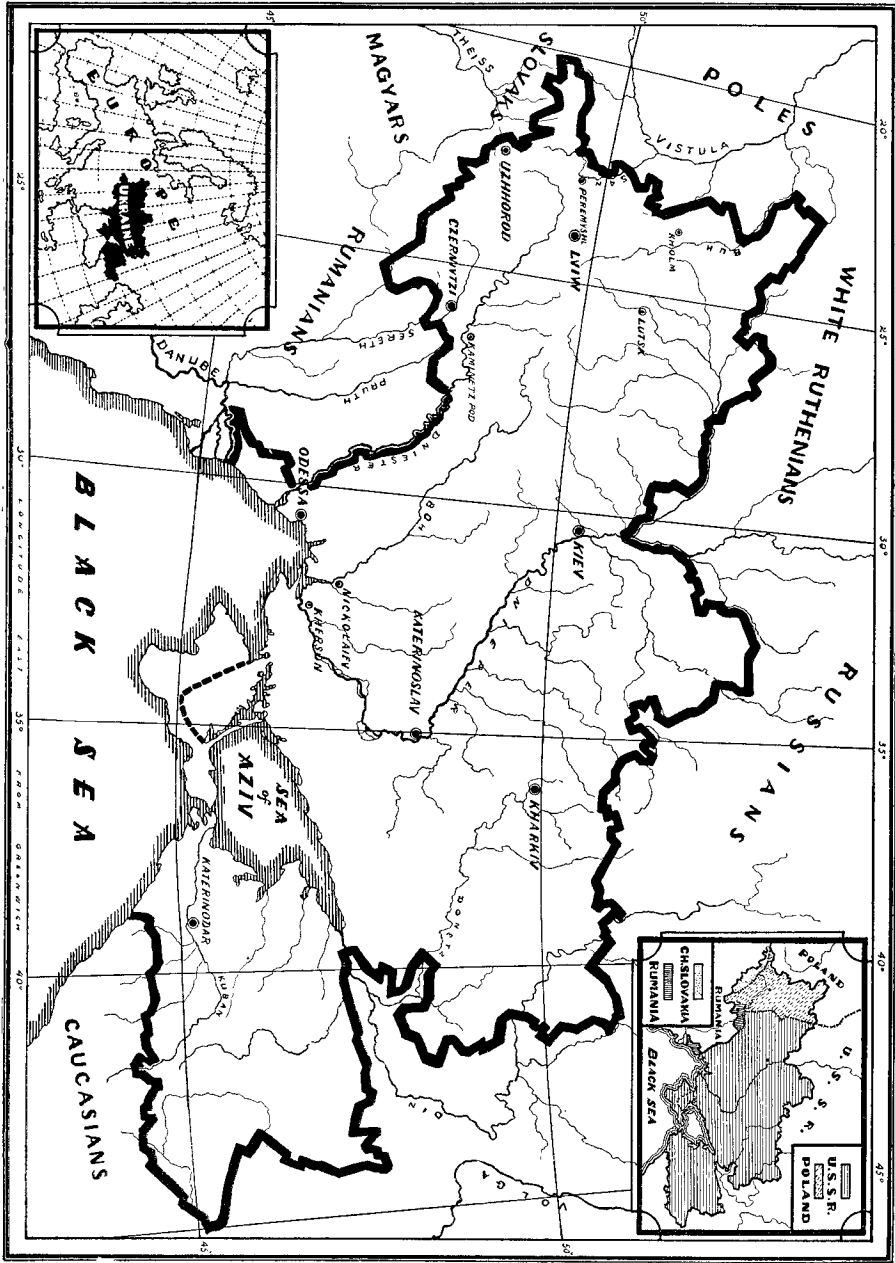
В Україні під Польщею положення було троха інакше. Там не було такої страшної катастрофи як голод в 1932-1933. Не-комуністичні українські націонали не були так винищовані політично, як під советським режимом. Одначе польська адміністрація була тверда й брутальна. Там робили різницю між польською та українською культурою і мовою, та нищено націоналістичний рух з років 1930-их брутальними польськими методами.

Поляки не навчилися із своєї історії, що вони булиб придбали для своєї держави підстави тривкості, коли би були дали українській та білоруській більшості форму сфедералізованого самоуправного уряду.

У к р а ї н с ь к а і д е я , ц е і д е я В і л ь н о ї У к р а ї н и .

Тепер іде мова про польсько-советську границю. Я вірю, що якби запитати українців по обидвох боках кордону, чи вони волять дикта-

ETHNOGRAPHIC MAP OF UKRAINE

LOWER INSERT: UKRAINIAN TERRITORY IN EUROPE

UPPER INSERT: DISMEMBERMENT OF UKRAINE AFTER THE WORLD WAR

туру Сталіна з його необмеженою силою, чи недавну польську систему політичної поліції, вони відповілиб: „Ні це, ні те”.

Ідеалом українського народу, який страшно витерпів і завзято боровся за свою батьківщину в теперішній війні, є вільна Україна, злучена на добровільній підставі з російським та польським народом, але без свавільного панування Москви, чи то Варшави.

Війна принесла Україні знищення, яке не дасться описати. Але український нарід з його непереможною волею до життя переживе ці страхіття, як пережив багато інших у своїй трагічній історії. Український нарід повстане знову і вкладе свою пайку до політичної організації, економії і культури Східної Європи, всеодно чи самостійно, чи в вільній федерації народів.

„Хай живе вільна Україна!”

З промови посла А. Глинки.*)

Упродовж минулих 50 літ осягнув Український Народний Союз замітний успіх. Є це безперечно найбільша українська установа на цьому континенті, а це само є вже великим осягом. Та про це я не буду говорити, а на тему: „Яка є ціна свободи?”. А це тому, що народи світу є під цю пору заінтересовані трьома важними справами, а саме: Свободою, економічною безпекою і справедливим та тривким миром. Та без свободи нема ніякої економічної безпеки ані тривалого миру.

Це не припадок, що за пам'яті одної генерації світ попав у два найбільші катаклізми, які записала історія. При кінці першої війни державні мужі того часу не забезпечили світу перед злобою і перед повторенням нещастя. Президент Вилсон намагався вставити в свої Чотирнацять Точок візію суверенності для всіх народів і держав, але це йому не вдалося. По двацяти роках світ знову попав у ще більший демонічний конфлікт. Квіт молоді паде знову жертвою для цієї самої цілі й справи. А коли кожен демократично настроєний громадянин не доложить своїх найвищих старань, щоб після переможного покінчення теперішньої війни для нас забезпечити свободу, економічну безпеку і тривалий мир, усім, ми знову можемо впродовж нашого життя знайтися в положенню, що не будемо всилі запобігти третій пожежі ще більшій ніж теперішня.

Канадійці українського роду, а я певний, що й американці українського походження, вважають своїм обов'язком сповнити громадянські повинности відповідно до своєї краєвої приналежності як вчасі миру так і в війні згідно зо своїми найліпшими силами.

Наш довг супроти України.

Одначе всі ми відчуваємо, що маємо сплатити довг вдячності супроти наших земляків у Старому Краю. Ми пробували сплачувати цей

*) “What Price Freedom?”, by Anthony Hlynka, Ukrainian Weekly, March 11, 1944.

довг у такий спосіб, що пояснювали нашим співгромадянам історію й змагання українського народу в Європі — а українці це нарід, який положив мільйони свого життя у найвищу жертву як за попередньої так і в теперішній війні. Український нарід все в геройський спосіб боровся за свободу, а цієї свободи йому відмовляли. Коли ми будемо свідомі цього, то прийдемо до висновку, що ми винні нашим землякам принаймні прихильне розуміння. Цю симпатію обов'язані ми виявляти їм доти, доки вони не стануть вільною й самоуправною державою між іншими народами світу. Таке становище обов'язані ми займати супроти них не лише тому, що ми кровю з ними споріднені, але теж тому, що ми повинні зайнятися долею якогонебудь 50-мільйонного народу, позбавленого свободи й поневоленого внаслідок наїзду й тиранії.

Однак це лише гуманітарне наставлення.

Українці мають право до свободи.

Бажання свободи є вроджене в кожній людині. Бажання до волі коріниться в найглибшому почуванні й відчутті людства. Воно виходить з бажання людей, які попали в чуже ярмо, щоб звільнитися з чужого панування й управляти самими собою. Всі народи змагають до волі на те, щоб могли сповнити свою місію і від себе причинитися до поступу світової культури й цивілізації. І це єдиний спосіб, який вони можуть сповнити свою ціль, для якої примістив їх на світі Великий Творець.

Це незаперечний факт, що свободу можна забезпечити лише ціною крові. Українці переплатили оцю ціну багато раз, однак, нажаль, вони далі придавлені й поневолені. Отже яка є ціна свободи для українського народу?

На нещастя не було це політикою держав признавати права поневоленим народам, хіба як це було безпосередно чи посередно в інтересі якоїсь держави. А це якраз є одною з причин, чому світ не мав тривалого миру! Якже тепер мається ця справа, як глядіти в будуче? Чи й даліше будуть признавати добро за добро, а лихо за лихо, безогляду на те, де воно станеться? Бож, остаточно, мусить прийнятися якийсь моральний кодекс, який можна буде приноровити однаково до всіх! А коли такого кодексу не буде, то насилля, агресія і лакізмство даліше будуть правити світом.

Останніми часами чували ми багато про „визволення”, „федерації” і багато інших милозвучних заяв, які все появляються під фальшивими чужими назвами. На мою думку, ні один нарід не був визволений самою зміною панівного володаря, коли підданий нарід остався даліше в неволі.

Отже що нам з „федерації”?

Ще раз треба ствердити, що не може бути правдивого здруження між окремими народами, як народи, що підписують угоду, не можуть

творити союзу як вільні одиниці з рівними правами. Як не може бути приязни між паном і невільником, так не може бути й федерації між пануючою державою і підданим народом. Ясно, що балачка про федерацію є ніщо інше, а тільки блахман.

Три пропозиції для забезпечення миру.

Я вийшов із założення, що одною із цілей народів світу є тривалий мир. Сдна з таких пропозицій є світова поліційна сила... Друга, це політична сила потуг, яку теж називають „сферою впливів”... Третьою, діаметрально противною першій, є засада суверенности й самоврядування. Ця третя пропозиція має найсильнішу підтримку від народів, яким заподіяно кривду, а також і від одиниць, що мають розуміння будучности і дар передбачування. На підставі оцієї засади, кожна нація матиме право кувати свою власну долю. Одним з найбільших прихильників такої системи є бувший президент Злучених Держав Герберт Гувер, а я від себе можу сказати, що майже кожна мала нація, якої свобода є загрожена політикою великих потуг, є схильна прийняти цю пропозицію як підставу післявоєнного миру. Колиб прийняти цю пропозицію, тоді будова цілого світу спиралась би на християнських основах суверенности народів і свободи одиниць, а це якраз є протилежне до всіх форм тоталітарної філософії.

В моім поняттю сьогодні є дві великі світові держави у світі, які заявляються за признання суверенних народів і признання суверенности народам, які щойно підносять свої претенсії до суверенности. Цими державами є ці, до яких ми належимо. Першою є Бритійська Спілка Народів, в котрій спільником є моя дорога Канада; а другою є наш добрий сусід, ваша славна демократія — Злучені Держави Америки. При їх допомозі можна надіятися, що аспірації українського народу будуть здійснені. Коби лише наші спільні ідеали свободи, економічної безпеки й тривалого миру були швидко здійснені.

Ще хочу побажати вам, щоб замість моєї скромної особи ви могли при найближчій історичній нагоді витати між собою як спеціального гостя — преміера Вільної, Соборної і Самостійної Української Республіки!

ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗА

В АМЕРИЦІ

Міщаний Хор

СЛОВА
С. МУСІЙЧУКА

МУЗИКА
М. О. ГАЙВОРОНСЬКОГО

Marziale

f *p*

Soprani
Piano Introduction

Ли - куй, Вкра-і - но, сто - ро-но ко - ха - на, при -

Alti
Ли - куй, Вкра-і - но, сто - ро-но ко - ха - на, при -

Tenori
Ли - куй, Вкра-і - но, сто - ро-но ко - ха - на, при -

Bassi
Ли - куй, Вкра-і - но, сто - ро-но ко - ха - на, при -

віт — То-бі зза мо-ря шле-мо свій, Ли-куй, за мор-ська віт-чи-но при-бра-на,

віт — То-бі зза мо-ря шле-мо свій, Ли-куй, за мор-ська віт-чи-но при-бра-на,

віт То-бі зза мо-ря шле-мо свій, Ли-куй, за мор-ська віт-чи-но при-бра-на,

віт То-бі зза мо-ря шле-мо свій, Ли-куй, за мор-ська віт-чи-но при-бра-на,

що нас при-ня - ла за сво - іх ді - тей. — Ми під зо-ря - ним

що нас при-ня - ла за сво - іх ді - тей. — Ми під зо-ря - ним

що нас при-ня - ла за сво - іх ді - тей. — Ми під зо -

що нас при-ня - ла за сво - іх ді - тей. — Ми під зо-ря - ним

що нас при-ня ла за сво-іх ді-тей — Ми під зо-ря - ним

ста-ли тут пра-по - ром і об-єд-на - лись всі як о - дін муж,

crescendo
під Ва-шінг-то - на зєд-на-ні пра-по - ром в наш У-кра-їн - ський

ff Maestoso
На-род-ний Со-юз, — в наш У-кра-їн - ський На-род-ний Со-юз. —

ГІМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗА

В АМЕРИЦІ

Однородний Хор і П'яно

СЛОВА
С. МУСІЙЧУКА

Музика
М. О. ГАЙВОРОНСЬКОГО

Marziale

f

Ли-куй, Вкра-і - но,

Piano

f

сто - ро - но во - ха - на, при віт То - бі з за

p

f

мо - ря шле-мо свій, ли - куй, за - мор - ська віт - чи-но при-бра - на, —

ета - ли тут пра - по - ром і об - єд - на - лись всі як о - дин муж, —
 ета - ли тут пра - по - ром і об - єд - на - лись всі як о - дин муж, —
 ря - - ним ета - ли пра - по - ром —
 ета - ли тут пра - по - ром і об - єд - на - лись всі як о - дин муж, —

crescendo під Ва - шінг - то - на зєд - на - ні пра - по - ром в наш У - кра - їн - ський *f*
crescendo під Ва - шінг - то - на зєд - на - ні пра - по - ром в наш У - кра - їн - ський *f*
crescendo під Ва - шінг - то - на зєд - на - ні пра - по - ром в наш У - кра - їн - ський *f*
crescendo зєд - на - ні пра - по - ром в наш У - кра - їн - ський *f*

ff Maestoso На - род - ний Со - юз, в наш У - кра - їн - ський На - род - ний Со - юз, —
ff На - род - ний Со - юз, в наш У - кра - їн - ський На - род - ний Со - юз, —
ff На - род - ний Со - юз, в наш У - кра - їн - ський На - род - ний Со - юз, —
ff На - род - ний Со - юз, в наш У - кра - їн - ський На - род - ний Со - юз, —

ПОКАЖЧИК ЗМІСТУ

(Арабське число показує сторону. Н по числі значить: і наступна сторона. НН значить: і наступні сторони. Ст. — Стаття. П. — Поезія. Порт. — Портрет.)

- Авраменко, Василь, 8, 217, 237.
 адвокати, 92.
 айриші, 49, 242.
 алкоголізм, 58, 59, 60.
 Америка, 1, 17.
 „А м е р и к а”, 4.
 американізація, 9, 10, 13, 50, 56, 59, 60, 65, Н, 68, 70, 79, 202, 252, 289.
 Архипенко, Олександр, 13, 27, 34, 219, 242, 245.
 Атлантийський Чартер, 35.
 Ардан, Іван, 114, 247.
 Бачинський, Юліян, 272, 273, 291, 292, 293.
 безпеченство життя, 63.
 бизнес, 68, 75, 183, 196.
 Білик, Д-р Кирило, 120, 125, 126.
 „Богдан — гетьман України”, 32.
 Богун, д-р Лаврентій, 2.
 Бойків, Олекса: Ст., 138—146.
 Будзиновський, Вячеслав, 78.
 Будка, еп. Никита, 93.
 бурси, 93 Н.
 Вашингтон, Юрій, 6, 8,
 Вернадський, проф. Юрій, 27, 32, 142.
 вибори, 68.
 Вилсон, през. Вудров, 16, 118, 119, 120, 121, 122, 127, 309.
 Вінніпег, 85.
 відчити, 61, 71 Н.
 військо, вояк, військова служба, 50, 52, 275—285.
 вірування, 79 Н.
 Володимир Великий, пам'ятник йому, 34, 244.
 Волянський, о. Іван, 4, 246.
 вулиця, 57, 65.
 Гайворонський, Михайло, 300, 301, 313 — 316.
 Гаймен, М., 2.
 Галич, Василь, 136, 266. Ст. 286—290.
 Галичнин, Дмитро, 20 Н, Ст. 29—37, 31, 33, Порт. 128, 135, 136, 152, 219.
 Гемил, конгресмен Джеймс А., 119, 120, 121, 122, 125, 181 Н.
 Герман, Григорій, 31, 33, Порт. 128, Ст. 223—228.
 Глинка, посол А., 310.
 Голинський, Михайло, 238, 305.
 Гончаренко, о. Агапій, 3, 4, 265.
 Грабовський, Самійло, 2.
 громадянство, 82.
 Грушевський, проф. Михайло, 27, 28, 114, 124, 125, 142.
 Грушка, о. Григорій, Порт. 111.
 Галан, д-р Володимир, Порт. 137, 158, 205.
 Глова, Іван, Порт. 111.
 Гоффі, сенатор, 151.
 Данильченко, Микола, 301, 302.
 Лейвис, сенатор Джеймс Дж., 150.
 Демидчук, д-р Семен, 114, Ст. 257—270.
 депресія, 59, 90, 206—214.
 Дім Українських Інвалідів у Львові, 8.
 діти, 70.
 Джансон, Валард, 14.
 Дмитрів, о. Нестор, 58, 65, Ст. 246—249.
 духове життя, і т. д., 47 НН.
 духовенство, 72, 74, 81, 92, 184, 246 Н, 255—256.
 житлова культура, 54 Н, 246.
 жінка, 59, 67, 70, 84, 271—274.
 журналісти, 74.
 забави, 84.
 забезпечення (асекурація), 33.
 забобони, 80.
 допомогові організації, 17, 23 НН, 29 НН, 63 Н, 252.
 Захарчук Дмитро, П. 182.
 „Згода Братств в Олифанті”, 34.
 здоровля, 60 НН.
 Івах, О., Ст. 85—96, 302—303.
 іміграція, 1.
 українська, 3, 5, 6, 9, 10, 47—84.
 „друге покоління”, 25.
 іміграційний уряд і урядники, 48.

- імя, особисте, 48, 163, 255 Н.
національне, 52 Н, 180 Н, 257 Н.
інтелігенція, 72.
диви: духовенство, учителі, лікарі, адвокати, професіоналісти, журналісти, дяковчителі.
італійці, 82.
Каледж у Стемфорді, 8.
Каледж для дівчат у Факс Чейз, 8.
Канада, 81, 85—96, 206—214.
Капітула, Дмитро, 31, 33, Порт. 137, Ст. 178—182.
Карпатська Україна, 34, 257.
Кібзей, д-р А. Т., 31, 33, Порт. 137.
Кічак, Антін А., 72.
Кириченко, Юрій, 305.
книжки, їх видавання й ширення, 57, 71, 208, 210, 212.
козаки, козацтво. козацька держава, 259, 267, 268.
козаки, 101 Н.
Колесса, Любка, 305.
Колман, Артур П., 27.
Колумбійський Університет, 34.
Комітет Українців Канади, 96.
Конгрес Американських Українців (Вашингтон), 7, 150 НН.
Коненко, Павло, 60.
консерватизм, 58, 59.
Констанкевич, о. Іван, Порт. 111, 255.
копальні, 88, 287.
Костишин, Матвій, П. 177.
Костомарів, Микола, 48.
Косцюшко, Тадей, 2.
Кошиць, Олександр, 8, 27, 28, 152, 154, 198, 219, 220, 221, 238.
культура, 97.
Курилло, Кость, П. 46, П. 270.
Куропась, Степан, 31, 33, Порт. 137.
Левицький, о. Лев, 132 Н.
лемки, 250—252.
Лепкий, Богдан, 19.
Лепкова, Ольга, 238.
Линколн, Б., 15.
Липинський, Вячеслав, 48.
Литва й литовці, 100, 242.
(Диви теж: Ліга Чотирьох Народів).
Литвинюк, Теодор, 284 Н.
Ліга Української Молоді Північної Америки, 148, 169—177, 201.
Ліга Чотирьох Народів, 122, 123, 124, 125.
лікарі, 61 Н, 92.
література, 77 Н, 95, 99, 208, 264 Н.
ліс і лісові промисли, 88, 89.
Лотович, о. Володимир, 150.
Лотоцький, Володимир, 114, 115, 120, 121, 122, 124, 148, 295.
Луговий, О., 95, Ст. 206—214.
Люблинська унія, 100, 101.
Мадяри й Мадярщина, 97.
Макар, о. Степан, 232, 255 Н, 304.
Малицький, Омар М., 31. Ст. 202—205, Ст. 241—245, 243.
Малевич, Марія, 31, 33, Порт. 128.
Манинг, проф. Кларенс А., 23, 27, 243.
мати, 269 Н.
Марусевич, Степан, Ст. 197—201, 173, 174, 175.
Мерена, Дамян, Ст. 250—252.
Мишуга, Лука, Ст. 1—16, 27, 132, 134, 135, 136, Ст. 147—160, 151, 170, 217, 243.
місто, 57, 88.
мішанство, 104.
мова, 64, 72; українська, 84, 97 Н, 258 Н.
молодіж українського роду, 52, 57, 69, 197 НН, 225—228, 252, 275—285.
(Диви: Ліга Української Молоді Півн. Америки).
мораль, 81 Н.
москалі, 49, 98.
москвофіли, 54, 105, 181 Н.
Московщина, 96, 97, 101, 102 Н, 105, 106 Н, 108 НН, 307 Н.
музика, 197—201.
Мурашко, Микола, 17, 31, 33, Порт. 128, 219.
Мусійчук, о. Степан, П. 110, П. 224.
Назарук, д-р Осип, 132 Н.
Наполеон, 262 Н.
Національне походження, 52 Н.
національне імя, диви: імя.
національна свідомість, 53, 229, 286 НН.
недуги, 60 НН.
Немирич, 2.
німці, 48, 49, 98.
Норт Дакота, 3.
Об'єднання Українських Організацій в Америці, 129—136, 147.
одіння, 64 НН, 251.
Олесницька, Клавдія, 158, 160.
Олесь, о. Богдан, Ст. 161—168.
Організація Українських Бизнесменів, 195 Н.
Організація Українських Професіоналістів в Америці, 204—205, 218.
Ортинський, єпископ Сотер, 179.
Перший Український Союз в Злучених Державах, 114.

- Петлюра, Симон. 120.
 писанки, 80.
 Подвірський, В., 57.
 Позичка Негайної Допомоги, 8, 130.
 Позичка Національної Оборони, 8, 130.
 політика, 82, 88.
 Польща, 97, 99 НН, 106.
 поляки, 47, 49, 82, 98, 163, 164, 165, 184, 242, 264.
 Понятишин, о. Петро. 117, 180, 181 Н.
 послі, 88, 92.
 почуття нижчости (нижчевартности), 65, 70, 73, 77, 79, 81, 84, 99.
 праця, 67.
 преса, 24, 50, 53, 66, 76, 81, 184 Н, 260 Н;
 українська, 53, 61, 72—76, 94—95, 184 Н.
 Придаткевич, Роман, 198.
 Пристай, о. Олекса, 47.
 Провидіння, 130, 148 НН.
 „Пропамятна Книга У. Н. С. (1936). 4, 30, 53.
 просвіта, просвітні цілі й встанови, 33, 71 НН, 73, 96.
 професії й професіоналісти, 52, 71, 74, 202—205, 288. (Диви теж: адвокати, духовенство, журналісти, лікарі).
 Рада Амбасадорів, 134.
 радіо, 61, П. 2, 76 Н, 198, 239.
 ре-емігранти, 60, 66 Н.
 Ревюк, Омелян, Ст. 47—84, 136.
 релігія, 79 Н.
 ресторани, 68.
 робітничі юнії, 68.
 родина (сімя), 70.
 Рудницький, Антін, 238.
 Рузвельт, през. Френклін Д., 14, 32.
 Садовський, Яків, 2.
 Світова Вистава, Нью Йорк, 34, 219—224.
 Світова Вистава, Ст. Луїс, 256.
 Світова Вистава, Шікаго, 8, 215—219.
 свобода, 63, 65, 99.
 „С в о б о д а”, 6, 22, 31, 33, 34, 72 Н, 80, 81, 112, 114, 119, 120, 121, 122, 124, 294—304.
 свята (і їх святкування), 79, 161.
 селяни, селянство, 24, 57, 61, 66, 81, 104, 166, 167.
 Сіменович, д-р Володимир, 114, 115, 121, 248.
 Січинський Мирослав, 114, 116, 151, 153, 155.
 скитальці, 289 НН.
 Скоропадський, гетьман Павло. 119.
 Слободяв, Роман. 31, 33, Ст. 38—46, 124, 126, Порт. 128.
 Смит, Джан, 2.
 Смур, Роман, 31, 33, Порт. 137.
 Сскальський, Петро, 5.
 Сокіл, Марія, 238.
 Сохоцький, Савин, 9.
 Сполітакевич, о. Володимир. 119, 129.
 спорт, 31, 32, 225—228.
 Стасюк, Платон, Ст. 183—196.
 Стеткевич, Осип, 27, 172.
 страйк, 68.
 студіююча молодь, 33, 34, 35.
 Судзилівський, Микола Н., 5.
 Сумцов, Микола, 50.
 Талпаш, Теодосій, Порт. 111.
 танці, 161.
 театр, 229—240.
 Тилімен, Г. Гесел, 27.
 торговля, 69, 91, 183—196.
 Углицький, Павло Печеніга, 237.
 Україна, ідеал самостійної, 97—110.
 Українська Вища Школа (Стемфорд, Конн.), 162.
 Українська Ліга Американських Ветеранів, 130.
 Українська Ліга Американських Горожан, 130.
 Українська Народна Поміч, 130, 148.
 Українська Народна Рада, 113.
 українська нац. назва, 4.
 українська політична акція в Америці, 112—127.
 Українська Рада в Америці, 116 НН, 181 Н.
 Українська Рада (у Львові), 120.
 Українська Фільмова Корпорація, 237 Н.
 Українська Центральна Рада, 117 Н.
 Українське Інформаційне Бюро (Укр. Народ. Ради. 1914), 113.
 Українське Інформаційне Бюро в Вашингтоні (1918), 119.
 Українське Інформаційне Бюро (Укр. Нар. Комітету, Нью Йорк, 1919), 122 Н, (у Вашингтоні), 124.
 Український День, 117, 182.
 Український Допомоговий Комітет, 126.
 Український Конгрес (Філадельфія), 157 Н.
 Український Конгресовий Комітет, 147—160.
 Український культурний город у Клівленді, 27, 241—245.
 українські місії в Вашингтоні, 291—293.
 Український Народний Комітет, 120—
 Український Народний Союз, 6, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 38 НН, 112, 114, 116, 117, 148, 305—311; конвенції, 31.

- Український Народний Театр в Америці, 236—238.
 Український Національний Хор, 198.
 Український Робітничий Союз, 116, 155.
 українці, 96 Н.
 учителі, 91 Н.
 фабрика, 49, 67 Н.
 фарми й фермерство, 59, 67 Н, 69, 85, 88—91.
 Федерація Українців у Злучених Державих, 116, 123.
 фільми, 237
 Франко, Іван, 54, 136, 144, 208.
 Хмельницький, Богдан, 101, 307.
 харч, 58 НН, 162, 208, 246, 250, 251.
 Цегельський, д-р Лонгин, 126.
 церкви, 24, 75, 252, 269; укр. греко-кат., 4, 7, 72 НН, 89, 178 НН, 199, 252, 255—256.
 Чаплинський, о. Йосиф, Ст. 255—256.
 Червоний Хрест, 34—35.
- Чернецький, Сава, 6.
 Чижевський. Дмитро, 48.
 читальні, 71.
 „Чорна Книга”, 124.
 Чубатий, проф. Микола, 27, Ст. 97—110, 159.
 Шашкевич, ?, 5.
 Шевченко, Тарас, 4, 6, 27, 307.
 школа, в Америці, 49, 51, 81, 252; школа в старім краю, 81.
 шляхта, 104.
 штундисти, 3.
 Шумейко, Степан, 27, 28, 136, 151, 156, 158, 159, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 223.
 Шумейко, Теодор, 280 Н, Порт. 185.
 Шустакевич, Юлія М., Ст. 229—240.
 Яворський, Осип, 60.
 Янг, Овен А., 15, 16.
 Ярема, Яким, 48.

